

Šetření sexuálních deliktů

v církvi
a ve státě

editoři Jiřina Navrátilová — Libor Botek

Univerzita Palackého v Olomouci

ŠETŘENÍ SEXUÁLNÍCH DELIKTŮ V CÍRKVI A VE STÁTĚ

editoři Libor Botek — Jiřina Navrátilová

Olomouc 2024

Oponenti: Dr. theol. habil. Jiří Dvořáček, ICODr.
doc. Jiří Kašný, Th.D.

Kolektiv autorů:

Mgr. Marta Andraščíková, MS.; Dr. Libor Botek, Th.D.; MUDr. Kateřina Černeková;
doc. PhDr. Marek Forgáč, PhD.; Mgr. Jenifer Kaločová; por. Bc. Stanislava
Klečková; PhDr. Helena Khulová; JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.; Mgr. Jiřina Navrátilová;
JUDr. Ronald Němec, Ph.D.; PhDr. Lucie Paprsteinová; ICLic. Mgr. Ondřej Pávek;
Mgr. Jiří Pavlík

Tato publikace vyšla díky finanční podpoře Renovabis.



Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Marta Andraščíková, Libor Botek, Kateřina Černeková, Marek Forgáč, Jenifer Kaločová, Helena Khulová, Stanislava Klečková, Jakub Kříž, Jiřina Navrátilová, Ronald Němec, Lucie Paprsteinová, Ondřej Pávek a Jiří Pavlík, 2024

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2024

ISBN 978-80-244-6474-9 (print)

ISBN 978-80-244-6475-6 (online: iPDF)

Obsah

Předmluva	7
Úvod	9
Sexuální delikty ve světském a kanonickém právu Mgr. Jiřina Navrátilová, Dr. Libor Botek, Th.D.	11
Předběžné šetření podle Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR Dr. Libor Botek, Th.D.	42
Administrativní trestní proces v případech trestných činů proti 6. příkázání Desatera vedený ordinářem Dr. Libor Botek, Th.D.	61
Praktická a teoretická úskalí při vyšetřování sexuálních deliktů ICLic. Mgr. Ondřej Pávek	75
Vybrané aspekty trestního řízení a práva obětí Mgr. Jiřina Navrátilová	87
Církev a compliance se zaměřením na případy sexuálního zneužívání, spolupráce církve a státu při šetření sexuálních deliktů Mgr. Jiří Pavlík	120

Prevence a odpovědnost jako důsledek přičitatelnosti deliktů právnícké osobě	144
JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.	
Obhajoba v rámci Římskokatolické církve v oblasti sexuálních trestných činů	164
JUDr. Ronald Němec, Ph.D.	
Výslechy nezletilých dětí	180
por. Bc. Stanislava Klečková	
Syndrom CAN, autentičnost a věrohodnost výpovědi	192
PhDr. Helena Khulová	
Dynamika zneužívania maloletých a jej dôsledky	200
Mgr. Marta Andraščíková, MS.	
Následky sexuálních trestných činů u dětí a dospívajících	216
MUDr. Kateřina Černeková	
Dopady sexuálních deliktů na oběti a práce s nimi	222
PhDr. Lucie Paprsteinová	
Práce s traumatem u dětí a obětí sexuálního zneužívání	239
Mgr. Jenifer Kaločová	
Sekundární viktimizace a ochrana dětských obětí sexuálně motivovaných trestných činů	248
Mgr. Jenifer Kaločová	
Telesnosť v živote kňaza. Kresťansko-antropologické reflexie v súvislosti s problémom sexuálneho zneužívania v katolíckej cirkvi	255
doc. PhDr. Marek Forgáč, Ph.D.	
Použité zkratky	271
O autorech	272

Předmluva

Draží přátelé, bratři a sestry,

všichni máme v paměti dobu, kdy se začala celým světem šířit dosud neznámá nemoc covid-19. Nebezpečí, které tato nemoc přinesla, motivovalo odborníky z různých laboratoří a vědeckých pracovišť, aby hledali způsob, jak nad touto nemocí zvítězit. Díky Bohu a jejich obětavému nasazení se to podařilo.

Dávno předtím se začala šířit světem a církví bolestná rána zneužívání nezletilých, a to i ze strany duchovních osob. Bylo potřeba na tyto odsouzeníhodné činy reagovat, a to podobně rychle a obezřetně jako u nemoci covid-19. Církev, která v minulosti neměla s odhalováním a vyšetřováním těchto trestných činů dostatek zkušeností, se musela začít v této oblasti intenzivně vzdělávat, aby postupovala spravedlivě, a přitom byla schopna respektovat důstojnost a práva osob dotčených trestním řízením.

Jménem nás biskupů bych chtěl poděkovat všem odborníkům na kanonické i sekulární právo za nasazení, s nímž se pustili do vypracovávání postupů, které mají přinést uzdravení této bolestné oblasti života církve. Děkuji za to, že při poctivém a uceleném přístupu k tomuto tématu dokázali využít poznatky dalších odborníků z oblasti psychologie, psychiatrie a institucí státních i neziskových, kteří s námi obětavě sdíleli své zkušenosti. Jim všem patří ze strany nás, představitelů církve, rovněž velké poděkování.

V neposlední řadě patří poděkování také Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, která v návaznosti na program celoživotního vzdělávání pro pracovníky církevních soudů a ostatních církevních institucí s názvem Šetření sexuálních deliktů v katolické církvi umožnila uspořádat k tomuto tématu i konferenci a vydat tento sborník, který celou výše popsanou výbornou spoluprací potvrzuje a prezentuje. Kéž tento soubor přednášek z programu celoživotního vzdělávání i ze stejnojmenné konference poslouží jako pomůcka pro komplexní vzdělávání v této oblasti a zároveň pomůže hledat preventivní cesty, jak zachovat v církvi, mezi duchovními i v rodinách bezpečné prostředí, které vždy poskytovala všem, kdo jdou s námi na cestě tímto pozemským časem a životem.

S vděčností a nadějí

† Josef Nuzík
arcibiskup olomoucký
Velký kancléř CMTF UP

Úvod

Sborník, který se vám dostává do rukou, se věnuje problematice sexuálních deliktů z různých úhlů pohledu. Tento jev popisuje z hlediska práva, ale i dalších společenskovedních disciplín. Zvláštní pozornost je věnována sexuálnímu zneužívání a jeho dopadu na další život obětí. Sborník by měl sloužit především odborníkům – nejen z řad církevních právníků – k prohloubení znalostí a osvojení si nových poznatků a praktických dovedností při šetření sexuálních deliktů v církvi i ve státě, které jsou nezbytným předpokladem spravedlivého, účinného a rychlého prošetření věci s přihlédnutím k právům poškozených a zvláště zranitelných obětí.

Sborník obsahuje články odborníků z oblastí světského i kanonického práva, psychologie, psychiatrie, sociologie a viktimologie, kteří přednášeli na kurzu celoživotního vzdělávání s názvem Šetření sexuálních deliktů v katolické církvi, uspořádaném Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci v letním semestru akademického roku 2021/2022 a na stejnojmenné konferenci v červnu 2022.

Články jsou řazeny tak, že nejprve komplexně zpracovávají problematiku sexuálních deliktů z pohledu kanonického a světského trestního práva. Dále popisují průběh šetření těchto trestných činů, včetně možností spolupráce státu a církve na jejich objasňování. Následně se zabývají otázkou trestní odpovědnosti právnických osob a preventivními opatřeními, která by měla vést k eliminaci tohoto nežádoucího jevu.

Další příspěvky se věnují výslechu dětských svědků a věrohodnosti výpovědi. Odborníci z oboru psychologie a psychiatrie zpracovali téma sexuálního zneužívání dětí a jeho následků zejména v oblasti duševního zdraví a jejich dalšího vývoje. Dopady sexuálních deliktů jsou zmíněny i u dospělých osob. Pozornost je věnována rovněž terapeutické práci s oběťmi a tomu, jakým způsobem jim lze pomoci.

Sborník završuje příspěvek biskupa Mons. Marka Forgáče, který se zabývá problematikou duchovního života kněží a jejich formací, i s ohledem na prevenci těchto nežádoucích jevů v církvi.

Věříme, že příspěvky odborníků z praxe budou významnou pomocí, pro ty, kteří se touto problematikou zabývají, ale současně toto téma přiblíží srozumitelným způsobem i široké veřejnosti.

editoři

Sexuální delikty ve světském a kanonickém právu

Mgr. Jiřina Navrátilová – Dr. Libor Botek, Th.D.

ANOTACE

Tento článek porovnává hmotněprávní úpravu sexuálních deliktů ve světském a kanonickém právu. Popisuje a objasňuje znaky jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a sankce za ně. Zabývá se rovněž problematikou nepřekažení a neoznámení trestných činů a následky nepravdivé svědecké výpovědi či trestního oznámení. *De lege ferenda* představuje novou koncepci definice trestného činu znásilnění a s tím související změny III. hlavy zvláštní části trestního zákoníku.

KLÍČOVÁ SLOVA

sexuální trestné činy, znásilnění, pohlavní zneužití, křivé obvinění, Desatero, trest

1. Úvod

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti představují velmi závažné narušení tělesné a morální integrity obětí. Pokud k takovému jednání dojde v církvi ze strany duchovního, je to o to bolestnější, neboť to nenarušuje jen důvěru vůči jednotlivci, ale poškozují to i samotnou církev. Duchovní obvykle požívají mezi věřícími zvláštní formu důvěry a jsou svým okolím vnímáni jako morální autority, které mají věřící vést silou svého příkladu. Pro mimořádně negativní dopad tohoto typu deliktů na celé společenství věřících je jejich selhání v kanonickém trestním právu hodnoceno zpravidla přísně,

a to i nejvyšším trestem zbavení klerického stavu. Specifické postavení duchovních může mít vliv i na právní posouzení jejich jednání ve světském trestním právu, pokud k činu zneužijí svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

Morální selhání pracovníků církve je většinou řešeno souběžně trestním právem světským i kanonickým. Cíl obou právních systémů je shodný, a to chránit společnost, popř. společenství věřících, před pachatelem trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti. Ve světském trestním řízení je duchovní souzen jako každý jiný občan. Pokud došlo k dřívějšímu odsouzení a uložení trestu církevní autoritou, nic to nemění na presumpci nevinu v řízení před státem, a to až do pravomocného skončení věci. Z pohledu státu jsou rozhodnutím církevní autority řešeny interní záležitosti církevní disciplíny. Světský trestní soud k takovému odsouzení nepřihlíží a otázku viny a trestu si posuzuje samostatně na základě důkazů před ním provedených. Naopak kanonické trestní právo výslovně počítá v kán. 1344 Kodexu kanonického práva (dále jen „CIC“) s tím, že kanonický trest může být přiměřeně snížen, jestliže byl delikvent dostatečně potrestán světskou mocí. Ovšem v případě sexuálních deliktů vůči nezletilým je natolik akcentována ochrana obětí, že zmírnění kanonických trestů ve smyslu kán. 1344 odst. 2 CIC s ohledem na potrestání světskou mocí nelze příliš očekávat. Tresty uložené církvi zbavují odsouzeného hodnot majících pro život věřícího člověka mimořádný význam, což se ovšem z pohledu nevěřících jeví jako těžko srozumitelné. Církevní tresty zavazují delikventa především ve svědomí. Z pohledu státu jsou nevynutitelné. Odsouzení pachatele v obou právních systémech neodporuje principu *ne bis in idem*, neboť tresty uložené církevní autoritou mají odlišný účel, který spočívá zejména v zajištění řádného výkonu kněžské služby a v ochraně církevního společenství.¹

¹ Srov. účel trestu ve světském právu, který byl definován v § 23 trestního zákona č. 140/1961 Sb., účinného do 31. 12. 2009 (dále jen „trestní zákon“) taktó: „Účelem trestu je chránit společnost před pachatelem trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ V trestním zákoníku č. 40/2009 Sb. (dále jen „trestní zákoník“) účel trestu výslovně definován není.

Ochrana poskytovaná oběma právními systémy je limitována tím, že pro sexuální delikty je příznačná vysoká míra latence. Oběti často bojují s pocity strachu z toho, že jim nikdo neuvěří, s bezbranností, ale i se sebeobviňováním. Bohužel některé trestné činy vůbec neohlásí. V mnoha případech s jejich nahlašováním váhají spoustu let, což může vést k jejich promlčení či minimálně ke zhoršení důkazní situace (svědci si s odstupem let nepamatojí, věcné důkazy již nemusí být možné opatřit). U trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti je dle § 34 odst. 1 trestního zákoníku promlčecí doba v závislosti na výši hrozícího trestu 3 roky až 15 let. Do promlčecí doby se ve světském i kanonickém trestním právu nezapočítává doba, po kterou byla oběť takového trestného činu mladší 18 let. Z hlediska kanonického trestního práva došlo k postupnému navyšování promlčecí doby těchto činů, a to v roce 2001 v motu proprio Jana Pavla II. Sacramentorum sanctitatis tutela, které prodloužilo promlčecí dobu z 5 na 10 let. Následně novelou téhož dokumentu z r. 2010 byla promlčecí doba u všech trestných činů vyhrazených Dikasteriu pro nauku víry, mezi které patří i sexuální delikty duchovních, prodloužena na 20 let. V jednotlivých případech může navíc Dikasterium pro nauku víry tuto promlčecí dobu derogovat, takže tyto trestné činy lze stíhat po uplynutí jakékoliv doby. Tím se liší kanonické trestní právo od světského, které vychází z toho, že s postupem času slábne potřeba trestněprávní reakce na spáchaný trestný čin, neboť se má za to, že se pachatel napravil, jestliže nespáchal další stejně závažný nebo závažnější trestný čin.²

Další podstatné rozdíly obou právních systémů, které spočívají ve vymezení podmínek trestní odpovědnosti a v popisu jednotlivých skutkových podstat sexuálních deliktů, budou rozebrány v následujících kapitolách.

² Dle § 34 odst. 4 písm. d) trestního zákoníku se promlčecí doba ve světském právu přerušuje, spáchal-li pachatel v promlčecí době trestný čin nový, na který zákon stanoví trest stejný nebo přísnější. Přerušením promlčecí doby počíná promlčecí doba nová. Z tohoto důvodu stojí za to podat trestní oznámení i u starších trestných činů, zejména je-li podezření, že pachatel své jednání opakoval např. vůči jiným obětem.

2. Světské trestní právo

2.1 Trestní odpovědnost se zaměřením na sexuální delikty

Základem trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu. Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně (§ 13 odst. 1 trestního zákoníku). Tyto znaky jsou uvedeny jednak v obecné části trestního zákoníku, který popisuje obecné podmínky trestní odpovědnosti, jednak ve zvláštní části trestního zákoníku, kde jsou uvedeny jednotlivé skutkové podstaty trestných činů. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou vymezeny v hlavě III. zvláštní části trestního zákoníku. Objektem těchto trestných činů je lidská důstojnost, svoboda rozhodování v pohlavních vztazích a nerušený mravní a tělesný vývoj dítěte. Předmětem ochrany jsou všechny osoby bez rozdílu pohlaví.³ Oběti trestného činu znásilnění a dalších trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti mají postavení zvláště zranitelných obětí za podmínek vymezených v § 2 odst. 4 písm. c), d) zákona o obětech č. 45/2013 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obětech“). Jako dítě je ve smyslu § 126 trestního zákoníku chráněna každá osoba mladší 18 let, jestliže trestní zákon nestanoví jinak. V určitých případech zákon ještě přísněji trestá, zejména ve kvalifikovaných skutkových podstatách, jednání pachatele směřující proti dítěti mladšímu 15 let. Objektivní stránka se u sexuálních deliktů vyznačuje širokou škálou jednání zahrnujících například donucení k pohlavnímu styku násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy, zneužitím bezbrannosti, ale i počínání pachatele, který přiměje oběť k méně závažným sexuálním aktivitám, popř. k sexuálnímu aktu zneužije závislosti oběti nebo svého postavení. Násilím je spáchán trestný čin i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem (§ 119 trestního zákoníku). Subjekt trestného

³ Skutková podstata trestného činu znásilnění dle § 241 trestního zákona nepřipouštěla do novely č. 144/2001 Sb., účinné od 1. 5. 2001, znásilnění muže, neboť počítala pouze s donucením ženy k souložím násilím, pohrůzkou bezprostředního násilí nebo zneužitím bezbrannosti.

činu charakterizuje pachatele, kterým může být pouze osoba starší 15 let, která byla v době činu příčetná. Pachatelem sexuálních trestných činů může být každá fyzická osoba bez ohledu na pohlaví. U mladistvých, tj. pachatelů ve věku 15–18 let, se ještě posuzuje jejich rozumová a mravní vyspělost.⁴ Rovněž není vyloučena trestní odpovědnost právnických osob, vyjma trestného činu soulože mezi příbuznými dle § 188 trestního zákoníku. U sexuálních deliktů se můžeme setkat s nepřičetností či se zmenšenou přičetností pachatele z důvodu duševní poruchy, kterou je ve smyslu § 123 trestního zákoníku i těžká duševní nebo sexuální odchylka. Dojde-li znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a sexuologie, který tuto duševní poruchu objektivizuje, k závěru o nebezpečnosti takového pachatele pro společnost, je na místě mu uložit v souladu s doporučením znalce ochranné sexuologické léčení ambulantní nebo ústavní, v závažnějších případech zabezpečovací detenci.⁵ Tato ochranná opatření trvají, dokud to vyžaduje jejich účel nebo ochrana společnosti. Ochranné léčení i zabezpečovací detenci lze uložit i pachateli činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný. Subjektivní stránka trestného činu charakterizuje vnitřní psychický vztah pachatele k protiprávnímu jednání, tedy otázku jeho zavinění, které může být úmyslné nebo nedbalostní. Dle § 13 odst. 2 trestního zákoníku je obecně k trestní odpovědnosti za trestný čin třeba zavinění úmyslného, nestanoví-li trestní zákoník výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. K okolnosti podmiňující vyšší trestní sazbu se přitom přihlédne i tehdy, zavinil-li ji pachatel z nedbalosti.⁶ U všech sexuálních deliktů se k naplnění základních skutkových podstat vyžaduje zavinění úmyslné, a to buď ve formě úmyslu přímého, nebo nepřímého. Kvalifikované znaky skutkových podstat těchto trestných činů lze nicméně spáchat i z nedbalosti, pokud zákon výslovně nepožaduje i zde zavinění úmyslné.

⁴ Dle § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“) mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

⁵ § 99 a 100 trestního zákoníku.

⁶ § 17 trestního zákoníku.

Za trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti lze jako univerzální uložit trest odnětí svobody. V závislosti na závažnosti takového činu a kritériích pro ukládání trestů uvedených v § 39 a násl. trestního zákoníku může být buď nepodmíněný, nebo s podmíněným odkladem na zkušební dobu. U méně závažných skutků budou přicházet v úvahu i další alternativní tresty dle konkrétních okolností případu a osobních poměrů pachatele. Pokud se však závadového jednání dopustí duchovní v souvislosti se svou pedagogickou činností (výuka náboženství) nebo jinou pracovní aktivitou spojenou s pastorační dětí a mládeže, je vhodné mu současně uložit trest zákazu pedagogické činnosti a práce s dětmi a mládeží dle § 73 trestního zákoníku, a to na dobu 1 roku až 10 let.

2.2 Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

2.2.1 Znásilnění

Trestný čin znásilnění představuje jeden z nejzávažnějších zásahů do tělesné integrity člověka. Spočívá ve dvojitěm jednání, a to v užití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy a současně v donucení k pohlavnímu styku, popř. zneužití bezbrannosti k takovému činu. Za násilí se považuje použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku proti její vůli. Není nezbytné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor. Postačuje, pokud pachateli musela být zjevná nevole této osoby s jeho jednáním.⁷ V případě pohrůžky násilí musí jít o takovou pohrůžku směřující k pohlavnímu styku, z níž by bylo patrné, že násilí bude užito, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka. Pohrůžka jiné těžké újmy může spočívat v hrozbě způsobení majetkové újmy či vážné újmy na cti a dobré pověsti nebo může směřovat k rozvratu manželství nebo rodinného života.⁸ K donucení k pohlavnímu styku dojde i tehdy, když oběť upustí od kladení odporu

⁷ Usnesení Nejvyššího soud sp. zn. 11 Tdo 264/2013 ze dne 26. 3. 2014.

⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1394/2011 ze dne 29. 3. 2012.

z důvodu strachu, pro vyčerpání nebo beznadějnost situace.⁹ Z hlediska subjektivní stránky je k naplnění tohoto trestného činu nezbytné prokázat, že pachatel věděl, že druhá osoba s pohlavním stykem nesouhlasí. Od vážně míněného odporu, který může být projeven i non-verbálně (odstrkování pachatele, tisknutí nohou k sobě), je však třeba odlišovat odpor předstíraný („dělání drahot“, milostná hra).¹⁰

Bezbranností je v nejširším smyslu slova takový stav oběti, ve kterém není vzhledem k okolnostem schopna projevit svou vůli ohledně pohlavního styku s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání pro nedostatek svých tělesných sil a schopností.¹¹ Znak bezbrannosti může být naplněn i v důsledku nízkého věku oběti, vzhledem k němuž nebyla schopna adekvátně projevit svou vůli, pochopit jednání pachatele a bránit se mu.¹² Stav bezbrannosti může být způsoben i bezvědomím, mdlobami, hlubokým či hypnotickým spánkem, drogami, alkoholem, ale lze do něj zahrnout i situace, kdy oběť sice ví, co se s ní děje, ale není schopna se buď vůbec, anebo účinně bránit a pachatel tohoto jejího stavu zneužije.¹³ Ve stavu bezbrannosti se nacházejí také osoby, které sice vnímají okolní svět, avšak jejich duševní a rozumové schopnosti nejsou na takové úrovni nebo takového stavu, aby si ve své mysli dokázaly situaci, v níž se nacházejí, dostatečně přiléhavě ze všech souvislostí vyhodnotit a přiměřeně, logicky a účinně na ni reagovat (zejména děti či osoby mentálně postižené).¹⁴

Znásilnění je podle odstavce prvního dokonáno vykonáním pohlavnímu styku. Pokud však dojde k souloži, je třeba kvalifikovat takové jednání dle odstavce druhého, který stejným způsobem postihuje i pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží. Pohlavní styk je obecnější pojem, který zahrnuje jakýkoliv způsob, jímž lze na těle druhé osoby uspokojit pohlavní pud, tedy souložit, ale i jiné méně

⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 182/2012 ze dne 11. 4. 2012.

¹⁰ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 542–546.

¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1279/2013 ze dne 27. 11. 2013.

¹² Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 833/2021 ze dne 30. 1. 2021.

¹³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 1379/2017 ze dne 9. 11. 2017.

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1609/2017 ze dne 17. 1. 2018.

závažné sexuální praktiky (osahávání prsou, genitálií, hlazení, sání prsních bradavek, líbání přirození aj.). Souloží se rozumí koitální pohlavní styk. Pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží je pohlavní styk, při němž nedochází ke spojení pohlavních orgánů muže a ženy, ale jedná se např. o orální, anální styk, digitální penetraci (opakované proniknutí prstu do pochvy).¹⁵

Přísněji trestány jsou nebezpečnější formy pohlavního styku, např. je-li tento čin spáchán na dítěti, ve výkonu trestu nebo vazby nebo je-li jím způsobena těžká újma na zdraví.

2.2.2 Sexuální nátlak

Ustanovení § 186 trestního zákoníku o trestném činu sexuálního nátlaku obsahuje v odstavcích prvním a druhém dvě samostatné skutkové podstaty. Každá z nich postihuje jiné jednání pachatele, které se liší ve své povaze i v účinku na oběť. Skutková podstata vymezená v odstavci prvním spočívá ve dvojím jednání. Pachatel užije násilí, pohrůžku násilí nebo pohrůžku jiné těžké újmy a současně donutí oběť k sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování nebo k takovému činu zneužije bezbrannosti druhého. Způsoby donucení jsou stejné jako u znásilnění. Rozdíl oproti znásilnění spočívá v tom, že pachatelovo jednání směřuje k méně závažné sexuální aktivitě, při které nemusí být pachatel v přímém fyzickém kontaktu s obětí. V odstavci druhém je postihováno jednání pachatele, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. U této varianty sexuálního nátlaku se nevyžaduje užití násilí nebo pohrůžky násilí. Závislost je důsledkem specifického postavení pachatele vůči oběti (učitel-žák, kněz-ministrant, pěstoun-dítě). Nemusí však jít o závislost vyplývající z právního poměru určeného zákonem nebo smlouvou, stačí závislost faktická. Na rozdíl od bezbrannosti oběti je závislostí stav, v němž se oběť sice nemůže úplně svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele, není však vůči

¹⁵ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2328.

němu bezbranná a má stále určitý prostor k svobodnému rozhodování.¹⁶ Postavení, z něhož vyplývá důvěryhodnost a vliv, může vzniknout přirozeně z pachatelovy autority nebo tím, že vzbuzuje důvěru u poškozeného v důsledku svého povolání a postavení ve společnosti (lékař, kněz,¹⁷ politik, trenér). Z hlediska subjektivní stránky musí být pachatel přinejmenším srozuměn s tím, že k dosažení svého vlastního sexuálně motivovaného cíle zneužívá závislosti poškozené osoby na něm, popř. si je při svém protiprávním jednání vědom její důvěry a svého zásadního vlivu na ni. Přitěžující okolností je, pokud pachatel spáchá trestný čin na dítěti. V takovém případě mu hrozí trest odnětí svobody ve výměře 1 roku až 5 let. Dopustí-li se však činu na dítěti mladším 15 let, bude se jednat již o zvlášť závažný zločin se sazbou 5 až 12 let.¹⁸

2.2.3 Pohlavní zneužití

Skutková podstata trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 trestního zákoníku má chránit mravní a tělesný vývoj dětí mladších 15 let. Objektivní stránka tohoto trestného činu spočívá ve vykonání soulože s dítětem mladším 15 let nebo v pohlavním zneužití takového dítěte jiným způsobem. Za jiný způsob pohlavního zneužití je třeba považovat jednání srovnatelné se souloží, avšak i jiné méně závažné

¹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2 To 12/2013 ze dne 11. 4. 2013 (Rt 18/2014).

¹⁷ Ústavní soud neshledal pochybení v závěru Městského státního zastupitelství v Praze, které – pokud jde o trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 trestního zákoníku – v předmětné věci dospělo k závěru, že jednáním kněze došlo jak ke zneužití jeho postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti a vlivu na poškozenou, tak ke zneužití její závislosti na něm, jelikož byla v určitém náboženském směru na něj odkázána, neboť pro ni byl autoritou. Závěry o dobrovolném jednání poškozené byly vyvráceny zejména znaleckým posudkem, podle něhož ke knězi cítila respekt vyplývající z jeho duchovní, otcovské a pastorační role, ale také vděk za to, že pomáhá finančně její rodině a že se vůči ní samotné choval podpůrně otcovsky. Mezi poškozenou a tímto knězem šlo o vztahovou závislost stěžovatelky, jejíž rozhodování bylo více než ekonomickými aspekty ovlivňováno vnímáním jeho osoby jako duchovní autority, jakož i obavou, že při případném zveřejnění informací nenalezne podporu ani v rodině, ani v církevní komunitě (usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 707/21 ze dne 12. 10. 2021).

¹⁸ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2348–2356.

sexuální aktivity.¹⁹ Pro naplnění této skutkové podstaty není podstatné, zda dítě s takovýmito aktivitami souhlasí z důvodu citového vztahu k pachateli. K vyvinění nedojde ani tehdy, když iniciativa vzešla od samotné oběti. Kvalifikovaná skutková podstata v odstavci druhém vyžaduje ke svému naplnění kumulativně splnění dvou podmínek: pachatel se činu dopustí na dítěti mladším 15 let svěřeném jeho dozoru a současně zneužívá buď jeho závislosti na něm nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Za toto jednání je stanoveno již výraznější trest odnětí svobody od 2 do 10 let. O dítě svěřené do dozoru jde tehdy, jestliže pachatel má povinnost na ně dohlížet (např. vztah rodič-dítě, partner rodiče-dítě, učitel-žák). Může však jít i o krátké neformální svěřením dítěte, např. za účelem jeho pohlídání sousedem. Rozhodující je přitom faktický stav vyplývající z konkrétní situace. Není třeba, aby vztah k dítěti byl založen na právním poměru vyplývajícím ze zákona, rozhodnutí či smlouvy. V případě duchovních se za děti svěřené do dozoru budou považovat zejména děti vyučované v náboženství, děti a mládež účastníci se pastoračních aktivit a ministranti.²⁰ Ke zneužití závislosti dítěte svěřeného pachatelově dozoru dochází tehdy, jestliže se dítě mladší 15 let podvolí sexuálním aktivitám požadovaným pachatelem právě z toho důvodu, že je v určitém směru odkázáno na pachatele a jeho vůle není zcela svobodná. Pachatel si je přitom faktu závislosti dítěte na něm vědom a využívá jej k uskutečnění svého záměru. Obdobně to platí i při zneužití postave-

¹⁹ Jedná se o jiný intenzivní zásah do pohlavní sféry poškozeného, který není souloží, ale má obdobný charakter a důsledky. Musí jít přitom o takový zásah, který ohrozí nebo poruší mravní a tělesný vývoj dítěte, přičemž zpravidla, avšak nikoli výhradně, se bude jednat např. o orální pohlavní styk, osahávání pohlavních orgánů, popřípadě i jiné formy ukájení pohlavního pudu. Za jiný způsob pohlavního zneužití se považuje i osahávání pohlavních orgánů přes oděv (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 566/2022 ze dne 29. 6. 2022 a sp. zn. 3 Tdo 594/2019 ze dne 22. 10. 2019).

²⁰ Nejvyšší soud v usnesení sp. zn. 6 Tdo 1341/2011 ze dne 31. 1. 2012 řešil případ kněze, který byl odsouzen za zločin pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1, odst. 2 trestního zákoníku, jehož se dopustil v budově fary v hodině náboženství tím, že osahával přes oděv, poté na holém těle v oblasti břicha a prsou nezletilou, která byla jeho jednáním zaskočena, ale bála se odporovat vzhledem k postavení, které zastával. Takto jednal vůči poškozené v době, kdy byla svěřena jeho dozoru v rámci výuky, a zneužil tím svého postavení administrátora farnosti a důvěryhodnosti, která z něj vyplývá.

ní plynoucího ze společenského či pracovního zařazení. Zde pachatel počítá s tím, že je pro oběť natolik důvěryhodnou či vlivnou osobou, že se nevzepře jeho sexuálnímu návrhu.²¹

2.2.4 Soulož mezi příbuznými

Cílem této skutkové podstaty uvedené v § 188 trestního zákoníku je zamezit souloži mezi nejbližšími příbuznými v pokolení přímém nebo mezi sourozenci z důvodu morálních a z důvodu zájmu na zdravém potomstvu. Protože se jedná o trestný čin úmyslný, nebylo by trestné, pokud by k jednání došlo mezi sourozenci, kteří by o svém příbuzenství nevěděli.

2.2.5 Kuplířství a prostituce ohrožující mravní vývoj dětí

Trestný čin kuplířství v § 189 trestního zákoníku postihuje jednání pachatele, který někoho přiměje, zjedná, najme, zláká nebo svede k provozování prostituce, nebo který kořistí z prostituce provozované jiným. Skutková podstata trestného činu prostituce ohrožující mravní vývoj dítěte dle § 190 trestního zákoníku trestá pachatele, který provozuje prostituci v blízkosti školy nebo obdobného zařízení, které je určeno pro děti.

2.2.6 Trestné činy související s pornografií

Za přečin šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku je trestně odpovědný pachatel, který vyrobí, nabízí nebo různými způsoby distribuuje, zveřejňuje, prodává nebo jinak opatřuje někomu pornografické dílo, v němž se projevuje násilí či neúcta k člověku nebo které zobrazuje pohlavní styk se zvířetem. Přísněji je trestáno, když je pornografické dílo nabízeno nebo zpřístupněno dítěti nebo je vystavováno na místě, které je mu přístupné. Dle § 192 trestního zákoníku se jako trestný čin výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií postihuje přechovávání pornografického díla v jakékoliv podobě, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě nebo osobu, jež se jeví být dítětem. Stejnou

²¹ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2361–2637.

sazbou až 2 roky odnětí svobody je trestán pachatel, který prostřednictvím informační nebo komunikační technologie získá přístup k dětské pornografii. Kvalifikovaná skutková podstata tohoto trestného činu dopadá na jednání spočívající ve výrobě a distribuci či zveřejnění pornografického díla, které využívá dítě nebo osobu vypadající jako dítě a kořistění z takovýchto pornografických děl. Ustanovení § 193 trestního zákoníku je zaměřeno proti zneužití, zlákaní, svedení nebo najmutí dítěte k výrobě pornografie a trestá i kořistění z účasti dítěte na pornografickém díle. Dle § 193a trestního zákoníku je postihováno jednání spočívající v účasti na pornografickém představení, ve kterém účinkuje dítě.

2.2.7 Navazování nedovolených kontaktů s dítětem

Tato skutková podstata byla zavedena do trestního zákoníku v § 193b novelou 141/2014 Sb. s účinností od 1. 8. 2014. Jejím účelem je chránit děti mladší 15 let před sexuálním vykořisťováním. Velmi často tomuto trestnému činu předchází navazování kontaktů mezi nezletilým dítětem a pachatelem prostřednictvím sociálních sítí, kde pachatel vystupuje pod falešnou identitou kamaráda nebo kamarádky s cílem postupně si u dítěte získat důvěru a manipulovat s ním (*kybergröoming*). Trestný čin je dokonán návrhem setkání dítěti mladšímu 15 let v úmyslu spáchat trestný čin pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 trestního zákoníku, výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií dle § 192 trestního zákoníku, zneužití dítěte k výrobě pornografie dle § 193 trestního zákoníku, svádění k pohlavnímu styku dle § 202 odst. 3 trestního zákoníku nebo jiný sexuálně motivovaný trestný čin.²² Jedná se o předčasně dokonaný trestný čin, proto je trestně postižitelný již samotný sexuálně motivovaný návrh.²³

²² § 193b trestního zákoníku.

²³ Srov usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1041/2020 ze dne 25. 11. 2020 (Rt 39/2011).

2.3 Související trestné činy

Se sexuálně orientovaným protiprávním jednáním mohou souviset i některé skutkové podstaty trestných činů hlavy IV. zvláštní části trestního zákoníku, a to trestný čin ohrožování výchovy dítěte dle § 201 odst. 1 písm. a) nebo b) trestního zákoníku, tedy svádění dítěte k vedení nemravného života nebo umožnění dítěti žít takovým způsobem života, a trestný čin svádění k pohlavnímu styku dle § 202 trestního zákoníku. Toho se dopustí pachatel, který za účelem pohlavního uspokojení nabídne, slíbí nebo poskytne dítěti nebo jinému za pohlavní styk s dítětem, pohlavní sebeukájení dítěte nebo jiné srovnatelné chování úplatku nebo jiný prospěch, a rovněž ho spáchá ten, kdo za takové situace má s dítětem pohlavní styk nebo se účastní jeho sebeukájení a obnažování. Dítě samo žádající nebo přijímající za své jednání úplatu je však je ve smyslu § 203 trestního zákoníku beztrestné.

Shora popsané skutkové podstaty mohou být páčány v souběhu s některými trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. V souběhu s nimi může být i trestný čin šíření nakažlivé pohlavně přenosné nemoci dle § 152 trestního zákoníku, pokud jí pachatel trpí a vědomě při pohlavním styku neučiní opatření k zabránění jejímu přenosu.

V souvislosti s páčáním sexuálních deliktů se můžeme setkat i s následným vydíráním zejména dětských obětí, které jsou různě zstrašovány a je jim vyhrožováno s cílem zabránit jim, aby se s tím, co se děje, někomu svěřily, popř. to oznámily na policii. Takovéto počínání zpravidla naplňuje zákonné znaky trestného činu vydírání dle § 175 trestního zákoníku.

2.4 Nepřekažení a neoznámení trestního činu

Oznamovací povinnost ve smyslu § 368 odst. 1 trestního zákoníku u shora uvedených trestných činů se týká pouze trestného činu zneužití dítěte k výrobě pornografie dle § 193 trestního zákoníku. Dle § 368 odst. 2 trestního zákoníku však tato povinnost nedopadá na duchovně registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním k výkonu

zvláštních práv, dozví-li se o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo práva obdobného zpovědnímu tajemství. Oprávnění k výkonu zvláštního práva duchovních zachovávat mlčenlivost v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství má pouze registrovaná církev nebo náboženská společnost, je-li tato povinnost tradiční součástí jejího učení nejméně 50 let.²⁴ Kněz vázaný zpovědním tajemstvím nemůže informace získané při zpovědi sdělit ani se souhlasem kajícíka.²⁵

Povinnost překazit trestný čin dle § 367 trestního zákoníku u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti má ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187) a zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193). Z této povinnosti nejsou vyňati ani duchovní, kteří se takové informace dozví v rámci zpovědního tajemství. Teoreticky je tedy i zpovědník povinen shora popsané trestné činy, o kterých se ve zpovědnici dozví, překazit. Takový požadavek je však z kanonickoprávního hlediska splnitelný pouze tehdy, pokud by zpovědník spáchání trestného činu osobně fyzicky zabránil nebo mu vytvořením překážek jinak zamezil. Pokud by zpovědník překazil trestný čin jeho včasným oznámením policii nebo státnímu zástupci dle § 367 odst. 3 trestního zákoníku, dopustil by se tím současně vyzrazení zpovědního tajemství, což je v kanonickém právu trestný čin, který je sankcionován exkomunikací *latae sentetiae*, jejíž sněť je vyhrazené Apoštolskému stolci. Z pohledu kanonického práva se přitom jedná vedle zbavení klerického stavu o nejpřísnější trest vůbec. Je tedy na místě aplikovat na takovou situaci zpovědníka ustanovení § 367 odst. 2 trestního zákoníku, dle kterého není trestně odpovědný ten, kdo nemohl trestný čin překazit bez značných nesnází.²⁶

²⁴ § 7 odst. 1 písm. e) zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

²⁵ Botek, L.; Navrátilová, J. Trestné činy duchovních v sexuální oblasti z pohledu světského a kanonického práva. *Státní zastupitelství*, r. 2019, č. 3, s. 25–26.

²⁶ *Ibidem*.

2.5 Křivé obvinění, křivá výpověď a pomluva

Duchovní římskokatolické církve jsou vázáni životem v celibátu. Pro tento svůj závazek se bohužel mohou někdy stát terčem křivého obvinění od někoho, kdo se cítí být zklamán z jejich nedostupnosti a z toho vyplývajícího odmítnutí. Sexuální delikty jsou specifické tím, že se zpravidla odehrávají mezi dvěma osobami, jejichž výpovědi mohou být v rovině „tvrzení proti tvrzení“. Proto je třeba šetření těchto činů věnovat náležitou pozornost a zabývat se všemi nápadnostmi (např. i motivací k pozdnímu oznámení).²⁷ Křivé obvinění může být pro falešné oběti výrazem msty vůči partnerovi za to, že je opustil nebo podvedl, nebo za to, že zveřejnil na sociálních sítích kritické komentáře o jejich intimním soužití. Rovněž se někdy falešné oběti tímto způsobem snaží maskovat svou vlastní nevěru a raději ve strachu z jejího vyjádření tvrdí, že k takovému pohlavnímu styku s jiným byly donuceny. Nepravé oběti jsou naopak subjektivně přesvědčeny o tom, že k nedobrovolnému pohlavnímu styku skutečně došlo, avšak nedaly to druhé straně dostatečně najevo. Podezřelý si proto může myslet, že se jednalo o sexuální aktivitu oboustranně dobrovolnou, a pokud nebude možné dovést jeho úmyslné zavinění, nebude za toto jednání trestně odpovědný.

Trestní zákoník rozlišuje mezi křivým obviněním dle § 345 trestního zákoníku a křivou výpovědí dle § 346 trestního zákoníku. První ze zmíněných trestných činů spočívá v tom, že někdo lživě obviní jiného z trestného činu. Přísněji bude trestán ten, kdo jiného křivě obviní v úmyslu mu přivodit trestní stíhání. Přitěžující okolností je, dopustí-li se takového činu někdo v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. Pokud někdo jako svědek uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí, nebo ji naopak zamlčí před soudem,

²⁷ V praxi se setkáváme zejména u rozvádějících se manželů s tím, že ve chvíli, kdy je řešen opatrovnícký spor o dítě, dojde ke křivému obvinění druhého rodiče ze zneužívání, aby tak byl diskvalifikován z možnosti péče o dítě. Taková situace však poškodí nejvíc samotné dítě, které je předčasně vystaveno otázkám týkajících se sexuality, a to nejen ze strany orgánů činných v trestním řízení, ale i ze strany znalců, jejichž vyšetření se musí i opakovaně podrobit.

státním zástupcem nebo policejním orgánem, který koná přípravné řízení podle trestního řádu, dopustí se křivé výpovědi.

Nepravdivá sdělení mohou zakládat i trestní postih pro trestný čin pomluvy dle § 184 trestního zákoníku, a to tehdy, když je sdělený nepravdivý údaj způsobilý značnou měrou ohrozit vážnost poškozeného u spoluobčanů, poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo mu způsobit jinou vážnou újmu. Přísněji je trestáno, je-li pomluva šířena na internetu nebo prostřednictvím sociálních sítí, protože to může mít mnohem závažnější dopad na pomlouvaného.

2.6 Návrhy *de lege ferenda*

2.6.1 Nová definice znásilnění a chystaná novela

III. hlavy trestního zákoníku

V současné době Parlament České republiky projednává vládní návrh zákona, jímž má dojít ke změně skutkových podstat trestných činů uvedených v § 185–187 trestního zákoníku. Dle připravované novely by skutková podstata znásilnění neměla zahrnovat znaky násilí, ale měla by být postavena na konceptu nesouhlasného pohlavního styku („NE znamená NE“). Jako znásilnění by tedy mělo být trestáno vykonání soulože nebo jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží proti seznatelné vůli jiného. Nová právní úprava vychází z východiska, že člověk standardně dokáže dát nesouhlas najevo, a to jakýmkoliv způsobem verbálně (slovem, pláčem), nebo fyzickým odporem. Jako znásilnění však bude postižitelný i čin, kdy pachatel zneužije bezbrannosti oběti. Půjde o situace, kdy je oběť ve stavu, v němž není schopna utvářet nebo projevit svou vůli, nebo je její schopnost utvářet vůli podstatně snížena z důvodu bezvědomí, spánku, ovlivnění návykovými látkami, nemocí, zdravotního postižení, duševní poruchy, nízkého nebo vysokého věku. Výslovně je nově jako důvod bezbrannosti zakotven i tzv. silný ochromující stres, který zahrnuje stav, kdy oběť tzv. „zamrzne“ a není schopna se jakkoli bránit. Za bezbranného z důvodu nízkého věku má být navíc automaticky považováno dítě mladší 12 let, neboť není natolik vyzrálé, aby bylo

schopno pochopit sexuální jednání a projevit s ním adekvátně souhlas. Z toho vyplývá, že jakékoliv sexuální praktiky s dítětem mladším 12 let budou vždy trestné jako znásilnění nebo jako sexuální útok, a nikoli mírněji jako trestný čin pohlavního zneužití.

Trestný čin znásilnění bude nově zahrnovat pouze soulož a pohlavní styk srovnatelný se souloží. Méně závažné sexuální praktiky (jiný nesouhlasný pohlavní styk, donucení k jinému nesouhlasnému styku s jinou osobou, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo zneužití bezbrannosti k takovému jednání) mají být vyčleněny do nového trestného činu sexuálního útoku. Ten bude postihovat i zneužití bezbrannosti k takovému činu. Změn dozná i skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku, která je rozšířena o zneužití tísně. Sexuální nátlak i sexuální útok mají být zahrnuty mezi trestné činy, jejichž nepřekážení je trestné.²⁸

2.6.2 Dětský certifikát

Dětský certifikát by měl v budoucnu vydávat Rejstřík trestů a měli by se jím povinně prokazovat všichni pracovníci v pedagogických, výchovatelských a obdobných profesích, ve kterých přicházejí do kontaktu s dětmi. Tímto dokumentem se má zabránit tomu, aby s dětmi pracovaly osoby, které byly v minulosti odsouzeny za vybrané sexuální či násilné delikty. Zavedení certifikátu plánuje Ministerstvo spravedlnosti ČR. Dle současného právního stavu se ve výpisu z rejstříku trestů neobjevují odsouzení, ohledně nichž se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, např. v důsledku vykonání některých trestů nebo z důvodu zahlazení odsouzení. Automaticky by se do dětského certifikátu měly propisovat vybrané trestné činy, za které byl pachatel odsouzen v minulosti a které představují riziko pro práci s dětmi, a to i přesto, že již dříve došlo k výmazu těchto odsouzení. Pro nová odsouzení by mělo platit, že budou uváděna natrvalo v dětském

²⁸ Vláda. *Důvodová zpráva ze dne 15. 1. 2024 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. Tisk č. 616/0. Praha: Poslanecká sněmovna, 2012, s. 1–6.

certifikátu na základě nového ochranného opatření, které může být pachateli uloženo.²⁹

3. Trestné činy proti 6. přikázání Desatera v kanonickém právu

3.1 Kodex kanonického práva

Papež František apoštolskou konstitucí *Pascite gregem Dei*³⁰ ze dne 23. 5. 2021 promulgoval novelu 6. knihy Kodexu kanonického práva, která vstoupila v účinnost 8. 12. 2021. Tato novela zjednodušuje pojednání o hmotném trestním právu římskokatolické církve, protože implementuje přímo do kodexu některé skutkové podstaty trestných činů do té doby obsažené v mimokodexových normách. Zavádí také nové tresty za trestné činy a – což je velmi významné – nově organizuje hmotné právo trestní do skupin podle hodnot, které jsou trestnými činy poškozovány. Tak byla ve druhé části této knihy kodexu zavedena celá třetí stať věnovaná trestným činům proti svátostem. Nové rozdělení se dotklo i trestných činů proti 6. přikázání Desatera, jejichž umístění v novele lépe odpovídá jejich charakteru.

Určitou proměnou a doplněním prošly v novele i kanonické tresty. V kanonickém právu latinské církve rozlišujeme jejich dva typy, a to nápravné a pořádkové.

Nápravné tresty spočívají v omezení přístupu delikventa k dobrům církve. Mají na prvním místě za cíl nápravu delikventa, teprve sekundárně nápravu poškozeného společenského řádu. Jsou to exkomunikace, suspenze a interdikt. Tresty se také nazývají censury podle latinského slova *censeo* – posuzovat, protože nejsou zpravidla stanovovány na časově omezenou dobu, nýbrž do doby, dokud se podle příslušné církevní autority delikvent nenapraví, tedy nezmění

²⁹ Řepka, V. *Přibližujeme se vzniku registru sexuálních násilníků, tzv. dětského certifikátu*. Online. Ministerstvo vnitra České republiky, 9. 10. 2023. Dostupné na: <https://justice.cz/?clanek=priblizujeme-se-vzniku-registru-sexualnich-nasilniku-tzv-detskeho-certifika-2>. [cit. 24. 2. 2024].

³⁰ Franciscus PP. *Costitutio apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.

své smýšlení a chování, na základě čehož z něj příslušná autorita trest sejme.

Všechny tyto tresty mohou být buď uloženy církevní autoritou v soudním nebo administrativním trestním procesu, nebo – a to je zvláštnost latinské katolické církve – jsou na pachatele za vybrané trestné činy aplikovány samým právem, aniž by se autorita o spáchání trestného činu dověděla. Podmínkou je, že pachatel o existenci trestu za dané delikt ní jednání ví. Jak vyplývá ze shora uvedeného, pachatel je trestem vázán ve svém svědomí, protože kromě něho o trestu nikdo jiný neví. Smyslem je, aby si uvědomil špatnost svého jednání a napravil se. Vychází se z toho, že pod tíhou vlastního svědomí se sám obrátí na příslušnou církevní autoritu, které dozná, že se dopustil daného trestného činu, a požádá ji o snětí trestu, aby mohl dále žít plnohodnotným způsobem v církevním společenství. Jedná se nejčastěji o trest exkomunikace, který nastupuje samým právem za spáchání trestných činů zneuctění eucharistie, přímého porušení zpovědního tajemství, rozhrěšení spoluviníka ve hříchu proti 6. přikázání Desatera, fyzického útoku na papeže, vysvěcení někoho na biskupa bez souhlasu papeže a udělení svátosti svěcení ženě. V těchto případech je autoritou oprávněnou posoudit nápravu delikventa a sejmout z něho trest papež, který tak činí zpravidla skrze k tomu trvale zřízený úřad Římské kurie, jímž je Papežská penitenciárie. Děje se tak *pro foro interno*, tedy ve svátosti smíření prostřednictvím zpovědníka s anonymizací jména delikventa, které spadá do zpovědního tajemství. Stejný trest exkomunikace, ale vyhrazený ordináři, nastupuje za trestné činy hereze (popírání některé náboženské pravdy, kterou církev předkládá jako závaznou neboli dogma, např. božství Ježíše Krista), apostaze (odmítnutí katolické víry jako celku) a schizmatu (odmítnutí jednoty s papežem) a dokonáního umělého přerušování těhotenství.

Pokud se samočinně upadnutí do tohoto trestu stane veřejně známým, může církevní autorita přikročit k ověření této skutečnosti v trestním procesu a k veřejnému vyhlášení této skutečnosti. Pro delikventa to pak znamená zpřísnění trestu.

Je-li nápravný trest uložen církevní autoritou, musí jeho uložení předcházet napomenutí. Posouzení, zda se již delikvent napravil,

přísluší především autoritě, která trest uložila. Obrátí-li se potrestaný se žádostí o sněti trestu na jinou kompetentní církevní autoritu, má se tato autorita před vydáním rozhodnutí poradit s tím, kdo trest uložil.

Exkomunikace³¹ jako nejtěžší nápravný trest neznamená vyloučení z církve, ale zákaz přístupu k dobrům církve, tj. zákaz přijímat a vysluhovat svátosti a svátostiny, mít účast na liturgických slaveních a také zákaz výkonu církevních úřadů, služeb, funkcí a úkonů z moci řízení.

Suspense, kterou podle novely 6. knihy kodexu mohou být nově potrestáni nejen duchovní, ale i laici, kteří v církvi zastávají službu nebo úřad, spočívá v zákazu vykonávat některé nebo všechny úkony z moci svěcení, z moci řízení nebo všechna nebo některá práva nebo úkoly spojené s úřadem. Zákon nebo příkaz může stanovit, že suspendovaný nemůže platně konat úkony z moci řízení.

Interdikt, jímž mohou být potrestáni jen laici, zahrnuje pouze část zákazů, které tvoří trest exkomunikace (jen ty uvedené v kán. 1331 § 1 odst. 1 až 4). Zákazy, které se týkají úřadů a moci řízení, do něho zahrnuté nejsou, protože laik potrestaný interdiktem není jejich nositelem.

Pořádkové tresty jsou ukládány výlučně církevní autoritou v trestním procesu, a to soudním nebo administrativním (tzv. *ferendae sen-*

³¹ Exkomunikace znamená úplné zabránění potrestanému v přístupu k hodnotám poskytovaným církví. Kán. 1331 v § 1 stanoví, že exkomunikovanému se zakazuje:

1. slavit eucharistickou obětí a všechny ostatní svátosti;
2. přijímat svátosti;
3. vysluhovat svátostiny a ostatní úkony liturgického kultu;
4. mít jakoukoliv aktivní účast na výše uvedených slaveních;
5. vykonávat jakýkoliv církevní úřad, úkol, službu či funkci;
6. konat úkony z moci řízení.

§ 2. V případě, že exkomunikace byla uložena nebo byla jako samočinná vyhlášena:

1. je pachateli nutno zabránit, aby jednal v rozporu s ustanoveními § 1 odstavce 1 až 4, anebo je nutno upustit od liturgického úkonu, nebrání-li tomu závažný důvod;
2. pachatelovy úkony z moci řízení, které mu nejsou dovoleny podle § 1 odstavce 6, jsou neplatné;
3. pachatel nesmí užívat dříve udělených privilegií;
4. pachateli nepřisluší žádná odměna plynoucí z čistě církevního titulu;
5. pachatel je nezpůsobilý nabývat úřady, úkoly, služby, funkce, oprávnění, privilegia a čestné tituly.

tentiae), a ukládají povinnost něco vykonat nebo strpět po určitou pevně stanovenou dobu, případně něco vykonat jednorázově (zaplatit peněžitý trest), a pomínou uplynutím času nebo vykonáním trestu. Tyto tresty jsou velmi přehledně uvedeny v kán. 1336.³²

Nejvyšší nápravný trest (exkomunikaci) a nejvyšší pořádkový trest (zbavení klerického stavu) smí uložit pouze soudní senát o minimálně třech soudcích v soudním trestním procesu. Výjimečně je může uložit i ordinář v administrativním procesu, ale musí k tomu mít zmocnění příslušného dikasteria Apoštolského stolce.

³² Kán. 1336: § 1. Pořádkové tresty, které mohou postihnout pachatele buď natrvalo, nebo na dobu určitou či neurčitou, jsou kromě jiných, které případně stanovil zákon, tresty uvedené v § 2 až 5:

§ 2. Příkaz:

1. pobývat na určitém místě nebo území;
2. uhradit pokutu neboli peněžitý obnos pro církevní účely, podle pravidel stanovených biskupskou konferencí.

§ 3. Zákaz:

1. pobývat na určitém místě nebo území;
2. vykonávat všude nebo jen na některém místě či území nebo mimo ně veškeré nebo jen některé úřady, úkoly, služby nebo funkce, nebo jen některé úkony náležející k úřadům nebo úkolům;
3. činit všechny nebo některé úkony z moci svěcení;
4. činit všechny nebo některé úkony z moci řízení;
5. vykonávat určitá práva nebo privilegia nebo užívat hodností nebo titulů;
6. požívat aktivního nebo pasivního volebního práva při kanonických volbách nebo užívat práva hlasovat v církevních radách nebo kolegiích;
7. nosit církevní nebo řeholní oděv.

§ 4. Zbavení:

1. všech nebo některých úřadů, úkolů, služeb nebo funkcí nebo jen některých úkonů náležejících k úřadům nebo úkolům;
2. pověření zpovídat nebo kázat;
3. delegované moci řízení;
4. některých práv nebo privilegií nebo hodností či titulů;
5. všech církevních požitků nebo jejich částí podle pravidel stanovených biskupskou konferencí, při zachování ustanovení kán. 1350 § 1.

§ 5. Propuštění z klerického stavu.

Kromě církevních trestů zná kanonické právo ještě trestní opatření, jimiž jsou napomenutí a důtka, rozšířené v novele 6. knihy kodexu o dohled, a trestní pokání.

3.1.1 Trestné činy proti svátostem

Mezi trestné činy proti svátostem je z hříchů proti 6. přikázání Desatera zařazena skutková podstata svádění knězem u příležitosti svátosti smíření, definovaná jako trestný čin kánonem 1385.³³ Pachatelem tohoto trestného činu může být kněz nebo biskup, který uděluje svátost smíření a během ní nebo v souvislosti s ní se snaží pohnout kajícího ke hříchu proti 6. přikázání Desatera, a to buď s vlastní osobou, nebo s jiným. Pokud by se jednalo o svádění ke hříchu s vlastní osobou, je projednání tohoto trestného činu navíc vyhrazeno Dikasteriu pro nauku víry. Pro spáchání tohoto trestného činu není rozhodující, zda klerik má nebo nemá zpovědní jurisdikci, ani není podstatné pohlaví kajícího.³⁴ Není definován žádný specifický typ hříchu, proto k naplnění skutkové podstaty dochází návrhem jakéhokoli typu hříchu z dané oblasti, například od doteků na intimních partiích nebo obnažování až po soulož či různé perverzní formy sexuálního styku. Trestem je nápravný trest suspenze, s možností přidat pořádkové tresty zákazů nebo zbavení úřadů, služeb nebo pověření, a ve zvláště závažných případech lze uložit propuštění z klerického stavu.

Mezi trestnými činy proti svátostem je vhodné zmínit ještě rozhršení komplice ve hříchu proti 6. přikázání Desatera, uvedené v kánonu 1384.³⁵ Takováto svátost smíření je kromě případu, kdy se kající

³³ Kán. 1385: Kněz, který při udílení nebo u příležitosti nebo pod záminkou svátosti pokání svádí kajícího ke hříchu proti šestému přikázání Desatera, bude potrestán podle závažnosti skutku suspenzí, zákazy, zbaveními, a v závažnějších případech propuštěn z klerického stavu.

³⁴ Dicastero per i testi legislativi. *Le sanzioni penali nella Chiesa. Sussidio applicativo del Libro VI. del Codice di Diritto Canonico* ze 31. 5. 2023. Online. Città del Vaticano. Dostupné na: <https://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/TESTI%20NORMATIVI/Testi%20Norm%20CIC/Libro%20VI/LibroVIsussidio/Sanzioni%20penali%20Sussidio.pdf>. [cit. 25. 2. 2024], čl. 129. (Dále jen Sussidio).

³⁵ Kán. 1384: Kněz, který porušil ustanovení kán. 977, upadá do samočinné exkomunikace vyhrazené Apoštolskému stolci.

nachází v nebezpečí smrti, neplatná (kán. 977) a současně je trestným činem. Jedná se vlastně pouze o pokus udělit svátost smíření, neboť její platné udělení kán. 977 znemožňuje. Týká se pouze kněží, protože u osob nemajících kněžské svěcení se jedná o jiný trestný čin. K trestnému činu dochází pouze v případě, že je kajícímu uděleno rozhřešení po vyznání se ze hříchu proti 6. přikázání spáchaného se zpovědníkem, bez ohledu na pohlaví kajícího, a nikoliv po vyznání jiných hříchů vykonaných ve spoluúčasti se zpovědníkem. Tento trestný čin je trestán samočinnou exkomunikací (*latae sententiae*, tj. nastupující automaticky po spáchání deliktu bez zásahu církevní autority). Pokud by byl řešen *pro foro externo*, tedy církevní autoritou, například na základě něčího oznámení, je vyhrazen Dikasteriu pro nauku víry. V takovém případě ordinář uvědomí Dikasterium a jedná podle jeho pokynů.³⁶

3.1.2 Trestné činy proti zvláštním povinnostem

Zvláštními povinnostmi se zde rozumí především povinnosti duchovních a osob Bohu zasvěcených, vyplývající z jejich životního stavu, ale i laiků, kteří by se případně nacházeli v zákonem popsaných situacích.³⁷ Povinnosti ve vztahu k 6. přikázání Desatera a jejich porušení jsou definovány v kánonu 1395.³⁸

První paragraf tohoto kánonu řeší dvě skutkové podstaty. První je život klerika v konkubinátu, který je definován jako trvalý

³⁶ Sussidio, čl. 128. Z dikce Sussidia se jeví, že dotaz na Dikasterium by v takovém případě mohl předcházet předběžnému šetření, což odpovídá ohledu na zachování zpovědního tajemství.

³⁷ Sussidio, čl. 144.

³⁸ Kán. 1395: § 1. Klerik, který žije v konkubinátu, kromě případu uvedeného v kán. 1394, a klerik setrvávající pohoršlivě v jiném vnějším hříchu proti šestému přikázání Desatera bude potrestán suspenzí, ke které, jestliže po napomenutí setrvá v trestném činu, mohou být postupně přidávány další tresty, i propuštění z klerického stavu.

§ 2. Klerik, který spáchal jiný trestný čin proti šestému přikázání Desatera, pokud trestný čin byl spáchán veřejně, bude potrestán spravedlivými tresty, a jestliže to případ vyžaduje, i propuštěním z klerického stavu.

§ 3. Stejným trestem jako v § 2 bude potrestán klerik, který násilím, výhrůzkami nebo zneužitím své autority spáchá trestný čin proti šestému přikázání Desatera nebo jiného přinutí vykonat nebo strpět sexuální úkony.

mimomanželský³⁹ život s osobou jiného pohlaví na způsob manželství. Trestného činu se mohou dopustit klerici diecézní i řeholní, netýká se však řeholníků, kteří nejsou kleriky.⁴⁰ Církevní autorita je povinna život v konkubinátu potrestat nápravným trestem suspenze, k němuž – pokud se pachatel nenapraví – mohou být po napomenutí přidávány pořádkové tresty až po zbavení klerického stavu. V úvahu přichází vždy pouze trest uložený autoritou (*ferendae sententiae*), a to buď soudní, nebo administrativní.

Druhou skutkovou podstatou je setrvávání v jiném vnějším hříchu proti 6. přikázání. Ta v praxi zahrnuje velké množství jednání, která musí splňovat následující čtyři požadavky: pachatelem je klerik, jedná se o trvalé protiprávní jednání, je hříchem proti 6. přikázání Desatera a působí pohoršení. Příkladem může být trvalé partnerství osob se stejnou sexuální orientací. Ohledně trestu zde platí totéž co u konkubinátu.

Druhý paragraf téhož kánonu obsahuje skutkovou podstatu trestných činů proti 6. přikázání Desatera, které nemají trvalý charakter, ale jsou spáchány veřejně klerikem diecézním nebo řeholním. Specifikem je zde veřejnost deliktu a pohoršení, které působí ve společenství věřících. Opět to zahrnuje celou škálu jednání, které je definováno jen porušením 6. přikázání Desatera. S ohledem na rozmanitost možných sexuálních deliktů je trest ponechán na autoritě, která jej ukládá, přičemž se nevyklučuje ani trest zbavení klerického stavu. Uložení trestu je i zde povinné.⁴¹

Třetí paragraf oproti předchozí právní úpravě vyčleňuje z dřívějšího kán 1395 § 2 CIC skutkové podstaty trestných činů proti 6. přikázání, které jsou vykonány násilím nebo výhrůžkami, a doplňuje ještě skutkovou podstatu zneužití autority, jimiž je oběť přinucena vykonat nebo strpět sexuální úkony. Jedná se o případy, kdy oběťmi jsou osoby zletilé, nespádající do kán. 1398, kde máme jinou skutkovou podstatu.

³⁹ Pokud by klerik atentoval manželství, bude potrestán podle kán. 1394. Jedná se ale o porušení církevní disciplíny, nikoliv striktně vzato o hřích proti 6. přikázání.

⁴⁰ Sussidio, čl. 149.

⁴¹ Sussidio, čl. 151.

I v tomto případě je vymezení trestného činu poměrně široké a zahrnuje různé druhy jednání. Pokud se činu nedopustil duchovní, nýbrž člen institutu zasvěceného života nebo společnosti apoštolského života, případně laik, který zastává v církvi službu nebo úřad, jednalo by se spíše o trestný čin podle kán. 1398 § 2. I zde je církevní autorita povinná uložit trest přiměřený závažnosti činu, a to až po zbavení klerického stavu.⁴²

3.1.3 Trestné činy proti lidskému životu, lidské důstojnosti a svobodě

Šestá stať 6. knihy CIC obsahuje trestné činy, jejichž skutková podstata je stíhána i státními orgány, tedy trestné činy proti lidskému životu, důstojnosti a svobodě. V novele do ní zákonodárce vložil i kánon 1398,⁴³ který obsahuje trestné činy proti 6. přikázání Desatera spáchané na osobách nezletilých, nemajících plné užívání rozumu a zranitelných. Skutkové podstaty trestných činů v něm definované jsou převzaty z mimokodexových norem a dříve byly alespoň částečně obsaženy ve velmi široké definici kán. 1395.

První odstavec prvního paragrafu kánonu 1398 stanoví skutkovou podstatu trestného činu klerika proti 6. přikázání Desatera s nezletilým

⁴² Sussidio, čl. 152.

⁴³ Kán. 1398: § 1. Zbavením úřadu a dalšími spravedlivými tresty, nevyjímaje propuštění z klerického stavu, vyžaduje-li to naléhavost případu, bude potrestán klerik:

1. který spáchá trestný čin proti šestému přikázání Desatera s nezletilým nebo s osobou, která má trvale omezené užívání rozumu nebo které právo přiznává stejnou ochranu;
2. který nezletilého nebo osobu, která má trvale omezené užívání rozumu nebo které právo přiznává stejnou ochranu, najme nebo svede k tomu, aby se sama pornograficky předváděla nebo se účastnila na skutečném nebo předstíraném pornografickém představení;
3. který v rozporu s dobrými mravy získává, uchovává, předvádí nebo šíří jakýmkoliv způsobem a jakýmkoliv technickým prostředkem pornografické vyobrazení nezletilých nebo osob, které mají trvale omezené užívání rozumu.

§ 2. Člen institutu zasvěceného života nebo společnosti apoštolského života a jakýkoliv věřící, který má v církvi hodnotu nebo v ní vykonává úřad nebo funkci a spáchá trestný čin uvedený v § 1 nebo v kán. 1395 § 3, bude potrestán podle kán. 1336 § 2 až 4, případně dalšími tresty podle závažnosti skutku.

nebo s osobou, která má trvale omezené užívání rozumu nebo které právo přiznává stejnou ochranu. Kodex se vyhýbá pojmu zranitelná osoba, uvedenému v motu proprio papeže Františka Vos estis lux mundi,⁴⁴ která je tam definována jako každá osoba ve stavu nemoci, fyzického či psychického oslabení nebo zbavení osobní svobody, který fakticky, byť jen příležitostně, omezuje její schopnost chápat nebo projevit vůli nebo jakkoli se bránit útoku. Důvodem je, že se jedná o pojem, který ještě není přesně definován a ani není v oblasti kano-nického práva doktrinálně přijat. Proto bylo upřednostněno použití formulace dostatečně široké, aby zahrnovala různé formy slabosti a křehkosti oběti. Naplnění skutkové podstaty trestného činu nastává i v případě, že osoba s jednáním souhlasí. Projednání trestného činu je vyhrazeno Dikasteriu po nauku víry, pokud je obětí osoba nezletilá nebo mající trvale omezené užívání rozumu; v ostatních případech, tj. u osob, kterým právo přiznává stejnou ochranu (tzv. zranitelných osob podle VELM), je v kompetenci ordináře. Církevní autorita je povinna v případě pravděpodobného podezření na spáchání těchto trestných činů provést předběžné šetření a v případech vyhrazených Dikasteriu pro nauku víry mu jeho výsledky předat. Pachatel je potrestán podle závažnosti případu zbavením úřadu a dalšími spravedlivými tresty, nevylučuje propuštění z klerického stavu.

Skutkovou podstatou uvedenou ve druhém odstavci prvního pa-ragrafu kán. 1098 je najmutí nebo svedení osob nezletilých, majících trvale omezené užívání rozumu, nebo osob, kterým právo přiznává stej-nou ochranu, klerikem k pornografickému předvádění nebo k účasti na skutečném nebo předstíraném pornografickém představení. Trest-ným činem je i pasivní účast těchto osob na pornografickém předsta-vení v pozici diváků. Pokud se jedná o nezletilé nebo o osoby s trvale omezeným užíváním rozumu, je trestný čin vyhrazen Dikasteriu pro nauku víry, v ostatních případech je v kompetenci ordináře. Ordinář je vždy povinen provést předběžné šetření, jehož výsledky – v případech

⁴⁴ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* z 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25. 2. 2024], čl. 1 § 2.

vyhrazených Dikasteriu – mu předá. I v tomto případě je pachatel potrestán podle závažnosti případu zbavením úřadu a dalšími spravedlivými tresty, nevyjímaje propuštění z klerického stavu.

Třetí odstavec prvního paragrafu pak uvádí skutkovou podstatu získávání, uchovávání, předvádění nebo šíření jakýmkoliv způsobem a jakýmkoliv technickým prostředkem pornografických vyobrazení nezletilých nebo osob, které mají trvale omezené užívání rozumu. Trestný čin je vyhrazen Dikasteriu pro nauku víry a ordinář je povinen provést předběžné šetření, jehož výsledky odešle na Dikasterium.

Druhý paragraf kán. 1398 se věnuje spáchání trestných činů uvedených v prvním paragrafu nekleriky, tedy členy institutů zasvěceného života nebo společností apoštolského života bez kněžského svěcení nebo jakýmkoliv věřícími, kteří mají v církvi hodnost nebo v ní vykonávají úřad či funkci. Dle Sussidia⁴⁵ bude podle tohoto druhého paragrafu kán. 1398 potrestán i neklerik, který se dopustí trestných činů uvedených v kán. 1395 § 3 („Kdo násilím, výhrůžkami nebo zneužitím své autority spáchá trestný čin proti šestému přikázání Desatera nebo jiného přinutí vykonat nebo strpět sexuální úkony“). Žádný z těchto deliktů není vyhrazen Dikasteriu pro nauku víry, které se zabývá výlučně trestnými činy kleriků, tedy všechny je oprávněn a povinen řešit příslušný ordinář. Pachatelé jsou trestáni pořádkovými tresty uvedenými v kán. 1336 §§ 2–4,⁴⁶ v nejzávažnějších případech i zbavením úřadu.

3.1.4 Trestné činy proti dobré pověsti

Pro úplnost je zapotřebí ještě uvést, že církevní zákonodárce pamatuje i na postih falešných obvinění, a to v kán. 1390.⁴⁷ Ten stanoví trest

⁴⁵ Sussidio, čl. 162.

⁴⁶ Viz poznámka č. 30.

⁴⁷ Kán. 1390: § 1. Kdo nepravdivě obvinil zpovědníka u církevního představeného, že spáchal trestný čin uvedený v kán. 1385, upadá do samočinného interdiktů, a jestliže je klerikem, také do suspenze.

§ 2. Kdo učiní u církevního představeného jiné pomlouvačné nařčení z trestného činu nebo jinak neoprávněně poškodí dobrou pověst jiného, bude potrestán spravedlivým trestem podle kán. 1336 § 2 až 4, k němuž lze připojit nápravný trest.

§ 3. Původce pomluvy má být také přinucen k poskytnutí přiměřeného zadostiučinění.

interdiktu, a jedná-li se o klerika, trest suspenze pro toho, kdo by nepravdivě obvinil zpovědníka u církevního představeného, že jej v souvislosti se svátostí smíření sváděl ke hříchu proti 6. přikázání Desatera. Za jiné pomlouvačné nařčení z trestného činu u představeného nebo jiné neoprávněné poškození dobré pověsti jiné osoby bude pachatel potrestán spravedlivým pořádkovým trestem podle kán. 1336 § 2 až 4, k němuž lze připojit i nápravný trest. Původce pomluvy má být navíc také přinucen k poskytnutí přiměřeného zadostiučinění.

3.2 Sacramentorum sanctitatis tutela

Dne 11. října 2021 vydala tehdejší Kongregace pro nauku víry s účinností od 8. prosince 2021 novelu Norem pro projednávání závažnějších trestných činů vyhrazených Kongregaci pro nauku víry.⁴⁸ Novela byla vydána v souvislosti s nástupem účinnosti 6. knihy Kodexu kanonického práva, na kterou odkazuje v oblasti hmotného práva trestního, a neuvádí v této oblasti žádné změny.

3.3 Motu proprio Vos estis lux mundi

Po účinnosti novely 6. knihy Kodexu kanonického práva vydal papež František dne 25. 3. 2023 s účinností od 30. 4. 2023 apoštolský list motu proprio Vos estis lux mundi,⁴⁹ jímž nahradil stejnojmenný dokument vyhlášený dne 7. 5. 2019 na tři roky *ad experimentum*.⁵⁰

Oproti dřívější verzi Vos estis lux mundi a také novele 6. knihy Kodexu kanonického práva se zde rozšiřuje okruh osob podřízených této normě vedle kleriků a členů institutů zasvěceného života nebo společností apoštolského života také o laiky moderátory mezinárodních sdružení věřících uznaných nebo zřízených Apoštolským stolcem.

⁴⁸ Congregatio pro Doctrina Fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* z 11. 10. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.

⁴⁹ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* z 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25. 2. 2024].

⁵⁰ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.

Tito laici moderátoři jsou v čl. 6 postaveni na roveň kardinálům, biskupům, papežským legátům, ordinářům a vyšším řeholním představeným. Z toho pro ně vyplývá nejen stejná oznamovací povinnost ohledně trestných činů uvedených v čl. 1 § 1a VELM spáchaných tam uvedenými osobami, ale v případě, že se sami dopustí takového trestného činu, jsou vyšetřováni přímo Dikasteriem pro nauku víry nebo jiným příslušným Dikasteriem Římské kurie podle typu deliktu.

Skutkové podstaty trestných činů uvedených v čl. 1 § 1a Vos estis lux mundi jsou shodné s kánony 1395 § 3 a 1398 novely CIC. Motu proprio Vos estis lux mundi doplňuje ve své první hlavě oznamovací povinnost u těchto trestných činů a normy s ní související. Ve druhé hlavě řeší postup, kdy jsou podezřelými ze spáchání trestného činu církevní představení.

4. Závěr

V článku jsou popsány skutkové podstaty jednotlivých trestných činů proti lidské svobodě a důstojnosti v sexuální oblasti ve státním právu a skutkové podstaty trestných činů proti 6. přikázání Desatera v kanonickém právu latinské církve. Státní právo definuje skutkové podstaty velmi podrobně, aby při zachování zásady *nulla crimen sine lege* postihlo co nejširší oblast deliktní činnosti. Naproti tomu kanonické právo formuluje skutkové podstaty velmi široce s odkazem na 6. přikázání Desatera jako na předpis vyšší právní síly, přičemž dává církevnímu soudci širší pravomoc pro zhodnocení činu jako trestného. Promítá se zde rozdíl mezi právně pozitivistickým přístupem státního práva a právně naturalistickým přístupem kanonického práva.

PRAMENY

Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* z 11. 10. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.

Dicastero per i testi legislativi. *Le sanzioni penali nella Chiesa. Sussidio applicativo del Libro VI. del Codice di Diritto Canonico* ze 31. 5. 2023.

Online. Dicastero per i testi legislativi. Dostupné na: <https://www.>

delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/TESTI%20NORMATIVI/Testi%20Norm%20CIC/Libro%20VI/LibroVISussidio/Sanzioni%20penali%20Sussidio.pdf. [cit. 25. 2. 2024].

Franciscus PP. *Costituzione apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.

Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* z 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25. 2. 2024].

Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 31. 12. 2009.

Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

Hrdina, A. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.

Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část*. 7. vydání. Praha: Leges, 2019.

Sucheckí, Z. a cura di. *Il processo penale canonico*. Roma: Pontificia Università Lateranense, 2003.

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023.

Ščerba, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Tretera, J. R.; Horák, Z. *Církevní právo – 2. přepracované vydání*, Praha: Leges, 2021.

Vláda ČR. *Důvodová zpráva ze dne 15. 1. 2024 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. Tisk č. 616/0. Praha: Poslanecká sněmovna, 2024.

SUMMARY

This article compares the substantive regulation of sexual offences in secular and canon law. It describes and clarifies the features of the various elements of sexual offences against human dignity. It also deals with the issue of failure to prevent and report crimes and the consequences of false testimony or criminal reporting. *De lege ferenda* introduces a new concept of the definition of the crime of rape and related amendments to Title III of the Special Part of the Criminal Code.

KEY WORDS

sexual offences, rape, sexual abuse, false accusations, the Ten Commandments, punishment

Předběžné šetření podle Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR

Dr. Libor Botek, Th.D.

ANOTACE

Autor komentuje Instrukci o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR a snaží se osvětlit její význam, úmysl zákonodárce a praktický postup při řešení trestných činů od přijetí oznámení o podezření ze spáchání trestného činu až po ukončení předběžného šetření. Dotýká se také tematiky prevence trestných činů proti 6. přikázání Desatera. Neopomíjí ani péči o oběti, o obviněného, využívání předběžných opatření, komunikaci s orgány činnými v trestním řízení a komunikaci s veřejností. To vše s využitím doporučení Dikasteria pro nauku víry ve Vademecu 2.0.

Klíčová slova

Instrukce ČBK, předběžné šetření, zneužívání nezletilých

1. Úvod

Dne 6. července 2021 schválila Česká biskupská konference na svém plenárním zasedání novelizované znění Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných

činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR¹ (dále jen „Instrukce“), přijaté dne 22. 1. 2020 na 121. plenárním zasedání České biskupské konference.

Instrukce provádí kán. 1395 § 3² a 1398³ CIC ve znění novely vyhlášené apoštolskou konstitucí papeže Františka Pascite *gregem Dei*⁴ a kán. 1453 CCEO⁵, *motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela*, normy pro projednávání závažnějších trestných činů vyhrazených Dikasteriu pro nauku víry⁶, *motu proprio Vos estis lux mundi*⁷ (dále

¹ Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.

² Kán. 1395 § 3. Stejným trestem jako v § 2 (spravedlivými tresty, a jestliže to případ vyžaduje, i propuštěním z klerického stavu) bude potrestán klerik, který násilím, výhrůžkami nebo zneužitím své autority spáchá trestný čin proti šestému přikázání Desatera nebo jiného přinutí vykonat nebo strpět sexuální úkony.

³ Kán. 1398 – § 1. Zbavením úřadu a dalšími spravedlivými tresty, nevyjímaje propuštění z klerického stavu, vyžaduje-li to naléhavost případu, bude potrestán klerik:

1. který spáchá trestný čin proti šestému přikázání Desatera s nezletilým nebo s osobou, která má trvale omezené užívání rozumu nebo které právo přiznává stejnou ochranu;

2. který nezletilého nebo osobu, která má trvale omezené užívání rozumu nebo které právo přiznává stejnou ochranu, najme nebo svede k tomu, aby se sama pornograficky předváděla nebo se účastnila na skutečném nebo předstíraném pornografickém představení;

3. který v rozporu s dobrými mravy získává, uchovává, předvádí nebo šíří jakýmkoliv způsobem a jakýmkoliv technickým prostředkem pornografické vyobrazení nezletilých nebo osob, které mají trvale omezené užívání rozumu.

§ 2. Člen institutu zasvěceného života nebo společnosti apoštolského života a jakýmkoliv věřící, který má v církvi hodnost nebo v ní vykonává úřad nebo funkci a spáchá trestný čin uvedený v § 1 nebo v kán. 1395 § 3, bude potrestán podle kán. 1336 § 2 až 4, případně dalšími tresty podle závažnosti skutku.

⁴ Franciscus PP. *Costitutioe apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.

⁵ Kánon je rovněž novelizován *motu proprio Vocare peccatores* s účinností od 29. 6. 2023 (Franciscus PP. *Motu proprio Vocare peccatores* z 20. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/20230320-motu-proprio-vocare-peccatores.html. [citace 25. 2. 2024]).

⁶ *Congregatio pro doctrina fidei. Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* ze 7. 12. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.

⁷ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.

jen „VELM“) a instrukci O důvěrnosti kauz⁸. Ustanovení instrukce se interpretují a aplikují v souladu s *Vademecum Kongregace pro nauku víry* ze dne 16. července 2020 v jeho aktuálním znění, nyní ve verzi *Vademecum 2.0*⁹ z 5. 6. 2022.

Instrukce byla přijata na zkušební dobu 3 let. Na 139. plenárním zasedání ČBK 24. 4. 2024 byla proto schválena její novela, která zohledňuje novelizované znění motu proprio *Vos estis lux mundi* z 25. 3. 2023¹⁰ a která bude publikována v Aktech ČBK za rok 2024.

2. Působnost Instrukce¹¹

Instrukce je vydána k provádění předběžného šetření trestných činů uvedených v hlavě I. čl. 1 § 1a VELM:

- trestného činu proti 6. přikázání Desatera spáchaného násilím nebo pod pohrůžkou násilí nebo zneužitím autority nebo donucením někoho uskutečnit nebo strpět sexuální jednání (odpovídá kán. 1395 § 3 CIC);
- trestného činu proti 6. přikázání Desatera spáchaného s osobou nezletilou nebo s osobou mající trvale nedokonalé užívání rozumu nebo s dospělou zranitelnou osobou (odpovídá kán. 1398 § 1 odst. 1 CIC);
- nemravného pořizování, uchovávání, vystavování nebo šíření pornografických snímků nezletilých osob nebo osob majících trvale nedokonalé užívání rozumu, jakýmkoli způsobem a jakýmikoli prostředky (odpovídá kán. 1398 § 1 odst. 3 CIC);
- náboru nebo navádění nezletilé osoby nebo osoby mající trvale nedokonalé užívání rozumu nebo zranitelné dospělé osoby k pornografickému předvádění nebo k účasti na pornografické prezentaci

⁸ Franciscus PP. *Instrukce Sulla riservatezza delle cause* ze 4. 12. 2019. AAS 113 (2021), č. 1, s. 72–73.

⁹ Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.

¹⁰ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* z 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [citace 25. 2. 2024].

¹¹ Instrukce, čl. 2.

skutečné nebo simulované (odpovídá kán. 1398 § 1 odst. 2 CIC), když se jich dopustí duchovní, členové institutů zasvěceného života nebo společností apoštolského života nebo laici zastávající v církvi hodnost nebo úřad. V novém znění je zde nutno zapracovat také moderátory¹² mezinárodních sdružení věřících uznávaných nebo zřízených Apoštolským stolcem, jak stanoví novela VELM z 25. 3. 2023, i když jsou již ve stávajícím znění pokryti termínem „laici, kteří zastávají v církvi hodnost nebo úřad“.

Procesní postupy stanovené v této instrukci lze přiměřeně použít i při předběžném šetření jiných trestných činů.

3. Prevence trestných činů proti 6. přikázání Desatera¹³

Instrukce se ve 2. článku stručně věnuje prevenci trestných činů proti 6. přikázání Desatera. Ta má tři oblasti:

- Vzdělávací a formační, která přepokládá jak formaci bohoslovců v seminářích, tak trvalou formaci duchovních zaměřenou na prevenci sexuálních deliktů. Rovněž počítá s vydáváním dokumentů stanovujících požadavky na pracovníky církve a etický kodex pracovníků církve.
- Kooperace církevních představených při propouštění duchovních z diecéze do diecéze nebo z řádu do diecézní duchovní správy a opačně, kdy se budou vzájemně informovat o případných podezřeních týkajících se dotyčného v souvislosti s náznaky možného rizikového jednání ve vztahu k nezletilým.
- Personální, neboť výběru pracovníků určených pro práci s dětmi a mládeží se musí věnovat maximální pozornost a je nutné vyžadovat po nich pracovní hodnocení z předchozích zaměstnání a výpis z rejstříku trestů. Do budoucna bude v této oblasti velikou pomocí

¹² Moderátory jsou označováni představení těchto laických sdružení.

¹³ Instrukce, č. 4.

připravovaný dětský certifikát,¹⁴ který by měl vydávat Rejstřík trestů a jímž by se měli povinně prokazovat všichni pracovníci v pedagogických, výchovatelských a obdobných profesích přicházející do kontaktu s dětmi. Do tohoto certifikátu by se měly propisovat vybrané trestné činy, za které byl pachatel odsouzen, a to i pokud již došlo k jejich výmazu.

4. Postup při řešení případů

Instrukce primárně řeší postup při předběžném šetření trestného činu, tedy:

- přijetí zprávy o možném spáchání trestného činu,
- ověření důvěryhodnosti této zprávy předběžným šetřením,
- spolupráci s orgány činnými v trestním řízení,
- oznámení podezření ze spáchání kanonickoprávního trestného činu Dikasteriu pro nauku víry.

Dále se dotýká:

- péče o dotčené osoby (osoby, které deklarují, že byly poškozeny),
- péče o obviněného.

4.1 Určení příslušnosti pro předběžné šetření¹⁵

Instrukce stanoví, že příslušným pro předběžné šetření v případě diecézního duchovního je ordinář diecéze, do níž je podezřelý duchovní inkardinován, případně diecéze, do níž je duchovní zapůjčen, pokud se čin stal v době zapůjčení.

V případě člena společnosti zasvěceného života nebo člena společnosti apoštolského života, který koná pastorační službu v diecézi, jsou k provedení předběžného šetření příslušnými jak jeho vyšší představený, tak ordinář místa, který jej pověřil pastorační službou. Jsou povinni se navzájem informovat o přijatém oznámení a dohodnout se, kdo

¹⁴ Řepka, V. *Přibližujeme se vzniku registru sexuálních násilníků, tzv. dětského certifikátu*. Online. Ministerstvo vnitra České republiky, 9. 10. 2023. Dostupné na: <https://justice.cz/?clanek=priblizujeme-se-vzniku-registru-sexualnich-nasilniku-tzv-detskeho-certifika-2>. [cit. 24. 2. 2024].

¹⁵ Instrukce, čl. 5.

z nich provede předběžné šetření. Nedohodnou-li se, provádí je ordinář diecéze, který podezřelého ustanovil do pastorační služby. Také jsou povinni se navzájem informovat o výsledcích předběžného šetření.

V případě člena společnosti zasvěceného života nebo člena společnosti apoštolského života, který nekoná pastorační službu v diecézi, je příslušným k provedení předběžného šetření jeho vyšší představený, který může požádat o pomoc nebo provedení předběžného šetření ordináře místa domicilu nebo quasidomicilu podezřelého. Také má povinnost o výsledcích šetření a přijatých opatřeních informovat ordináře místa domicilu nebo quasidomicilu podezřelého, protože pravděpodobně došlo k trestnému činu s osobou jemu podřízenou a měl by o tom vědět.

Je-li podezřelým duchovní inkardinovaný do osobní prelatury, je příslušným pro předběžné šetření jeho ordinář. I on může požádat o pomoc nebo provedení předběžného šetření ordináře místa domicilu nebo quasidomicilu podezřelého a také má povinnost o zahájení předběžného šetření a následně o jeho výsledku a přijatých opatřeních informovat ordináře místa domicilu nebo quasidomicilu podezřelého.

Všichni ordináři a vyšší představení jsou povinni si k provádění předběžného šetření poskytnout vzájemnou součinnost – nejen ti bezprostředně zainteresovaní, ale všichni v rámci ČBK, pokud je to potřeba, například k provedení výslechu svědků a podobně.

4.2 Přijetí oznámení o podezření ze spáchání trestného činu¹⁶

4.2.1 Oznamovací povinnost

Oproti VELM ze 7. 5. 2019, které zavazuje oznamovací povinností všechny kleriky a členy institutů zasvěceného života a společnosti apoštolského života jedině s výjimkou zachování zpovědního tajemství

¹⁶ Instrukce, čl. 6.

a s výjimkou situací předvídaných v kán. 1548 § 2,¹⁷ kdy by mohl dotyčný přivodit trestní stíhání sobě nebo osobám blízkým nebo by patřil do okruhu osob vyňatých ze svědecké povinnosti u soudu, instrukce přiznává výjimku i těm z nich, kteří pracují na pozicích, na nichž jsou kryti výjimkou uložené či uznané povinnosti mlčenlivosti dle právního řádu České republiky.¹⁸ Klasicky se jedná o sociální služby. Díky tomu je možno provozovat i nízkoprahová centra pomoci obětem těchto trestných činů v rámci sociálních služeb charit, kde mohou působit i psychologové kněží.

Novela VELM ze 25. 3. 2023 ruší výjimku pro osoby vyňaté z oznamovací povinnosti z titulu kán. 1548 § 2. Nově jsou z této povinnosti vyňati pouze ti, kdo takovou informaci získali při výkonu služby pro *foro interno*, tedy při svátosti smíření. Ve skutečnosti však nejde o zásadní změnu, protože jiné důvody uvedené v kán. 1548 § 2 než zachování zpovědního tajemství se v praxi plnění oznamovací povinnosti mohou stěží uplatnit.

Navíc novela VELM z 25. 3. 2023 rozšiřuje oznamovací povinnost i na laické moderátory mezinárodních sdružení věřících uznaných nebo zřízených Apoštolským stolcem. Tuto skutečnost bude potřeba zohlednit v připravovaném novém vydání Instrukce. Ovšem Instrukce ve stávajícím znění již nad rámec VELM ze 7. 5. 2019 apeluje v čl. 6 §2 i na laiky, aby takovéto poznatky také oznamovali.

Pokud ten, kdo je vázán oznamovací povinností, v rozhovoru zjistí, že se mu jiný chystá svěřit se skutečností, která by mohla zakládat oznamovací povinnost vůči církevním představeným, je vhodné, aby

¹⁷ Kán. 1548 § 2. Při zachování kán. 1550, § 2 odst. 2 jsou ze svědecké výpovědi vyňati:

1. duchovní, pokud jde o to, co jim bylo sděleno v souvislosti s posvátnou službou; světské úředníky, lékaři, porodní asistentky, advokáti, notáři a jiní, kteří jsou vázáni tajemstvím, byť jen z důvodu poskytnutí rady, pokud se jedná o věci, které podléhají tomuto tajemství;

2. kdo se obávají, že ze svědectví vznikne jim nebo manželovi nebo blízkým pokrevním nebo „sešvagřeným“ příbuzným ztráta dobré pověsti, nebezpečné útrapy nebo jiné závažné škody.

¹⁸ Instrukce čl. 6 § 1.

sdělujícího upozornil, že bude-li ve svém sdělení pokračovat, je povinen tuto svou povinnost splnit.

4.2.2 Provedení oznámení

Instrukce stanoví, že oznámení lze podat na kterémkoli biskupství a kontaktní osobou je generální vikář, u společností zasvěceného života a společností apoštolského života pak vyšší představený.

Novela VELM ze 25. 3. 2023 vyžaduje, aby v každé diecézi byl úřad, který tato oznámení bude přijímat. Jeví se vhodné dostat tomuto požadavku tak, že v nové Instrukci bude úřadem určeným pro přijímání těchto oznámení církevní soud, a to při souběžném zachování možnosti přijímat oznámení i generálními vikáři v diecézích, které participují na interdiecézním soudu, jenž v nich nesídlí.

Oznámení lze podat písemně dopisem, elektronicky s elektronikou zaručeným podpisem, případně ústně do protokolu sepsaného za přítomnosti alespoň dvou osob pověřených diecézním biskupem, generálním vikářem, vyšším představeným nebo vikářem vyššího představeného. Oznamovatel má právo si vyžádat kopii protokolu o učiněném oznámení nebo o potvrzení převzetí oznámení zaslání písemně či elektronicky.

Kdo přijímá oznámení, má povinnost se postarat, aby mělo všechny náležitosti umožňující zahájení předběžného šetření, tedy obsahovalo, o jaký skutek se jedná, kdo je podezřelý, kdo dotčená osoba, její věk v době spáchání skutku, kdy, kde a za jakých okolností se skutek stal, v čem skutek spočíval a kontakt na oznamovatele a dotčenou osobu. Může k tomu účelu i ustanovit instruktora, který znovu navštíví oznamovatele nebo osobu, o níž oznamovatel uvede, že má k případu více informací, a oznámení doplní. Pokud se nepodaří k oznámení získat tolik informací, aby bylo možno zahájit předběžné šetření, odloží se.

Pokud oznámení zakládá podezření na spáchání trestného činu a tvrzení v něm uvedená lze ověřit, zahájí se předběžné šetření i v případě, že jde o oznámení anonymní. V případě anonymních oznámení je však zapotřebí postupovat se zvýšenou opatrností, aby nedošlo k poškození dobrého jména podezřelého.

Když oznámení splňuje náležitosti potřebné pro zahájení předběžného šetření a je z něho zřejmé, kdo je podle instrukce kompetentní je provést, ten, kdo oznámení přijal, je předá příslušnému ordináři.

4.3 Předběžné šetření¹⁹

4.3.1 Zahájení předběžného šetření

Účelem předběžného šetření je shromáždit podklady pro to, aby diecézní biskup mohl učinit závěr o důvodnosti podezření ze spáchání trestného činu a o příslušné právní kvalifikaci.

Předběžné šetření zahajuje diecézní biskup dekretem o zahájení předběžného šetření, ve kterém jmenuje instruktora a notáře. I když to právo nevyžaduje, je vhodné, aby notářem byl také kněz.²⁰ Instruktor ani notář nemohou být soudcem nebo ochráncem spravedlnosti v případném soudním trestním řízení ani přísedícím ordináře v případném administrativním trestním řízení v této záležitosti.

4.3.2 Posouzení, zda podat trestní oznámení státním orgánům činným v trestním řízení

Současně si diecézní biskup ověří, zda má v daném případě oznamovací povinnost vůči státním orgánům činným v trestním řízení, a pokud ano, splní ji. Instrukce doporučuje podat trestní oznámení vždy, když je oběť mladší 15 let – jednak s ohledem na závažnost těchto trestných činů, a dále proto, aby církevní orgán svým vyšetřováním nemařil případné následné policejní vyšetřování a aby opakovanými výsledky nedocházelo k sekundární viktimizaci oběti. Podání trestního oznámení má pro ordináře výhodu, že tak získá od Policie ČR alespoň informaci o vyřízení věci, která může být významným doplněním poznatků získaných vyšetřováním instruktora. To platí i v případě, že trestní oznámení ordináře není první, které bylo v dané záležitosti policii nebo státnímu zastupitelství podáno.

Je velmi vhodné, pokud se podává trestní oznámení orgánům činným v trestním řízení, vyčkat s předběžným opatřením nebo

¹⁹ Instrukce, čl. 7.

²⁰ Vademecum 2.0, č. 41.

i předběžným šetřením do doby, než policie provede potřebné úkony s podezřelým, aby na základě církevních úkonů nebyl varován a nezníčil důkazy.

4.3.3 Práce instruktora

Instruktor při předběžném šetření postupuje v souladu s kanonickým právem, ale tak, aby jeho činnost nemařila nebo nenarušovala činnost státních orgánů činných v trestním řízení.

Instruktor vyslýchá oznamovatele, svědky, dotčenou osobu a podezřelého. Pořadí není stanoveno. Musí postupovat tak, aby zamezil maření vyšetřování tím, že by podezřelý ovlivňoval svědky nebo zničil důkazy. Dotčené osoby mladší 15 let zpravidla nevyslýchá, aby nemařil policejní vyšetřování a nepůsobil sekundární viktimizaci. Nezletilé mezi 15 až 18 lety nebo osoby s omezenou svéprávností vyslýchá jen v krajním případě a dbá přitom o to, aby otázky byly kladeny zvláště šetrně, a jejich formulaci přizpůsobí věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu takové osoby. Otázky směřující do intimní sféry klade pouze v nezbytném rozsahu. Vyvaruje se otázek návodných a úskočných. Jeví-li se to vhodné, přibere k výslechu dětského psychologa, popřípadě osobu mající zkušenosti s výchovou mládeže nebo s duševně postiženými osobami, kterou vybere ze seznamu osob k tomu účelu schválených diecézním biskupem. Přispěje-li to ke správnému provedení výslechu, může instruktor umožnit, aby se výslechu účastnil i zákonný zástupce dítěte, popřípadě opatrovník osoby, jejíž svéprávnost je omezena, jestliže jejich účast neohrozí dosažení účelu úkonu. Osoby, které byly takto přibrány, mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané osoby. Je zapotřebí dodržet zásadu, že výslech nezletilého, popřípadě osoby omezené ve svéprávnosti, se neprovádí dříve, než jej provedou státní orgány činné v trestním řízení.

Instruktor respektuje právo dotčené osoby zvolit si, zda chce být vyslýchána knězem, nebo laikem, mužem, či ženou, a takovou osobu

deleguje jako instruktora místo sebe, případně jmenuje i jiného zapisovatele.

Vyslýchaný má právo požadovat utajení svých kontaktních údajů. V takovém případě se provede dvojí zápis výslechu – jeden s těmito údaji, určený do spisu, a druhý bez nich, který bude sloužit k tomu, aby se podezřelý mohl seznámit se spisem. Alternativní a jistě přípustnou možností je uvést kontaktní údaje vyslýchaného v příloze, kterou podepíše stejně jako protokol o výpovědi a která bude součástí spisu, ale neposkytne se podezřelému při seznamování se se spisem.

Instruktor je povinen před výsledkem poučit dotčenou osobu a svědky o povinnosti vypovídat pravdu a o právu neodpovídat, pokud by odpověď mohla přivodit trestní stíhání jim nebo osobám jim blízkým. Zdůrazní, že nesmí vypovídat o věcech, o nichž vědí ze svátosti smíření. Zároveň je poučí o kanonickoprávních i trestněprávních následcích křivého obvinění a informuje, že skutečnosti, které sdělí, mohou být předmětem trestního oznámení státním orgánům činným v trestním řízení. Poté je nechá složit přísahu nebo čestné prohlášení, že vypoví pravdu.

Z výslechu se pořídí zápis, v němž bude uvedeno označení vyslýchaného, obsah jeho výpovědi, datum, místo a čas provedení výslechu, podpisy vyslýchaného, instruktora, notáře a případně dalších přítomných osob.

Podezřelý má při výslechu právo na advokáta, což se mu musí sdělit s předstihem, aby si jej mohl zajistit. V předběžném šetření však není advokát povinný, na rozdíl od následného trestního řízení. Podezřelý je rovněž před výslechem poučen o svých právech, především o právu nevypovídat, pokud by tím přivodil trestní stíhání sobě nebo osobám blízkým, a neskládá přísahu pravdomluvnosti.

Když instruktor považuje získané důkazy za dostatečné k tomu, aby diecézní biskup mohl učinit rozhodnutí o pravděpodobnosti spáchání trestného činu a jeho právní kvalifikaci, předá spis se svým votem, v němž popíše průběh vyšetřování a své mínění o případu, biskupovi. Pokud je posílá poštou, využije systému dvou obálek, kdy na vnitřní napíše zřetelně „tajné“ a „jen do vlastních rukou generálního vikáře /

diecézního biskupa“, aby zabránil otevření spisu pracovníkem podatelny.

Diecézní biskup může požadovat doplnění vyšetřování, a to po stejném instruktorovi, nebo stávajícího odvolat a jmenovat jiného.

4.3.4 Ukončení předběžného šetření

Pokud biskup považuje předběžné šetření za dostatečné, ukončí je dekretem o ukončení předběžného šetření.

Po ukončení předběžného šetření ve věci trestného činu vyhrazeného Dikasteriu pro nauku víry má ordinář bez ohledu na jeho výsledek povinnost co nejdříve předat ověřenou kopii spisu Dikasteriu. Ke spisu připojí doplňující tabulku, která je přílohou Vademeca, své votum, v němž zhodnotí výsledky šetření, a případný návrh, jakým způsobem postupovat. Návrh by měl v případě promlčení trestného činu obsahovat i jeho názor na případnou derogaci promlčecí doby a zahájení trestního procesu po promlčecí době. Poté vyčká dalších pokynů Dikasteria pro nauku víry.

Vyšší představený má povinnost zaslat kopii spisu z předběžného šetření rovněž nejvyššímu představenému nebo příslušnému diecéznímu biskupovi, pokud jde o institut nebo společnost diecézního práva. Důvodem je, že Dikasterium pro nauku víry pak o případu komunikuje s nejvyšším představeným.

Délka předběžného šetření by neměla bez vážného důvodu přesahovat dobu tří měsíců.

Pokud by se jevilo jako výhodné počkat na ukončení státního vyšetřování, například pro využití jeho závěrů v předběžném šetření, je zapotřebí to konzultovat s Dikasteriem pro nauku víry.²¹ Možným zdrojem získání důkazů by mohla být účast instruktora a notáře na hlavním líčení u světského soudu.

²¹ Vademecum 2.0, č. 26.

5. Předběžná opatření²²

Pokud jde o předběžná opatření vůči podezřelému, diecézní biskup je použije jen v případě, že jsou nezbytná k ochraně dobrého jména podezřelého, zabránění pohoršení nebo zabránění ovlivňování svědků či zničení důkazů. Použije se především zákaz vykonávání úřadu, zákaz nebo příkaz k pobytu a zákaz kontaktování dotčených osob a svědků. Zákaz vykonávání úřadu není zbavení úřadu, proto podezřelý zůstává držitelem dosavadního úřadu, např. farářem, a pro výkon jeho úřadu je jmenován administrátor. Po dobu zákazu vykonávat úřad je přeřazen na jinou práci, přičemž do pravomocného odsouzení platí presumpce nevinny a podezřelý by neměl být krácen na své dosavadní mzdě nebo mít zákaz soukromého slavení mše svaté.

Předběžná opatření se ukládají formou trestního příkazu. Trestní příkaz musí obsahovat trest, kterým bude potrestáno jeho porušení. Nesmí to však být trvalý pořádkový trest. Podle potřeby mohou být předběžná opatření v průběhu řízení změněna jiným trestním příkazem nebo zrušena dekretem. Po skončení trestního řízení zanikají samým právem.²³

Je zapotřebí se vyvarovat oznámení předběžných opatření přijatých vůči konkrétní osobě nebo osobám například na webových stránkách biskupství, farností nebo na jiných sociálních sítích, protože informace tímto způsobem podaná by mohla narušit presumpci nevinny,²⁴ což by bylo v rozporu s ochranou dobrého jména²⁵ obviněného.

Od předběžných opatření je nutno odlišit disciplinární opatření netrestního charakteru. To jsou individuální správní akty neboli akty ordináře, hierarchy, případně také DNV, jimiž se obviněnému něco nařizuje nebo zakazuje. V těchto případech se zpravidla nařizuje větší či menší omezení výkonu služby v závislosti na případu, stejně jako povinnost zdržovat se na určitém místě. Zdůrazňuje se, že nejde o tresty, nýbrž o úkony řízení, určené k zajištění a k ochraně společného dobra,

²² Instrukce, čl. 8.

²³ *Vademecum* 2.0, č. 61–65.

²⁴ Kán. 1321 § 1 CIC a VELM, čl. 13 § 7.

²⁵ Kán. 1390 § 2 CIC a *Vademecum* 2.0, č. 44, 49 a 53.

církevní disciplíny a k zamezení pohoršení věřících. Protože disciplinární opatření netrestního charakteru nemají trestní charakter, nelze za jejich nedodržení podezřelého trestat.²⁶ Jeví se, že takováto opatření může vydat především DNV, ale i ordinář, v situaci, kdy není prokázána vina, ale povědomí o obvinění působí pohoršení a je zapotřebí tuto situaci řešit. Případné informování veřejnosti o disciplinárních opatřeních, jeví-li se nezbytné, je nutno provést tak, aby bylo jednoznačně zřejmé, že se nejedná o trest a uznání viny obviněného.

6. Spolupráce s orgány činnými v trestním řízení²⁷

VELM v čl. 1, § 1 písm. b, Instrukce o utajení kauz ze dne 4. 12. 2019 a Vademecum 1.0 a 2.0 vyžadují spolupráci orgánů církve se státními orgány činnými v trestním řízení na vyšetření trestných činů podle čl. 2 § 1 VELM. Vademecum 2.0 v čl. 50 uvádí, že pokud státní orgán žádá nějaký dokument v souladu s právem, má s ním ordinář spolupracovat. Pokud by měl ordinář pochybnosti o tom, zda je požadavek státního orgánu v souladu s právem, má se poradit se právníky znalými státního práva o možnosti opravných prostředků a informovat o záležitosti nuncia. České právo však nezná možnost opravného prostředku proti vyžádání si dokumentu. V případě, že výzvě orgánů činných v trestním řízení nebude vyhověno, může dojít k uložení pořádkové pokuty až do výše 50.000 Kč.²⁸ V krajním případě v závažných věcech může nespolupráce vyústit v provedení domovní prohlídky nebo prohlídky jiných prostor, existuje-li důvodné podezření, že se v nich nacházejí věci nebo osoby důležité pro trestní řízení.²⁹ Občasná argumentace, že se státní orgán má se žádostí o dokument od církevní právnické osoby v České republice obrátit na Státní sekretariát Apoštolského stolce, je lichá, neboť všechny diecéze a církevními orgány založené církevní právnické osoby v ČR jsou právnickými osobami zřízenými podle českého práva a plně podléhají českým zákonům a státním orgánům.

²⁶ Vademecum 2.0, č. 78.

²⁷ Instrukce, čl. 9.

²⁸ § 66 odst. 1 trestního řádu.

²⁹ § 82 odst. 1 trestního řádu.

7. Poskytování informací o probíhajícím předběžném řízení nebo trestním procesu³⁰

7.1 Zákaz uložení závazku mlčenlivosti dotčené osobě, oznamovateli a svědkům

Oznamovateli, dotčené osobě a svědkům nemůže být uložen žádný závazek mlčenlivosti ohledně skutečností spojených s kauzou s cílem vyhnout se skandálu nebo poškození dobrého jména církve. Nelze po nich žádat, aby o své zkušenosti neinformovali orgány činné v trestním řízení. Naopak je vhodné je povzbudit, aby tak učinili, protože to je nejlepší cesta, jak zabránit pachateli pokračovat v trestné činnosti – a je lepší, když trestní oznámení orgánům činným v trestním řízení podá přímo dotčená osoba, než když se snaží tento úkol přenést na orgány církve. Samozřejmě jim také nelze zakázat, aby svou zkušenost sdíleli s jinými lidmi nebo sdělovacími prostředky. Je však možno od nich žádat mlčenlivost procesní, tedy ve věcech nutných a po dobu nezbytnou k tomu, aby nedošlo k maření vyšetřování.

7.2 Oficiální informování o průběhu řízení ze strany církve

Oficiální vyjádření církve pro veřejnost ohledně vyšetřování poskytuje výlučně osoba pověřená příslušným církevním představeným a spolu s tímto představeným zodpovídá za to, že zveřejněním informací nebude mařeno církevní ani státní vyšetřování, nebude porušen zákaz zveřejňování některých informací v rámci světského trestního řízení nebo ohrožena dobrá pověst anebo bezpečnost dotčené osoby či obviněného. Informace musí být věcné a stručné a musí se vyvarovat jakéhokoli předjímání závěrů ohledně viny či nevin obviněného a porušení soukromí dotčených osob.

7.3 Informování o závěrech řízení

Informaci o pravomocném odsouzení nebo zproštění obviněného publikuje diecézní biskup v aktech kurie, pokud tomu dle jeho úsudku

³⁰ Instrukce, čl. 10.

nebrání vážná okolnost. Tato zpráva je považována za veřejně dostupnou. Nesmí však obsahovat jakékoli informace o dotčené osobě.

8. Péče o dotčené osoby³¹

Instrukce přejímá ustanovení VELM ohledně péče o dotčené osoby a jejich rodiny, k nimž církevní autority musí přistupovat vlídně, naslouchat jim a doprovázet je prostřednictvím specifických služeb, nabízet jim pomoc duchovní, případně lékařskou, terapeutickou nebo psychologickou. Nesmí připustit, aby uniklo vyobrazení dotčené osoby nebo informace o jejím soukromí.

Je nutno také zajistit pomoc matce s dítětem, pokud je následkem trestného činu početí dítěte. Tato pomoc je povinností pachatele, ale církevní představení mají dohlédnout, aby ji plnil, především za situace, kdy zůstává jejich podřízeným.

Příslušný představený informuje dotčené osoby o výsledcích trestního procesu. Je-li to pastoračně vhodné, může informovat i o výsledcích předběžného řízení, především o postoupení záležitosti Dikasteriu pro nauku víry.

9. Péče o obviněného³²

Pokud byl obviněný zproštěn viny, čímž se v kanonickém právu u tohoto typu případů rozumí, že bylo prokázáno, že se trestného činu z objektivních příčin nemohl dopustit,³³ je potřeba mu vrátit jeho úřad, byl-li mu pozastaven jeho výkon, leda by tomu bránily vážné důvody, například pohoršení farníků nebo jeho nedůvěra vůči nim. V takovém případě by měl obdržet jiný srovnatelný úřad.

Pokud obviněnému nebyla prokázána vina,³⁴ je zapotřebí na něho hledět jako na nevinného. Došlo-li k osvobození proto, že nebylo možno dojít mravní jistoty o vině z důvodu chybějících, nedostatečných

³¹ Instrukce, čl. 11.

³² Instrukce, čl. 12.

³³ Tzv. „constat de non“ podle Vademecum 2.0, č. 84.

³⁴ Tzv. „non constat“ podle Vademecum 2.0, č. 84, když nebylo zjištěno, že podezřelý z objektivních příčin nemohl čin spáchat, ale současně mu nebylo prokázáno, že by jej spáchal.

nebo protichůdných důkazů o tom, že se skutek stal, že byl spáchán obžalovaným anebo že byl spáchán osobou mající trestní odpovědnost, je možno postarat se o společné dobro nebo o prospěch obviněného vhodným napomenutím, trestním opatřením a jinými způsoby pastorační péče.³⁵

Pokud byl obviněný duchovní v trestním procesu shledán vinným³⁶ a nemůže vykonávat pastorační službu, ale nebyl zbaven duchovního stavu, je vhodné, aby biskupové v rámci ČBK spolupracovali na nalezení pracovní pozice odpovídající jeho situaci.

Jestliže byl obviněný duchovní odsouzen ke ztrátě duchovního stavu nebo z jiného důvodu jej není možno zaměstnat v církvi, jeho diecézní biskup mu může vhodnou formou pomoci překlenout období nutné pro hledání místa v životě mimo církevní struktury. Zde lze uvažovat i o formě smlouvy o půjčce, kterou s přiměřeným úrokem dotyčný diecézi vrátí, jakmile se stabilizuje v nové životní situaci.

Instrukce výslovně pamatuje i na laiky a připomíná, že ustanovení čl. 12 § 1–4 se přiměřeně použijí i na obviněného laika zastávajícího v církvi službu nebo úřad.

10. Závěrečná ustanovení

Instrukce dává jednotlivým diecézním biskupům možnost přijmout pro své diecéze její modifikace, ovšem při zachování taxativně vyjmenovaných ustanovení Instrukce, aby celý systém ochrany nezletilých v katolické církvi na území České republiky zůstal funkční.³⁷

Podstatné změny textu Instrukce konzultuje ČBK s Dikasteriem pro nauku víry.³⁸

³⁵ Vademecum 2.0, č. 84.

³⁶ Tzv. constat podle Vademecum 2.0, č. 84.

³⁷ Viz Instrukce, čl. 13 § 4.

³⁸ Instrukce, čl. 13 § 3.

11. Závěr

Rozbor Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR, provedený v tomto článku, může sloužit jako návod pro osoby odpovědné za vyšetřování trestných činů v církvi. Upozorňuje na momenty spojené s projednáváním trestného činu proti 6. přikázání Desatera ve fázi před zahájením vlastního trestního procesu, kterým je zapotřebí věnovat zvýšenou pozornost, aby se předešlo pochybením, jež by způsobila trauma nebo neoprávněné škody jak dotčeným osobám nebo církvi, tak i podezřelým.

PRAMENY

- Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* ze 7. 12. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.
- Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.
- Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.
- Franciscus PP. *Costituzione apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.
- Franciscus PP. *Instruzione Sulla riservatezza delle cause* ze 4. 12. 2019. AAS 113 (2021), č. 1, s. 72–73.
- Franciscus PP. *Motu proprio Vocare peccatores* z 20. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/20230320-motu-proprio-vocare-peccatores.html. [cit. 25. 2. 2024].
- Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25. 2. 2024].
- Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.

LITERATURA

- Hrdina, A. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.
- Řepka, V. *Přibližujeme se vzniku registru sexuálních násilníků, tzv. dětského certifikátu*. Online. Ministerstvo vnitra České republiky, 9. 10. 2023. Dostupné na: <https://justice.cz/?clanek=priblizujeme-se-vzniku-registru-sexualnich-nasilniku-tzv-detskeho-certifika-2>. [cit. 24. 2. 2024].
- Sucheckí, Z. a cura di. *Il processo penale canonico*. Pontificia Università Lateranense, Roma: 2003.
- Tretera, J. R.; Horák, Z. *Církevní právo*. 2., přepracované vydání. Praha: Leges, 2021.

SUMMARY

The author comments on the Instruction on the Procedure of Bishops and Major Superiors in the Preliminary Investigation of Certain Crimes against the Sixth Commandment of the Decalogue in the Czech Republic and tries to shed light on its meaning, the intention of the legislator and the practical procedure for dealing with crimes from the receipt of a report of suspicion of a crime to the completion of the preliminary investigation. He also touches upon the topic of prevention of crimes against the 6th Commandment of the Ten Commandments. He does not neglect the care of the victim, the accused, the use of precautionary measures, communication with law enforcement authorities and communication with the public. All this using the recommendations of the Dicastery for the Doctrine of the Faith in *Vademecum 2.0*.

KEY WORDS

Instructions of CEC, preliminary investigation, abuse of minors

Administrativní trestní proces v případech trestných činů proti 6. přikázání Desatera vedený ordinářem

Dr. Libor Botek, Th.D.

ANOTACE

Autor článku si klade za cíl seznámit čtenáře s postupem ordináře při administrativním trestním procesu, který je stále v praxi méně obvyklý a ne tolik známý. V současné době se však z pověření Dikasteria pro nauku víry častěji využívá v trestních řízeních vedených vůči pachatelům trestných činů proti 6. přikázání Desatera, a to i vůči těm, kdo se jich dopustili s nezletilými. Pokud je pachatelem takového trestného činu klerik, často mu hrozí uložení nejvyšších trestů, tedy exkomunikace a zbavení klerického stavu, samozřejmě s příslušným zmocněním dikasteria. O to více je potřeba, aby tento proces byl proveden bezchybně. Jen tak může – i přesto, že je méně formální než proces soudní – zajistit, že bude spravedlivý a poskytne obviněnému dostatečné právo na obhajobu.

KLÍČOVÁ SLOVA

administrativní trestní proces, trestný čin proti 6. přikázání Desatera, Vademecum

1. Úvod

Kanonické právo zná dva typy trestního procesu – soudní a administrativní. Soudní proces je zákonodárcem jednoznačně preferován. Umožňuje obviněnému lépe uplatnit právo na obhajobu, a pokud je veden před soudním senátem, i větší objektivitu při rozhodování. Proto

také zákonodárce stanoví, že trestné činy, za které hrozí uložení nejtěžších církevních trestů, tj. exkomunikace a zbavení klerického stavu, může uložit jedině soudní senát o minimálně třech soudcích. Všechny ostatní tresty však mohou být uloženy i ordinářem v mimosoudním neboli administrativním trestním procesu.

V případech trestných činů proti 6. přikázání Desatera, vyhrazených Dikasteriu pro nauku víry (dále jen „DNV“), čl. 19 Sacramentorum sanctitatis tutela¹ (dále jen „SST“) stanoví, že jen DNV může z vlastního popudu nebo na žádost ordináře rozhodnout o tom, že daný případ bude řešen administrativní cestou a zda jej projedná samo DNV, nebo jím pověřený ordinář. Praxe ukazuje, že DNV tohoto postupu využívá poměrně často, a to i v případech, kdy hrozí uložení trestu exkomunikace nebo zbavení klerického stavu, vyhrazených senátu o třech soudcích. Důvodem je dosažení větší rychlosti projednání, protože administrativní trestní proces je méně formální než soudní. Pokud je provedením administrativního trestního procesu pověřen ordinář a rozhodne se uložit trest exkomunikace nebo zbavení klerického stavu, musí si od DNV vyžádat pro tento případ zvláštní zmocnění, jinak by jednal neplatně. Jakkoli je administrativní proces méně formální a rychlejší, musí i on být spravedlivý a poskytnout obviněnému dostatečný prostor na obhajobu. DNV proto ve *Vademecu* 1.0² a 2.0³ nabízí ordinářům rady vycházející z jeho zkušeností, jak by měl být administrativní trestní proces veden.

¹ Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* ze 7. 12. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.

² Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 1.0 z 7. 6. 2020. AAS 112 (2020), č. 8, s. 681–713.

³ Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.

2. Zahájení administrativního procesu

2.1 Rozhodnutí o řešení případu administrativním procesem

DNV může administrativní trestní proces provést samo, nebo pověřit jeho provedením ordináře příslušného obviněnému, případně třetí osobu. Rozhodnutí DNV může ordinář příslušný obviněnému ovlivnit svým návrhem uvedeným ve votu přiloženém ke kopii spisu předběžného šetření, které DNV zasílá.⁴

Administrativní trestní proces se koná podle kán. 1720⁵ Kodexu kanonického práva⁶ (dále jen „CIC“) nebo kán. 1486 Kodexu kánonů východních církví⁷ a SST čl. 19–25. Pokud dojde v případě služby latinských kleriků ve východních církvích *sui iuris* nebo kleriků náležejících do východních církví *sui iuris* působících na latinském území k pochybnosti, který kodex má být použit, je potřeba si to ujasnit s DNV a pak se tím důsledně řídit.⁸

2.2 Ustanovení těch, kdo provádějí proces

Delegát

Když DNV pověří ordináře provedením administrativního trestního procesu, může se ordinář rozhodnout, zda proces provede sám, nebo prostřednictvím delegáta. Podle SST čl. 20 § 2 mohou úkol delegáta vykonávat kněží mající doktorát nebo alespoň licenciát kanonického práva, pokud jsou dobrých mravů a vynikají rozvážností a právní zkušeností.

⁴ Vademecum 2.0, č. 93.

⁵ Kán. 1720 – Jestliže ordinář usoudil, že je nutno použít mimosoudního rozhodnutí:
1. oznámí viníkovi obžalobu s důkazy a dá mu možnost hájit se, pokud se řádně předvolaný viník dostavil;
2. se dvěma přísedícími důkladně projedná důkazy a tvrzení;
3. jestliže je jistota o trestném činu a obžaloba nezanikla, vydá rozhodnutí podle kán. 1342 až 1350 s alespoň krátkým odůvodněním po strážce právní i skutkové.

⁶ Joannes Paulus PP. II. *Codex iuris canonici*. AAS 75(1983), pars II.

⁷ Joannes Paulus PP. II. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Enchiridion Vaticanum 12*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1990, s. 695–887.

⁸ Vademecum 2.0, č. 94.

Rozhodne-li se ordinář vést proces prostřednictvím delegáta, může ještě zvolit, zda delegáta pověří provedením celého procesu, včetně vydání rozhodnutí, nebo ho zmocní jen k provedení přípravných aktů a vlastní rozhodnutí si vyhradí pro sebe.

Přisedící

Na pomoc sobě nebo delegátovi musí ordinář jmenovat dva přisedící. Ti musí splňovat kritéria stanovená kán. 1424 CIC, tj. mohou to být duchovní nebo laici řádného života.⁹ Podle kán. 1428 § 1 CIC je může ordinář jmenovat z řad soudců církevního soudu nebo z osob jmenovaných k tomu úkolu biskupem.¹⁰ I když přisedícími mohou být i laici, jeví se rozumné – v případě, že je obviněným klerik – ustanovit v duchu kanonických tradic přisedícím klerika, má-li srovnatelnou odbornost s laikem.

Je zapotřebí pamatovat na to, že delegátem ani přisedícím nemůže být ten, kdo byl v předběžném šetření daného případu instruktorem nebo notářem.¹¹

Notář

Dále musí ordinář ustanovit notáře, kterým může být pouze kněz s bezvadnou pověstí a prostý veškerého podezření.¹²

Všechny výše jmenované účastníky trestního procesu ordinář ustanoví dekretem, v němž vymezí jejich kompetence. DNV může dispenzovat od požadavků kněžského svěcení a akademických titulů tam, kde je čl. 20 SST vyžaduje. Ordinář o tuto dispens musí DNV požádat před jejich ustanovením.

Jmenování jsou pak povinni složit přísahu, že budou věrně plnit svěřený úřad a zachovají tajemství. Složení přísahy musí být součástí spisu.¹³

⁹ SST čl. 20 § 3.

¹⁰ Vademecum 2.0, č. 95.

¹¹ SST čl. 20 § 4.

¹² SST čl. 20 § 5.

¹³ Vademecum 2.0, č. 96.

Advokát a prokurátor

Podle SST z roku 2021, čl. 20 § 7, musí mít obviněný u deliktů vyhrazených DNV i v administrativním trestním procesu advokáta nebo prokurátora. Mohou jimi být věřící mající doktorát nebo alespoň licenciát z kanonického práva, jsou-li připuštěni ordinářem nebo DNV. Obviněný má právo si advokáta těchto kvalit vybrat svobodně. Pokud tak neučiní, jmenuje ho obviněnému příslušná autorita. Autoritou ustanovený advokát nebo prokurátor setrvává ve svém úkolu do doby, než si obviněný někoho vybere sám.¹⁴

Ochránce spravedlnosti

Ochránce spravedlnosti v administrativním trestním procesu nefiguruje.

2.3 Zahájení procesu

2.3.1 Seznámení se s obviněním

Dekret o předvolání obviněného

Ordinář, případně jeho delegát zahájí řízení dekretem o předvolání obviněného. Tento dekret musí obsahovat jasné označení předvolané osoby, místo a čas, kam a kdy se má dostavit, a důvod, proč je předvolán. Důvodem je seznámit jej s obviněním (to se v hrubých rysech popíše v dekretu) a příslušnými důkazy (ty v textu dekretu nemusí být nezbytně uvedeny), aby obviněný mohl využít svého práva na obhajobu.

Dekret o předvolání obviněného musí také obsahovat jména úředníků, kteří budou případ řešit (ordinář nebo jeho delegát, přísedící a notář).¹⁵

Obhájce obviněného

V dekretu by měla být obsažena také výzva obviněnému, aby si zvolil obhájce, v jehož doprovodu se zasedání zúčastní. Je vhodné uvést v dekretu i výše zmíněné požadavky, které má obhájce (tj. advokát nebo prokurátor) splňovat, a také stanovit termín, do něhož má obviněný

¹⁴ SST čl. 20 § 7, kán. 1723 a Vademecum 2.0, č. 98.

¹⁵ Vademecum 2.0, č. 97.

předložit ordináři/delegátovi jméno obhájce a jeho zmocnění v souladu s kán. 1484 § 1 CIC, po jehož neúčinném uplynutí ustanoví obviněnému obhájce sám ordinář/delegát. Ustanovení obhájce *ex officio* dá ordinář nebo delegát na vědomí jak obviněnému, tak obhájci. Z toho vyplývá, že dekret o předvolání obviněného je zapotřebí obviněnému doručit s dostatečným předstihem před úkonem seznámení jej s obviněním.

Nedostavení se obviněného

Jestliže se obviněný odmítá nebo zapomene dostavit, nechť ordinář nebo delegát zváží, zda jej předvolá znovu.¹⁶

Obviněného, který se odmítá nebo zapomene dostavit po prvním nebo druhém předvolání, je třeba poučit, že řízení bude pokračovat i v jeho nepřítomnosti. Nejvhodnější však je toto poučení sdělit již při prvním předvolání. Pokud se obviněný zapomněl nebo odmítl dostavit, nechť je to zaprotokolováno v aktech a řízení pokračuje dál.¹⁷

Zasedání, kde se obviněný seznámí s obviněním

Na zasedání, na kterém je obviněnému oznámena žaloba a důkazy, se mu a jeho obhájci předloží také spis z předběžného šetření. Proveďte se i poučení o povinnosti zachovávat úřední tajemství.¹⁸

Pokud by se případ dotýkal deliktu uvedeného v čl. 4 § 1 SST, tedy souvisejícího se svátostí smíření, je třeba pamatovat na to, že čl. 4 § 2 SST zakazuje sdělit obviněnému i jeho obhájci jméno oznamovatele nebo domnělé oběti, jestliže k tomu nedali výslovný souhlas.¹⁹ Pro průkaznost takového souhlasu je potřeba, aby byl dán písemně a byl zařazen do spisu.

Pod pojmem „obvinění“ se rozumí trestný čin, ke kterému mělo dojít na základě výpovědi domnělé oběti nebo jiné osoby podle výsledků předběžného šetření. Vznést obvinění tedy znamená sdělit obviněnému trestný čin, jehož se měl dopustit podle určitého popisu (například místa spáchání, počet a případná jména domnělých obětí, okolnosti).²⁰

¹⁶ Vademecum 2.0, č. 99.

¹⁷ Vademecum 2.0, č. 100.

¹⁸ Vademecum 2.0, č. 101.

¹⁹ Vademecum 2.0, č. 102.

²⁰ Vademecum 2.0, č. 105.

Pod pojmem „důkazy“ se rozumí veškerý materiál, který byl shromážděn v průběhu předběžného šetření, případně další získaný materiál. Především je to zápis oznámení podaného dotčenými osobami, dále dokumenty týkající se případu (například lékařské záznamy, výpis komunikace, včetně elektronické, fotografie, doklady o nákupu, výpisy z bankovních účtů apod.). Dále jsou to protokoly z výpovědí svědků a konečně znalecké posudky (lékařské – včetně psychiatrických, psychologické, grafologické), které instruktor považoval za vhodné získat nebo nechat vypracovat. Jestliže v tomto ohledu existují státní předpisy o povinnosti zachovat mlčenlivost, je nutno je dodržet.²¹

Veškerý výše uvedený materiál je označován jako „důkazy“, neboť i když byl získán ještě před samotným řízením, ve chvíli zahájení mimosoudního řízení se automaticky stává důkazním materiálem.²²

Účast přisedících na zasedání k seznámení obviněného se žalobou a důkazy není povinná.²³ Musí se ho ale účastnit notář, který o průběhu zasedání provede zápis a přítomní ho podepíší. Pokud obviněný zápis odmítne podepsat, zapíše se tato skutečnost do protokolu a podepíší jej ostatní přítomní, minimálně ordinář/delegát a notář. Stejně tak se provede zápis i v případě, když se obviněný a jeho obhájce nedostaví, a uvedou se v něm případné omluvné důvody i rozhodnutí o tom, zda bude obviněný předvolán znovu a na kdy.

O pokračování procesu bez účasti obviněného vystaví ordinář/delegát zvláštní dekret, ve kterém musí uvést důvody tohoto rozhodnutí,²⁴ tedy počet marných předvolání a případně reakce obviněného na ně. Dekret musí být zákonným způsobem oznámen obviněnému (podle kán. 55–56). Ten se proti němu může bránit hierarchickým rekurzem podle kán. 1737, podaným podle kán 1735, jehož adresátem by v daném případě bylo DNV. Nejprve se ale musí obrátit na původce administrativního aktu se žádostí o jeho změnu podle kán. 1734 § 1 a 2.

²¹ Vademecum 2.0, č. 106.

²² Vademecum 2.0, č. 107.

²³ Vademecum 2.0, č. 103.

²⁴ Kán. 51 – Rozhodnutí se vydá písemně, s alespoň souhrnným uvedením důvodů, je-li rozhodováno ve věci.

2.3.2 Možnosti předložení obhajoby

Obviněný může předložit svou obhajobu během zasedání k seznámení se se žalobou do protokolu sepsaného notářem a podepsaného všemi přítomnými (ale především ordinářem/delegátem, obviněným, jeho obhájcem a notářem), nebo mu může být stanoven rozumný termín, dokdy má svou obhajobu sdělit ordináři, respektive delegátovi.²⁵

Je nutno pamatovat na to, že v souladu s kán. 1728 § 2 obviněný není povinen přiznat se k trestnému činu, ani mu nemůže být uložena přísaha mluvit pravdu.²⁶

2.3.3 Postup šetření ve fázi obhajoby

Ve kterékoli fázi řízení je dovoleno, aby ordinář, popřípadě jeho delegát, nařídil získání dalších důkazů, pokud to na základě výsledků předběžného šetření považuje za potřebné.

O provedení nových důkazů může žádat i obviněný v rámci obhajoby. O výsledku šetření je pak průběžně informován.

Obhajoba obviněného může využít všech dovolených prostředků, například požádat o výslech svědků, oznamovatele, domnělých obětí, anebo předložit dokumenty a znalecké posudky.²⁷ Ohledně přípustnosti těchto důkazů, a zvláště výpovědi případných svědků, se ordinář/delegát řídí předpisy obecného práva ve sporném procesu,²⁸ ale také přihlíží k ustanovením čl. 6 Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR²⁹ o vyslýchání nezletilých nebo osob s trvale omezeným užíváním rozumu.

Ordinář má povinnost posoudit důvěryhodnost oznamovatele a penitenta vždy, když podle čl. 4 § 2 SST nemůže seznámit obviněného a jeho obhájce s jejich jmény. V ostatních případech může posoudit

²⁵ Vademecum 2.0, č. 109.

²⁶ Vademecum 2.0, č. 110.

²⁷ Vademecum 2.0, č. 111.

²⁸ Vademecum 2.0, č. 112.

²⁹ Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.

důvěryhodnost účastníků řízení, pokud to vyžaduje konkrétní situace. K tomu si může vyžádat *testimonium credibilitatis*³⁰ od osob, které je dobře znají.³¹

Oznamovatel se administrativního trestního řízení neúčastní. Své právo uplatnil tím, že přispěl ke vznesení obvinění a ke shromáždění důkazů. Od toho okamžiku v žalobě dále pokračuje ordinář, případně jeho delegát.³²

2.3.4 Zasedání k seznámení obviněného s důkazy shromážděnými během obhajoby

Po provedení všech důkazů, které si vyžádala obhajoba obviněného a ordinář/delegát je připustil, a také důkazů vyžádaných ordinářem/delegátem musí být svoláno nové zasedání za účelem seznámení obviněného a jeho obhájce s novými důkazy. Na něm musí být obviněnému sděleno vše, co bylo získáno ve fázi obhajoby. Mohou být vůči němu vznesena i nová obvinění, pokud byly získány nové důkazy svědčící o dalších trestných činech. Jestliže nová zjištění nemají charakter důkazů o dalších deliktech, je materiál považován pouze za doplňující prvek obhajoby.³³

Obviněný má právo se k novým důkazům vyjádřit, popřípadě předložit protidůkazy. Je-li to smysluplné, nařídí ordinář/delegát jejich provedení. Obviněný si také může vyžádat přiměřenou lhůtu k podání své reakce na důkazy, s nimiž byl seznámen.

I o tomto zasedání notář vyhotoví zápis, který podepíší všichni přítomní stejně jako na prvním zasedání.

3. Zakončení administrativního procesu

Po skončení fáze obhajoby, když obviněný předložil ordináři/delegátovi své vyjádření a nežádá další důkazy, jejichž provedení by ordinář/delegát schválil, a ani ordinář/delegát nežádá další šetření, přikročí se

³⁰ Jedná se o svědectví o pravdomluvnosti a morálním kreditu osoby.

³¹ Vademecum 2.0, č. 113.

³² Vademecum 2.0, č. 114.

³³ Vademecum 2.0, č. 108.

k fázi rozhodovací. Jestliže má delegát mandát pouze na přípravné akty řízení, v této chvíli předá spis ordináři.

3.1 Fáze diskuse

Ordinář, respektive delegát, předá kopii spisu oběma přísedícím a vyzve je, aby do určitého rozumného termínu poskytli svá hodnocení důkazů a argumentů obhajoby v souladu s kán. 1720 odst. 2 CIC. Je vhodné jim připomenout povinnost zachovat úřední tajemství.³⁴

Ačkoli to právo přímo nepředpokládá, je dobré, aby votum přísedících bylo formulováno písemně, což následně kompetentní osobě usnadní vyhotovení závěrečného dekretu.³⁵

Je vhodné, i když to není předepsáno žádným právním předpisem, aby ordinář/delegát následně pozval oba přísedící ke společnému setkání, během něhož prodiskutují svá stanoviska k případu a provedou jeho rozbor a hodnocení.³⁶ Z tohoto zasedání je užitečné vyhotovit poznámky, které zachytí jednotlivé příspěvky z diskuse, například formou protokolu podepsaného všemi účastníky. Na tyto písemnosti i na vota přísedících se vztahuje úřední tajemství a nesmí se šířit ani ukázat obviněnému a jeho obhájci.³⁷

3.2 Závěrečný dekret

Jestliže ordinář/delegát nabude mravní jistoty o spáchání trestného činu obviněným (kán. 1720 odst. 3) a o jeho zavinění, vydá závěrečný dekret (*decreto conclusivo*) podle kán. 1342–1352, kterým ukončí řízení uložením trestu, trestního opatření nebo pokání, podle toho, co považuje za nejvhodnější pro nápravu pohoršení, obnovení spravedlnosti a nápravu viníka.³⁸

Pokud chce ordinář uložit trvalý pořádkový trest, musí si podle čl. 19 § 2 SST předem vyžádat pověření od DNV. Toto pověření je výjim-

³⁴ Vademecum 2.0, č. 116.

³⁵ Vademecum 2.0, č. 117.

³⁶ Vademecum 2.0, č. 115.

³⁷ Vademecum 2.0, č. 117 a 118.

³⁸ Vademecum 2.0, č. 119.

kou z ustanovení kán. 1342 § 2 CIC. V závěrečném dekretu ukládajícím tento trest pak musí uvést odkaz na zmocnění obdržené od DNV.³⁹

Mezi trvalé tresty se řadí pouze ty, které jsou vyjmenovány v kán. 1336 §§ 2–5 CIC, s přihlédnutím ke kán. 1337 a 1338 CIC.⁴⁰

Protože se jedná o mimosoudní proces, je třeba připomenout, že závěrečný dekret v administrativním trestním řízení (trestní dekret) není rozsudek, který se vydává pouze po ukončení soudního řízení, třebaže stejně jako rozsudek ukládá trest.⁴¹

Náležitosti závěrečného dekretu

Závěrečný dekret je osobním aktem ordináře/delegáta, a proto nemusí být podepsán přísedícími, ale jenom ordinářem/delegátem a ověřen notářem.⁴² Kromě všeobecných formalit, platných pro jakékoli rozhodnutí (srov. kán. 48–56 CIC), musí trestní rozhodnutí alespoň v hrubých rysech uvádět základní důvody obvinění a průběh řízení. Především musí alespoň v krátkosti vysvětlit důvody, o něž se rozhodnutí opírá, a to jak právní (aplikované kánony – například ty, které definují trestný čin, případné polehčující, osvobozující či přitěžující okolnosti a – byť jenom v hlavních rysech – právní logiku, která vedla k rozhodnutí je aplikovat), tak faktické (důkazy získané během šetření).⁴³

Faktické odůvodnění je potřeba provést pečlivě. Autor rozhodnutí musí vysvětlit důvody, na jejichž základě po srovnání materiálu žaloby a tvrzení obhajoby dospěl k tomu, zda se skutek stal nebo nestal, anebo že neexistuje morální jistota o jeho spáchání.⁴⁴

Protože ne všichni mají hluboké znalosti kanonického práva a jeho formálního jazyka, vyžaduje se u trestního rozhodnutí, aby se především vysvětlil způsob, jakým se uvažovalo. To je důležitější než důsledně

³⁹ Vademecum 2.0, č. 120.

⁴⁰ Vademecum 2.0, č. 121.

⁴¹ Vademecum 2.0, č. 122.

⁴² Vademecum 2.0, č. 123.

⁴³ Vademecum 2.0, č. 124.

⁴⁴ Vademecum 2.0, č. 125.

dbát o terminologickou přesnost. Autor dekretu také může svěřit jeho písemné vyhotovení kompetentní osobě.⁴⁵

Nedostatek mravní jistoty o spáchání trestného činu

Pokud ordinář nenabude mravní jistoty o spáchání trestného činu obviněným nebo jeho přičitatelnosti obviněnému, musí v dekretu obviněného zprostit obžaloby. Pokud to vzhledem k okolnostem považuje za nutné, může mu uložit napomenutí, trestní opatření nebo jiný prostředek pastorační péče.

Oznámení závěrečného dekretu

Závěrečný trestní dekret se oznamuje obviněnému celý (ne pouze závěrečné části usnesení), a to způsobem předvídaným právem (tj. podle kán. 54–56 CIC) a předepsanou formou.⁴⁶ Je tedy vhodné na konci dekretu vyhradit prostor pro uvedení data a místa oznámení a pro podpis odsouzeného stvrzující jeho převzetí, případně podpisy těch, kteří byli přítomni seznámení odsouzeného s dekretem, pokud by on sám odmítl dekret převzít.

3.4 Povinnost informovat o procesu DNV

Ordinář je v souladu s čl. 22 SST vždy povinen co nejdříve zaslat DNV ověřenou kopii procesních akt, pokud nebyla DNV zaslána dříve, spolu s oznámeným rozhodnutím.⁴⁷

4. Opravné prostředky

Protože je trestní dekret administrativní rozhodnutí, přípustným opravným prostředkem vůči němu je hierarchický rekurz k DNV.

Obviněný se může podle kán. 1734 CIC a čl. 23 § 1 SST do deseti užitečných dnů od zákonného oznámení rozhodnutí obrátit písemně na původce administrativního aktu se žádostí o změnu administra-

⁴⁵ Vademecum 2.0, č. 126.

⁴⁶ Vademecum 2.0, č. 127.

⁴⁷ Vademecum 2.0, č. 128. Nejlépe je zaslat kopii rozhodnutí, na které je uveden datum převzetí a podpis odsouzeného.

tivního aktu. Má se za to, že tím samým také žádá o odklad provedení rozhodnutí.

Následně má 15 užitečných dnů od obdržení zamítnutí žádosti původcem administrativního aktu nebo od skončení jeho 30denní nečinnosti podle kán. 1735 CIC na to, aby podal rekurz k DNV ve smyslu kán. 1737 CIC.

Podle ustanovení čl. 23 § 1 a 2 SST může za stejných podmínek podat hierarchický rekurz také ochránce spravedlnosti DNV.

Podle čl. 23 § 4 SST se nepřipouští rekurz ke kongresu Dikasteria pro nauku víry proti rozhodnutí, které se týká pouze jiných trestných činů uvedených v čl. 9 § 2 SST. Pokud by tedy trestní dekret obsahoval pouze trest za jiné trestné činy než za ty, jež jsou vyhrazené DNV, je adresátem hierarchického rekursu jiné příslušné dikasterium.

5. Závěr

V článku jsou popsány jednotlivé kroky administrativního trestního procesu vedeného ordinářem z pověření DNV. Autor se snažil uvést některé praktické aspekty, jimž je potřeba věnovat pozornost, aby měl proces hladký průběh, byl spravedlivý a umožnil obviněnému výkon jeho práva na obhajobu. Samozřejmě je tento proces s přiměřenými úpravami aplikovatelný i na jiné administrativní trestní procesy vedené ordinářem.

PRAMENY

- Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* ze 7. 12. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.
- Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.
- Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 1.0 z 7. 6. 2020. AAS 112 (2020), č. 8, s. 681–713.
- Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.
- Joannes Paulus PP. II. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Enchiridion Vaticanum* 12, Edizioni Dehoniane, Bologna 1990, s. 695–887.

Joannes Paulus PP. II. *Codex iuris canonici*. AAS 75(1983), pars II.

LITERATURA

Hrdina, A. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.

Sucheckí, Z. a cura di. *Il processo penale canonico*. Roma: Pontificia Università Lateranense, 2003.

Tretera, J. R.; Horák, Z. *Církevní právo – 2. přepracované vydání*, Praha: Leges, 2021.

SUMMARY

The author of the article aims to acquaint the reader with the procedure of the ordinary in the administrative criminal process, which is still less common in practice and therefore less known. However, it is nowadays more widely used, on behalf of the Dicastery for the Doctrine of the Faith, in criminal proceedings against perpetrators of offences against the 6th Commandment of the Decalogue, and even against those who have committed them with minors. If the perpetrator of such an offence is a cleric, he or she often risks the imposition of the highest penalties, i.e. excommunication and deprivation of clerical status, with, of course, the appropriate authorization of the dicastery. This makes it all the more necessary, that the process be carried out flawlessly. Only in this way, even though it is less formal than the judicial process, can it ensure that it is fair and gives the accused a sufficient right of defence.

KEY WORDS

administrative criminal process, offence against the 6th Commandment of the Decalogue, Vademecum

Praktická a teoretická úskalí při vyšetřování sexuálních deliktů

ICLic. Mgr. Ondřej Pávek

ANOTACE

Autor v článku poukazuje na praktická úskalí, s nimiž se setkává instruktor, soudce nebo ordinář při předběžném šetření či trestním procesu nejen u trestných činů proti 6. příkázání Desatera. Z mnohých zmiňuje presumpci nevinu v kontrastu ke trojímu výroku o vině v kanonickém procesu, problém anonymity oznamovatele nebo oběti, nároky některých obětí či problematiku zpovědního tajemství. Snaží se povzbudit k zamyšlení nad těmito otázkami s cílem je zohlednit při případné budoucí úpravě norem nebo pokynů pro praxi, nakolik to bude v jednotlivých bodech možné a s ohledem na okolnosti vhodné.

KLÍČOVÁ SLOVA

sexuální delikt, instruktor, soudce, anonymita, oběť, zpovědní tajemství

1. Úvod

V úvodu svého článku si jako autor dovoluji nejprve upřesnit svoji pozici, která do značné míry určuje úhel pohledu na vybrané body, o nichž budu pojednávat níže. Nejsem akademik, nejsem vědec v oboru, jsem člověk z praxe – již řadu let pracuji jako soudce církevního soudu. A poté, co bylo kanonickými normami, naposled Instrukcí o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření

některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR¹ (dále jen Instrukce), zavedeno či precizováno předběžné šetření sexuálních deliktů, působím také jako ad hoc jmenovaný instruktor, tedy vyšetřovatel. Cílem následujícího textu je poukázat na některé problémy, na něž člověk v této pozici – instruktora či soudce – při vyšetřování sexuálních deliktů (samozřejmě nejen jich, ale v jejich případech je to zvláště zřetelné) někdy naráží.

Chápu, že v případě některých bodů budou mít mé poznámky mnohdy spíše podobu položených a nezodpovězených otázek než uspokojivých odpovědí, které bychom si všichni přáli dostat. Ale i takové situace život přináší a je snad i určitou známkou zralosti, že člověk unese fakt, že nezná odpověď úplně na všechno, ba dokonce je schopen připustit, že na něco přiměřená odpověď ani neexistuje. Rád bych také upozornil, že konstatování určitých těžkostí nepovažuji za stěžování si. A i když uvědomění si potíží v sobě implicitně nese náznak volání po nápravě či po změně, ani v tomto směru nechci zacházet příliš daleko a prezentovat v hojnější míře své představy *de lege ferenda*. Vyjádřím maximálně svůj názor, ke které variantě nebo směru řešení bych se spíše přikláněl a proč. Navzdory tomu, že je vždy co vylepšovat, bych hned v úvodu rád vyjádřil své přesvědčení, že legislativa církve na tomto poli je sestavena moudře a uvážene a není potřeba ji měnit při každém závanu nějaké obtíže. Dobře míněných rad více či méně kvalifikovaných o tom, co všechno by církve měla nebo neměla dělat, popřípadě výčitek a kritik, co všechno dělá církve špatně, slyšíme z různých míst víc než dost a nepovažuji za nutné se k něčemu takovému připojovat.

Dovolím si tedy popsat některá úskalí, na něž při vyšetřování sexuálních trestných činů narážíme, přičemž zdůrazňuji, že se v žádném případě nejedná o vyčerpávající výčet a ani mé poznámky k jednotlivým bodům samozřejmě nepředstavují vyčerpávající pojednání o věci. Že si vzhledem ke svému postavení praktika nečiním nárok na vědec-

¹ Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.

kou přesnost, jsem již uvedl. Pojednám o celkem pěti bodech, které považuji za důležité, a víceméně samovolně se mi vybavily, když jsem nad tématem svého článku uvažoval.

2. Pozice instruktora či soudce

Již sama pozice instruktora či soudce v sobě skrývá jistá úskalí. V čem je pozice instruktora a soudce specifická?

Všichni ostatní zúčastnění v předběžném šetření nebo v trestním procesu, tj.:

- dotčená osoba a její případný důvěrník či právní zástupce,
- ochránce spravedlnosti,
- podezřelý a posléze obviněný a jeho obhájce,

mají od začátku pozici jasnou a jednoznačnou a jde jen o to, zda na této své pozici uspějí a vyjdou z procesu jako vítězové, kteří dosáhli svého, anebo jako ti, kteří se svým nárokem nespěli. Tak to je, nikdo se nad tím nepozastavuje (resp. neměl by) a nikdo to nemá nikomu za zlé. Pohrdání advokátem či jeho společenská ostrakizace za to, že hájí člověka podezřelého ze zavrženíhodných zločinů, snad není příliš rozšířená, být i s takovýmto postojem se můžeme setkat. Pamatuji si na jeden rozhlasový rozhovor se známým pražským advokátem JUDr. Tomášem Sokolem. Na slova reportérky: „Mezi lidmi se, pane doktore, proslýchá, že byste byl ochotný obhajovat i ďábla,“ dr. Sokol – ve snaze reagovat trochu s humorem – řekl: „Pokud by ďábel zaplatil, tak proč ne.“ Ale vzápětí velmi kategoricky dodal, že pokud by mělo platit, že je mravně nepřipustné zločince hájit, pak by zločince ani nemohl nikdo odsoudit, protože právo na spravedlivý proces musí mít každý, a že tedy dehonestující výroky tohoto typu cílené vůči obhájcům nejsou na místě.

Oproti všem výše vyjmenovaným jsou na tom instruktor v předběžném šetření a soudce v trestním procesu jinak. Oba musí být nezávislí a nestranní, což je jejich velká deviza, a zároveň velká obtíž, protože v průběhu celého šetření a celého procesu se podobají člověku, který drží nad hlavou činku, na jejíž osu jsou nestejně nakládány další a další kotouče, a oni ji nesmí předčasně upustit a nechat padnout k zemi těžší stranou napřed – přičemž ale přirozeně cítí a vědí, že jedna

strana je v danou chvíli přesvědčivě těžší než strana druhá. Všichni, kdo jsme se někdy nacházeli v této pozici, to známe. Víme, jak třeba právě provedený výslech jednoho svědka svádí k předčasné změně našeho momentálního náhledu na celou kauzu. Navzdory této skutečnosti, pro soudce tak těžké, je ovšem potřeba soudce s touto těžkostí nechat existovat, na soudcově nezávislosti trvat, tuto nezávislost cítit a nesnažit se soudci „pomoci“ tím, že na něho bude činen více či méně intenzivní nátlak (někdy médií, jindy nadřízenými), aby rozhodl tak či onak. V důsledku toho je třeba trvat i na respektu vůči finálnímu výroku soudce, ovšemže s možností využití opravných prostředků. Kéž by to bylo vždy samozřejmostí.

Instruktor a soudce se musí vyrovnat se dvěma instituty. První z nich, *presumpce nevinny*, je často proklamována, v praxi ovšem ne vždy a samozřejmě zachovávána. Snad i proto je nyní výslovně zakotvena v novele CIC,² kán. 1321 § 1, kde se uvádí: „Každý je považován za nevinného, dokud není prokázán opak.“ V sekulárním právu je *presumpce nevinny* zakotvena v trestním řádu, tedy v § 2 zákona č. 141/1961 Sb., kde je to řečeno ještě přesněji v tom smyslu, že vina je konstatována teprve pravomocným rozsudkem. Druhým institutem je poměrně nedávné ustanovení zákona o obětech trestných činů č. 45/2013 Sb., který v § 3 odst. 1 říká: „Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak anebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona.“ Kanonická legislativa rovněž zdůrazňuje nutnost přistupovat k dotčené osobě s maximálním respektem, citlivě, s úctou, prostě brát ji vážně (viz např. VELM,³ čl. 5). Aby instruktor nebo soudce vyhověl požadavku na přístup k obviněnému se zachováním *presumpce nevinny* a současně jednal s dotčenou osobou jako se skutečnou obětí, od něho vyžaduje opravdovou zralost a nadhled.

² Franciscus PP. *Costitutioe apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.

³ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832, novelizováno dne 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25.1.2024].

3. Problém trojího výroku o vině v kanonickém trestním procesu

Zatímco v sekulárním právu zní výrok v trestních kauzách vinen, když orgány činné v trestním řízení obviněnému prokáží vinu, a nevinen, když mu vina prokázána nebyla, kanonické právo především u trestných činů proti 6. přikázání Desatera připouští trojí soudní výrok. Ten může znít *constat* = vinen, pokud byla vina prokázána, *constat de non* = zproštěn viny, pokud bylo prokázáno, že obviněný se trestného činu nemohl dopustit, a *non constat* = osvobozen, pokud obviněnému nebyla prokázána vina, ale ani nebylo vyvráceno, že se činu mohl dopustit. Ve třetím případě, kdy nebylo možné dospět k morální jistotě ohledně viny obžalovaného z důvodu chybějících, nedostatečných nebo proti-čůdných důkazů o tom, že se skutek stal nebo že byl spáchán obžalovaným, existuje pokušení přistupovat k „osvobozenému“ obviněnému jako k vinnému, který ušel trestu jen proto, že církev nemá dostatečnou schopnost poznat pravdu kvůli omezeným vyšetřovacím možnostem. Proto je také ordinářům v takovém případě doporučováno, uznají-li to za vhodné, postarat se o společné dobro nebo o prospěch obviněného vhodným napomenutím, trestním opatřením a jinými způsoby pastorační péče podle kán. 1348 CIC. Je zde cítit jistý rozpor s požadavkem presumpce nevinny, ale uvedený postup je akceptovatelný právě s ohledem na závažnost tohoto typu trestných činů a potřebu chránit společenství věřících.

4. Problém anonymity

Dokument *Sacramentorum sanctitatis tutela*⁴ (dále jen „SST“) a k němu vydané následné normy ukládají různým způsobem povinnost

⁴ Joannes Paulus PP. II. *Motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela* ze 30. 4. 2001. AAS 93 (2001), s. 737–739, s následným dopisem Kongregace pro nauku víry z 18. 5. 2001 (Congregatio pro doctrina fidei. *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* z 18. 5. 2001. AAS 93 (2001), s. 785–788), novelizováno 21. 5. 2010, 3. 12. 2019 a 7. 12. 2021.

předcházet tomu, aby se dotčené osoby cítily pod tlakem, který by jim bránil v uplatnění jejich práv.

SST v čl. 4 § 2 zakazuje sdělit podezřelému jméno oznamovatele nebo kajícího, pokud je oznámen trestný čin zpovědníka spáchaný v souvislosti se svátostí smíření, jestliže s tímto sdělením oznamovatel nebo kajícího výslovně nesouhlasí. Tento požadavek je pochopitelný s ohledem na ochranu zpovědního tajemství. Dá se předpokládat, že pro obviněného zpovědníka by bylo velmi těžké při obhajobě neskloznout do vyzrazení zpovědního tajemství, i když nikdo nepochybuje, že by se snažil je zachovat. Jsou to však vypjaté situace, kdy může člověku uklouznout informace, která v důsledku povede k vyzrazení obsahu svátosti smíření. Ovšem je potřeba si přiznat, že toto opatření obviněnému omezuje možnost využití práva na obhajobu. Je proto velmi správné, že se zákonodárce snaží tento handicap umenšit příkazem, že ten, kdo vede vyšetřování takového trestného činu, je povinen důkladně prověřit důvěryhodnost oznamovatele a penitenta.

Mohou nastat i další situace, kdy je zapotřebí před pachatelem utajit oběť nebo svědky. Důvodem může být jejich obava z pomsty pachatele nebo strach, aby se pachatel nepokusil znovu oběť vyhledat. Pokud by se jednalo o svědka, jehož svědectví je jen střípkem v mozaice poznatků o trestné činnosti pachatele a nemá zásadní vliv na rozhodování o vině a trestu, je možné takového svědka utajit před obviněným za cenu toho, že k jeho svědectví nebude soudcem nebo ordinářem přihlíženo. Je-li však výpověď svědka zásadní pro posouzení viny, není možné před obviněným jeho svědectví zatajit. V takovém případě – i kdyby se před obviněným zatajilo jméno svědka nebo oběti – je pravděpodobné, že jej z obsahu výpovědi identifikuje. Existuje ještě možnost utajit jejich kontaktní údaje. Instrukce⁵ pro tento případ uvádí možnost pořízení dvojího protokolu z výslechu, a sice jednoho s údaji a druhého bez údajů, a uchování verze s údaji v zabezpečené obálce, která nebude běžně přístupná. Ze své zkušenosti mohou uvést alternativní, dle mého názoru technicky vhodné a snadné řešení, které uplatňují bez výjimky u všech vyslychaných. Do protokolu se

⁵ Instrukce, čl. 7 § 15.

na začátku uvede pouze jméno vyslychaného (dotčené osoby, svědka, podezřelého – i on má právo na soukromí!) s poznámkou, že ostatní kontaktní údaje jsou uvedeny v příloze. Příloha – na samostatném listu a podepsaná všemi zúčastněnými stejně jako samotný protokol – potom obsahuje všechny potřebné údaje o vyslychaném. V seznamu akt je uváděna jako samostatná položka a není problém ji ze spisu kdykoli vyjmout, pokud do něj nahlíží někdo, kdo k těmto údajům nemá mít přístup. Faktem ovšem zůstává, že zvláště v tomto typu kauz podezřelý příslušné lidi zná a také zná jejich kontaktní údaje, protože jsou to zpravidla lidé z blízkého okruhu jeho známých a spolupracovníků.

Problémem jsou také anonymní udání. *Vademecum*⁶ uvádí, že vzhledem k závažnosti trestných činů je samozřejmě nutné se i jimi zabývat, pokud z nich lze identifikovat obviněného, dotčenou osobu a spáchaný trestný čin. Pokud jsou natolik nekonkrétní, že výše uvedené skutečnosti z nich získat nelze, nezbyvá než je odložit, protože se není na koho obrátit pro jejich doplnění. *Vademecum* ovšem správně upozorňuje, že v případě prošetřování anonymního udání je potřeba zachovat velkou opatrnost a obezřetnost při utváření si úsudku o obviněném. Rozhodně konstatuje, že praxi anonymních oznámení nelze v žádném případě podporovat.

5. Dotčená osoba – „pán svého příběhu“

Občas se stává, že dotčená osoba, která se někomu svěří se svou bolestí plynoucí z deliktu, jenž na ní byl spáchán, má nějaké specifické přání, jak má být se sdělenou skutečností naloženo. Například:

- Nechce, aby ten, komu věc sděluje, to řekl komukoliv dalšímu, natož aby učinil úřední oznámení. (V případě, že je tímto primárním adresátem sdělení klerik, ocitá se v delikátní situaci, neboť se na něj vztahuje oznamovací povinnost vůči církevní autoritě. Ta však není bezvýjimečná, jak vyplývá z VELM).⁷

⁶ Srv. Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954, č. 11.

⁷ VELM, čl. 3 § 1.

- Souhlasí s tím, aby bylo oficiální oznámení učiněno, ale nechce se přímo účastnit dalších procesních kroků, jít někam k výsledku apod. Připouští pouze, aby to oznámení učinil někdo v jejím zastoupení a příslušná autorita aby s dotčenou osobou komunikovala zpětně zase jen skrze tohoto zástupce.
- Souhlasí s tím, aby bylo oznámení učiněno, ale nechce, aby bylo proti pachateli jakkoli zakročeno, a to z různých důvodů: ze strachu z jeho msty, protože si myslí, že zákrok již není potřeba, anebo z důvodu různých forem soucitu s pachatelem.
- Chce, aby bylo proti pachateli zakročeno, trvá na konkrétní podobě tohoto zákroku, a to ihned, někdy i bez ohledu na právní kvalifikaci činu.

Tyto varianty – některé možná spíše teoretické, jiné ale praxí ověřené – otevírají otázku, zda a nakolik na to má dotčená osoba právo, nakolik je třeba to respektovat a jejími přáními se řídit.

Jedna linie přístupu je taková, že přání dotčené osoby je třeba bezvýhradně respektovat, aby nebyla dále či znovu zraňována.

Druhá linie přístupu (právníkům patrně bližší) je taková, že předpisy pro postup v případě učiněného oznámení jsou jasné a závazné pro všechny a v zájmu nastolení pořádku, spravedlnosti a zabránění recidivy je potřeba podle nich postupovat, ať už je s tím dotčená osoba srozuměna či nikoliv. Dotčená osoba tedy tím, že o deliktu, jehož se stala obětí, učiní nebo nechá učinit oznámení, přestává být „pánem svého příběhu“. Problémem ovšem je, že ona ve skutečnosti nebyla „pánem svého příběhu“ ani před tím – protože jako oběť byla v moci toho, kdo na ní delikt spáchal, poté byla v moci svého postupně se probouzejícího a různě se projevujícího traumatu. A teď, když se konečně odhodlala o všem promluvit, zase nastupuje někdo, kdo celou věc povede směrem, který je sice spravedlivý, ale dotčené osobě může být z různých důvodů nepřijemný.

To je dilema, které se asi nikdy nepodaří úplně odstranit, mimo jiné proto, že každý člověk je jiný a žádný bolestný příběh tohoto druhu se asi beze zbytku nevejde do nějaké předem připravené šablony. Lze jen apelovat na to, abychom se snažili současně prosadit spravedlnost,

a přitom byli velmi lidskými a empatickými vůči těm, s nimiž se při výkonu svého úřadu setkáváme, byť naše konání má širší a hlubší dosah než subjektivní dobro té které dotčené osoby a její když ne dobrý, tak alespoň snesitelný pocit.

Občas lze v této souvislosti zaslechnout kritiku na adresu církevních soudů, že dotčená osoba nemá v průběhu procesu přístup k informacím, přičemž následují zobecňující tvrzení o zametání věcí pod koberec, tutlání případů, pasivitě církve, její necitlivosti atd. Jistě je namístě (a Instrukce, pokud jde o předběžné šetření, to také řeší),⁸ aby dotčená osoba byla informována o výsledku předběžného šetření, nic se také nepokazí informováním o uložených opatřeních vůči podezřelému atd. Avšak to, že dotčená osoba není v trestním procesu v pozici žalobce proti obviněnému, je z důvodů shora uvedených podle mého názoru navýsost moudré a potřebné. Ani v sekulárním právu tomu není jinak, poškozený není v trestních věcech žalobcem a není to on, kdo obviněnému navrhuje trest – někdy třeba přiměřený, jindy ale naprosto přepjatý, anebo naopak zcela nedostatečný, popřípadě ze soucitu vůbec žádný.

6. Problém zpovědního tajemství

Zákonné normy a texty, které na ně odkazují, opakovaně zdůrazňují, že svátostné tajemství (zpovědní) je absolutně neporušitelné a že při vyšetřování trestných činů je třeba na to výslovně dbát (viz CIC⁹, Vademecum¹⁰ atd.). To je pro člověka vázaného zpovědním tajemstvím v jistém směru velká výhoda – může se na toto tajemství a z něj plynoucí povinnost mlčenlivosti odvolat a má jistotu, že to bude respektováno. Na druhou stranu to může být nevýhoda, protože tato povinná mlčenlivost mu určitým způsobem může svazovat ruce, pokud jde o jeho obhajobu. Vzhledem k tomu, že některé delikty se mohou odehrát v prostředí svátostného interního fóra anebo jsou na svátost smíření

⁸ Instrukce, čl. 7 § 19, čl. 11 § 4.

⁹ CIC, kán. 983, 1386 § 1.

¹⁰ Vademecum 2.0, č. 14.

přímo vázané (solicitace¹¹, rozhřešení spoluviníka¹² apod.), není toto omezení pro podezřelého klerika vždy výhodou.

V každém případě může zpovědní tajemství i pro soudce představovat jistý praktický problém a v souvislosti s ním mohou vyvstat tyto otázky:

- Co lze reálně vyšetřit a dokázat podezřelému v případech, v nichž nějakým způsobem zpovědní tajemství figuruje, když se podezřelý vázaný zpovědním tajemstvím nemůže striktně vzato ani přiznat, pokud by přiznání spočívalo v odsouhlasení toho, že něco konkrétního ve zpovědi někomu řekl, doporučil atd.?
- Jakým způsobem lze něco za těchto okolností vůbec vyšetřit? Snad kdyby stížností na jednání dotyčného ve zpovědnici bylo více a byly nezávislé, bylo by možné usuzovat, že na konkrétním obvinění něco bude. Ale je to důkaz?
- Co všechno vůbec spadá do zpovědního tajemství? Z dikce kán. 983 CIC je zřejmé, že je to především všechno, co penitent při slavení svátosti smíření řekne, s výjimkou věcí veřejně známých (např. jaké povolání vykonává, že má x-člennou rodinu apod.). Vzhledem k tomu, že slova zpovědníka reflektují vyznání penitenta, vztahuje se zpovědní tajemství i na to, co řekl konkrétnímu penitentovi zpovědník. Může ale zpovědník při výslechu popřít, že něco penitentovi ve zpovědi řekl? (Např.: „Jednoznačně vylučuji, že bych panu XY někdy ve zpovědi radil, aby...“) Jednalo by se v takovém případě o porušení zpovědního tajemství? Dle mého názoru nikoliv.

Jsou to otázky závažné, které ukazují, že ve chvíli, kdy při vyšetřování trestného činu vstoupí do hry svátostné interní fórum, je namístě upozornět. A to i v pozici instruktora či soudce, nejen v pozici podezřelého. Protože instruktor či soudce samozřejmě musí hledat pravdu, ale ne za cenu, že by podezřelého dostával do rizikové situace, v níž by podezřelý mohl překročit hranice, za které jít nesmí.

¹¹ CIC, kán. 1385. Solicitace je svádění kajícího ke hříchu proti 6. přikázání Desatera u příležitosti svátosti smíření.

¹² CIC, kán. 1384. Jedná se o rozhřešení spoluviníka ve hříchu proti 6. přikázání Desatera.

7. Závěr

Pokusil jsem se dotknout některých úskalí, na která můžeme narazit při vyšetřování (nejen) sexuálních deliktů. Jak jsem již v úvodu uvedl, jistě to není kompletní výčet a vyčerpávající pojednání na dané téma. To nebylo mým cílem. Smyslem mého článku bylo spíše na některé věci poukázat, povzbudit k zamýšlení se nad danými problémy a třeba je zohlednit při nějaké budoucí úpravě norem či pokynů pro praxi, na kolik to bude v jednotlivých bodech možné a s ohledem na okolnosti vhodné.

PRAMENY

- Congregatio pro doctrina fidei. *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* z 18. 5. 2001. AAS 93 (2001), s. 785–788.
- Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* ze 7. 12. 2021. AAS 114 (2022), č. 1, s. 114–122.
- Congregatio pro doctrina fidei. *Normae de gravioribus delictis* z 21. 5. 2010. AAS 102 (2010), s. 419–430.
- Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.
- Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.
- Franciscus PP. *Constituzione apostolica Pascite gregem Dei* z 23. 5. 2021. AAS 113 (2021), č. 6, s. 534–555.
- Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25.1.2024].
- Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.
- Joannes Paulus PP. II. *Motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela* ze 30. 4. 2001. AAS 93 (2001) s. 737–739.

Secretaria status. *Rescripta ex audientia ss.mi quo nonnihil immutantur „Normae de gravioribus delictis“* ze 4. 10. 2019. AAS 112 (2020), č. 1, s. 70–71.

SUMMARY

In the article, the author points out the practical pitfalls encountered by an instructor, judge or ordinary in a preliminary investigation or criminal trial, not only for crimes against the 6th Commandment of the Ten Commandments. Among the many, he mentions the presumption of innocence in contrast to the threefold verdict of guilty in the canonical process, the problem of the anonymity of the informant or victim, the claims of some victims, or the issue of confessional secret. He seeks to encourage reflection on these issues with a view to taking them into account in any future adaptation of norms or practice guidelines, in so far as this is possible and appropriate in the circumstances.

KEY WORDS

sexual offense, instructor, judge, anonymity, victim, confessional secret

Vybrané aspekty trestního řízení a práva obětí

Mgr. Jiřina Navrátilová

ANOTACE

Tento článek přináší základní přehled vybraných institutů světského trestního práva procesního. Zabývá se právy obviněných a poškozených, osvětluje činnost zmocněnce a důvěrníka a popisuje jednotlivá stadia trestního řízení. Spíše okrajově se dotýká postavení svědků a provádění jejich výslechů. Představuje práva obětí trestných činů a specifická oprávnění zvláště zranitelných obětí a rovněž seznamuje s nároky poškozených v trestním řízení, s možností žádat o peněžitou pomoc státu a o uspokojení majetkového nároku poškozených z výnosu trestní sankce.

KLÍČOVÁ SLOVA

trestní řízení, obviněný, poškozený, zvláště zranitelná oběť, trestní oznámení

1. Vybrané zásady trestního řízení

Cílem tohoto příspěvku je seznámit zejména kanonické právníky a laiky s důležitými instituty trestního řízení v českém právu, které mohou mít zásadní dopad zejména na práva osob, proti nimž se řízení vede. Neméně podstatné však je upozornit i na práva poškozených, která byla v minulosti v trestním řízení spíše opomíjena.

Trestní proces má plnit mnoho různých funkcí, jež jsou však vnitřně provázané. Aby bylo možné pochopit smysl řízení jako celku i jeho jednotlivých institutů, je třeba znát základní zásady trestního řízení.¹

1.1 Zásada řádného a zákonného procesu

Nejdůležitější zásada trestního řízení je upravena v § 2 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“). Dle tohoto ustanovení nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem stanoveným v zákoně. Jedná se o zásadu ústavní, vyjádřenou i v čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, která mj. vylučuje bezdůvodné stíhání a zaručuje, aby do práv fyzických a právnických osob, pokud je proti nim vedeno trestní stíhání, nebylo zasahováno více, než je nezbytně nutné.

1.2 Presumpce nevinny

Po celou dobu trestního řízení až do pravomocného skončení věci je třeba respektovat presumpci nevinny. Ta je jedním z prvků práva na spravedlivý proces a měla by být důsledně dodržována i při poskytování informací o trestním řízení sdělovacím prostředkům. Ve světském trestním právu proto platí, že v přípravném řízení nesmějí být zveřejňovány informace umožňující zjistit totožnost osoby, proti které se trestního řízení vede, ale ani poškozeného a svědka.²

I v kanonickém trestním řízení je zakotvena presumpce nevinny, a to v kán. 1321 § 1 Kodexu kanonického práva (dále jen „CIC“). Je chybou, pokud ve snaze o větší transparentnost kanonického trestního řízení někdy dojde již na počátku předběžného šetření nebo bezprostředně po něm ke zveřejnění informace o přijatých předběžných opatřeních vůči konkrétnímu duchovnímu na internetu. To může v laické veřejnosti vzbudit dojem, že dotyčný byl již za šetřený delikt odsouzen. Takový postup je v rozporu s presumpcí nevinny, která má chránit čest a dobrou pověst dosud neodsouzené osoby. I kdyby totiž byl takový

¹ Šámal, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 19.

² § 8a odst. 1 trestního řádu.

duchovní později zproštěn obvinění, zanechá tato informace již navždy „stín pochybnosti“, protože zpráva jednou vložená na internet si „žije vlastním životem“ a může být dohledána i s odstupem mnoha let, např. věřícími v novém působišti duchovního.

1.3 Zásada oficiality, materiální pravdy a volného hodnocení důkazů

Orgány činné v trestním řízení, jimiž jsou policie, státní zástupce a soud,³ postupují v trestních věcech z úřední povinnosti a musí je projednávat bez zbytečných průtahů. Přitom je třeba dbát na šetření práv osob, kterých se jejich úkony dotýkají.⁴ Musí si počínat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí.⁵ Zásada materiální pravdy vyjádřená v tomto ustanovení nahradila v 90. letech minulého století zásadu objektivní pravdy („zjištění skutečného stavu věci“), neboť pravda zjištěná v trestním řízení je pravdou relativní, mnohdy závisující na nedokonalostech lidské paměti a vycházející z toho, co si svědci zapamatovali a jak proběhlou událost reprodukovali.⁶ Soudce by však měl vždy usilovat o co největší přiblížení realitě.

Dle § 2 odst. 6 trestního řádu hodnotí orgány činné v trestním řízení důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Jedná se o vyjádření zásady volného hodnocení důkazů, která znamená, že v trestním řádu není stanoveno, jaké množství důkazů je třeba provést k prokázání určité skutečnosti, ani jakou váhu má mít konkrétní důkazní prostředek.⁷

³ § 12 odst. 1 trestního řádu.

⁴ Zásada oficiality vyplývá z § 4 odst. 2 trestního řádu.

⁵ § 2 odst. 5 trestního řádu.

⁶ Šámal, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 33–34.

⁷ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Leges, 2023, s. 172–176.

1.4 *In dubio pro reo*

I když se obviněný dozná, nelze rezignovat na povinnost přezkoumat všechny rozhodné okolnosti případu.⁸ Na druhé straně, pokud nevypovídá nebo nepředkládá ve svůj prospěch žádné důkazy, nenese za tento svůj procesní postoj, resp. neaktivitu žádné následky, protože není povinen prokazovat svoji vinu. Důkazní břemeno za prokázání viny nese vždy stát, přičemž v řízení před soudem leží konkrétně tato povinnost na státním zástupci jakožto orgánu veřejné žaloby. Pokud po skončení dokazování v hlavním líčení a po vyčerpání všech dosažitelných důkazů zůstanou důvodné pochybnosti o některé skutkové okolnosti důležité pro rozhodnutí, nelze to vykládat v neprospěch obviněného. V takovém případě je nutné postupovat v jeho prospěch a obžaloby ho zprostit, a to dle § 226 písm. a), c) trestního řádu.⁹ Zásada *in dubio pro reo* vychází z principu presumpce nevinny.

Méně známou skutečností však je, že státní zástupce, který je povinen stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví,¹⁰ musí i v pochybnostech podat obžalobu.¹¹ Tzv. „zásada v pochybnostech žaluj“ vychází z podmínek pro obligatorní zastavení trestního stíhání. Není-li totiž po skončení vyšetřování nepochybné, že se skutek nestal, nebo není-li prokázáno, že jej nespáchal obviněný, musí být v zásadě podána obžaloba.¹² Takto je třeba postupovat mj. tehdy, když po provedení veškerých v úvahu přicházejících důkazů nebyly zcela rozptýleny všechny pochybnosti, zda obviněný trestný čin spáchal, protože zde proti sobě stojí dvě skupiny protichůdných důkazů. S konečnou platností může

⁸ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu publikovaného pod R 38/1968 se obsah doznání obviněného považuje za věrohodný, jen je-li jeho věrohodnost potvrzena dalšími věrohodnými důkazy.

⁹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu R 22/1968.

¹⁰ § 2 odst. 3 trestního řádu.

¹¹ Dle 2 odst. 8 trestního řádu je trestní stíhání před soudy možné jen na základě obžaloby, návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o prohlášení viny a přijetí trestu, které podává státní zástupce (zásada obžalovací).

¹² Bogrula A.; Kabelík, M. Státní zástupci – soudci: co nám vadí na těch druhých? *Státní zastupitelství*. r. 2012, č. 5, s. 30–36 a Zeman, P. K některým otázkám postupu státního zástupce v trestním řízení. *Státní zastupitelství* r. 2019, č. 4, s. 9.

o vině a nevině obžalovaného rozhodnout jen soud. Navíc u hlavního líčení se důkazní situace může změnit. Systém, kdy státní zástupce „v pochybnostech žaluje“ a soudce „v pochybnostech zprošťuje“ není zcela vyhovující a *de lege ferenda* lze očekávat jeho změnu.

1.5 Zásada veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti

Ve světském trestním řízení soud projednává věci veřejně. Tímto způsobem je zajištěna kontrola veřejnosti nad výkonem soudní moci a současně se jedná o významnou záruku zákonnosti trestního řízení coby součásti práva na spravedlivý proces. Zásada veřejnosti se však vztahuje jen na řízení před soudem, a nikoliv na přípravné řízení. I tak z ní existují výjimky, pokud by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace, mravnost, nerušený průběh jednání, bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků.¹³ Zásada veřejnosti je výrazně omezena i v řízení ve věcech mladistvých. Rozsudek se však vyhláší vždy veřejně.

Jednání před soudem je ústní a důkazy výpovědi svědků, znalců a obviněného se provádějí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslychají.¹⁴ Soud přitom může při svém rozhodování přihlídnout jen k těm důkazům, které byly při jednání provedeny.¹⁵ Jelikož je těžiště dokazování u soudu, který věc projednává veřejně, není vyloučeno, aby se hlavního líčení zúčastnil např. instruktor církevního předběžného šetření či vyšetřující soudce. Může tak zjistit poznatky pro doplnění vlastního vyšetřování (např. další svědky události). Orgány církve totiž při provádění kanonického trestního řízení nebudou schopny zpravidla objasnit věc stejně kvalitně jako orgány činné v trestním řízení, které k tomu disponují příslušnými technickými či donucovacími prostředky (např. domovní prohlídka s následnou analýzou obsahu počítače nebo mobilního telefonu či pořádková pokuta pro svědka, který se nedostavil). Církevní orgány nemají ve smyslu § 65 odst. 4 trestního řádu právo

¹³ § 200 odst. 1 trestního řádu.

¹⁴ Zásada ústnosti je upravena v § 12 odst. 11 trestního řádu.

¹⁵ Ustanovení § 2 odst. 12 trestního řádu vyjadřuje zásadu bezprostřednosti.

nahlížet do světského trestního spisu, nicméně účast u hlavního líčení nijak omezena není.

2. Příslušnost věcná a místní

Ve světském trestním řízení jsou u většiny věcí věcně příslušné okresní soudy. Krajské soudy v prvním stupni řeší hlavně závažnější trestné činy, kde dolní hranice trestní sazby činí nejméně 5 let.¹⁶ Místní příslušnost pro projednání věci je dána místem, kde došlo ke spáchání trestného činu. Pokud takové místo není známo, řízení se koná v obvodu okresního soudu, kde obviněný bydlí, pracuje nebo se zdržuje. Není-li ani toto místo známo, koná se řízení tam, kde čin vyšel najevo.¹⁷

3. Trestní oznámení

Výše uvedené rozdělení místní příslušnosti nic nemění na tom, že trestní oznámení lze podat u kteréhokoliv policejního orgánu či státního zastupitelství, které jsou povinny ho přijmout.¹⁸ Aby nebylo nutné trestní oznámení později k výzvě doplňovat, je třeba, aby splňovalo jednak základní náležitosti podání, jednak náležitosti trestního oznámení. Z každého podání musí být patrné, kterému orgánu činnému v trestním řízení je určeno, kdo jej činí, které věci se týká a co se jím sleduje, rovněž musí být podepsáno a datováno. U trestního oznámení je navíc nezbytné popsat okolnosti, za nichž byl trestný čin spáchán, označit důkazy (listinné, věcné, svědky události) a vyjádřit se k příp. výši škody způsobené oznámeným činem. Podatel nemusí uvádět konkrétní kvalifikaci trestného činu. Musí však popsat oznamované jednání natolik jasně, aby z něj bylo možné dovodit, zda a jaký trestný čin byl spáchán. V trestním oznámení nesmí být uvedeny vědomě nepravdivé údaje. To by totiž mohlo mít za následek postih oznamovatele pro trestný čin křivého obvinění dle § 184 trestního zákoníku.

¹⁶ § 16 a 17 trestního řádu.

¹⁷ § 18 trestního řádu.

¹⁸ Dle § 59 odst. 5 trestního řádu musí trestní oznámení přijmout i soud.

Je-li podateli známa totožnost osoby, na kterou se trestní oznámení podává, je třeba ji uvést. V opačném případě je dobré alespoň co nejpřesněji popsat, jak tato osoba vypadala, co měla na sobě, zda něčím výrazným upoutala (zvláštní chůze, tetování, vada řeči aj.). Pokud podává trestní oznámení poškozený nebo zmocněnec, je vhodné, aby se rovněž vyjádřil k tomu, zda požaduje, aby soud rozhodl o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Jedná-li se o trestní oznámení církevního představeného, je žádoucí, aby ve smyslu § 158 odst. 2 trestního řádu požádal o vyrozumění o učiněných opatřeních. Pak by se měl ve lhůtě do 1 měsíce dozvědět, jak bylo s jeho trestním oznámením naloženo, ale rovněž by měl být následně vyrozuměn např. o odložení věci.

Podatel si může zvolit, zda trestní oznámení podá písemně, elektronicky, nebo ústně do protokolu. Pokud je podání učiněno v elektronické podobě, může vlastnoruční podpis nahradit toliko uznávaný elektronický podpis či elektronická značka (§ 2 písm. b), c) zákona č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů), popř. okolnost, že je podání činěno prostřednictvím datové schránky (zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů).

4. Subjekty trestního řízení

Subjekty trestního řízení jsou všechny orgány činné v trestním řízení, osoba, proti níž se řízení vede, obhájce, poškozený, zúčastněná osoba¹⁹ a osoby se samostatnými obhajovacími právy (tj. příbuzní obviněného v řadě přímé, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel a druh) a v řízení proti mladistvému rovněž orgán sociálně právní ochrany dětí.

¹⁹ Zúčastněnou osobou je ten, jehož věc nebo část majetku byla zabráná nebo podle návrhu má být zabráná. Takové osobě musí být poskytnuta možnost, aby se k věci vyjádřila; může být přítomna při hlavním líčení a veřejném zasedání, činit při nich návrhy, nahlížet do spisů a podávat opravné prostředky (§ 62 odst. 1 trestního řádu).

Zvláštní postavení a z něho vyplývající práva a povinnosti mají mezi subjekty trestního řízení strany. Stranou je ve světském trestním právu ten, proti němuž se řízení vede, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce.²⁰ Strany mají právo nahlížet do spisu a pořizovat si na své náklady kopie spisů nebo jejich částí. Mohou se účastnit úkonů trestního řízení a podávat návrhy na doplnění dokazování. V přípravném řízení však může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů ze závažných důvodů odepřít.

4.1 Obviněný

V různých fázích trestního řízení používáme různá označení pro osobu, proti které se řízení vede. Znalost tohoto pojmosloví umožňuje lepší orientaci v tom, v jaké fázi se trestní řízení zrovna nachází. V době, kdy policie provádí prověřování, se osoba, proti které se řízení vede, označuje jako podezřelý. O obviněném mluvíme od chvíle, kdy proti němu bylo zahájeno trestní stíhání. Po nařízení hlavního líčení je označován jako obžalovaný. Odsouzeným se stane po právní moci odsuzujícího rozhodnutí (rozsudek, trestní příkaz).²¹ Pojem obviněný je nicméně univerzální a lze ho použít i pro označení obžalovaného a odsouzeného.²²

Právo obviněného na obhajobu je ústavně zakotvené v čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a vyplývá rovněž z § 2 odst. 13 trestního řádu.²³ Obviněný se může vyjádřit k tomu, co je mu kladeno za vinu, ale nemusí vůbec vypovídat. Před orgány činnými v trestním řízení může i lhát. Aby si však nepřivodil nebezpečí dalšího trestní stíhání, neměl by nikoho křivě obvinít.²⁴ Může uvádět okolnosti sloužící

²⁰ § 12 odst. 6 trestního řádu.

²¹ § 12 odst. 8, 9 a § 32 trestního řádu.

²² § 12 odst. 7 trestního řádu.

²³ Obviněný musí být v každé fázi trestního řízení vhodným způsobem srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si může zvolit obhájce.

²⁴ Srov. kán. 1728, § 2 CIC, dle kterého pachatel není povinen se přiznat ke zločinu ani mu nemůže být uložena přísaha.

ke své obhajobě a k tomu navrhopvat důkazy. Může nahlížet do spisu, přičemž toto právo může být v přípravném řízení odepřeno pouze ze závažných důvodů, ale nikoliv v době, kdy byl upozorněn na možnost prostudovat spis.²⁵ Má právo zvolit si obhájce a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Nemůže se s ním ale radit, jak odpovědět na již položenou otázku. Ve vazbě a ve výkonu trestu mu musí být umožněna porada s obhájcem bez přítomnosti dalších osob. Pokud nemá dostatek finančních prostředků na náklady obhajoby, může mu soud přiznat nárok na obhajobu bezplatnou, nebo za sníženou odměnu.²⁶

4.2 Obhájce

Ve světském trestním řízení může být obhájcem jen advokát. Obviněný musí mít obhájce zejména tehdy, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody, je-li jeho svéprávnost omezená nebo koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje 5 let. Mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.²⁷ Obviněný si může obhájce zvolit. Pokud si ho ve stanovené lhůtě nevybere, bude mu ustanoven. Zvolit obhájce mohou obviněnému i jeho příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh a zúčastněná osoba.²⁸ Obhájce má dbát o to, aby v řízení byly objasněny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo ji zmírňují. Může nahlížet do spisu, podávat za obviněného návrhy, žádosti, opravné prostředky a účastnit se vyšetřovacích úkonů.²⁹

²⁵ § 65 odst. 2 trestního řádu.

²⁶ § 33 odst. 1, 2 trestního řádu

²⁷ Další případy nutné obhajoby jsou uvedeny v § 36 trestního řádu a v § 42a zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“).

²⁸ § 37 odst. 1 trestního řádu.

²⁹ Práva a povinnosti obhájce jsou uvedena v § 41 trestního řádu.

4.3 Poškozený

Poškozený je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Poškozený má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednání dohody o vině a trestu, hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit.³⁰ Pokud o to poškozený výslovně požádá, bude mu doručen opis usnesení o zahájení trestního stíhání.³¹ Doručuje se mu i usnesení o odložení věci nebo o zastavení trestního stíhání, proti kterým může podat stížnost. V řízení u soudu mu je zaslána obžaloba nebo návrh na potrestání. Odvolání proti rozsudku může podat pouze do výroku o náhradě škody, nikoliv proti rozhodnutí o vině, přestože nárok na náhradu škody má v tomto výroku svůj podklad. Nedosta- tečná práva poškozených v oblasti opravných prostředků se projevují nejvíce u trestních příkazů. Poškození nejsou osobami oprávněnými podat proti trestnímu příkazu odpor, přestože tímto rozhodnutím může být rozhodováno o jejich nároku na náhradu škody.

Práva poškozených jsou bohužel dosud oproti právům obviněných nerovná. Poškozený by však neměl být brán jako pasivní objekt trestního řízení, ale jako plnohodnotný subjekt se svými právy. K tomu by mu měly být nápomocny i orgány činné v trestním řízení, které by měly poškozeného v každé fázi trestního řízení náležitě poučit. V praxi se však poučení děje spíše formálně tak, že je poškozeným předán formulář s jejich právy k podpisu, aniž by si policejní orgán ověřil, zda poučení rozumí. V dlouhém, na paragrafy rozděleném, výčtu práv se většina poškozených nevyzná, což má za následek, že nejsou schopni svá práva adekvátně uplatňovat.

³⁰ § 43 trestního řádu.

³¹ § 160 odst. 2 trestního řádu.

4.3.1 Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Trestní stíhání pro některé vybrané trestné činy proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď (§ 100 odst. 2 trestního řádu),³² lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Z materie řešené v tomto sborníku se to týká trestného činu ohrožení pohlavní nemocí dle § 155 trestního zákoníku, vydírání dle § 175 odst. 1 trestního zákoníku a sexuálního nátlaku dle 186 odst. 1, 2 trestního zákoníku. U trestného činu znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku disponuje souhlasem s trestním stíháním obviněného poškozený, který je nebo v době činu byl jeho manželem, partnerem nebo druhem. Souhlas s trestním stíháním může poškozený vzít kdykoliv zpět, avšak jednou odepřený souhlas nelze znovu udělit.³³

Institut souhlasu se neuplatní, byla-li činem způsobena smrt, není-li schopen poškozený dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla jeho svéprávnost omezena, je-li poškozený osobou mladší 15 let nebo pokud je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.³⁴

4.3.2 Adhezní řízení

Trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených:

- poškození bez nároku na náhradu škody,
- poškození s nárokem na náhradu škody, kterým byla trestným činem způsobena majetková újma.

Druhá skupina poškozených může žádat soud, aby v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, nemajetkové újmy (bolestné, náhrada za ztížení společenského uplatnění

³² Viz kapitola 6.

³³ § 163 trestního řádu.

³⁴ §163a trestního řádu.

a další nemajetkové újmy)³⁵ nebo vydání bezdůvodného obohacení. Návrh na náhradu škody je však třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 43 odst. 3 trestního řádu).³⁶ Lze ho učinit písemně nebo ústně do protokolu a je třeba k němu doložit doklady, ze kterých výše škody vyplývá, pokud již nejsou součástí trestního spisu.

Nespornou výhodou adhezního řízení oproti uplatňování nároku na náhradu škody v civilním řízení je, že není zpoplatněno žádným soudním poplatkem. V trestním řízení navíc poškozený nese důkazní břemeno jen v rozsahu prokázání svého nároku co do důvodu a výše. Důkazní břemeno ohledně prokázání viny leží na státu, resp. orgánech činných v trestním řízení, které k tomu musí z úřední povinnosti shromáždit potřebné množství důkazů. Je-li poškozenému nárok na náhradu škody v odsuzujícím rozsudku přiznán, stává se po nabytí právní moci rozsudku exekučním titulem a může dojít k jeho vymáhání cestou exekuce. Pokud je obžalovaný zproštěn obžaloby nebo v případě, že by si rozhodnutí o návrhu poškozeného vyžádalo provádění rozsáhlejšího dokazování přesahujícího základní potřeby trestního řízení, je poškozený odkázán se svým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.³⁷

4.3.3 Uspokojení majetkového nároku poškozeného z výnosu trestní sankce

I když je poškozenému v rozsudku trestního soudu přiznán nárok na náhradu škody, ne vždy dojde k uspokojení tohoto nároku. Většina odsouzených uloženou povinnost vůči poškozenému dobrovol-

³⁵ Při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění) se vychází z metodiky Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 14/2014 ze dne 12. 3. 2014.

³⁶ S nárokem na náhradu škody se v trestním řízení nelze připojit, pokud již o tomto nároku bylo rozhodnuto v řízení občanskoprávním. Současně běžící a neskončené řízení u civilního soudu však nevytváří překážku litispendence. Je tedy možné připojit se s nárokem na náhradu škody v trestním řízení, i když před tím byla podána ohledně stejného nároku žaloba občanskoprávní, o níž nebylo dosud pravomocně rozhodnuto.

³⁷ Na rozdíl od trestního řízení, pokud je poškozený neúspěšný se svou žalobou o náhradu škody u civilního soudu, musí hradit náklady řízení protistrany.

ně nesplní. Následně vymáhání prostřednictvím exekuce bývá často neúspěšné z důvodu nemajetnosti obviněných či neexistence jejich oficiálních příjmů, jež by bylo možné exekucí postihnout. K řešení této nežádoucí situace přispívá zákon č. 59/2017 Sb., který umožňuje uspokojení nároku poškozeného z výnosu majetkové trestní sankce, která byla odsouzenému uložena v trestním řízení.

Byl-li odsouzenému uložen peněžitý trest nebo trest propadnutí majetku nebo věci, zasílají se takto získané prostředky z majetkových sankcí na zvláštní účet ministerstva spravedlnosti. Na rozdíl od povinnosti platit náhradu škody jsou obvinění motivováni peněžité tresty hradit, a to pod hrozbou přeměny nevykonaného peněžitého trestu nebo jeho části v nepodmíněný trest odnětí svobody.

Poškozený, kterému byl přiznán majetkový nárok rozhodnutím v trestním řízení, může ve lhůtě 60 dnů od nabytí právní moci trestního příkazu nebo odsuzujícího rozsudku podat žádost o uspokojení majetkového nároku z tohoto zvláštního účtu.³⁸ Lhůtu 60 dnů je třeba dodržet, jinak nárok zaniká. Podmínkou žádosti je, že odsouzenému byla uložena majetková trestní sankce, kterou byl povinen státu zaplatit.

Ministerstvo by mělo o žádosti rozhodnout zpravidla do 3 měsíců od zahájení řízení. Vyplacením peněžních prostředků poškozenému ze zvláštního účtu přechází majetkový nárok oprávněné osoby vůči pachateli na stát, a to ve výši poskytnutého peněžitého plnění.

4.4 Zmocněnec poškozeného

Poškozený se může nechat v trestním řízení zastupovat zmocněncem. Tím může být nejen advokát, ale i každá fyzická osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům nebyla omezena. Zmocněnce však při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže vykonávat ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Jako zmocněnec může působit

³⁸ Byl-li poškozený v trestním řízení odkázán se svým nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, lze z výnosu majetkové trestní sankce uspokojit i nárok přiznaný v občanském soudním řízení.

i právnická osoba.³⁹ Zmocněnec činí za poškozeného návrhy, podává žádosti a opravné prostředky. Může poškozenému pomoci např. i s vyčíslením a uplatněním nároku na náhradu nemajetkové újmy, což je problematika velmi komplikovaná, kterou většina poškozených, kteří nemají právnické vzdělání, samostatně uplatnit správným způsobem nedokáže. Zmocněnec se rovněž může účastnit všech úkonů, jichž se může zúčastnit poškozený. Od zahájení trestního stíhání je oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech a může vyslychaným osobám klást otázky.⁴⁰

Osvědčí-li poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh soud o tom, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. V přípravném řízení se návrh včetně příloh prokazujících majetkové poměry poškozeného podává prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření.⁴¹

Zvláště zranitelné oběti mají nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně bez prokazování své nemajetnosti.⁴²

Náklady vzniklé přibráním zmocněnce poškozeného, který má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, hradí stát.

Ani poškozený, který nemá nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně, nemusí přijít zkrátka. Byl-li mu alespoň zčásti přiznán odsuzujícím trestním rozsudkem nárok na náhradu škody, je odsouzený povinen nahradit jeho náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení včetně ná-

³⁹ § 50 trestního řádu.

⁴⁰ § 51 odst. 1, 2 trestního řádu.

⁴¹ § 51a odst. 1, 3 trestního řádu.

⁴² Pokud obecný soud dospěje k závěru, že je na místě poškozeného považovat za zvláště zranitelnou oběť, má povinnost přiznat mu nárok na bezplatné právní zastoupení (nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2842/2020 ze dne 24. 11. 2020).

kladů vzniklých přibráním zmocněnce.⁴³ V praxi je však vymáhání jakýchkoliv nároků po odsouzených velmi obtížné.

4.5 Oběť trestného činu

Přestože by se mohlo zdát, že poškozený a oběť jsou synonyma, není tomu tak. Dle § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech“), se obětí rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit. Byla-li trestným činem způsobena oběti smrt, považují se za oběti i pozůstalí z řad nejbližších příbuzných.⁴⁴

Pojem poškozený je užší, protože zahrnuje pouze primární oběti, a nikoliv oběti sekundární (pozůstalé po obětech). Poškozeným však může být i právnická osoba, zatímco obětí nikoliv.

V § 2 odst. 4 pak zákon o obětech definuje zvláště zranitelné oběti. Z hlediska zkoumané materie trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti je třeba zmínit, že za zvláště zranitelné oběti jsou automaticky považovány děti (osoby mladší 18 let) a oběti trestného činu znásilnění. Zvláště zranitelnou obětí je také oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy,⁴⁵ zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat

⁴³ § 154 odst. 1 trestního řádu.

⁴⁴ § 2 odst. 2, 3 zákona o obětech.

⁴⁵ Druhotnou újmu se rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní (§ 2 odst. 5 zákona o obětech).

se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.⁴⁶ Abychom u této poslední kategorie mohli oběť považovat za zvláště zranitelnou, musí být splněny souběžně tyto dvě podmínky: jedná se o oběť taxativně vyjmenovaných skupin trestných činů a současně jí hrozí zvýšené riziko vzniku druhotné újmy.

Zvláště zranitelným obětím přiznává zákon o obětech speciální práva. Nejvýznamnějším z nich je právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně. U poslední shora vyjmenované kategorie zvláště zranitelných obětí právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nevzniká bez dalšího, ale je třeba posuzovat jejich zranitelnost. Za tím účelem je vhodné již v přípravném řízení podat návrh příslušnému soudu dle § 51a odst. 3 trestního řádu *per analogiam*, aby status oběti včetně nároku na bezplatnou právní pomoc byl postaven na jisto. Děti, z důvodu svého věku, a oběti znásilnění, z důvodu zvolené právní kvalifikace, mají nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně vždy, a proto není třeba, aby o tom soud rozhodoval.⁴⁷

4.5.1 Práva obětí a zvláště zranitelných obětí

Oběti mají širokou škálu různých práv. Některá se realizují automaticky, o jiná musejí žádat. Mají zejména právo:

- na odbornou pomoc (psychologickou, sociální a právní),⁴⁸
- na informace včetně informací o stavu trestního řízení (na žádost oběti),⁴⁹
- na informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, propuštění nebo

⁴⁶ § 2 odst. 4 písm. d) zákona o obětech.

⁴⁷ Durdík, T.; Čírtková, L.; Háková, D.; Vitoušová, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR 2018, s. 14–16.

⁴⁸ § 5 zákona o obětech.

⁴⁹ Právo na informace oběti je komplexně upraveno v § 7–13 zákona o obětech.

uprchnutí z ústavního ochranného léčení a zabezpečovací detence (na žádost oběti),⁵⁰

- na ochranu před hrozícím nebezpečím a přijetí opatření k zajištění jejich bezpečí⁵¹ (vykázání, krátkodobá ochrana oběti, zvláštní ochrana svědka, utajení totožnosti a podoby svědka aj.),
- na ochranu soukromí⁵² (zákaz zveřejňování informací umožňujících zjistit totožnost oběti mladší 18 let nebo oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti; na žádost oběti vedení údajů o bydlišti, doručovací adrese a zaměstnání odděleně, tak aby se s ním mohly seznámit pouze orgány činné v trestním řízení), právo na zabránění kontaktu oběti a osoby jí blízké s pachatelem⁵³ (na žádost u úkonů, kterých se účastní; zvláště zranitelným obětem je povinnost vyhovět, nevylučuje-li to povaha úkonu)⁵⁴,
- na doprovod důvěrníkem.⁵⁵

U **zvláště zranitelných obětí** je větší riziko sekundární viktimizace, a proto požívají vyšší míru ochrany před druhotnou újmou, která zahrnuje zejména právo takové oběti:

- být vyslýchána v trestním řízení obzvláště citlivě s přihlédnutím k okolnostem, které ji činí zvláště zranitelnou,⁵⁶
- být vyslýchána osobou k tomu vyškolenou, zejména je-li vyslýcháno dítě, a to v prostorách pro tento účel přizpůsobených,⁵⁷

⁵⁰ § 11 odst. 3–5 zákona o obětech.

⁵¹ § 14 zákona o obětech.

⁵² Stejná práva přiznává obětem také katolická církev v čl. 5 § 2 motu proprio *Vos estis lux mundi* a v čl. 11 § 2 a čl. 7 § 15 Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR (dále jen „Instrukce“).

⁵³ V církevním procesu je toto právo zajištěno vždy, protože je veden písemně a oběť, obviněný a svědci jsou vyslýcháni odděleně.

⁵⁴ Srov. § 17 a § 20 odst. 4 zákona o obětech.

⁵⁵ Obdobné právo má oběť zaručeno i v čl. 7 § 9 Instrukce.

⁵⁶ Obdobné právo má oběť zaručeno i v čl. 7 § 9 Instrukce.

⁵⁷ § 20 odst. 2 zákona o obětech.

- na provádění výsledku komplexním způsobem tak, aby nebylo nutné jej znovu opakovat,⁵⁸
- být vyslýchána zpravidla stejnou osobou, v případě nutnosti dalšího výsledku před stejným orgánem,⁵⁹
- na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně,⁶⁰
- na vyloučení konfrontace mezi poškozeným mladším 18 let a obviněným v případech trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.⁶¹

Za oběť je třeba považovat každého, kdo se tak cítí, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li o zjevné zneužití postavení oběti.⁶² Toto postavení představující tzv. „presumpci statusu oběti“ nelze činit závislým na výsledku trestního řízení. Status oběti osoba ztrácí, jakmile vyjde najevo, že se jedná o oběť nepravou nebo falešnou.⁶³

4.5.2 Prohlášení oběti o dopadu trestného činu

Poškozený může kdykoliv v průběhu trestního řízení učinit prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život. Tím je mu umožněno autenticky vylíčit, jak trestný čin prožíval a jak změnil jeho život. Využití tohoto práva může v konkrétním případě přispět k hodnocení závažnosti spáchaného trestného činu při výběru vhodného druhu trestu.⁶⁴

4.5.3 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

Dle § 5 zákona o obětech mají subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů povinnost poskytovat odbornou pomoc na žádost zvláště zranitelné oběti bezplatně a bez zbytečného odkladu. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů je do-

⁵⁸ § 20 odst. 3 zákona o obětech.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ § 51a odst. 2 trestního řádu.

⁶¹ § 104a odst. 5 trestního řádu.

⁶² § 3 odst. 1 trestního řádu.

⁶³ Durdík, T.; Čírtková, L.; Háková, D.; Vitoušová, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 182–188.

⁶⁴ Tamtéž, s. 31–34.

stupný online na adrese <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>. Lze v něm vyhledávat služby podle okresů. U advokátů je dobré se pozorně seznámit s tím, v jakém rozsahu poskytují služby bezplatně.

4.6 Důvěrník oběti

Pro oběť může být výslech před orgány činnými v trestním řízení značně stresující záležitostí. V této nelehké životní situaci jí může být psychickou oporou důvěrník, který ji doprovází k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení. Může jí poskytovat potřebnou oporu již od samotného počátku trestního řízení, když jde oběť podat trestní oznámení. Důvěrníkem je fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť zvolí. Nemůže jím ale být někdo, kdo má v trestním řízení postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočnicka. Pokud je důvěrníkem blízký rodinný příslušník, je třeba vždy dbát o to, aby se nejednalo o osobu, která přichází v úvahu v dané trestní věci jako svědek. Kdyby totiž byl přítomen výpovědi oběti potenciální svědek, jeho následná výpověď by byla znehodnocena, neboť by nemluvil jen o tom, co sám vnímal vlastními smysly, ale jeho paměťová stopa by byla ovlivněna i tím, co u výslechu oběti slyšel. Důvěrník poskytuje jen morální oporu, nemůže zasahovat do průběhu úkonů. Může doprovázet oběť i k hlavnímu líčení, z něhož byla veřejnost vyloučena. Role důvěrníka je slučitelná s funkcí zmocněnce.⁶⁵

5. Peněžité pomoc státu

Účelem peněžité pomoci je překlenout zhoršenou sociální situaci, která byla způsobena trestným činem. Jedná se o jednorázovou peněžitou dávku, jež se poskytuje vybraným skupinám obětí za podmínek uvedených v ustanovení § 23 a násl. zákona o obětech. Právo na ni mají i oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, kterým vznikla nemajetková újma. Peněžité pomoc pro oběti sexuálních deliktů spočívá v úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu

⁶⁵ § 21 zákona o obětech.

vzniklé nemajetkové újmy, a to až do výše 50 000 Kč. Jménem státu ji poskytuje ministerstvo spravedlnosti na základě žádosti. Podklady a formuláře pro peněžitou pomoc obětem lze nalézt na stránkách <https://justice.cz/web/msp/obeti-trestnych-cinu-penezita-pomoc>. Žádost musí být podána nejpozději do 2 let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, nejpozději však do 5 let od jeho spáchání, jinak právo zaniká. Ministerstvo by mělo o žádosti rozhodnout do 3 měsíců. Tuto lhůtu, je-li to třeba, si může prodloužit až o 30 dnů. V praxi jsou však lhůty pro vyřizování žádostí mnohonásobně překračovány.⁶⁶ Důvodem neposkytnutí peněžité pomoci může být například neudělení souhlasu k trestnímu stíhání pachatele, jestliže tento souhlas je podmínkou pro zahájení trestního stíhání, nebo neposkytnutí potřebné součinnosti orgánům činným v trestním řízení zejména tím, že oběť trestného činu bezodkladně nepodá trestní oznámení, i když jí v tom nebrání žádný vážný důvod. Při poskytování peněžité pomoci a stanovení její výše se vyhodnocuje, zda oběť využila všech zákonných prostředků, aby uplatnila nárok na náhradu škody či nemajetkové újmy na pachateli nebo na jiné osobě, která je povinna škodu nahradit. Poskytnutím peněžité pomoci oběti přechází nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli na stát.⁶⁷

6. Svědek

V roli svědka vystupují často osoby, které jsou zároveň v postavení poškozených či obětí. Výslech svědka je jedním z nejdůležitějších procesních postupů, jímž lze získat informace o tom, co člověk zažil a vnímal vlastními smysly. V trestním řízení má výslech nezastupitelnou úlohu, protože jedině svědek může popsat, jak se nějaká událost skutečně stala. Svědek má hovořit o tom, které věci vnímal bezprostředně a které se dozvěděl zprostředkovaně. Je však chyba, pokud je dotazován i na to, co vlastními smysly nevnímal (různé spekulace, domněnky), např.: „Myslíte si, že by byl XY schopen to spáchat?“

⁶⁶ Viz např. stanovisko ombudsmana sp. zn. 4418/2021/VOP ze dne 23. 10. 2023.

⁶⁷ § 23–33 zákona o obětech.

Každý svědek má povinnost se na předvolání dostavit a vypovídat, jinak mu hrozí předvedení či pořádková pokuta.⁶⁸ V tomto ohledu se liší světské trestní právo procesní od práva kanonického, kde nelze nikoho nutit, aby se jako svědek dostavil. Z povinnosti svědčit existují výjimky. Jako svědek nesmí být vyslechnut ten, kdo by porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by této povinnosti byl zproštěn.⁶⁹ Rovněž nesmí být svědek vyslechnut o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem. Odmítnout vypovídat mohou z titulu příbuzenského vztahu příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh (§ 100 odst. 1 trestního řádu). Svědek může dále odepřít výpověď, pokud by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojeci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní (§ 100 odst. 2 trestního řádu). Odepřít výpověď jako svědek však nemůže ten, kdo má stran trestného činu, jehož se svědecká výpověď týká, oznamovací povinnost podle trestního zákona.

Jestliže svědek nemá důvod odepřít výpověď, musí mluvit pravdu a nic nezamlčet (srov. s kán. 1548 § 1 CIC). Nesmí vypovídat křivě ani nikoho křivě obvinít, o čemž musí být poučen.

Je-li v řízení o trestném činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jako svědek vyslýchán poškozený, lze mu klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení.⁷⁰ Při výslechu je kromě verbálních projevů neméně podstatné sledovat projevy neverbální, a pokud jsou významnější (pláč, třes), učinit o nich záznam do protokolu. Na začátku výslechu je vhodné dotázat se na poměr vyslýchávaného k projednávané věci a stranám. To má zásadní význam pro následné hodnocení věrohodnosti svědka. Je třeba neopomíjet ani monologickou část výpovědi a nechat svědka spontánně popsat, co

⁶⁸ § 98 trestního řádu.

⁶⁹ Povinnost duchovních zachovávat mlčenlivost v souvislosti se zpovědním tajemstvím je zakotvena v § 7 odst. 1 písm. e) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání.

⁷⁰ § 101b trestního řádu.

ví o předmětné události, a až poté mu klást doplňující otázky. Spontánní část výpovědi může odhalit, jaké jsou postoje vyslychaného k věci (na co klade důraz), jak je na tom s pamětí aj. Výslech má být veden tak, aby poskytl, pokud možno, úplný a jasný obraz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení. Je proto chybou, pokud v případě prověřování sexuálních deliktů zůstanou některé podstatné otázky ohledně nechtěného intimního kontaktu nezodpovězené proto, že je vyslychajícímu žinantní je pokládat. Po skončení výslechu si nelze některé skutečnosti „domýšlet“. Je třeba se podrobně dotázat, jaký byl vztah oběti a pachatele před činem, kdo inicioval intimní kontakt, kde, jak a kolikrát k němu došlo, jakého konkrétního jednání se pachatel dopustil (obnažování, dotyky, pohlavní styk, donucení k sebeukájení, soulož atd.), zda a jak dala poškozená osoba najevo, že s tímto kontaktem nesouhlasí aj. Aby se vyloučilo, že jde o obvinění smyšlené, je dobré se ptát i na detaily, které může znát pouze oběť, jež byla v určitém čase na místě činu: jak vypadal interiér ložnice; kdy k události došlo (noc/den, světlo/tma, v jakém měsíci či ročním období, jakého roku); zda si oběť všimla nějakých zvláštností na těle obviněného, které mohl vnímat pouze někdo, kdo viděl pachatele obnaženého (např. tetování a znaménka na skrytém místě). Posledně zmíněná otázka by měla být položena i osobě, proti níž se řízení vede. Je třeba zbystřit, pokud osoba nařčená ze sexuálního deliktu popíše na svém těle nějaké markanty, které poškozená osoba neuvádí, přestože by je musela v popisovaných situacích zřejmě vnímat. Jedinými účastníky nechtěných sexuálních jednání jsou většinou pouze dvě osoby, jejichž verze bývají protichůdné. Proto je nutné věrohodnost jejich výpovědí pečlivě vyhodnotit. Za tím účelem by měla být ověřována tvrzení vyslychaného (zdravotní dokumentace, facebooková a SMS komunikace, osobní deník). Je vhodné výslech zaměřit na šetřenou událost a nepopisovat dlouhé, několikastránkové pasáže o nesouvisejících událostech (život ve farnosti, dětství, studium apod.). Při výslechu by nemělo docházet k zaměňování právního hodnocení s popisem skutku. Nelze se spokojit s tím, když svědek uvede, že byl „pohlavně zneužit“, ale je nutné se ho doptat na konkrétní obsah prožité události.

V některých případech závadové jednání pokračuje i po spáchání sexuálního deliktu. Měly by tedy padnout i otázky, co se dělo po činu, zda pachatel oběti vyhrožoval v souvislosti s prozrazením jeho jednání, zda se oběť s touto nepříjemnou událostí někomu svěřila, případně proč událost oznamuje až s delším časovým odstupem. Pro správné určení právní kvalifikace by měl být položen dotaz i na to, kolik bylo obětí v době činu let, zda o tom pachatel věděl, zda si její věk nějak ověřoval.

Abby nedocházelo k sekundární viktimizaci, nesmí vyslyšající klást otázky, které vedou ke znevěrohodnění či zpochybňování oběti: „Proč jste tam v noci chodila?“ „Co jste si asi myslela, že se stane, když jste ho pozvala k sobě domů?“ „To vám nevěřím.“ Vyslyšající nesmí oběť v průběhu výslechu jakkoliv soudit.

Vždy je nezbytné mít na paměti, že otázky směřující do intimní oblasti oběti, zejména týkající se předchozích sexuálních vztahů a chování oběti, lze klást jen tehdy, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Oběť má právo proti zaměření otázek podat námitky. Otázky musí být pokládány zvlášť šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech opakovat. Jejich formulaci je třeba při zachování potřebné ohleduplnosti přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychologickému stavu oběti. Svědkovi nesmějí být kladeny otázky, v nichž by byly obsaženy klamavé a nepravdivé okolnosti (kapciózní otázky) nebo okolnosti, které se mají zjistit teprve z jeho výpovědi (sugestivní otázky).⁷¹ Obdobné standardy ohledně způsobu provádění výslechu nalezneme i v Instrukci v čl. 7 § 8. Oběti sexuálního deliktu by mohlo být nepříjemné, kdyby ji vyslyšela osoba totožného pohlaví jako pachatel. Proto si může zvolit, jakého pohlaví bude vyslyšající. Takové žádosti je nutné vyhovět, pokud tomu nebrání důležité důvody.⁷² Při výslechu u církevních orgánů je situace o to nepříjemnější, že pachatelem zneužití může být kněz, a instruktorem, který provádí výslech, rovněž kněz. Instrukce proto v čl. 7 § 7 umožňuje, aby výslech provedl

⁷¹ § 101 odst. 3 trestního řádu a 18 zákona o obětech.

⁷² Zvlášť zranitelná oběť může také žádat, aby i tlumočnick byl stejného nebo opačného pohlaví.

laik, muž nebo žena, které deleguje instruktor ze seznamu osob k tomuto účelu schválených diecézním biskupem. Z téhož seznamu může instruktor zvolit i zastupujícího notáře.

Pro výslech zvláště zranitelných obětí platí ještě přísnější pravidla, která jsou uvedena v kapitole 4.5.1.

6.1 Výslech dítěte

Výslech dítěte vyžaduje speciální přístup, který je popsán v samostatné kapitole tohoto sborníku, na tomto místě si nicméně dovoluji doplnit srovnání postupu při výslechu dítěte ve světském a v kanonickém trestním řízení. Výslech dítěte je upraven v § 102a a § 158 odst. 9 trestního řádu. Musí být prováděn šetrně a tak, aby nemusel být opakován, i z důvodu zabránění sekundární viktimizaci. Klíčová je vždy první výpověď dítěte, kterou by měla policie zachytit na videozáznam. Děti jsou zvýšeně sugestibilní. Může u nich dojít k bezděčné sugesci. Pokud otázka není vyslychajícím dobře položena a dítě vycítí, jaká odpověď se od něj očekává, odpoví tak, aby vyhovělo dospělému, bez ohledu na to, zda je odpověď pravdivá. Každý další výslech už může být negativně ovlivněn tím, že dítě už ví, co se od něj očekává, a bezděčně se snaží vyhovět. Proto platí zásada nevytěžovat dítě, které bylo zneužito, ale kontaktovat policii, která jeho řádný výslech zajistí a provede procesně použitelným způsobem. Na to reaguje i Instrukce v čl. 7 § 2, dle něhož instruktor zpravidla osobu mladší 15 let vůbec nevyslychává, aby nedošlo k maření činnosti státních orgánů činných v trestním řízení, popř. k sekundární viktimizaci. Církevní vyšetřovatelé totiž nemají speciálně vyškolené odborníky pro výslech dětí a ani potřebné technické vybavení. Nezletilé osoby od 15–18 let se dle čl. 7 § 11 Instrukce vyslychají pouze tehdy, když se nepodaří zajistit dostatečné podklady pro další průběh řízení jiným způsobem, a pokud to psychologický stav dítěte umožňuje. Výslech nezletilého však nebude zpravidla církevními orgány proveden dříve, než jej provedou orgány činné v trestním řízení.

Ve světském trestním řízení se k výslechu dítěte přibere orgán sociálně právní ochrany dětí nebo osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže. Druhá jmenovaná osoba nebo dětský psycholog se k výslechu

dítěte přibírá i v kanonickém trestním řízení. Obě řízení připouští, že se výslechu může zúčastnit zákonný zástupce dítěte, pokud to neohrozí dosažení účelu úkonu. Přítomnost rodičů je však často u výslechu nežádoucí, neboť hrozí, že dítě v jejich přítomnosti nebude schopno nebo ochotno vypovídat pravdivě o věcech týkajících se narušení jeho intimity.

Je-li dítě vyslýcháno ohledně sexuálního zneužívání, jeho výslech je ve většině případů prováděn jako neodkladný a neopakovatelný úkon ve smyslu § 158a trestního řádu na návrh státního zástupce a za účasti soudce. Výpověď dítěte je totiž pro rozhodnutí o zahájení trestního stíhání a náležitou právní kvalifikaci skutku zpravidla klíčová, a jednalo-li se o svědka mladšího 18 let vypovídajícího o okolnostech, jejichž ožívování v paměti by vzhledem k jeho věku mohlo nepříznivě ovlivňovat jeho duševní a mravní vývoj, neměl by být v průběhu dalšího řízení zpravidla opakován.⁷³ Osobě mladší 18 let lze klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení.

7. Stadia trestního řízení

Trestní řízení se skládá z těchto stadií:

- přípravné řízení, a to
 - prověřování a
 - vyšetřování,
- hlavní líčení,
- řízení o řádných a mimořádných opravných prostředcích,
- vykonávací řízení.

7.1 Přípravné řízení

Prvním stadiem trestního řízení je přípravné řízení, které se dělí na fázi prověřování a fázi vyšetřování. Trvá od zahájení úkonů trestního řízení až do podání obžaloby, návrhu na potrestání, sjednání dohody o vině

⁷³ Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést.

a trestu nebo zastavení trestního stíhání. Jeho účelem je zjistit, zda je podezření z trestného činu proti určité osobě do té míry odůvodněno, aby mohla být podána obžaloba a věc předložena soudu. V tomto stadiu jsou zajišťovány a prováděny důkazy, těžiště dokazování je ale před soudem. Toto řízení je neveřejné. Provádí ho policejní orgán a dozor nad zákonností přípravného řízení vykonává státní zástupce.

7.1.1 Prověřování

Prověřování začíná provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů či vydáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, ve kterém policejní orgán uvede skutkové okolnosti, pro které se řízení zahajuje, a způsob, jakým se o nich dozvěděl. Prověřování končí zahájením trestního stíhání, popř. rozhodnutím o odložení věci či o odevzdání k projednání přestupku. Jeho účelem je prověřit trestní oznámení nebo vlastní poznatky policie, na základě kterých lze učinit závěr o spáchání trestného činu. K objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a k odhalení pachatele opatřuje policejní orgán potřebné podklady, nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy.⁷⁴ Rovněž se provádí důkazy, které by nebylo možné provést v hlavním líčení (neodkladné a neopakovatelné úkony). Lze použít i operativně pátrací prostředky.

Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Protokoly o podaných vysvětleních slouží ke zvážení návrhu, aby tato osoba byla u soudu vyslechnuta jako svědek. Nelze je u hlavního líčení číst, ledaže by s tím souhlasil státní zástupce a obžalovaný. Výpověď nezletilého dítěte, která byla provedena jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon, lze číst u hlavního líčení i bez souhlasu procesních stran za podmínek § 211 odst. 2 trestního řádu. Protože se ale podezřelý nemá možnost účastnit v přípravném řízení jeho výsledku a klást mu otázky, nesmí to být jediný a rozhodující důkaz viny, neboť by to bylo v rozporu s jeho právem na obhajobu.⁷⁵

⁷⁴ § 158 odst. 3 trestního řádu.

⁷⁵ Viz nálezh Ústavního soudu I. ÚS 1860/16-1.

V tomto stadiu trestního řízení hovoří trestní řád o podezřelém zejména v souvislosti se zadržením nebo se zkráceným přípravným řízením. Zadržení je krátkodobý prostředek sloužící k prozatímnímu zajištění osoby podezřelé ze spáchání trestného činu. Zpravidla k němu dochází bezprostředně po spáchání trestného činu nebo později se souhlasem státního zástupce. Může trvat až 48 hodin. Podezřelý, který byl zadržen, má obdobná práva jako obviněný, ale nemá právo nahlížet do spisu. Jeho výslech prováděný v tomto stadiu trestního řízení, i kdyby se v něm k trestné činnosti doznal, není po zahájení trestního stíhání procesně použitelný a nelze k němu přihlížet.

7.1.2 Vyšetřování

Jedná se o úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, popř. vydání jiného rozhodnutí, jímž přípravné řízení končí.⁷⁶ Trestní stíhání se zahajuje doručením usnesení o zahájení trestního stíhání obviněnému. Usnesení o zahájení trestního stíhání lze vydat tehdy, když zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba.⁷⁷

Toto rozhodnutí musí obsahovat popis skutku, ze kterého je osoba viněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, a zákonné označení trestného činu. V odůvodnění usnesení musí být označeny skutečnosti, z nichž byl učiněn závěr o důvodnosti trestního stíhání. Obviněný má právo proti tomuto rozhodnutí podat stížnost do 3 dnů od jeho doručení. Usnesení o zahájení trestního stíhání se doručuje rovněž státnímu zástupci, obhájci a na žádost poškozenému.

V této fázi orgány provádějící vyšetřování postupují z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu.⁷⁸ Rozsah dokazování se liší podle závažnosti trestného činu. Policie musí vyhledávat a provádět důkazy sloužící jak ve prospěch, tak v neprospěch obviněného. Výsledky svědků se provádějí za účasti

⁷⁶ § 161 odst. 1 trestního řádu.

⁷⁷ § 160 odst. 1 trestního řádu.

⁷⁸ § 164 odst. 1 trestního řádu.

obhajoby, která může klást vyslychaným otázky. Tyto výsledky lze použít u soudu jako důkaz za podmínek § 211 odst. 1, 2, 3 trestního zákoníku. Protokol o dřívější výpovědi svědka je možné u hlavního líčení číst například tehdy, když svědek odepřel vypovídat nebo se od své dřívější výpovědi v podstatných bodech odchyluje. Po zahájení trestního stíhání však policejní orgán zpravidla nejprve přikročí k výslechu obviněného. Ten nesmí být žádným způsobem nucen k doznání. V této fázi řízení může být obviněný vzat do vazby, jestliže existuje důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, bude působit na dosud nevyslechnuté svědky, jinak mařit vyšetřování nebo bude opakovat trestnou činnost. O návrhu na vzetí do vazby musí rozhodnout soud do 24 hodin. Vazba může být nahrazena slibem, zárukou důvěryhodné osoby, dohledem probačního úředníka, peněžitou zárukou nebo předběžným opatřením.

Na závěr vyšetřování se umožní obviněnému, jeho obhájci a poškozenému, který se připojil s nárokem na náhradu škody, prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění dokazování. Poté je spis předán státnímu zástupci, který podá u soudu obžalobu, návrh na schválení dohody o vině a trestu, rozhodne o zastavení nebo o podmíněném zastavení trestního stíhání, popř. postoupí věci jinému orgánu nebo schválí narovnání.

7.2 Hlavní líčení

Hlavní líčení je nejdůležitějším stadiem trestního řízení, v němž se rozhoduje o vině a trestu. Koná se zásadně veřejně, přičemž zákon stanoví výjimky, kdy může být veřejnost vyloučena. V řízení ve věcech mladistvých může být hlavní líčení konáno veřejně jen na návrh mladistvého.

Podkladem pro konané hlavní líčení je podaná obžaloba nebo návrh na potrestání.

Hlavní líčení se zahajuje sdělením věci, která bude projednávána. Poté státní zástupce přednese obžalobu. Dále se předseda senátu dotáže poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody. Toto je poslední chvíle, kdy se poškozený může připojit se svým nárokem na náhradu škody, který musí vyčíslit a odů-

vodnit. Pak následuje výslech obžalovaného, svědků a znalců. Za splnění zákonem stanovených podmínek lze číst výpovědi těchto osob z přípravného řízení, popř. provést písemný znalecký posudek. Poté se stranám za podmínek stanovených v § 213 odst. 1 trestního řádu předloží listinné důkazy (např. lékařské zprávy, protokoly o ohledání místa činu, protokoly o prohlídce těla, zprávy k osobě obžalovaného).

Obžalovaný musí mít možnost se ke každému z prováděných důkazů vyjádřit a stejně tak může sám požádat o provedení některého důkazu. Státní zástupce, obžalovaný i poškozený mohou vyslychaným klást otázky. Nejsou-li po provedení všech důkazů návrhy na doplnění dokazování, prohlásí předseda senátu dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem. Pořadí závěrečných řečí je stanoveno tak, že po vystoupení státního zástupce promluví poškozený, zúčastněná osoba, obhájce obžalovaného a pak obžalovaný. Obhájce obžalovaného, popř. obžalovaný mluví vždy jako poslední. Po skončení závěrečných řečí udělí předseda senátu obžalovanému ještě závěrečné slovo, v němž obžalovaný může uvést vše, co pokládá za významné. Poté následuje porada senátu. Hlavní líčení končí vyhlášením odsuzujícího nebo zprošťujícího rozsudku. Obžalovaný může být zproštěn z těchto důvodů: nebylo prokázáno, že se stal skutek, z něhož je obžalován, v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem, nebylo prokázáno, že skutek spáchal obžalovaný, obžalovaný není pro nepřičetnost trestně odpovědný nebo trestnost činu zanikla.

7.2.1 Prohlášení viny a dohoda o vině a trestu

Již v průběhu přípravného řízení, ale i v řízení u soudu může obviněný se státním zástupcem sjednat dohodu o vině a trestu, kterou následně schvaluje soud. Podmínkou sjednání této dohody je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, pokud na základě dosud opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení nejsou důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení. Sjednáním dohody o vině a trestu v přípravném řízení se obviněný vzdává práva na projednání věci v hlavním líčení a práva podat odvolání proti rozsudku. Zejména v mediálně exponovaných kauzách může být tento postup

pro obžalovaného výhodný, protože v případě sjednání této dohody již v přípravném řízení nebude nařízeno hlavní líčení spojené s dokazováním, ve kterém by se jeho trestná činnost podrobně probírala před zraky médií.⁷⁹ U hlavního líčení může obviněný rovněž prohlásit vinu. Tím se soudní řízení výrazně zrychlí, protože v rozsahu prohlášení viny se neprovádí dokazování. Skutečnosti uvedené v prohlášení viny nelze napadát opravným prostředkem. Oba shora uvedené instituty jsou posuzovány v podstatě jako polehčující okolnosti, ke kterým se přihlédne při stanovení druhu a výměry trestu.

7.3 Opravné prostředky

Účelem této fáze řízení je na základě podaného opravného prostředku přezkoumat předcházející rozhodnutí s cílem odstranit jeho případné vady. Vady mohou být charakteru skutkového (neúplně zjištěný skutkový stav), hmotněprávního (nesprávný výklad zákona) nebo procesního (např. porušení práva na obhajobu). Odvolání lze podat do 8 dnů od doručení rozsudku a odpor do 8 dnů od doručení trestního příkazu. Odvolání musí být odůvodněno tak, aby bylo patrné, ve kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány. Právo podat odvolání mají vedle obžalovaného i jeho příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh. V neprospěch obžalovaného může podat odvolání jen státní zástupce.

Mimořádnými opravnými prostředky jsou dovolání, stížnost pro porušení zákona a obnova řízení. Dle čl. 12 § 2 Instrukce platí, že byli obviněný duchovní v kanonickém trestním procesu zproštěni viny a ve státním trestním řízení shledáni vinnými, diecézní biskup mu poskytne maximální podporu pro obnovu řízení, popřípadě dovolání před státním soudem a očištění dobrého jména ve společnosti, pokud se to jeví smysluplným.

⁷⁹ V takovém případě se o návrhu na schválení dohody o vině a trestu jedná ve veřejném zasedání.

7.4 Vykonávací řízení

O výkon uloženého trestu se musí postarat soud. Po výkonu některých alternativních trestů se na pachatele rovnou hledí, jako by nebyl odsouzen, např. u trestu peněžitého, obecně prospěšných prací nebo zákazu činnosti. Stejný účinek má rozhodnutí o osvědčení odsouzeného ve zkušební době podmíněného odsouzení. O zahlazení dalších odsouzení může požádat soud odsouzený nebo osoby, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání. Je-li této žádosti vyhověno, nesmí se odsouzení dále vykazovat ve výpisu z rejstříku trestů.

8. Závěr

Tento příspěvek představuje alespoň v základních rysech průběh světského trestního procesu a postavení jeho jednotlivých subjektů. Srovnává některé procesní postupy s kanonickým trestním řízením. Oba systémy jsou si podobné zejména v přístupu ke svědkům z řad zvláště zranitelných obětí. Zásadně se však liší v tom, že v kanonickém trestním procesu je výslech svědků a nařčeného z předběžného šetření procesně použitelný vždy i v dalších fázích trestního řízení. Ve světském trestním právu tomu tak bohužel není. Trestní řád nastavuje poměrně komplikovaný systém pravidel, kdy lze výpověď svědka učiněnou v přípravném řízení použít jako důkaz u hlavního líčení a kdy ne. Nezřídka se proto stává, že výslech zvláště zranitelné oběti musí být u soudu opakován. Za současného právního stavu tak nejsou pravidla pro provádění dokazování výslechem svědků v trestním řádu v souladu s požadavkem zákona o obětech, aby výslech zvláště zranitelných obětí nebyl opakován. U světského soudu není použitelný jako důkaz ani výslech podezřelého z přípravného řízení.⁸⁰ I když se podezřelý při prvotním výslechu dozná a po sdělení obvinění již odmítne vypovídat, soud z jeho prvotní výpovědi vycházet nemůže.

V textu jsou podrobněji rozebrána práva a nároky poškozených a obětí. Orientace v této problematice může přispět k tomu, aby orgány provádějící trestní řízení mohly poškozené správně nasměrovat,

⁸⁰ Vyjma zkráceného přípravného řízení.

kdy a jak mohou tyto nároky uplatňovat. Primárně by měli poškození požadovat náhradu škody po obviněných. Nicméně i stát na sebe přebírá povinnost vybraným obětem poskytnout peněžitou pomoc, a to bez ohledu na to, kdo je pachatelem trestných činů.

Celé trestní řízení představuje velkou zátěž jak pro poškozené, tak pro obviněné. Proto je třeba přistupovat ke všem účastníkům trestního řízení ohleduplně s plným šetřením jejich práv a projednávat trestní věci bez zbytečných průtahů, aby nebyli nad nutnou míru vystaveni stresující situaci, kterou trestní řízení a čekání na rozhodnutí soudu přináší.

PRAMENY

Česká biskupská konference. *Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR*. ACTA ČBK, r. 2021, č. 16, s. 260–277.

Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 25. 3. 2023. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html. [cit. 25. 2. 2024].

Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudní (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů.

Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

- Boukalová, H. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012.
- Durdík, T.; Čírtková, L.; Háková, D.; Vitoušová, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.
- Houžvová M.; Ježková, V.; Presserová, P. *Odškodnění obětím krok za krokem. Příručka k náhradě újmy a peněžité pomoci obětem trestných činů nejen v kontextu násilí na ženách*. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, 2022.
- Jelínek, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014.
- Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Leges, 2023.
- Němec, M. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2003.
- Spurný, J. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
- Šámal, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

SUMMARY

This article provides a basic overview of selected institutes of criminal procedural law. It deals with rights of the accused and the victims. It introduces the work of the victim's attorney and the trustee in criminal proceeding. It describes the various stages of criminal proceedings. It touches rather marginally on the status of witnesses and the conduct of their interviews. Then it introduces also the rights of victims of crime and the specific rights of particularly vulnerable victims. It describes the rights of victims in criminal proceedings, the possibility of applying for financial assistance from the state and the satisfaction of the victim's property claim from the proceeds of a criminal sanction.

KEY WORDS

criminal proceedings, accused, victim, particularly vulnerable victim, criminal complaint

Církev a compliance se zaměřením na případy sexuálního zneužívání, spolupráce církve a státu při šetření sexuálních deliktů

Mgr. Jiří Pavlík

ANOTACE

Článek se zabývá dvěma tématy. Jednak otázkou možné trestní odpovědnosti Církve římskokatolické (resp. církví a náboženských společností), pokud vystupuje jako právnická osoba nebo právnickými osobami jí zřízenými, a to se zaměřením na sexuálně motivované trestné činy. Současně rozvíjí některé body možného compliance management systému pro tuto oblast. V druhé části pak odkazuje na stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství k možnosti spolupráce církve a státu při šetření sexuálních deliktů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Církev římskokatolická, compliance, sexuální delikty, právnická osoba, trestní odpovědnost právnických osob

1. Úvod

Tento příspěvek je rozdělen na dvě samostatné, avšak současně navzájem provázané části. Pokud dále v příspěvku hovořím o církvi, má se tím na mysli Církev římskokatolická, současně ale budou obecné části příspěvku obdobně dopadat i na ostatní registrované církve a náboženské společnosti (a případně i na neregistrované církve a náboženské společnosti, pokud své aktivity uskutečňují cestou právnických osob).

2. Církev a compliance se zaměřením na případy sexuálního zneužívání

2.1 Základní pojmy

Již v úvodu si je třeba vymezit některé základní pojmy, které je třeba v tomto smyslu dále chápat. Vymezení je uvedeno stručně, neboť další podrobnosti lze dohledat v odborné literatuře.

Co je **compliance**?

V odborné literatuře můžeme nalézt různá vymezení pojmu compliance (popř. korporátní compliance) a pro případné zájemce na ně lze odkázat.¹ Compliance můžeme ve stručnosti vymezit jako zajištění souladu činnosti subjektu s obecně závaznými právními předpisy a popř. etickými standardy vztahujícími se k této činnosti. Jde o soubor opatření zajišťující, že jsou dodržována pravidla.

Co je **trestní compliance**?

Trestní compliance² je compliance zaměřená na soulad činnosti subjektu s trestněprávními předpisy, resp. vyloučení či minimalizování rizika nastoupení trestní odpovědnosti daného subjektu.

Správně nastavený compliance program by však neměl být jen prostředkem ke zbavení se případné odpovědnosti (zejména trestní), ale měl by mít především preventivní úlohu a měl by být standardní součástí toho, co nazýváme firemní kultura.

Co má compliance / trestní compliance společného s Církví římskokatolickou, resp. i s jinými registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi?

Compliance souvisí s trestní odpovědností právnických osob, která je v našem právním řádu spojena se zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TOPO“). Církev je vícevýznamový pojem, lze na ni

¹ Např. Schenková, K.; Lasák, J. a kol. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2017.

² Podrobněji především Šámal, P. et al. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, nebo Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář*. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2018.

nahlížet z hlediska teologického, společenského atd., ale i z hlediska právního. Z pohledu práva konfesního je církev právníckou osobou. Podle § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů, vzniká právní subjektivita církve nebo náboženské společnosti registrací. Ministerstvo kultury vede veřejně přístupné Rejstříky registrovaných církví a náboženských společností, svazů církví a náboženských společností a evidovaných právníckých osob.³

Registrované církve a náboženské společnosti mohou vytvářet právnícké osoby:⁴

- podle § 15a a násl. zákona č. 3/2002 Sb., zde pak hovoříme o evidovaných právníckých osobách (rejstřík viz výše), nebo
- podle obecně závazných právních předpisů (např. obchodní korporace, spolky, nadace).

Jde o dva právní režimy, ale vždy se bude jednat o právnícké osoby podle českého právního řádu.

Církve a právnícké osoby, které nejsou (nechtějí být) registrované, mohou též zakládat právnícké osoby, ale pouze podle obecných právních předpisů.

2.2 Trestní odpovědnost církve?

Důležitou otázkou je, zda církev a případně jí založené právnícké osoby mohou podléhat trestní odpovědnosti. Odpověď nalezneme ve dvou ustanoveních TOPO:

Ustanovení § 1 odst. 1 TOPO stanoví: „Tento zákon upravuje podmínky trestní odpovědnosti právníckých osob, tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právníckým osobám uložit, a postup v řízení proti právníckým osobám.“

³ Odkaz zde: https://www-cns.mkcr.cz/cns_internet/.

⁴ Blíže též např. Tretera, J. R.; Horák, Z. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015, s. 113 a násl., nebo Chochooláč, A. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, Právní stav v ASPI k 1. 1. 2020, zejména komentář k § 6.

Výluku z trestní odpovědnosti pro některé právnické osoby obsahuje § 6 TOPO:

„(1) Podle tohoto zákona nejsou trestně odpovědné

a) Česká republika,

b) územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci.

(2) Majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 na právnické osobě nevyklučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.“

Z těchto zákonných ustanovení nevyplývá žádný zvláštní režim (tedy ani výluka z trestní odpovědnosti) pro registrované církve a náboženské společnosti ani pro jimi založené právnické osoby (jak v režimu zákona č. 3/2002 Sb., tak v obecném režimu). Tento režim nevyplývá ani z mezinárodního práva. Česká republika nemá se Svatým stolcem uzavřen konkordát a smlouvu s ním dosud neratifikovala, ostatně ustanovení tohoto typu se v konkordátech zpravidla nevyskytují.⁵ Registrované církve a náboženské společnosti a stejně tak i jimi založené právnické osoby jsou plně trestně odpovědné v intencích TOPO. Obdobně budou podléhat trestní odpovědnosti i právnické osoby založené neregistrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi.

Spáchání trestného činu právnickou osobou vyžaduje kumulativní splnění následujících předpokladů:

- jde o protiprávní čin nesoucí znaky trestného činu neuvedeného v tzv. negativním výčtu podle § 7 TOPO,
- protiprávní čin je spáchán v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby,
- je spáchán osobou uvedenou v § 8 odst. 1 písm. a), b), c) nebo d) TOPO a takový protiprávní čin musí být přičitatelný právnické osobě podle § 8 odst. 2 TOPO
- a dalším předpokladem je, že právnické osobě nebude svědčit zbavení se odpovědnosti ve smyslu § 8 odst. 5 TOPO.

⁵ Poznatek od prof. Damiána Němce, dr., OP z diskuse k této prezentaci v rámci konference a dále též Němec, D., *Konkordátní smlouvy svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*, Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010.

Sama právnická osoba trestný čin nepáchá (vždy páchá fyzická osoba, ať už je známá, či nikoliv), trestný čin se však právnické osobě za určitých podmínek přičítá. Přičitatelnost spočívá v tom, že právnické osobě se přičítá protiprávní čin, který byl spáchán v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti některou z osob vyjmenovaných v § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO, a to v případě osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO bez dalšího (automaticky) a v případě zaměstnance právnické osoby nebo osoby v obdobném postavení za přistoupení korektivu podle § 8 odst. 2 písm. b) TOPO.

Ze shora uvedeného vyplývá, že existuje souběžný, samostatný a nezávislý trestní odpovědnostní vztah fyzické a právnické osoby.

V této souvislosti lze citovat dvě důležitá rozhodnutí Nejvyššího soudu, ze kterých vyplývá následující:

Pokud byl trestný čin spáchán proti zájmům nebo na úkor právnické osoby, zpravidla nelze dovést trestní odpovědnost poškozené právnické osoby (rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované pod č. 23/2016 Sb. rozh. tr.).

Dále jde o rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované pod č. 29/2017 Sb. rozh. tr., podle něhož platí, že pokud je právnická osoba zneužita ke spáchání trestného činu fyzickou osobou za ni jednajícím, zpravidla nelze dovést spáchání trestného činu touto právnickou osobou.

V návaznosti na téma šetření sexuálních deliktů v katolické církvi lze odkázat zejména na následující skutkové podstaty trestných činů,⁶ které jsou standardně součástí trestní odpovědnosti fyzických osob:

- znásilnění – § 185 trestního zákoníku,
- sexuální nátlak – § 186 trestního zákoníku,
- pohlavní zneužití – § 187 trestního zákoníku,
- zneužití dítěte k výrobě pornografie – § 193 trestního zákoníku,
- navazování nedovolených kontaktů s dítětem – § 193a trestního zákoníku,
- ohrožování výchovy dítěte – § 201 trestního zákoníku.

⁶ K tomu též Botek, L.; Navrátilová, J. Trestné činy duchovních v sexuální oblasti z pohledu světského a kanonického práva. *Státní zastupitelství*, č. 3/2019, s. 24–31.

Ve vztahu k těmto trestným činům zřejmě **obvykle nebude možno přičítat odpovědnost církevním právníkům osobám z pohledu TOPO**, protože nebude naplněn znak v § 8 odst. 1 TOPO, tedy že tato trestná činnost byla spáchána v jejich zájmu nebo v rámci jejich činnosti. Samozřejmě bude nadále možné dovozovat trestní odpovědnost fyzické osoby (při naplnění všech jejích dalších znaků), která tyto trestné činy spáchala. Slovo „obvykle“ v předešlé větě má svůj význam. Lze si představit i situace, kdy k sexuálně motivované trestné činnosti bude docházet při vlastní činnosti spojené s církví, např. ve zpovědnici při zpovědi; zde by pak právní posouzení mohlo být odlišné (tedy trestní odpovědnost právnické osoby by mohla být dovozována i zde).⁷

V návaznost na shora uvedenou trestnou činnost se je třeba zabývat i trestnou činností na ni navazující či se jí dotýkající. Zde se tím rozumí různé druhy jednání spojené s neadekvátní reakcí na zjištění páčání sexuálně motivovaných trestných činů až po krytí této trestné činnosti (tzv. „zametání věcí pod koberec“). Jednalo by se zejména o trestné činy:

- vydírání – § 175 trestního zákoníku,
- útisk – § 177 trestního zákoníku,
- maření spravedlnosti – § 347a trestního zákoníku,
- nadřzování – § 366 trestního zákoníku,
- nepřekažení trestného činu – § 367 trestního zákoníku,
- neoznámení trestného činu – § 368 trestního zákoníku.

Ve vztahu k těmto trestným činům zřejmě mohou nastat případy, kdy bude možno přičítat takové jednání z pohledu TOPO církvi, resp. jím zřízeným právníkům osobám. Pokud by se jednalo o úmyslnou podporu pachatele, jeho krytí nebo ničení důkazů apod. například v zájmu zachování reputace církve a ve snaze předejít veřejnému „skandálu“, pak by připadalo do úvahy naplnění některého ze znaků uvedených v § 8 odst. 1 TOPO – v zájmu nebo v rámci činnosti (není rozhodné, zda se tak bude dít v pracovní době dané fyzické osoby nebo mimo ni,

⁷ Na tomto závěru by ve vztahu k právnické osobě nic neměnilo ani případné dovození trestní odpovědnosti fyzické osoby (v uvedeném případě kněze) podle českého práva, případně odpovědnosti podle kán. 1385 CIC.

na pracovišti nebo mimo ně). Zde by tak mohla být trestní odpovědnost dovozována (opět při naplnění všech jejich dalších znaků).

2.3 Compliance management systém (CMS)

Označením CMS (někdy též compliance program – označení není rozhodující) se rozumí pokročilý systém zajišťující dodržování závazných právních norem, regulatorních požadavků, odvětvových standardů, smluvních a dalších dobrovolně přijatých povinností včetně etických, uplatňovaných v souvislosti s výkonem činnosti právnické osoby

Právnická osoba v praxi demonstruje „veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat“ podle § 8 odst. 5 TOPO správně nastaveným CMS, který vychází z kontextu právnické osoby a (zejména) bude přiměřený:

- její velikosti,
- komplexnosti regulatorních požadavků,
- internacionalitě,
- povaze obchodní či jiné činnosti,
- rizikovému profilu, tržnímu prostředí a postupům *de lege artis* právnické osoby (princip proporcionality CMS) a bude ošetřovat rizika, kterým konkrétní právnická osoba je nebo může být vystavena.

U CMS nelze podceňovat ani formální stránku, ale samozřejmě je důležitější jeho stránka materiální. CMS má být živý „organismus“ směřující k vytvoření firemní kultury, tedy vymezení toho, „jak se věci správně dělají“.

Základní struktura CMS vychází z mezinárodního standardu ISO 19600:2014 (Compliance management – Guidelines), přičemž je konzistentní rovněž s dalšími management systémy, založenými na principu kontinuálního zlepšování.

Správně nastavený CMS je uzavřený a funkční systém (tři pilíře compliance):

- prevence (etický kodex, vzdělávání, poradenství, komunikace, znalost zaměstnanců a obchodních partnerů),
- detekce (whistleblowing, interní šetření, monitoring).

- reakce (pracovněprávní, audit, oznamování orgánům, reporting vedení, vymáhání škody),

kteřý se kontinuálně monitoruje a zlepšuje.

CMS nemá v obecné rovině schopnost postihnout veškeré protiprávní jednání a zaměřuje se zejména na takové, které má významný dopad na fungování a odpovědnost právnické osoby. Ze samotného faktu, že byl spáchán trestný čin, nelze bez dalšího dovodit, že CMS selhal a je nefunkční.

Předpokladem pro správné nastavení CMS, resp. zavedení příslušných opatření, je provedení **rizikové analýzy**: každá právnická osoba musí CMS upravit podle konkrétních rizik, která jí hrozí nebo mohou hrozit.

Materiál Nejvyššího státního zastupitelství „Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim“⁸ představuje metodický návod a je určený jako praktická pomůcka k zohlednění podstatných okolností při posuzování trestní odpovědnosti právnických osob v působnosti orgánu veřejné žaloby. Jedná se o již třetí, aktualizované vydání, volně dostupné na adrese: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/>

Pro realitu církví a náboženských společností, a to zejména ve vztahu k prevenci sexuálně motivované trestné činnosti, je třeba při úvahách o zavádění a provozování CMS vycházet též z následujících bodů:

- církev má „výhodu“ hierarchických vztahů, proto lze snadněji zavádět pravidla do celé její struktury,
- cílem CMS ve vztahu k sexuálně motivovaným deliktům spáchaným na půdě církve není primárně nastavit opatření k zamezení či minimalizaci odpovědnosti, ale opatření k prevenci těchto druhů jednání, jejich detekci a reakci na ně ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení a k příslušným orgánům církve,

⁸ Uvedený materiál posloužil rovněž jako východisko při zpracování tohoto příspěvku.

- církev disponuje řadou dokumentů,⁹ kde jsou postupy v této oblasti (zejména co se týče šetření sexuálně motivovaných trestných činů) popsány a postupuje se podle nich; zde se nepochybně jedná o opatření využitelná v rámci budování CMS,
- cílem CMS není zformalizovat a odlidštit výkon církevních aktivit, ale nastavit je proaktivně prevenčně vůči závadovému jednání,
- začlenění do CMS by si nepochybně zasloužily i další pozitivní aktivity, jako např. provozování Kontaktního místa pro ochranu nezletilých a zranitelných.¹⁰

3. Spolupráce církve a státu při šetření sexuálních deliktů

V případě efektivního šetření sexuálně motivované trestné činnosti v církevním prostředí se nebudeme zabývat možností spolupráce, ale o nutnosti spolupráce církevních institucí a státu (v tomto případě reprezentovaném orgány činnými v trestním řízení). Základem spolupráce je respekt k působnosti jednotlivých orgánů, akcentace rozumnosti postupu při aplikaci formálních postupů a vědomí si možnosti řešit „deficity či omezení“ na obou stranách, jak na straně církve, tak na straně státu (v oblastech jako promlčení nebo náhrada škody či jiné formy zadostiučinění). Orgány činné v trestním řízení mají v zásadě dostatek prostředků, jak v limitech právního řádu dosáhnout účelu trestního řízení i v případě sexuálně motivované trestné činnosti v církevním prostředí. Otázkou je však možnost opačného postupu, tedy spolupráce orgánů činných v trestním řízení s církevními institucemi, zejména církevními soudy, které též vedou šetření těchto deliktů, ale po linii kanonického práva.

Klíčovým momentem spolupráce je především možnost zpřístupňování části trestních spisů církvím a náboženským společnostem. Touto otázkou se zabývalo Nejvyšší státní zastupitelství ve svém tzv. malém stanovisku ze dne 10. 5. 2021, č. j. 1 SL 736/2020–14. S ohle-

⁹ Zejména Vademecum 2.0 vydané 5. 6. 2022 nebo Instrukce o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. příkázání Desatera na území ČR.

¹⁰ Dostupné na: <https://www.ochrananezletilych.cz/>.

dem na to, že dané malé stanovisko považuje autor v této oblasti za vyčerpávající, nemá smysl je zde parafrázovat, ale je vhodnější je zde přetisknout v plném znění jako přílohu tohoto příspěvku, a to včetně právních vět předsazených tomuto stanovisku.

4. Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že trestní odpovědnost právnických osob je otázkou aktuální i pro registrované církve a náboženské společnosti a jimi založené právnické osoby (jak v režimu zákona č. 3/2002 Sb., tak v obecném režimu). Česká právní úprava obsažená v TOPO nečiní ve vztahu k „církvním“ právnickým osobám žádné rozdíly a přístup bude obdobný jako u „necírkvních“ právnických osob. Účinný CMS je osvědčenou cestou, kterou lze předcházet a čelit nejen sexuálně motivovaným trestným činům, ale porušování práva (světského i kanonického) i v církevním prostředí.

Šetření a postihování sexuálně motivovaných deliktů v prostředí církví vyžaduje nezbytnou vzájemnou spolupráci církevních a státních orgánů. Příspěvek, resp. jeho příloha, se k této spolupráci snaží najít cestu.

PRAMENY

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

Botek, L.; Navrátilová, J. Trestné činy duchovních v sexuální oblasti z pohledu světského a kanonického práva. *Státní zastupitelství*, č. 3/2019, s. 24–31.

Draštík, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2018.

- Hrdina, I. A.; Szabo, M. *Teorie kanonického práva*. Praha: Karolinum, 2019.
- Chocholáč, A. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- Němec, D., *Konkordátní smlouvy svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*, Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010.
- Němec, R. *Vztah kanonického práva a práva České republiky*. 2017. Online. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vztah-kanonickeho-prava-a-prava-ceske-republiky>.
- Schenkova, K.; Lasák, J. a kol. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2017.
- Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013.
- Šámal, P. et al. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2018.
- Tretera, J. R.; Horák, Z. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015.
- Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.

SUMMARY

The criminal liability of legal entities is also a topical issue for registered churches and religious societies and legal entities founded by them. The Czech legal regulation contained in the Act on Criminal Liability of Legal Entities and Proceedings against Them does not make any difference in relation to "ecclesiastical" legal entities, and the approach will be similar to that of "non-ecclesiastical" legal entities. An effective CMS is a proven way to prevent and confront not only sexually motivated crimes, but violations of law (secular and canonical) in the church environment as well.

Investigating and prosecuting sexually motivated crimes in the environment of churches requires the necessary mutual cooperation of church and state authorities. This contribution (or its attachment) is trying to find a way to this.

KEYWORDS

Roman Catholic Church, compliance, sexual offenses, legal entity, criminal liability of legal entities

PŘÍLOHA

Právní věty

K možnosti zpřístupňování části spisů církvím a náboženským společnostem, zejména v případech, kdy církevní soudy, popř. jiné disciplinární orgány církví a náboženských společností (dále jen „církevní orgány“) provádějí vlastní trestní či obdobné řízení vůči svým členům podezřelým ze spáchání deliktů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

I. Církevní orgány nejsou oprávněny nahlížet do spisu (§ 65 odst. 1, odst. 4 trestního řádu).

II. Přichází však v úvahu, aby důkazy ze světského (sekulárního) trestního řízení předložili církevním orgánům sami účastníci (strany) řízení, tj. poškozený, nebo obviněný (resp. podezřelý), ale s omezeními vyplývajícími z ustanovení § 8b až 8d trestního řádu.

III. Zákaz vymezený v § 8b odst. 1 trestního řádu (§ 8a odst. 1 věta druhá trestního řádu) se vztahuje pouze na informace z probíhajícího přípravného řízení, v němž nelze zveřejnit údaje umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede řízení, poškozeného, zúčastněné osoby nebo svědka.

IV. Obviněný (popř. podezřelý) nebo poškozený (jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec) může předložit církevním orgánům kopii protokolu o svém výslechu, nevztahuje se na ně omezení uvedené v § 8b odst. 1 trestního řádu, neboť se bude jednat o informace, které jim nebyly poskytnuty orgány činnými v trestním řízení, ale které tyto osoby samy těmto orgánům sdělily.

Rovněž není vyloučeno, aby ve smyslu § 8b odst. 1 trestního řádu obviněný, resp. podezřelý v církevním trestním řízení předložil rozhodnutí ze své trestní věci vedené orgány činnými v trestním řízení, popř. i další listiny, které získal postupem dle § 65 odst. 1 trestního řádu, je-li to nezbytné k výkonu jeho práv stanovených zvláštním předpisem. Jde o poskytnutí, nikoli zveřejnění informací, na které se zákaz uvedený v § 8b odst. 2 až 4 trestního řádu nevztahuje, skýtá-li řízení před církevními orgány záruky, že informace z církevního

trestního spisu nebudou dále šířeny (např. interními předpisy stanovenou povinností mlčenlivosti a neveřejnosti tohoto řízení).

Trestní řízení před církevními orgány má pro obviněného závažné pracovněprávní důsledky. Tím mohou být výrazně dotčena jeho osobnostní práva jako zaměstnance na respektování soukromého a rodinného života, která jsou chráněna čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

V. Informace, na které se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a až 8c trestního řádu, lze také zveřejnit (a tím spíše platí, že je lze poskytnout), pokud osoba, jíž se zákaz zveřejnění týká, udělila ke zveřejnění informace výslovný souhlas (§ 8d odst. 2 věta první trestního řádu). Takovou osobou může být i poškozený trestným činem (§ 43 odst. 1 trestního řádu).

NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ



Brno 10. května 2021

1 SL 736/2020 - 14

Zpřístupňování části spisů církevními subjektům

Z podnětu vedení NSZ vyplynul úkol pro analytický a legislativní odbor k zaujetí právního názoru **k možnosti zpřístupňování části spisů církvím a náboženským společnostem, zejména v případech, kdy církevní soudy, popř. jiné disciplinární orgány církví a náboženských společností provádějí vlastní trestní či obdobné řízení vůči svým členům podezřelým ze spáchání deliktů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.**

Tyto případy se zpravidla řeší jak v rovině světského trestního práva, tak v rovině církevního trestního práva. Oba systémy chrání sice jiné společenské hodnoty, ale mají společný cíl spočívající v ochraně obětí, potrestání pachatele a preventivním působení k předcházení a zamezování trestné činnosti.

Nejpropracovanější systém církevního trestního práva má církve katolická, která pro řešení trestných činů disponuje třístupňovým soudním aparátem a administrativními orgány. Problematice sexuálních deliktů duchovních, zejména vůči nezletilým, věnuje v poslední době značnou pozornost. Kromě trestněprávních norem, které jsou v Kodexu kanonického práva a v Kodexu kánonů východních církví, bylo od roku 2001 vydáno několik dalších doplňujících mimokodexových norem týkajících se dané problematiky. Dne 22. 1. 2020 schválila Česká biskupská konference Instrukci o postupu biskupů a vyšších představených při předběžném šetření některých trestných činů proti 6. přikázání Desatera na území ČR (dále jen „Instrukce“). Tento dokument nastavuje vysokou míru spolupráce se státními orgány činnými v trestním řízení. Instrukce ukládá diecézním biskupům povinnost neprodleně činit kroky k podání trestního oznámení orgánům činným v trestním řízení, pokud je záležitost postihována zároveň sekulárním trestním právem, a to i v případech, na které nedopadá oznamovací povinnost ve smyslu § 368 trestního zákoníku. Osoby pověřené předběžným šetřením musí dle čl. 7 § 6 Instrukce postupovat tak, aby nenařily ani nenarušovaly činnost státních orgánů činných v trestním řízení. Současně Instrukce ukládá, aby se výslech nezletilých osob ve věku 15–18 let prováděl zcela výjimečně, a to zpravidla až poté, kdy byl tento učiněn státními orgány činnými v trestním řízení.¹¹ Zde však vyvstává otázka, zda je vůbec nutné oběti sexuálních deliktů, které jsou zpravidla i zvláště zranitelnými oběťmi, v církevním trestním řízení znovu vyslyšet, či zda by bylo možné vyžádat jejich výsledky, popř. i jiné důkazy svědčící o vině či nevině pachatele, z trestního spisu. V obou trestních řízeních je totiž nezbytné postupovat tak, aby byla v maximální míře šetřena práva obětí sexuální deliktů. Opakované kladení otázek, zejména směřujících do intimní sféry, může každou oběť znovu

¹¹ Osoby mladší 15 let se v církevním trestním řízení zpravidla nevyslyšají vůbec, aby nedošlo k maření činnosti státních orgánů, popř. aby se neprohlubovalo riziko sekundární viktimizace (čl. 7 § 9 Instrukce).

vystavit riziku vzniku sekundární viktimizace.¹² Je rovněž třeba vzít v úvahu, že vyšetřující orgány církve se dle shora zmíněné Instrukce vzdávají možnosti bezprostředního provedení těchto úkonů, aby svým šetřením nemařily činnost státních orgánů činných v trestním řízení, které mají nejlepší materiální i procesní podmínky k náležitému objasnění věci. Výsledky, popř. další důkazy, které byly učiněny státními orgány činnými v trestním řízení, jsou přitom z hlediska kanonického práva plně procesně použitelné i v rámci církevního trestního řízení.

Právo nahlížet do spisu, činit si z něj výpisky a poznámky, popř. na své náklady pořizovat jejich kopie je dle § 65 odst. 1 věta první a druhá trestního řádu omezeno na ty osoby, jež v trestním řízení vystupují v určitém procesním postavení (obviněný, poškozený, zúčastněná osoba, jejich obhájci a zmocněnci, popř. jejich zákonní zástupci nebo opatrovníci). Jiné osoby mohou nahlížet do spisu v rozsahu uvedeném v ustanovení § 65 odst. 1 poslední větě trestního řádu, jen je-li to třeba k uplatnění jejich práv. Toto oprávnění je vázáno na souhlas příslušného orgánu činného v trestním řízení, který řízení v daném stádiu vede a který posuzuje důvodnost takového požadavku. „Jinými osobami“ jsou např. zájmová sdružení občanů nebo důvěryhodná osoba nabízející jako náhradu vazby převzetí záruky za další chování obviněného, majitel zajištěných peněžitých prostředků na účtu u banky, ředitel věznice aj.¹³

Materie nahlížení do spisu byla ze strany Nejvyššího státního zastupitelství v minulosti opakovaně řešena. Ze závěrů dřívějších stanovisek vyplývá, že orgánům veřejné moci, které autoritativně rozhodují o právech a povinnostech jiných subjektů, právo nahlédnout do spisu dle § 65 odst. 1 poslední věty trestního řádu zpravidla nepřísluší, neboť v takovém případě nehájí svá subjektivní práva. Orgány veřejné moci při provádění veřejnoprávní činnosti mohou nahlížet do spisů pro úče-

¹² Ustanovení § 18 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, posiluje ochranu oběti trestného činu před vznikem druhotné újmy mj. i tím, že vznáší požadavek na provedení výsledku takovým způsobem, aby ho nebylo nutné znovu opakovat.

¹³ Komentář k trestnímu zákoníku Šámal P. a kol., Praha, C. H. Beck, 2013, 7. vydání, s. 709, připouští, že výjimečně lze toto právo nahlédnout do spisu poskytnout i oznamovateli, který není zároveň poškozeným.

ly výkonu jim svěřené pravomoci a působnosti pouze tehdy, pokud jim toto oprávnění vyplývá z konkrétního ustanovení právního předpisu ve formě zákona, jak to má na mysli speciální ustanovení § 65 odst. 4 trestního řádu. Pokud však zakotvení práva nahlédnout do spisu ze žádného zákonného ustanovení nevyplývá, není možné to překlenout náhradní aplikací § 65 odst. 1 poslední věty trestního řádu, který lze uplatnit pouze v případě hájení subjektivních práv.

Dle kán. 1311 Kodexu kanonického práva (dále jen „CIC“) má církev vrozené a vlastní právo trestat věřící, kteří spáchali zločin. Z tohoto ustanovení vyplývá, že církevní autorita v rámci církevního trestního řízení vystupuje z pohledu kanonického práva vůči pachateli ve veřejnoprávním postavení, neboť výsledkem církevního trestního procesu může být autoritativní rozhodnutí o uložení církevního trestu, které je v rámci církve i vykonatelné.¹⁴ Vzhledem k tomu, že církev informace, které by mohla získat nahlédnutím do trestního spisu, nepotřebuje k hájení svých subjektivních práv, ale pro výkon své pravomoci a působnosti, nelze postupovat dle § 65 odst. 1, třetí věty trestního řádu.

Dále pak vyvstává otázka, zda by bylo možné dovodit právo nahlížet do spisu ve smyslu § 65 odst. 4 trestního řádu z nějakého právního předpisu.

Vztahy mezi katolickou církví a jednotlivými státy jsou tradičně upravovány mezinárodními smlouvami (konkordáty). Mezi Českou republikou a Svatým stolcem však konkordát dosud uzavřen nebyl.¹⁵ Právní řády jednotlivých států fungují na principu teritoriality, zatímco kanonické právo působí na principu personality. Kodex zavazuje pouze členy katolické církve, jenže ti jsou rovněž občany svého státu, a tak zároveň podřízeni jeho zákonodárství. Vůči světskému právu je kanonické právo nikoliv ve vztahu konkurence, ale komplementarity, protože upravuje zpravidla jinou oblast vztahů než právo sekulární.

¹⁴ Srov. Hrdina, I. A.; Szabo, M. *Teorie kanonického práva*. Praha: Karolinum, 2019, s. 236–237.

¹⁵ Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem byla podepsána vládou České republiky a apoštolským nunciem v r. 2002, dosud však nebyl s její ratifikací vysloven souhlas Parlamentem České republiky.

Tuto oblast české ústavní právo respektuje jako sféru autonomie církve a nespátřuje v ní narušení svého legislativního monopolu.

Stát ve smyslu čl. 16 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a rovněž dle § 4 zákona o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. zaručuje církvím a náboženským společnostem vnitřní autonomii. Projevem této autonomie a práva na spravování vlastních záležitostí je mj. i právo na vytváření vnitřních předpisů církví a náboženských společností. Respekt k vnitřním předpisům církví je tak silný, že civilní soudy nejsou vůbec oprávněny přezkoumávat existenci služebního poměru duchovních, neboť se jedná o záležitost, kterou si církve musí posoudit podle svých vnitřních předpisů. Ústavní soud opakovaně zdůraznil, že posuzování otázek upravených vnitřními předpisy církve je vyhrazeno orgánům církevním a nikoliv soudním.¹⁶ Hlavní právní dokumenty církví, jako např. Kodex kanonického práva, jsou státu

¹⁶ Viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2015 sp. zn. IV. ÚS 1062/2015, dle kterého *náboženská svoboda formuje uvnitř církví, resp. jejich institucí forum internum, do něhož nepřísluší třetím osobám, zejména veřejné moci zasahovat. Zásada autonomie církví a náboženských společností tak nachází výraz v maximálním možném omezení zásahů státu do jejich činnosti s tím, že zejména vnitřní záležitosti těchto subjektů principiálně nelze činit předmětem soudního přezkumu.* Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1997 sp. zn. I. ÚS 211/96 uvádí, že *obecné soudy nerozhodují o věcech služebního poměru duchovních k církvi, protože by tím došlo k nepřijatelnému zásahu do vnitřní autonomie církví a do jejich samostatné a nezávislé rozhodovací pravomoci. Pokud by však šlo o mzdu, případně o jiné majetkové nároky duchovních, je třeba mít za to, že obecné soudy jsou povolány podle § 7 o. s. ř. k tomu, aby rozhodovaly ve věcech vyplývajících z občanskoprávních, pracovních a dalších vztahů, neboť zde vystupuje do popředí soukromoprávní charakter církve jako právnické osoby, která má či nemá závazky vůči jiným osobám fyzickým a právnickým. Takový postup nelze považovat za zásah do vnitřní autonomie.* Srov. dále nálezy Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1997, sp. I. ÚS 211/96, usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2007 sp. zn. I. ÚS 611/06 a ze dne 31. 8. 2000 sp. zn. III. ÚS 136/2000.

formálně známy, neboť tyto jsou předkládány jako přílohy základního dokumentu při registraci církví.^{17, 18}

Vnitřní předpisy církve, jakkoliv jsou státem respektovány, však nejsou součástí českého právního řádu a nejsou přímo aplikovatelné českými státními orgány.¹⁹ V tomto ohledu nelze přihlížet ani ke starším právním úpravám vztahu církve a státu, ať již za Rakouska – Uherska či po vzniku samostatné Československé republiky, neboť § 14 zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, zakotvil princip právní diskontinuity, když stanovil, že všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností, se zrušují.²⁰

Ze shora uvedeného vyplývá, že trestní řízení před církevními orgány je vnitřní záležitostí církve a právo nahlížet do spisu církevními orgánům z žádného právního předpisu ve smyslu § 65 odst. 4 trestního řádu nevyplyvá.

¹⁷ *Ustanovení § 16 odst. 2 Listiny základních práv a svobod není však recepční normou, na jejímž základě se právní řády církví stávají autonomní součástí právního řádu českého. Církevní právní řády představují pouze interní předpisy církví, které jsou z hlediska českého právního řádu pouze právními skutečnostmi, které jsou respektovány v rozsahu s ním samotným slučitelným* (Němec, R. Vztah kanonického práva a práva České republiky. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 1-2, s. 49, dostupné z <http://www.bulletin-advokacie.cz/vztah-kanonického-prava-a-prava-ceske-republiky>).

¹⁸ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 11. 2010 sp. zn. I. ÚS 1240/09, dle kterého je hlavním pramenem kanonického práva *Kodex kanonického práva, který je v případě Církve římskokatolické součástí tzv. základního dokumentu. Výklad jednotlivých ustanovení Kodexu však není v pravomoci orgánů České republiky, soudů obecných ani Ústavního soudu. Vznikne-li tedy pochybnost o kanonické platnosti či dovolenosti určitého aktu s možnou relevancí do práva českého, jsou to jediné církevní orgány, které jsou příslušnými v takové věci rozhodovat, přičemž státní orgán předložené autonomní církevní stanovisko již dále nepřezkoumává, toliko akceptuje.*

¹⁹ *Je třeba zohlednit zvláštní postavení Katolické církve, která jako jediná vyvozuje svůj status z mezinárodněprávní subjektivity Svatého stolce, jenž má postavení srovnatelné s postavením státu a ČR jeho subjektivitu podle mezinárodního práva uznává* (Wagnerová, E., Šimíček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 404).

²⁰ Za účelem zhodnocení vývoje ve vztazích církve a státu po pádu Rakouska-Uherska byla provedena rešerše *Věstníku katolického duchovenstva*, který byl vydáván v zemích Koruny české v letech 1900–1942. Ani z tohoto periodika však nevyplyvá uznání kanonického práva státním právem první Československé republiky.

Lze však připustit, aby důkazy ze sekulárního trestního řízení předložili orgánům církve sami účastníci (strany) řízení, tj. poškozený nebo obviněný (resp. podezřelý²¹), ovšem s určitými níže uvedenými omezeními vyplývajícími z ustanovení § 8b–8d trestního řádu.

V případě, že obviněný (popř. podezřelý) nebo poškozený (popř. jeho zákonný zástupce) předloží církevním orgánům kopii svého výslechu, nebude se na ně vztahovat žádné omezení uvedené v § 8b trestního řádu, neboť se bude jednat o informace, které jim nebyly poskytnuty orgány činnými v trestním řízení, ale které oni sami těmto orgánům sdělili. Vzhledem k tomu, že výslech před státními orgány je z hlediska kanonického práva plně použitelný v církevním trestním řízení, bude předložení takového protokolu poškozeným i žádoucí zejména tam, kde poškozeným bude osoba nezletilá či zranitelná, u které by opakováný výslech byl spojen s větším rizikem druhotné újmy.

Na poskytnutí dalších údajů ze spisu, dopadá omezení a zákaz zveřejnění uvedený v § 8b odst. 1 trestního řádu. V tomto ustanovení se výslovně zakazuje osobám, kterým orgány činné v trestním řízení poskytly informace, na něž se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a odst. 1 trestního řádu, tyto informace dále poskytnout komukoliv jinému, pokud však nejsou nezbytné k výkonu práv nebo k plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem. Toto ustanovení kromě zveřejňování informací dopadá i na jakoukoli jinou formu poskytnutí informací jiné osobě. Zákaz vymezený v § 8b odst. 1 trestního řádu se však vztahuje pouze na informace z probíhajícího přípravného řízení, v němž nelze zveřejnit údaje umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede řízení, poškozeného, zúčastněné osoby nebo svědka.

Ostatní omezení a zákazy uvedené v § 8b odst. 2 až 4 trestního řádu se týkají „zveřejňování“ informací, a nikoliv jejich prostého poskytnutí.

²¹ Podezřelému právo nahlížet do spisu se souhlasem státního zástupce či policejního orgánu vyplývá z ustanovení § 65 odst. 1 věta třetí trestního řádu, pokud je to třeba k uplatnění jeho práv.

Zveřejněním²² je míněno takové jednání, které je způsobilé učinit obsah informace přístupný většímu počtu osob. Nepostačovalo by tedy sdělení takové informace jednotlivci, nebylo-li by ovšem z okolností zřejmé, že takové poskytnutí informace není motivováno snahou dát ji k dispozici většímu okruhu osob.²³

Ze shora uvedeného vyplývá, že „poskytnutí“ a „zveřejnění“ není totéž. Na pouhé poskytnutí dle § 8b odst. 1 trestního řádu za účelem hájení svých práv²⁴ se zákaz zveřejňování uvedený v § 8b odst. 2 až 4 trestního řádu nevztahuje.

Celé církevní trestní řízení je dle kanonického práva písemné, neveřejné a je vázáno úředním tajemstvím.²⁵ Informace o něm se třetím stranám neposkytují, vyjma státních orgánů činných v trestním řízení, kterým se na vyžádání předloží dokumenty vzešlé z církevního šetření (čl. 9 Instrukce).²⁶ Pouze obviněný a jeho obhájce se mohou v rámci práva na obhajobu seznámit s trestním spisem, přitom jedi- ně advokát může v církevním trestním řízení obdržet kopii spisu.²⁷

²² Zveřejnění je učinění známým nebo volně přístupným veřejnosti (např. rozhlasem, televizí, tiskem, prostřednictvím internetu) Zveřejněným osobní údajem je pak osobní údaj zpřístupněný zejména hromadnými sdělovacími prostředky, jiným veřejným sdělením nebo jako součást veřejného seznamu (viz Draštíková, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer CZ, 2015, s. 993). Zveřejnění je tedy způsob, který zajistí, že se s údajem může seznámit větší počet lidí.

²³ Viz komentář k § 8b trestního řádu v Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013.

²⁴ K výkladu pojmu „zveřejnění“ srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 7. 2018, sp. zn. 3 As 3/2017.

²⁵ Původně bylo církevní trestní řízení dle kanonického práva vázáno papežským tajemstvím, které znamenalo, že skutečnosti v něm zjištěné nebylo možné poskytnout ani státním orgánům, a to dokonce ani těm, které vedly trestní řízení v téže věci. Protože církev měla zájem na důsledném vyřešení těchto kauz, v r. 2019 vydal papež František Reskript o důvěrnosti kauz, v němž je vyjímá z papežského tajemství do režimu úředního tajemství, právě proto, aby bylo možno poskytovat poznatky z církevních trestních řízení na vyžádání orgánům činným v trestním řízení.

²⁶ Srov. též *Vademecum*, čl. 17.

²⁷ Dle čl. 9 Instrukce podávání informací o probíhajícím předběžném šetření nebo trestním procesu nesmí být mařeno církevní ani státní vyšetřování a nesmí být porušen zákaz zveřejňování informací v rámci světského trestního řízení nebo ohrožena dobrá pověst nebo bezpečnost dotčené osoby nebo obviněného.

Fakticita zachovávání úředního tajemství v trestním řízení Římskokatolické církve je tedy nezpochybnitelná. Toto vychází mj. i z toho, že Římskokatolická církev je církví registrovanou, tedy dává záruky akceptace a fungování v našem demokratickém právním státu. Vzhledem k tomu, že kanonické trestní řízení poskytuje záruky, že informace z církevního trestního spisu nebudou dále šířeny, nemůže se jednat o zveřejnění, pokud obviněný či poškozený předloží k výkonu svých práv v rámci církevního trestního řízení dokumenty získané ve světském trestním řízení.

Ze zákazu poskytovat údaje z trestního spisu v průběhu přípravného řízení dle § 8b odst. 1 trestního řádu ve spojení s § 8a odst. 1 trestního řádu existuje výjimka, a to, že informace, na které se zákaz zveřejnění vztahuje, jsou nutné např. k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem.

Trestní řízení před církevními orgány představuje závažný zásah do práv obviněného, protože jeho výsledkem může být i uložení nejvyšších církevních trestů v podobě zbavení úřadu nebo úplného propuštění z duchovního stavu, což prakticky znamená to, že duchovní je doživotně zbaven možnosti vykonávat kněžskou službu, čímž ztrácí zaměstnání, které je zdrojem jeho příjmů, a ubytování. V případě odsouzení za sexuální delikty s nezletilými je uložení nejvyšších trestů obvyklé. Trestní řízení před církevními orgány tak má (popř. může mít) pro obviněného závažné pracovněprávní důsledky. Tím mohou být výrazně dotčena jeho osobnostní práva jako zaměstnance na respektování soukromého a rodinného života, která jsou chráněna čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.²⁸ I těmto právům, vyplývajícím z právních vztahů, v nichž zaměstnavatelem není přímo stát, musí být poskytnuta dle závěru ESLP základní míra ochrany. K zásahu do soukromí jedince může dojít zejména tehdy, jsou-li předmětem tohoto řízení otázky mravnostní související se soukromím jedince. V takovém případě může nastat střet kolektivní náboženské svobody

²⁸ K tomu viz rozsudek ESLP ve věci Schüth proti Německu ze dne 23. 9. 2010 (stížnost č. 1620/03) a rozsudek ESLP ve věci Obst proti Německu ze dne 23. 9. 2010 (stížnost č. 425/03).

dané církve s individuálním právem jejich zaměstnance na respektování soukromého a rodinného života, který je tímto článkem Úmluvy chráněn.²⁹ Tím je dána i možnost ochrany těchto práv už v průběhu řízení před církevními orgány. Lze proto ve smyslu § 8b odst. 1 trestního řádu připustit, že obviněný, resp. podezřelý, může v církevním trestním řízení předložit rozhodnutí ze své trestní věci vedené státními orgány činnými v trestním řízení, popř. i další listiny, které získal postupem dle § 65 odst. 1 věta první trestního řádu, je-li to nezbytné k výkonu jeho práv.

Ze zákazu zveřejňování informací dle § 8a až 8c trestního řádu existují i jiné výjimky uvedené v § 8d trestního řádu. Jestliže se tyto výjimky týkají „zveřejňování“, tím spíše dopadají i na případy pouhého poskytnutí informací dle § 8b odst. 1 trestního řádu.

Podle § 8d odst. 2 trestního řádu lze tyto informace zveřejnit, pokud osoba, které se týká, udělila k jejich zveřejnění souhlas (lze si například představit, že poškozená,³⁰ která podá trestní oznámení, k doložení svého tvrzení předloží církevním orgánům znalecký

²⁹ Tím však není dotčeno právo církve autonomně stanovovat etické požadavky na své zaměstnance ani právo církve rozhodovat o právech a povinnostech svých členů.

³⁰ Pokud trestní řízení skončí vydáním usnesení o odložení věci dle § 159a trestního řádu, nemůže orgán činný v trestním řízení bez dalšího odmítnout právo poškozeného nahlížet do spisu.

posudek o způsobené psychické újmě, popř. další listiny, které se týkají její osoby³¹).³²

Shora popsané možnosti řešení byly zaměřeny na souběžně probíhající řízení u státních orgánů činných v trestním řízení a u církevních orgánů postupujících dle kanonického práva. U jiných církví a náboženských společností, které se kanonickým právem neřídí, by bylo možné postupovat obdobně, ovšem za předpokladu, že toto trestní či disciplinární řízení poskytne obdobné záruky, jako byly výše popsány u trestního řízení Římskokatolické církve.

Vzhledem k tomu, že v činnosti státního zastupitelství se navrhovaným řešením nic nemění, zaujetí stanoviska pro vnitřní potřebu státního zastupitelství se nenavrhuje.

Uvedené téma by však bylo vhodné prezentovat v případě konání společných seminářů k problematice sexuálního zneužívání, které by

³¹ I v církevním trestním řízení dle kán. 1729 CIC se totiž může poškozená osoba připojit s nárokem na náhradu škody vzniklé zločinem.

³² V případě extenzivního výkladu ustanovení § 8d odst. 1 trestního řádu by bylo možné hypoteticky uvažovat ještě o jedné výjimce ze zákazu zveřejnění, a to odůvodňuje-li to veřejný zájem, který převažuje nad právem na ochranu soukromí. V daném případě veřejný zájem spočívá v zamezení pokračování závadového jednání ze strany pachatele např. vůči nezletilým dětem, ke kterému může kanonické trestní právo efektivně přispět. Již v průběhu církevního trestního řízení mohou být uložena předběžná opatření spočívající např. v pozastavení úřadu či služby, zákazu pobytu na určitém místě nebo příkazu k pobytu na určitém místě. Církevní trestní řízení, pokud je prokázáno spáchání trestného činu na nezletilém, zpravidla končí uložením nej přísnějších církevních trestů v podobě zbavení úřadu nebo úplného propuštění z duchovního stavu. Církevní soudy navíc mohou řešit i ty případy, u kterých stát účinnou ochranu dotčeným objektům poskytnout nemůže z důvodu promlčení. Dle kanonického práva je promlčecí doba u všech trestných činů, týkajících se nezletilých, prodloužena na 20 let a počíná běžet až od dovršení osmnácti let věku oběti. I tato dvacetiletá promlčecí doba může být navíc v konkrétních případech prolomena rozhodnutím Kongregace pro nauku víry, a to neomezeně. Zájem na odhalení a odsouzení pachatele a preventivní působení z pohledu generální i individuální prevence i v rámci církevního trestního řízení v takovém případě výrazně převažuje nad mírou dotčení práv poškozených, zvláště, když s ohledem na tajnost procesu, jsou práva poškozeného na ochranu soukromí dotčena zcela minimálně. Takový postup by mohl obstát i z hlediska testu proporcionality, neboť jsou vytvořeny všechny předpoklady pro co nejmenší narušení osobnostních poměrů a soukromí poškozeného v rámci probíhajícího církevního trestního řízení.

sloužily k výměně zkušeností mezi orgány činnými v trestním řízení a příslušnými orgány církve.

Mgr. Jiřina Navrátilová
státní zástupkyně

Prevence a odpovědnost jako důsledek přičitatelnosti deliktů právnické osobě

JUDr. Jakub Kříž, Ph.D.

ANOTACE

Text se věnuje otázce trestní odpovědnosti právnických osob v rámci katolické církve se zaměřením na sexuální delikty. Zabývá se přístupem církevních subjektů k odpovědnosti a prevenci, vyvozením trestní odpovědnosti právnických osob a mechanismy vyvinění z této odpovědnosti. Diskutuje o složitosti přičitatelnosti deliktů právnickým osobám, včetně identifikace pachatele a možností vyvinění z trestní odpovědnosti pomocí efektivních kontrolních a preventivních systémů. V závěrečné části se věnuje významu compliance programů a etických kodexů pro prevenci sexuálního zneužívání, s odkazem na konkrétní opatření a strategie z jiných zemí, například Austrálie. Hlavním poselstvím je, že ochrana potenciálních obětí a vytvoření bezpečného prostředí pro členy společenství by měly stát v popředí zájmu církevních institucí.

Klíčová slova

trestní odpovědnost právnických osob, sexuální delikty, prevence zneužívání, compliance, etické kodexy

1. Úvod

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou obdobně jako mnohé jiné delikty zpravidla uskutečňovány pachatelem bez aktivní spolupráce organizačních struktur, jichž je součástí, často ve skry-

tosti – a v církevním prostředí vždy v rozporu s oficiálním pohledem na lidskou důstojnost a mravnost lidského jednání.

Přesto církev sama určitý druh své společné odpovědnosti vnímá: Benedikt XVI. v listu adresovaném irským katolíkům psal o „zděšení a pocitu zrady“, o problému vzniklém „uvnitř katolického společenství“ a o „selhání představených“ jak v oblasti prevence, tak postihu takto závažného jednání.¹ Papež František v listu Božímu lidu využívá za použití Pavlova výroku „trpí-li jeden úd, trpí s ním všechny ostatní údy“ (1 Kor 12,26)² obrazu jednoty mystického těla Kristova³ a z něj vyvozuje potřebu solidarity nejen s nářkem obětí, ale také v „boji se všemi podobami zkaženosti“⁴. Tato solidarita přerůstá v potřebu vypořádat se s fenoménem zneužívání „komplexně a jako společenství“⁵, což vede k tomu, aby ti, kdo mají zodpovědnost za pastorační vedení svého lidu, přijali a realizovali konkrétní „postupy za účelem prevence a potírání těchto zločinů, které zrazují důvěru věřících“⁶.

Přestože v rovině mravní, duchovní či pastorační je určitá společenská či kolektivní dimenze tradiční součástí úvah o odpovědnosti,⁷ rovina právní odpovědnosti je podstatně komplikovanější. Jakkoliv na jednu stranu přijímáme závěry, že právní odpovědnost je pouze

¹ Benedictus XVI. *Litterae Pastorales ad christifideles catholicos in Hibernia* ze dne 19. 3. 2010. AAS 102 (2010), č. 4, s. 209-219.

² Ten zrcadlí důsledek teologického konceptu společenství svatých, které je určitým druhem společenství věřících v duchovních dobrech, jeho druhou stranou je určité tajemné provázání, pokud jde o temné projevy lidské existence, takže „každý individuální hřích nějakým způsobem ovlivňuje ostatní“ (Joannes Paulus PP. II. *Reconciliatio et paenitentia: posynodální apoštolská adhortace* ze 2. 12. 1984. AAS 77 (1985), č. 3, s. 185–275.

³ Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, č. 3. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁴ Franciscus PP. *Lettera al popolo di Dio*. Online. Dostupné na: <https://bit.ly/3HzX4oH>. [cit. 3. 2. 2023].

⁵ Tamtéž.

⁶ Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823-832. (český překlad: Online. Dostupné na: https://farnosti.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/598_00598/MxCsdo/vos-estis-lux-mundi.pdf. [cit. 3. 2. 2023]).

⁷ Srov. známou Ezdrášovu modlitbu: „Můj Bože, stydím se a hanbím pozvedat k tobě svou tvář, můj Bože. Nebot naše nepravosti se rozmnožily, až nám přerostly přes hlavu, a naše provinění se navršila až k nebi.“ (Ezd 9,6).

individuální, nikoliv kolektivní, současně si uvědomujeme, že některé deliktní jevy jsou natolik komplexní, že je třeba je postihovat i v jejich kolektivním rozměru.

Jedním ze způsobů – nikoliv jediným –, jak kolektivní rozměr delikvence uchopit, je možnost přičítat odpovědnost za trestné jednání právnické osobě.⁸ Účelem následujícího textu je vysvětlit tento princip na příkladu církevních subjektů a ve vztahu k sexuálním deliktům, a to při současném vědomí, že se jedná o princip obecný, aplikovatelný ve vztahu k právnickým osobám různých forem a deliktům zasahujícím odlišné objekty.

2. Právnické osoby, lidé a odpovědnost

2.1 Korporátní závoj

Není naší ambicí zkoumat odlišnosti a důsledky různých soupeřících teorií právnické osoby;⁹ plně si postačíme s vymezením českého zákonodárce, že právnická osoba je „organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná“ (§ 23 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále jen „ObčZ“). Důsledkem jejich existence je skutečnost, že oprávnění a povinnosti lze v určitém systému přisuzovat nejen lidem, ale také těmto útvarům.

Tak například vlastníkem farního kostela proto nejsou ani farníci (členové tohoto společenství křesťanů, *communitas christifidelium*,

⁸ Přitom je třeba mít na vědomí, že právní teorie koncept trestněprávní odpovědnosti právnické osoby nepřijímá zcela nekriticky. K tomu srov. např. Beran, K., Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*, 13, č. 5 (2014), s. 107–113, nebo Pavelka, I. Opravdu nelze účinně řešit postih právnických osob za jednání, jež u fyzických osob zakládá jejich trestněprávní odpovědnost, prostředky správního práva?. *Právní rozhledy*, 19, č. 3 (2011), s. 90–101. V následujícím textu budeme pro specifický způsob zavinění právnické osoby, který její trestní odpovědnost přináší, používat legálního pojmu přičitatelnost, a to i při vědomí, že část doktríny i praxe upřednostňuje (patrně správnější) pojem vytýkatelnost. Srov. Fenyk, J.; Smejkal, L.; Blá, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*, 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 39, nebo Žďárský, Z. K některým aplikačním souvislostem zákona o trestní odpovědnosti právnických osob z pohledu teorie i praxe. *Trestněprávní revue*, 19, č. 1 (2020), s. 1–14.

⁹ K tomu srov. např. Beran, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnická osoba*. Praha: Leges, 2012.

srov. kán. 515 § 1 CIC), ani farář (vlastní pastýř společenství, kán. 519 CIC), ani diecézní biskup (zřizovatel společenství a „nadřizený“ faráře, kán. 515 § 2 a 519 CIC), ale sama tato farnost, která je vždy právnickou osobou. Z hlediska církevního práva je právnickou osobou vždy v důsledku zřízení (kán. 515 § 3 CIC), z hlediska práva světského v důsledku evidence u příslušného orgánu veřejné moci.¹⁰ Pro všechny členy farnosti, ale i pro faráře nebo diecézního biskupa, je tedy farní kostel majetkem někoho jiného, cizího.

Toto majetkové a personální oddělení právnické osoby od jejich členů je nejen typickým znakem právní osobnosti, ale z historického hlediska představuje právní techniku, jejíž objevení umožnilo vstupovat do podnikatelských operací, které byly kapitálově riskantní, ale současně nabízely potenciál vysokých zisků.¹¹ Člen právnické osoby (např. akcionář) tak mohl mít z její činnosti prospěch (např. ve formě dividendy), případný podnikatelský neúspěch ho však nepoškodil více než ztrátou investované částky. Věřitelé se totiž mohli uspokojit pouze z majetku právnické osoby, nikoliv z majetku adresátů prospěchu její činnosti. V angloamerické teorii se tato vlastnost označuje jako korporátní závoj.¹²

Ne vždy je ovšem férové, aby korporátní závoj adresáta prospěchu právnické osoby chránil. Pokud se právnická osoba stala nástrojem protiprávního jednání některých fyzických osob, je spravedlivé, aby negativní následky nesli ti, kteří právnickou osobu zneužili, a nemohli se tak za korporátním závojem skrývat. Spravedlivé je to ve dvou ohledech: ve vztahu k ostatním členům právnické osoby, ale také ve vztahu k třetím stranám (věřitelům, poškozeným).

¹⁰ Ustanovení § 15 a násl. zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Typickým příkladem byly vysoce rizikové investice do železniční výstavby v 19. století v USA. Ty byly realizovány soukromými akciovými společnostmi, které si potřebný kapitál obstarávaly burzovními emisemi akcií, případně úvěrovým financováním. Harris, R. A new understanding of the history of limited liability: An invitation for theoretical reframing. *Journal of Institutional Economics*, 16, č. 5 (2020), s. 643–664.

¹² Kraakman, R. et al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 140.

Proto je vhodné podrobněji rozlišovat vztah různých osob podílejících se na činnosti právnické osoby.

Přidržíme-li se příkladu s farností, je na první pohled zřejmé, že jednání různých osob má k farnosti odlišný vztah. Přestože také běžný věřící farnost nějakým způsobem reprezentuje (dokonce ji spoluvytváří, tvoří její personální substrát), není schopen svým jednáním farnost k něčemu zavázat a on sám nebude ani hnán k odpovědnosti, pokud se farnost dopustí protiprávního jednání. Naopak jedná-li farář z pozice člena statutárního orgánu farnosti, je jeho jednání farnosti přičitatelné (kán. 532 CIC). Přitom ovšem platí, že i když ve všech právních jednáních jedná jménem farnosti, není zcela svobodný a mnohá jeho právní jednání vyžadují k platnosti (kán. 1281 § 1 CIC) schválení představeného (např. kán. 1291, 1292 § 1 CIC) nebo dokonce Apoštolského stolce (kán. 1292 § 2 CIC). Vůle faráře k určitému právnímu jednání může být také ovlivněna spolupůsobením farní ekonomické rady (kán. 537 CIC). Bez výslovné zmínky v kanonickém právu – ale s oporou v právu světském – pak farnost právně zavazuje také jednání dalších osob: například zaměstnanci ji zastupují v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci (§ 166 ObčZ).

Tato stručná analýza odhaluje jednoduchou pravdu: někteří lidé mohou projevem své vůle právnickou osobu právně zavázat, jiní mohou její vůli ovlivnit.

Občanský zákoník přináší další pravidlo: právnickou osobu je schopno zavázat nejen právní jednání zástupce, ale také jeho protiprávní čin, je-li uskutečněn při plnění úkolů v rámci právnické osoby (§ 167 ObčZ). Použijme jiný smyšlený příklad: farář úmyslně zanedbá péči o zeď farní zahrady, ta se následně svalí a poškodí sousedům zaparkovaný automobil. Poškození mají právo na náhradu škody. K náhradě je povinována farnost, neboť protiprávní jednání faráře

ji zavazuje.¹³ Je takové řešení ale vždy férové? Neměl by být odpovědný přímo farář? Anebo neměl by farnosti škodu alespoň kompenzovat? A co členové ekonomické farní rady, jestliže mu jeho nečinnost schválili? Anebo dokonce ordinář, který o ní věděl a nepodnikl žádné kroky k nápravě?

Tyto otázky odpovědnosti za protiprávní jednání se za současné právní úpravy podstatně komplikují již zmíněnou trestní odpovědností právnických osob. V nastíněném případě je na místě uvažovat nejen o odpovědnosti soukromoprávní povahy, ale také o spáchání trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů), kterého se ovšem může dopustit nejen fyzická osoba, ale také osoba právnická (§ 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TOPO“).

Ohledně vztahu deliktního jednání člověka a vyvození odpovědnosti nejen v rovině osobní, ale i „kolektivní“ (tj. ve vztahu k právnické osobě, již zastupuje), se nám otevírají dva důležité okruhy problémů: 1) Za jakých okolností má být deliktní jednání fyzické osoby přičteno k tíži právnické osoby? 2) Může se právnická osoba takovému důsledku nějak ubránit?

Obě otázky spolu úzce souvisejí. Druhá z nich pak v církevním prostředí souvisí také s problémem odpovědnosti za nastavení systému.

2.2 Odpovědnost dohlížitelů

Církev sama sebe chápe nejen jako duchovní či tajemnou skutečnost, ale také jako viditelný organismus,¹⁴ společnost vybavenou hierarchickými orgány,¹⁵ z nichž přední místo náleží nástupcům apoštolů,

¹³ Zjednodušeně lze říci, že v určitých případech tak církev (tj. příslušná církevní instituce) v právní rovině odpovídá za deliktní jednání svých představitelů. To může vyvolávat obtíže v porozumění, protože v rovině teologické a morální lze také říci, že delikt církevních představitelů nepoškozuje pouze třetí osobu, ale také církev samotnou – také ona je obětí jejich jednání, neboť k němu nedošlo z důvodu jejich příslušnosti k církvi, ale jemu navzdory.

¹⁴ Lumen gentium, č. 8.

¹⁵ Tamtéž.

biskupům, o nichž „věčný pastýř Ježíš Kristus (...) chtěl, aby (...) byli pastýři v jeho církvi až do konce světa“.¹⁶ Služba biskupů nespočívá pouze v hlásání evangelia (učitelský úřad), správě milostí a modlitbě (kněžský úřad), ale také v řízení svěřené místní církve „radou, přesvědčováním a příkladem, ale i autoritou a posvátnou mocí“,¹⁷ což je případ zejména biskupů diecézních (kán. 376 CIC).¹⁸

Ostatně samotné označení biskupa – *ἐπίσκοπος* (episkopos), tj. dohlížitel – naznačuje, že jedním z jeho úkolů je dohlížet na život církevního společenství, k čemuž patří také úloha vyhledávat, označovat, trestat a odstraňovat zlořády. Jinými slovy, viděno vnitřním, církevním pohledem, nese diecézní biskup svůj díl odpovědnosti za to, že jemu svěřená místní církev bude působit v souladu s požadavky práva: nese přímou odpovědnost za jednání jemu podřízených osob (ty jsou odpovědné samy za sebe), ale za „nastavení systému“. Na tom ovšem není nic specificky „biskupského“, takovou odpovědnost mají členové orgánů právnických osob jakéhokoliv typu.

Problematiku odpovědnosti za řádný výkon církevní moci znovu zdůraznil papež František například novelizovaným kán. 1378 CIC trestajícím zneužití církevní moci, a to i v omisivní formě. Obdobně také podle motu proprio *Vos estis lux mundi* jsou někteří představení odpovědní za nečinnost při vyšetřování trestných činů proti šestému příkázání Desatera.

Samotný princip odpovědnosti za náležité nastavení systému prevence nežádoucího jednání tak zjevně není církevnímu právu cizí. Dovnitř církve se projevuje důrazem na individuální odpovědnost příslušných představených. Nahlíženo optikou vnější odpovědnosti je vhodné vedle této individuální odpovědnosti postavit také odpovědnost společenství, tj. odpovědnost různých částí církve jakožto právnických osob.

¹⁶ Tamtéž, č. 18.

¹⁷ Tamtéž, č. 27.

¹⁸ Kán. 376 – Diecézní biskup je ten, komu byla svěřena péče o diecézi; ostatní jsou titulární biskupové.

3. Trestní odpovědnost církevních subjektů za sexuální delikty v českém právu

3.1 Podmínky trestní odpovědnosti

V obecné rovině lze vyjít z toho, že trestní odpovědnost právnické osoby podle českého práva je dána při kumulativním splnění tří podmínek: trestného činu se dopouští člověk, jehož prostřednictvím právnická osoba uskutečňuje své aktivity (zástupce v širším slova smyslu); ten současně jedná v zájmu právnické osoby anebo v rámci činnosti, kterou pro právnickou osobu uskutečňuje; současně se nesmí jednat z jeho strany o excesivní jednání.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob předně stanoví výčet trestných činů, kterých se právnická osoba může dopustit. Ten byl v průběhu 12 let jeho účinnosti postupně rozšiřován, takže například z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti je delikt ní způsobilost právnické osoby dána u všech trestných činů s výjimkou soulože mezi příbuznými.

Předpokladem přičtení trestného činu právnické osobě je, že byl spáchán fyzickou osobou ve specifickém vztahu k právnické osobě. Jedná se o členy statutárních orgánů, osoby ve vedoucím postavení vykonávající řídicí nebo kontrolní činnosti, osoby vykonávající rozhodující vliv na řízení právnické osoby a dále zaměstnance a osoby v obdobném postavení, jestliže jednají při plnění pracovních úkolů (srov. § 8 odst. 1 TOPO).

V církevním prostředí je dnes valná většina duchovních statutárním orgánem některé právnické osoby (např. farnosti); ostatní mohou být považovány za osoby v obdobném postavení jako zaměstnanci. To se týká také dalších pastoračních pracovníků církve.

Vedle toho, že byl trestný čin spáchán speciálním subjektem, musí být splněna podmínka jeho spáchání v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti.

Nejvyšší soud ve své judikatuře dospěl k závěru, že trestný čin je spáchán v zájmu právnické osoby, má-li z něho právnická osoba buď

majetkový prospěch nebo jakýkoliv imateriální prospěch či získá-li jakoukoliv jinou výhodu.¹⁹

Lze mít důvodně za to, že tato podmínka je v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti spáchaných zástupci církve prakticky nesplnitelná; odhlédneme-li od hypotetických případů organizování kultovní prostituce či distribuce ilegální pornografie za úplatu, což je snad v souvislosti s katolickou církví vyloučeno. Dojde-li k sexuálnímu útoku např. při pastorační práci, církevní subjekt z toho žádný prospěch nezíská.

Podstatně složitější je posouzení alternativní podmínky spočívající v tom, že trestný čin byl spáchán v rámci činnosti určité církevní právnické osoby. V kontextu přestupkového práva Nejvyšší správní soud hovoří o souvislosti „s místní, časovou a věcnou vazbou k činnosti právnické osoby“.²⁰ V takovém případě by například sexuální útok v rámci svátosti smíření nebo v souvislosti s výukou náboženství byl spáchán v rámci činnosti církevní právnické osoby.²¹

Doktrína i judikatura ovšem i v případě znaku souvislosti s činností právnické osoby dovozuje určitý materiální korektiv vylučující odpovědnost za činy, kterými byla právnická osoba zneužita. Nejvyšší soud uvádí: „Právnické osobě ale nelze přičítat trestný čin ve smyslu § 8 odst. 2 TOPO, pokud jednájící fyzická osoba spáchala protiprávní čin fakticky v rámci činnosti právnické osoby, ale na úkor této právnické osoby. V takovém případě sice platí, že právnická osoba obecně odpovídá za volbu fyzických osob oprávněných za ni jednat, avšak byla-li

¹⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015-43 (R 23/2016 tr.). Tento závěr dále rozvádí: „Uvedený znak je třeba vykládat tak, že prospěch nebo výhoda právnické osoby plynoucí pro ni ze spáchaného trestného činu prostřednictvím benefitů dosažených tímto trestným činem jejími zaměstnanci či společníky musí mít takovou povahu, že benefitem zaměstnance či společníka právnické osoby jsou podmíněny prospěch nebo výhoda samotné právnické osoby.“

²⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 10. 2017, č. j. 9 As 213/2016-60.

²¹ Zde máme určitou obtíž s nositeli svěcení, u nichž je z pohledu laické veřejnosti obtížné odlišit výkon určitého úřadu a výkon moci ze svěcení, tedy něco, co kanonické právo uchopuje rozlišováním pojmů *ministerium – munus – officium*. Zatímco v případě učitele matematiky lze rozeznat, zda kontakt s nezletilým má místní nebo časový nebo věcný vztah k jeho činnosti ve škole, v případě farního vikáře to je již podstatně komplikovanější, neboť prakticky jakýkoliv kontakt s nezletilým může být chápán jako pastorační aktivita.

právnícká osoba zneužita ke spáchání trestného činu fyzickou osobou jednající za ni, zpravidla není možno dovodit spáchání trestného činu i touto právníckou osobou.²²

Lze proto zastávat mírně optimistické stanovisko, že trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti – které jsou církví vždy chápány jako přestoupení Božího zákona a jako skutek poškozující nejen oběti, ale i církev samu – mohou být církevním subjektům přičteny jen velmi obtížně či výjimečně, pokud vůbec. Nicméně, judikatura dosud chybí a Nejvyšší soud svůj výrok neformuloval kategoricky (srov. slovo „zpravidla“).

3.2 Identifikace pachatele

Jakkoliv z pohledu veřejnosti se věc jeví zjednodušeně tak, že má být odpovědná „církev“, věc je komplikovaná tím, že (nejen) katolická církev svoji činnost uskutečňuje prostřednictvím značného množství církevních právníckých osob, které jsou nadto vůči sobě v rozmanitých vztazích.

Předpokládejme, že se trestného činu dopustil farář (a dopustil se ho takovým způsobem, že je čin přičitatelný právnícké osobě). Jako přirozené se jeví, aby byl přičten příslušné farnosti, neboť farář je jejím statutárním orgánem (srov. § 8 odst. 1 písm. a) TOPO).

Věc může komplikovat skutečnost, že farář je ve specifickém smluvním vztahu (služebním poměru) zpravidla nikoliv s farností, ale s biskupstvím, které je také právníckou osobou. V takovém případě lze teoreticky uvažovat o odpovědnosti biskupství, neboť farář je vůči němu osobou v obdobném postavení jako zaměstnanec (srov. § 8 odst. 1 písm. d) TOPO).

Ovšem vztahy mohou být ještě pestřejší. Ve farnosti může být činný např. duchovní, který není ve služebním poměru s biskupstvím, ale

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016. Také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015-43 uvádí, že není účelem právní úpravy dovozovat trestní odpovědnost právníckých osob v situaci, kdy je skutek sice spáchán jménem právnícké osoby nebo v rámci její činnosti, ale na její úkor. Srov. také Kotlán, P. Problémy spojené s trestní odpovědností právníckých osob. *Trestněprávní revue* 19, č. 2 (2020), s. 87–91.

s řeholním institutem – byť i on by v ní měl být přítomen s pověřením diecézního biskupa.

Situaci může navíc komplikovat také to, že farnost je sice právnickou osobou, ale v mnohém svém jednání je závislá na ordináři, který sice není orgánem farnosti, ale má na její chod často srovnatelný vliv.

3.3 Vyvinění z trestní odpovědnosti

S určitou mírou zjednodušení lze říci, že trestní odpovědnost právnické osoby postihuje jednak situace, kdy je právnická osoba k trestné činnosti vědomě využívána, a dále ty situace, kdy absentují či selhávají její řídicí nebo kontrolní činnosti. Pokud řídicí a kontrolní mechanismy fungují, jak mají – z hlediska toho, co lze po právnické osobě spravedlivě požadovat –, představuje trestný čin fyzické osoby (pachatele) ve vztahu k právnické osobě exces, který vylučuje její odpovědnost, a to i v situaci, kdy jsou podmínky její trestní odpovědnosti jinak dány.

Přestože je v TOPO možnost vyvinění stanovena různě ve vztahu k odlišným kategoriím pachatelů, jsou založeny na shodném principu: právnická osoba musí přijmout potřebná opatření, buď taková, která stanoví jiný právní předpis, anebo která po ní lze spravedlivě požadovat, přičemž se jedná o opatření preventivní, vyhledávací a reakční povahy. Nemá se jednat o opatření stanovená formálně, na papíře, ale reálně fungující. Za reálně fungující se považuje takové opatření, jehož dodržování je přiměřeně vynucováno a kontrolováno, a jestliže se zjistí nedostatky, vyvodí se z toho odpovědnost.

Povahu opatření shrnuje Pavel Šámal takto: „Při hodnocení přijatých a konkrétně učiněných opatření z hlediska uvedeného v § 8 odst. 5 TOPO musí proto orgány činné v trestním řízení zvažovat nejen přijatá preventivní, vyhledávací a reaktivní opatření, a to včetně zabezpečení dokumentace v rámci vnitřního systému uchování informací, a stanovení kontrolních organizačních složek a konkrétních vedoucích pracovníků a dalších osob odpovědných za jejich kontrolu, ale zejména jejich dodržování i vynucování jejich plnění, stejně tak jako jejich účinnost a faktické naplňování, včetně zjišťování a odstraňování případných nedostatků, jakož i vyvozování odpovědnosti za ně, včet-

ně osobní odpovědnosti konkrétních osob, a proto možnost zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby podle § 8 odst. 5 TOPO v případě spáchání protiprávního jednání přičítaného právnické osobě ze strany statutárních orgánů a dalších osob ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby bude přicházet spíše výjimečně. V neposlední řadě je z těchto důvodů třeba, aby orgány činné v trestním řízení hodnotily účinnost a adekvátnost kontrolních a nápravných postupů ze strany statutárních orgánů a dalších řídicích, kontrolních a ostatních vedoucích činitelů právnické osoby, neboť jen na základě takového přístupu bude možno dospět k odůvodněnému závěru, že na základě uvedených preventivních, reaktivních a nápravných opatření byly případně splněny podmínky § 8 odst. 5 TOPO ke zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby.²³

Vedle případů vyvinění je třeba poukázat také na institut zániku trestní odpovědnosti právnické osoby v důsledku účinné lítosti.²⁴

Chce-li být česká církev do budoucna ušetřena toho, aby její subjekty byly shledávány odpovědnými za trestné činy sexuálního charakteru, je třeba, aby přijala potřebná opatření. Opatření je přirozeně potřeba přijímat i v jiných oblastech – všude tam, kde může být právnická osoba volána k odpovědnosti za porušení právních předpisů, nejen v oblasti trestního práva, ale typicky také v oblasti pracovněprávních vztahů, ochrany osobních údajů, hospodářské soutěže apod.

V prostředí obchodních korporací je potřeba přijetí potřebných strukturálních opatření známá pod označením „compliance“. Samotný pojem je odvozený z anglického „to comply with“, tedy být v souladu s něčím: v našem případě v souladu s právní úpravou působení církevních institucí jako právnických osob světského práva. Ve světě

²³ Šámal, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue* 15, č. 11–12 (2016), s. 252.

²⁴ Trestní odpovědnost právnické osoby zanikne, jestliže dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání a buď odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, nebo škodlivému následku zamezila anebo škodlivý následek napravila, anebo učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které hrozilo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Srov. § 11 odst. 1 TOPO.

obchodních korporací se pojem používá pro zajištění dodržování nejen právních, ale i etických standardů chování příslušného podnikatele a jeho zaměstnanců.²⁵ Se zavedením institutu trestní odpovědnosti právnických osob pak dochází k jeho významnému rozšíření, a to i mimo svět podnikání,²⁶ a zvýšenou míru pozornosti myšlenke zavádění tzv. compliance management systémů věnuje také Nejvyšší státní zastupitelství ve své metodice pro aplikaci § 8 odst. 5 TOPO.²⁷

Jako trestněprávní compliance management systém chápeme „soubor vzájemně propojených systémových, personálních a organizačních opatření a nástrojů, které jsou zavedeny za účelem minimalizace rizik protiprávního jednání, aniž by musel být takto formálně pojmenován“,²⁸ přičemž právnická osoba jím dává najevo ono „veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat“ ve smyslu § 8 odst. 5 TOPO.

Správně nastavený compliance management systém (compliance program) by měl v rozsahu přiměřeném velikosti a charakteru právnické osoby obsahovat nástroje prevence trestné a jiné nežádoucí činnosti (např. etický kodex shrnující základní principy firemní kultury, systém školení, poradenství pro zaměstnance, komunikace, hloubkové prověrky zaměstnanců a obchodních partnerů), její detekce (systém pro ohlašování podezření, proces interního šetření, monitoring dodržování pravidel) a reakce na ni (výtka, výpověď, vymáhání škody, hlášení orgánům činným v trestním řízení). Mělo by se jednat o systém dynamický, jehož účinnost se průběžně přezkoumává a na zjištěné nedostatky se reaguje.²⁹

²⁵ K představení myšlenky compliance srov. Koukal, P. Korporátní pravidla Compliance a nový trestní zákoník. *Právní rádce*, č. 2 (2010), s. 28–32.

²⁶ Ve vztahu k církevním institucím přitom nelze tvrdit, že stojí mimo svět podnikání. V důsledku majetkového vyrovnání se mnohé z nich stávají významnými podnikateli, což zvyšuje význam compliance také v církevním prostředí.

²⁷ Nejvyšší státní zastupitelství. *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce (1 SL 113/2020)*. Online. Nejvyšší státní zastupitelství, 9. 11. 2020. Dostupné na: <https://vejrejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/11/Metodika-NSZ-k-%C2%A7-8-odst.-5-ZTO-PO-2020.pdf>. [cit. 14. 2. 2023], s. 22–30.

²⁸ Tamtéž, s. 22.

²⁹ Tamtéž, s. 27–30.

Zavedení takového systému tedy není něčím formálním ani jednorázovým ani univerzálním: musí být přizpůsoben situaci příslušné právnické osoby, rizikům, potřebám, hrozbám a specifikům její činnosti.³⁰ Jeho zavedení má mít podporu nejvyššího vedení právnické osoby (hovoří se o tzv. top-level commitment),³¹ neboť právě ono nastavuje fungování firemní kultury.

4. Prevence sexuálního zneužívání v církevním prostředí

Zdá se, že církev v České republice má dostatek důvodů přemýšlet o compliance obecně a z úvah nevynechávat problematiku sexuálních deliktů. Je přitom na co navazovat: vnitřní předpisy církve již řadu pravidel v této oblasti stanoví. Kanonické právo obsahuje mnohá pravidla, která výše nastíněné podmínky splňují: vyjadřují závazek nejvyššího vedení církve bojovat s případy sexuální delikvence, komunikují jasné „firemní“ hodnoty, stanoví řadu pravidel preventivního (např. kán. 964 CIC), kontrolního (např. institut vizitace) i reakčního charakteru (srov. motu proprio *Vos estis lux mundi* nebo nové trestné činy podle kán. 1395 a 1398 CIC). A tak prvním krokem by mohlo být dodržovat a vynucovat kanonické právo a také se s ním seznamovat.

Některé místní církve s ohledem na specifickou právní úpravu v zemích jejich působení přicházejí se zvláštními programy ochrany před sexuálními delikty. Zvláště výrazná je tato tendence v angloamerickém právním prostoru.

Například katolická církev v Austrálii založila specializovanou instituci Australian Catholic Safeguarding, jejímž cílem je zavést národní standardy pro ochranu před sexuálními delikty, pomáhat církevním subjektům s jejich implementací, auditovat jejich dodržování, předkládat zprávy veřejnosti a také vyřizovat individuální stížnosti. Základním preventivním nástrojem je dokument Národní katolické

³⁰ Kousal, F. Compliance programy a jejich vliv na vyvinění právnických osob v trestním řízení. *Trestněprávní revue* 20, č. 3 (2021), s. 167–175.

³¹ Náhlovská, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *Bulletin advokacie*, č. 12 (2019), s. 34–41.

standardy ochrany (*National Catholic Safeguarding Standards*), k jehož dodržování jsou zavázány všechny katolické instituce v zemi. Hlavním subjektem ochrany jsou děti a zranitelní dospělí. Opatření, která mají jednotlivé církevní instituce zavést, jsou odstupňována s ohledem na jejich skutečné aktivity.

Australské standardy vyžadují, aby církevní instituce přijaly 1) strategie pro vytvoření organizační kultury ochrany, a to prostřednictvím efektivního vedení a řízení církevního subjektu, 2) strategie zajišťující, že děti i zranitelní dospělí jsou informováni o svých právech, mají účast na rozhodování ve věcech, které se jich dotýkají, a jsou bráni vážně, 3) strategie zajišťující, že rodiny a komunity jsou informovány o opatřeních a jsou zapojeny do systému ochrany, 4) strategie zajišťující rovnost při jednání a respekt k rozmanitosti, 5) takové praktiky při práci s lidmi (tj. přijímání zaměstnanců, prověřování, dohled, podpora apod.), které minimalizují riziko zneužití, 6) procesy pro řešení podezření a stížností, které jsou vstřícné a dostupné, 7) školení pro personál, aby byl vybaven znalostmi, schopnostmi a povědomím o bezpečnosti dětí, 8) strategie k identifikaci a zmenšení nebo odstranění rizika jak ve fyzickém, tak v on-line prostředí.³²

Každý standard se rozpadá do dílčích kritérií a ta zase na množství indikátorů, jejichž naplnění je průběžně monitorováno.

V prostředí České republiky patrně není nezbytné přijímat tak robustní systém jako v angloamerických zemích. I tak ale stojí za úvahu zvážit přijetí přinejmenším obecného etického kodexu pastoračního pracovníka. Ten by mohl řešit následující témata:³³

³² Srov. Australian Catholic Safeguarding Ltd. *National Catholic Safeguarding Standards*. Edition 2. Online. Australian Catholic Safeguarding Ltd. Dostupné na: https://www.acsltd.org.au/wp-content/uploads/2022/12/National-Catholic-Safeguarding-Standards-Edition-2_FINAL_December2022.pdf. [cit. 14. 2. 2023].

³³ Jedná se o osobní výběr vytvořený na základě znalosti obdobných dokumentů v zahraničí sepsaný z pohledu právního poradce. Nečiní si nárok na úplnost výčtu tematických okruhů regulace ani na to, že jednotlivá zařazená dílčí témata si v konkrétních podmínkách české církve vyžadují úpravu na úrovni etického kodexu.

I. Obecné požadavky na pastorační pracovníky

- Náležitý proces výběru pastoračních pracovníků. Proces kontroly osobní historie. Předkládání výpisu z rejstříku trestů v případě osob pracujících s mládeží a jeho pravidelné obnovování. Používání vlastních formulářů s dotazy na skutečnosti, které nelze zjistit z výpisu z rejstříku trestů.
- Kritéria zákazu činnosti v kontaktu s dětmi a mládeží v závislosti na spáchaném deliktu (podle míry závažnosti).
- Systém předávání informací při změně inkardinace nebo obdobné jiné změně působení.
- Zajištění dodržování etického kodexu každým, kdo v zastoupení církve jedná s dětmi a mládeží (včetně nasmlouvaných třetích stran). Jednoznačné vymezení odpovědnosti.
- Systém formace ohledně rizik spojených se zneužíváním nezletilých a zranitelných a ohledně identifikace a prevence takového jednání. Pravidelné proškolení církevních pracovníků.
- Prevence ve formaci budoucích duchovních.
- Osoby žijící v celibátu mají být příkladem čistoty a cudnosti ve všech případech. Od osob žijících v manželství se očekává život v souladu s morálním učením církve.
- Povinnost hlásit nadřízenému pracovníkovi obvinění z trestného činu.

II. Obecná pravidla jednání v pastoraci

- Osoby v pastoraci nesmí překračovat své kompetence.
- Zákaz navazování sexuálních vztahů v rámci pastorační činnosti (a to bez ohledu na věk).
- Doporučení zdržet se fyzického kontaktu, s výjimkou takového, který je jednoznačně nesexuální povahy a ke kterému nedochází v soukromí.
- Pastorační činnost se vykonává v místech k tomu určených a v obvyklé době, nikoliv v soukromých prostorech (např. v bytě duchovního).

- Svátost smíření se uděluje preferovaně ve zpovědnici. V případě zpovědních místností zůstávají dveře otevřené nebo jsou průhledné; používání zpovědní mřížky.
- Zákaz jednání, které může být vnímáno jako obtěžující (posměšné vtipy, komentáře a nadávky, doteky, ponižující gesta).
- Osoby žijící v celibátu neposkytují ve svém soukromí nocleh osobám, s nimiž nejsou příbuzné. Ženatí a vdané pouze při zachování mimořádné opatrnosti, přičemž se doporučuje přítomnost manželky/manžela po celou dobu ubytování.
- Zákaz držení jakýchkoliv nelegálních omamných látek.
- Povinnost vyhnout se situacím, které by mohly představovat střet zájmů. Povinnost nevyužívat vztah vzniklý v rámci pastorační činnosti pro vlastní obohacení nebo jiný prospěch.

III. Pravidla jednání s dětmi a mládeží

- Setkávání s dětmi pouze ve veřejných částech církevních prostor. Podmínky akcí spojených s přespáváním.
- Rozhovory mezi čtyřma očima se odehrávají za prosklenými nebo otevřenými dveřmi. Kde to povaha rozhovoru nevyklučuje, měl by být v místnosti nebo nablízku další dospělý.
- Povinnost vyvarovat se silně emocionálního vztahu s dítětem. V případě potřeby přerušit kontakt.
- Rozhovor o sexuálních tématech vést maximálně obezřetně a profesionálně.
- Zákaz být s nezletilým o samotě v prostorách jako šatna, toalety, bazén.
- Zákaz podávání alkoholu, drog.
- Zákaz poskytování i přijímání hodnotných darů.
- Zákaz nevhodné komunikace s dětmi a mládeží, včetně sociálních sítí.

IV. Spolupráce s rodinou

- Otázka písemného souhlasu zákonných zástupců s účastí nezletilých na pastoračních aktivitách.
- Souhlas zákonných zástupců s pořizováním fotografií apod. a jejich zveřejňováním.

V. Povinnosti vedoucích pracovníků

- Identifikace odpovědnosti za realizaci opatření a dohlížení na jejich dodržování podřízenými pracovníky.

VI. Duchovní, duševní a fyzické zdraví pracovníků v pastoraci

- Princip zodpovědnosti za vlastní duchovní, duševní a fyzický stav.
- Povinnost věnovat pozornost varovným signálům, vyhledat odbornou pomoc.
- Doporučení duchovního vedení.

5. Závěr – proč to všechno?

Známa poučka říká, že vše je třeba začínat s myšlenkou na konec, tj. respektovat princip finality jednání. Jaký má být cíl zavádění opatření v oblasti prevence trestné činnosti, její kontroly a reakce na ni? Vyvinění z trestní odpovědnosti církevních institucí?

Jakkoliv je takový cíl pochopitelný, je až druhotný. Jistě je třeba vůči veřejnosti i vůči orgánům činným v trestním řízení deklarovat, že každý sexuální delikt je individuálním excesem spáchaný církvi navzdory.

Vlastní cíl opatření je ale jiný: je jím ochrana (možných) obětí. Nepřijímají se ani tak proto, aby ochránila institucionální církve, jako spíše s přáním ochránit možné budoucí oběti před sexuálním násilím v církevním prostředí. To nelze nikdy dostatečně zdůraznit.

A nakonec lze zmínit další efekt: prostředí jistoty pro pracovníky církve. Jsou-li pravidla jasně nastavená, mají k dispozici rozumná vodítka pro své jednání a vědí, kde jsou jeho hranice, po jejichž překročení přijde předvídatelná reakce ze strany dohlížitelů.

PRAMENY

Australian Catholic Safeguarding Ltd. *National Catholic Safeguarding Standards*. Edition 2. Online. Australian Catholic Safeguarding Ltd. Dostupné na: https://www.acsltd.org.au/wp-content/uploads/2022/12/National-Catholic-Safeguarding-Standards-Edition-2_FINAL_December2022.pdf. [cit. 14. 2. 2023].

Benedictus XVI. *Litterae Pastorales ad christifideles catholicos in Hibernia* z 19. 3. 2010. AAS 102 (2010), č. 4, s. 209–219.

- Franciscus PP. *Lettera al popolo di Dio*. Online. Apoštolský stolec. Dostupné na: <https://bit.ly/3YobDCo>. [cit. 24. 2. 2024].
- Franciscus PP. *Motu proprio Vos estis lux mundi* ze 7. 5. 2019. AAS 111 (2019), č. 6, s. 823–832.
- Joannes Paulus PP. II. *Codex iuris canonici*. AAS 75(1983), pars II.
- Joannes Paulus PP. II. *Reconciliatio et paenitentia: posynodální apoštolská adhortace* ze 2. 12. 1984. AAS 77 (1985), č. 3, s. 185–275.
- Lumen gentium (Věroučná konstituce o církvi). *Dokumenty II. vatikánské-
ho koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestního zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

- Beran, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnická osoba*. Praha: Leges, 2012.
- Beran, K. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*, 13, č. 5 (2014), s. 107–113.
- Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018.
- Harris, R. A new understanding of the history of limited liability: An invitation for theoretical reframing. *Journal of Institutional Economics*, 16, č. 5 (2020), s. 643–664.
- Koukal, P. Korporátní pravidla Compliance a nový trestní zákoník. *Právní rádce*, č. 2 (2010), s. 28–32.
- Kousal, F. Compliance programy a jejich vliv na vyvinění právnických osob v trestním řízení. *Trestněprávní revue* 20, č. 3 (2021), s. 167–175.
- Kraakman, R. et al. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Náhlovská, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *Bulletin advokacie*, č. 12 (2019), s. 34–41.

Nejvyšší státní zastupitelství. *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce (1 SL 113/2020)*. Online. Nejvyšší státní zastupitelství, 9. 11. 2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/11/Methodika-NSZ-k-%C2%A7-8-odst.-5-ZTOPO-2020.pdf>. [cit. 24. 2. 2024].

Pavelka, I. Opravdu nelze účinně řešit postih právnických osob za jednání, jež u fyzických osob zakládá jejich trestněprávní odpovědnost, prostředky správního práva?. *Právní rozhledy*, 19, č. 3 (2011), s. 90–101.

Šámal, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue* 15, č. 11–12 (2016).

Žďárský, Z. K některým aplikačním souvislostem zákona o trestní odpovědnosti právnických osob z pohledu teorie i praxe. *Trestněprávní revue*, 19, č. 1 (2020), s. 1–14.

SUMMARY

The text deals with the issue of the criminal liability of legal persons within the Catholic Church, with a focus on sexual offences. It deals with the approach of ecclesiastical entities to liability and prevention, the derivation of criminal liability of legal persons and mechanisms of exoneration from such liability. It discusses the complexities of attributing offences to legal persons, including the identification of the perpetrator, and the possibilities of evading criminal liability through effective control and prevention systems. The final section discusses the importance of compliance programmes and codes of ethics in preventing sexual abuse, with reference to specific policies and strategies in other countries, such as Australia. The main message is that the protection of potential victims and the creation of a safe environment for community members should be at the forefront of church institutions.

KEYWORDS

corporate criminal liability, sexual offences, abuse prevention, compliance, codes of ethics

Obhajoba v rámci Římskokatolické církve v oblasti sexuálních trestných činů

JUDr. Ronald Němec, Ph.D.

ANOTACE

Sexuální trestné činy jsou tématem, které si zaslouží důkladné prozkoumání. Jeho řešení by mělo být důležité, a to předně v církevním prostředí. Naštěstí se zejména v české katolické církvi v poměru k počtu kněží a církevních zaměstnanců tyto případy vyskytují jen velmi zřídka. Přesto tuto problematiku nelze odsunout na okraj, ale je nutné si ji uvědomit a připustit, že dochází i ke zneužívání. Avšak jaká je budoucnost obviněných a obviněného kněze či zaměstnance církve poté, co byl zproštěn viny? A jak se má člověk hájit, když mu světský soud neprokáže vinu, a přesto je církví laicizován? Na čí straně stojí v tomto procesu biskup nebo představený? Na straně pachatele, který má být považován za nevinného, dokud není pravomocně odsouzen? Nebo na straně oběti, která ještě nebyla soudem potvrzena jako oběť? A jak se s tím vším vyrovnat po právní a mediální stránce?

KLÍČOVÁ SLOVA

církev, trestné činy, sexuální zneužívání, oběť, obhajoba, media, právo

1. Úvod

Na počátek mi dovolu středně dlouhou úvahu nad právem na obhajobu v rámci 21. století. Zdůrazňuji, že jde o úvahu, nikoliv výlučně odborný text, který by si zasloužil mnohem hlubší zpracování. Nad obsahem obhajoby se zamýšlím téměř 15 let, co jsem jako advokát

působil na mnoha soudech ve víceru zemích. Obhajoba je právo staré tisíce let. Nejedná se o útok, nýbrž o obranu. Byť se druhá polovina 20. století a počátek 21. století hrdě nazývají stoletím práva, obhajoba nezákonného jednání dnes často bývá vnímána negativně, a to i přesto, že za právo obhajoby položily desítky milionů lidí své životy či trpěly v lágrech.

Pokud uvažujeme o právu, pak přemýšlíme o minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Obhajoba se prolíná všemi časovými liniemi a všemi právními systémy.

O obhajobě v rámci katolické církve, resp. v židovství, můžeme hovořit již v prvopočátcích dějin spásy. Vždyť co jiného je jednání Abraháma vůči Bohu, když říká: „Vyhladiš snad se svévolníkem i spravedlivého? Možná, že je v tom městě padesát spravedlivých; vyhladiš snad i je a nepromineš tomu místu, přestože je v něm padesát spravedlivých? Přece bys neudělal něco takového a neusmrtil spolu se svévolníkem spravedlivého; pak by na tom byl spravedlivý stejně jako svévolník. To bys přece neudělal. Což Soudce vši země nejedná podle práva?“ Hospodin odvětil: „Najdu-li v Sodomě, v tom městě, padesát spravedlivých, prominu kvůli nim celému místu.“ (Gen 18, 20–33)

Obhajoba je argumentace, která musí být z podstaty drsná, tvrdá, nesouhlasící nejen se žalobcem, ale často ani s obětí, někdy ani se soudcem. Právě tyto přívlastky – tvrdá, nesouhlasící, drsná – jsou přívlastky, jež obhajobu činí často provokativní a neoblíbenou. Avšak přitom je to právě Abrahám, kdo nám ukazuje, že je třeba jít až na dřevě možného, vlastně až za hranu! Vždyť říká Bohu, který je nazýván spravedlivý a milující, že jeho jednání není dle práva, že něco nesmí udělat, je za hranou nejen slušnosti, ale mnozí králové za takové tvrzení setnuli hlavu.

Dnes je právo na obhajobu zakotveno nejen ve většině základních ústavních dokumentů demokratických zemí, ale i v mnoha mezinárodních dokumentech.¹ Přesto rezonuje více než když jindy. Jako advokát a člen Výboru pro etiku a Výboru pro vnější vztahy České advokátní komory vidím, jak některá média a různé nátlakové skupiny právo na obhajobu neustále omezují tak, aby viník byl viníkem tehdy, pokud

¹ Srov. zákon č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

o tom rozhodl nikoli nezávislý soud, ale pohled zvenčí – pohled osoby, která nemá soudní moc.

Je nutné být spravedlivý a hledat důvody, proč se co stalo. Obhajoba musí být spravedlivá, ne obstrukční. Může být i destruktivní pro určité osoby, ale nikdy by neměla lhát. Nemyslím si, že je problém v obhajobě samotné, ale v procesu vedení trestního sporu. Jednoduché věci jsou v českém právu řešeny trestním příkazem, kdy věc bývá do čtyř měsíců od spáchání skutku vyřešena. Problém bývá u komplikovaných případů. A právě o komplikované případy jde v oblasti sexuálních deliktů vždy.

Bývalý poslanec TOP 09 Dominik Feri byl obviněn ze znásilnění tří žen. Ženami byl obviněn v červnu 2021 a teprve v říjnu 2022 došlo k podání obžaloby. Psychiatr Cimický byl obviněn několika desítkami žen v říjnu 2021 rovněž ze sexuálního obtěžování a obžaloba byla podána až v říjnu 2022 za obtěžování tří žen. Byť se jedná o teorii malých čísel, lze říct, že u sexuálních trestných činů dochází k podání obžaloby přibližně po roce vyšetřování, a to je pro dnešní společnost příliš dlouhá doba, než aby čekala na vytvoření si úsudku o vině. Pro zajímavost je dobré zmínit, že o podání obžaloby na Dominika Feriho bylo napsáno nejméně 40 (!) článků na internetu, a to nepočítám komentáře na Facebooku, Twitteru, v tištěných médiích atd.

Pokud však chceme zachovat demokracii, je nutné spěch ohledně soudů odmítnout. Jistě lze legitimně vést debatu, jak proces uspíšit. Je možné propustit část zdravotních sester či učitelů, aby bylo více kriminalistů a proces vyšetřování se zrychlil. Je možné se přestat vlídně bavit se svědky o termínu, kdy mají čas se dostavit, a určit lhůtu 24 hodin, aby Policii ČR přišli podat výpověď. Mohli bychom také mít více soudců, aby se jednání mohla konat každý týden a nebylo nutné čekat měsíc na volnou jednací síň, zapisovatelku či provádění jiných procesních úkonů. To vše je legitimní a přispívá k úvahám, jak proces zrychlit. Kladu si však otázku, nakolik je legitimní, natož legální, veřejně vyjevovat své názory na jednání někoho, kdo odsouzen nebyl.

Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.² Listina stíháním rozumí trestněprávní proces. Zbavením svobody se rozumí uvěznění. Pokud však někdo o vás v jeden den napíše 40 článků na internetu, tedy o tom, že byla podána obžaloba ze sexuálního napadení – a nutno upozornit, že jde jen o názor „závislého“ žalobce –, pak jste stíháni médii a společností, nikoliv jen justicí. Také jste omezeni na svobodě, protože máte takovou nálepku, že se mnohým běžným činnostem raději vyhnete, jako je např. jít k holiči, protože jednoduše nechcete, aby se na vás všichni dívali jako na sexuálního devianta. Trestněprávní proces má svá pravidla. Soudce Lynč zná jen krev.

Listina přitom jasně říká, že jedině soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.³ Zcela jistě to tedy není oběť trestného činu, ale ani Policie ČR, státní zástupce, natož média. Články ale vyznívají tak, že se skutek velmi pravděpodobně stal. Tedy vina je již zřejmá.

Výše napsané mě možná automaticky řadí na index nepopulárních a tmářských advokátů, takovéto zařazení je však velmi krátkozraké. Jistě si za první republiky v roce 1936 nikdo neuměl představit, že v roce 1939 zazvoní u jeho dveří zvonek, bude vyveden, naložen a deportován. Bez soudu, bez obhajoby. Dalo by se namítat, že to bylo jednání Němců vůči Čechům. V roce 1947 si občané po prožitých hrůzách nacismu neuměli představit, že za pár měsíců totéž budou činit Češi vůči Čechům. Vzpomeňme na velikány novin Karla Čapka nebo velikána demokracie Miladu Horákovou. O vině nerozhodoval soud, resp. proces, nýbrž média či skupina osob, která měla moc určit, co se v médiích objeví. Stačí se podívat na dobový tisk.

Nejde o žádnou novotu. „Vždyť vrchní kněží a starší navedli dav, aby si vyžádali Barabáše a Ježíše, aby nechali zemřít. Prokurátor se jich zeptal: ‚Kterého z těch dvou vám mám propustit?‘ ‚Barabáše!‘ zvolali. ‚A co mám udělat s Ježíšem zvaným Mesiáš?‘ ptal se Pilát. ‚Ukřižovat!‘ zvolali všichni. ‚Co udělal zlého?‘ ptal se dál. Oni však křičeli ještě víc: ‚Ukřižovat!‘“ (Mt 27, 20–23). Zde se jasně ukazuje, jak síla „lidu“ působí

² Čl. 8 odst. 2 *Listiny základních práv a svobod*, z.č. 2/1993 Sb.

³ Čl. 40 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*, z.č. 2/1993 Sb.

na soudce. Dnes to není jiné. Pokud si soudce dva roky předem četl v médiích, co hrozného prováděl sexuální predátor obětem, jak mají zničené životy atd., jak nestranně bude přistupovat k obžalovanému? Nebo jak dokáže žít s tím, že jej obžaloby zproští a média o něm budou psát hodnotové soudy a probírat, jak kvalitně rozhodl? Jak na to budou reagovat děti daného soudce, když si budou na internetu číst příspěvky namířené proti jeho rodiči?

Svůj úvod zakončím tím, že orgány činné v trestním řízení mají „neomezené“ prostředky, a přesto jim trvá vyšetřování více než rok. Církev sexuální činy šetřit a soudit neumí, pomalu se to však učí. Nemá právní a ani technické nástroje k rychlému a efektivnímu zjištění pravdy. A přesto katolická církev dokáže rozhodovat o vině a trestu v rámci několika málo měsíců, tedy mnohem rychleji než orgány činné v trestním řízení.

2. Na čem záleží obhajoba

Souhlasím se Svatým otcem, že každé oběti má být nasloucháno, má být vážně bráno její tvrzení a máme vyšetřit vše, co má být vyšetřeno.

Interpretační problém vidím v tom, že obětí je podle zákona o obětech každý, kdo se za ni prohlásí.⁴ Obětí v mediálním slova smyslu je tak každý, komu média uvěří, že je obětí. Může jí sice stejně tak být i obžalovaný papež/biskup, který tvrdí, že je nevinný, ale tomu média věřit nebudou. Anebo ano? Ano, pokud jste dostatečně vlivnou osobou a dokážete vystavět správný příběh. Aby se vám to však podařilo, budete potřebovat velké množství peněz. Dovolím si předložit tři kauzy.

Případ Nečesaný, v němž byl Lukáš Nečesaný opakovaně odsouzen za vraždu kadeřnice, je dnes všeobecně znám. Hradecký krajský soud v případu postupně vynesl pět rozsudků. Nejprve Nečesaného dvakrát uznal vinným a uložil mu 16 let vězení. Odvolací vrchní soud mu trest snížil na 13 let. Nečesaný strávil za mřížemi, kam postupně zamířil hned dvakrát, celkem 1,5 roku. Pokaždé se ale po zásahu Nejvyššího

⁴ § 3 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb.: Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona.

soudu dostal na svobodu. Celkem bylo vydáno 13 rozsudků. Když ho v roce 2019 vrchní soud zprostil viny, soudce ho de facto stejně označil za viníka. Při zproštění řekl, že důkazy proti obžalovanému by v jiném případě jistě stačily. Proces probíhal v letech 2013–2019. Za obhajobu Nečesaný zaplatil přibližně 3 500 000 Kč a případ byl velmi mediálně sledován. Lukáš Nečesaný měl jistě vlastní PR agenturu.

Druhým případem je George kardinál Pell. V červnu 2017 australská policie obvinila kardinála Pella z pohlavního zneužívání mnoha chlapců, kterého se podle obvinění dopouštěl jako mladý kněz v 70. letech ve své domovině. Podle vyjádření vyšetřovatelů se přihlásilo velké množství obětí. V únoru 2019 byl Pell odsouzen za pohlavní zneužívání dvou chlapců. Vinu popřel a proti rozsudku se odvolal. Byl nicméně do rozhodnutí o svém odvolání nadále držen ve vazbě. Odvolací soud dne 21. 8. 2019 jeho odvolání zamítl, čímž se trest stal pravomocným. V září 2019 se Pell odvolal k australskému Nejvyššímu soudu a ten v dubnu 2020 rozsudek zrušil a nařídil okamžité propuštění kardinála Pella s tím, že nebylo prokázáno, že ke skutku došlo. I v tomto případě měl kardinál Pell řadu advokátů a vlastní PR agenturu.

Třetím případem je „obvinění“ papeže Benedikta XVI., který měl být nedůsledný při vyšetřování sexuálních trestných činů jakožto arcibiskup. V této věci byla vznesena mediální obvinění, ale nikdy nebylo zahájeno trestní stíhání. Přesto mnozí tvrdí, že se skutků dopustil.

Pokud se podíváme na všechny tři výše uvedené případy, které byly médií hojně probírány, po určitou dobu byla vina prvních dvou mužů jasná. Ve třetím případě pochybnosti přetrvávají. Co se stalo, že dopadly zcela jinak, než svět, resp. čtenáři a média očekávali?

Domnívám se, že předně záleží na víře ve vlastní nevinu. Nevina je silný vnitřní zdroj, který člověku dává sílu opakovaně před soudem, ale i před médií vystupovat a prohlašovat, že někdo lže či nemluví pravdu, a nebát se následků svého prohlášení. Tvrzení „lžeš“ je dnes natolik běžné, že se nelze domáhat satisfakce prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti. U právnických osob je to ještě složitější. Je však mediálně velmi problematické říci, že žena či muž, kteří měli být zneužiti, lžou. Je to problém i tehdy, pokud totéž řekne obhájce o oběti-ženě před

senátem, který se skládá výhradně ze soudkyň. Aby to řekl „pachatel“, je téměř nepřipustné. V takovém případě se člověk stane ještě méně věrohodným a více neoblíbeným, než jím byl po obvinění. Přesto je podstatné a důležité, aby toto slovo při obhajobě zaznělo. Kvůli strachu obviněných, ale i obhájců, ovšem zazní málokdy.

S kvalitou obhajoby také téměř vždy souvisejí peníze. Kvalitní obhajoba je dnes velice drahá. Nehovořím jen o nákladech na advokáta, ale i na zaplacení znalců, kteří zpracují oponentní názory, na sbírání důkazů, rešerši možných důkazních návrhů atd. Stává se pravidlem, že VIP osoby nemají jen jednoho advokáta, ale dva, vč. jejich týmů. Náklady obhajoby pak dosahují částek přes milion korun. To ale nutně znamená, že neplatí článek 1 Listiny, tedy že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech.

Jak je vidět u bývalého papeže Benedikta XVI., jeho právní obrana postrádala finance. Proti Benediktovi XVI. se postavila silná skupina lidí. Ta zkoumala zneužívání v arcidiecézi Mnichov-Freising, které se mělo týkat 235 podezřelých pachatelů v období let 1945 až 2019. Na toto zkoumání bylo vynaloženo ohromné množství času a financí. Aby se papež Benedikt XVI. mohl věrohodně bránit, potřeboval by stejné množství času a financí, které by investoval do své obrany.

Podle mého názoru existuje ještě jedna podstatná věc, na níž obhajoba záleží – možnost si vybrat svého advokáta. Mnozí evropští, ale i američtí kanonisté vidí podstatný problém celého kanonického trestního procesu ve skutečnosti, že obviněný nemá právo na svého obhájce, který by byl svobodný a nezávislý. Aby mohl obhájce u církevního soudu někoho obhajovat, musí být schválen biskupem, přičemž ten jej může kdykoliv odvolat.

Odborníci pak poukazují také na to, že určující osobou v celém trestněprávním kanonickém procesu je v podstatně biskup, který jmenuje nejen soudce církevního soudu, ale rovněž žalobce a vymezuje, kdo může být obhájcem. Obhájce nemůže klást otázky přímo oběti, nemůže přímo polemizovat s obžalobou a procesní námitky jsou zcela neúčelné, protože mohou být oslyšeny, jak prokázala nedávná historie v případě kněze Zboroně.

2.1 Má obviněný mlčet?

Pokud je obviněn kněz, má předně mlčet a zpytovat svou vinu. Kněz, který bude tvrdě vystupovat proti soudcům a svému biskupovi, i kdyby byl nakonec uznán nevinným, nebude vítán ani v žádné jiné diecézi. A přitom je třeba si uvědomit, že spravedlnost často záleží na naší aktivitě. Každý obviněný má sice právo mlčet a nevypovídat, ale také má právo navrhnout důkazy, zpochybňovat věrohodnost svědků a poškozených.

Byl Kristus odsouzen spravedlivě? Ježíš před Pilátem na žaloby vrchních kněží a starších vůbec neodpovídal.⁵ Na otázku, je-li židovským králem, však odpověděl. Měl tedy svou taktiku, kterou před soudem uplatnil. Nelze přitom zapomenout, že evangelia nezachycují celý proces, ale jen to, co je nutné pro naši spásu – nejsou to právnícká skripta. Nevíme, zda se Ježíše někdo nezastával, ať už veřejně či jakkoliv jinak. Víme jen, že se ho zastala Pilátova manželka. Křesťané tvrdí, že byl odsouzen nespravedlivě, a tisíce let za to trestali židovský národ. A přesto se z pohledu římského práva jednalo o soud spravedlivý. Záleží vždy na úhlu pohledu – zda nám jde spíš jen o hmotné právo, anebo zda chceme vidět přesah práva do spravedlnosti.

O plamenné obhajobě svědčí jednání sv. Petra: Když přišel Petr do Jeruzaléma, začali mu bratři židovského původu vyčítat: „Navštívil jsi neobřezané lidi a jedl s nimi!“ A tak jim to Petr začal po pořádku vysvětlovat: „Byl jsem v městě Joppe, a právě jsem se modlil, když jsem ve vytržení mysli měl vidění: Così se snáší dolů a podobá se to veliké plachtě, kterou spouštějí za čtyři cípy z nebe; zastavila se právě u mne.“ (Sk 11, 1–5).

Mlčení může být taktika, ale obhajovat se je právo, které nesmí být upíráno. Lze uvést věrohodný příklad, kdy se odborná veřejnost, ale i média a laická veřejnost shodli na tom, že konkrétní novodobý český rozsudek byl sice vydán v souladu s právem, ale je zřetelně nespravedlivý: Za nelegální obchody s psychotropním nápojem připraveným podle starého receptu peruánských šamanů v listopadu 2022 uložil olomoucký vrchní soud polskému manželskému páru Jaroslawu

⁵ Viz Mt 26, 63

a Karolině Kordysovým 8 let vězení.⁶ Podrobnosti popisují novinové články, ale meritum příběhu spočívá v tom, že zde není žádná oběť – nikdo si nestěžoval, nikdo nebyl poškozen. Např. poradce národního protidrogového koordinátora Viktor Mravčík uvedl: „Pro mě jsou Kordysovi političtí vězni drogové trestní totality, na jejichž případech se ukazuje zvrácenost prohibičního režimu dovedeného do krajnosti.“⁷ Řada dalších osobností z politiky, lékařství a protidrogových spolků se za manžele Kordysovy postavila, a to veřejně, a soud kritizovala. Prezident Zeman udělil oběma odsouzeným prezidentskou milost a oba byli propuštěni na svobodu.

Je tedy zřejmé, že v lidech stále přetrvává touha, aby rozsudek nebyl spravedlivý jen podle zákona, ale aby byl v souladu i s morálkou, principy a hodnotami. Na to bychom měli při obhajobě vždy myslet.

3. Kanonické právo a obhajoba

Kán. 1598 § 1.: Po provedení důkazů musí soudce pod sankcí neplatnosti rozhodnutím dovolit stranám a jejich advokátům, aby nahlédli v kanceláři soudu do akt, která jim doposud nejsou známa; advokátům, kteří o to požádali, se může předat opis akt; ve věcech, které se týkají veřejného prospěchu, může k zabránění velmi závažného nebezpečí soudce rozhodnout, že se některá listina nesmí nikomu ukázat; při tom se vždy musí zajistit právo na obhajobu.

Tento kánon je v odborné literatuře občas diskutován jako problematický.⁸ Předně jde o kondicionální ustanovení. Nejedná se tedy o právo obviněného vědět, co je mu přesně kladeno za vinu, pouze o možnost. V moderním právu je nepředstavitelné, že by se obžalovaný

⁶ Novinky. *Soud uložil manželům z Polska osm let za obchody s nápojem peruánských šamanů*. Online. Novinky.cz. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/clanek/krimi-soud-ulozil-manzelum-z-polska-osm-let-za-obchody-s-napojem-peruanskych-samanu-40412095>. [cit. 8. 3. 2024].

⁷ Fořtová, K. *Za pití lektvaru trest jako za sex s dítětem. Nespravedlivé, miní odborníci*. Online. Idnes.cz. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/saman-soud-kordysovi-polaci-ayahuasca-drogy-psychedelika-vezeni-jaroslav-kordys.A221019_120708_domaci_klf. [cit. 8. 3. 2024].

⁸ Srov. Beal, J. P.; Coriden, J.; Green, Z. J. (EDS). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000, s. 1706.

nedozvěděl, co je mu kladeno za vinu, resp. čím je usvědčován, protože jde o blíže nespecifikované nebezpečí „žalobce a soudce“.

Přitom se nabízí zcela reálná možnost, kdy by mohl být v rámci sekulárního trestního řízení obviněn sám soudce či biskup. Ve spisu by se mohla nacházet listina, jež by mohla posloužit jako dokument, který by představoval polehčující okolnost pro obviněného, ale současně by byl důkazem proti biskupovi či jinému prelátovi, jež by posledně jmenovaní logicky chtěli utajit.

Jak uvádí komentář,⁹ utajení se použije pro záležitosti manželské nulity, rozluky manželů a trestní případy vždy, když jde o veřejné dobro. Veřejné dobro je však velmi neurčitý pojem, který je de facto nepřezkoumatelný. Přímá obrana účastníků sporu proti rozhodnutí o utajení přitom neexistuje. Kanonický proces není nesouhlasem s utajením pozastaven a námitku nezákonného/nesprávného postupu lze vznést až v rámci odvolání proti celé kauze.¹⁰

Zajímavé je, že tento kánon navazuje na ustanovení kán. 1858 Kodexu kanonického práva z roku 1917, který však je dikcí podstatně odlišný: před projednáním případu a rozsudkem musí být všechny důkazy, které jsou obsaženy v aktech a do té doby zůstaly utajeny, zveřejněny.

S tím pak souvisí dikce kán. 1601: po uzavření záležitosti poskytne soudce přiměřenou lhůtu k podání obhajoby a námitek. Dle kán. 1620 pak platí, že rozsudek má nenapravitelnou vadu neplatnosti, pokud bylo některé straně odepřeno právo na obhajobu.

Právo na obhajobu je tedy v zákoně zdůrazňováno opakovaně, domnívám se ale, že je oslabováno tím, že námítka nemohou být vzneseny kvalifikovaně nezávislým advokátem, který by se nemusel obávat vyškrtnutí ze seznamu advokátů.

Oproti České advokátní komoře, která je nezávislá na moci soudní a výkonné a sdružuje více než 10 000 advokátů, žádná komora církevních

⁹ Srov. Beal, J. P.; Coriden, J.; Green, Z. J. (EDS). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000, s. 1709.

¹⁰ Srov. Erlebach, G.; Dzięga, A.; Krukowski, J.; Szytchmiller, R. *Komentarz do kodeksu prawa Kanonicznego*. Poznań: Pallottinum 2007, s. 258.

advokátů neexistuje. Předně jich je velmi málo, pro celou Českou republiku kolem 20, většinou mají vystudované jen kanonické právo a nemají žádnou zkušenost s vedením trestního procesu v civilní sféře. Jedná se vždy o praktikující katolíky, kteří dobře vycházejí se sídelním biskupem a jsou vůči němu loajální. Kromě toho často zastávají i jiné funkce v rámci biskupství, proto jsou i touto okolností velmi omezeni. Nelze odhlédnout ani od toho, že pokud biskup církevnímu advokátovi odejme dekret, protože na jakéhokoliv preláta v rámci kanonické justice „útočil“, je nanejvýš pravděpodobné, že jej už nikdy ani žádný jiný biskup do svých služeb nepřijme a jeho studium přijde na zmar.

Je nutné se zamyslet nad důsledky toho, pokud proces nebude dostatečně transparentní. Je jistě správná ambice objasnit vše, co má být objasněno, a potrestat toho, kdo se provinil. Nelze však nikdy opomíjet, že proces musí být nezávislý a důvěryhodný. Jen tak bude tento proces akceptován i těmi, kdo byli dotčeni nepřímo – lidmi, kteří věří v Krista a Krista hledají. Nelze dopustit, aby u takovýchto závažných činů existoval stín pochyb, jinak zvláště mladí muži nebudou chtít Kristu sloužit jako kněží a obecně z kněží učiníme stroje na svátosti a plně je odlidštíme.

Jde totiž v první řadě o důvěru kléru ve spravedlivý proces. Tato důvěra je nutným předpokladem, aby muž či žena vyslyšeli volání Krista ke službě. Nelze se divit současné situaci, kdy je tak málo povolání, pokud vzdělání mladí muži či ženy nevěří, že vždy a za všech okolností proběhne spravedlivý soudní proces – obzvlášť za situace, kdy je v médiích velmi často uveřejněn další článek o knězi, který měl přestoupit šesté přikázání. Autor tohoto článku má více než 60 spolužáků, kteří vystudovali kanonické právo, a většina z nich je ohledně svých práv v rámci kodexového práva skeptická.

4. Presumpce nevinny

Jedním z podstatných znaků demokracie je důvěra v dobro jedince. Presumpce nevinny je vyjádřením oné důvěry. Institut presumpce nevinny je zakotven v řadě mezinárodních chart a v ústavních zákonech demokratických zemí.

Všeobecná deklarace lidských práv uvádí v čl. 11 odst. 1: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby.“ Taktéž čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod stanoví: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.“ Presumpce neviny je zakotvena i přímo v čl. 40 odst. 2 české Listiny základních práv a svobod: „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“ Taktéž je zakotvena i v novele 6. knihy CIC v kán. 1321 § 1: „Každý je považován za nevinného, dokud není prokázán opak.“ Presumpce neviny musí vždy stát jako štít před obviněným.

Zvláště nutné je presumpci neviny ctít v situacích, kdy dojde k falešnému obvinění. Na ty pamatuje kodex v kán. 1390, v jehož § 1 se uvádí: „Kdo se vyznává, že nepravdivě oznámil církevnímu představenému nevinného zpovědníka jako pachatele svádění ke hříchu proti šestému přikázání Desatera, bude rozhřešen až potom, když formálně odvolá nepravdivé oznámení a je ochoten napravit škodu, jestliže vznikla.“ Jaký je ale předpoklad, že se takovýto člověk bude ze svého provinění vyznávat?

Na další křivá obvinění pamatuje kán. 1390 § 2: „Kdo učiní u církevního představeného jiné pomlouvačné nařčení z trestného činu nebo jinak neoprávněně poškodí dobrou pověst jiného, bude potrestán spravedlivým trestem podle kán. 1336 § 2 až 4, k němuž lze připojit nápravný trest.“ Křivé obvinění by se ale muselo prokázat.

Ovšem před tím, než se ukáže, že obvinění je pomlouvačné, musí proběhnout alespoň předběžné šetření. A nezřídka již na jeho počátku dochází k uložení „předběžného trestu“, kdy je knězi předběžným opatřením de facto zakázán výkon kněžské činnosti, což se okamžitě stává veřejně známým. Jeho církevní obec ihned zjistí, že mu bylo zakázáno v ní sloužit, a ptá se po důvodech. Dikasterium pro nauku víry důrazně vyžaduje, aby se předběžnému opatření neříkalo *suspense ad cautelam*, kterýžto termín byl používán v minulosti, protože *suspense* je již

trestem a budí to dojem, že byl obviněný potrestán ještě před zahájením vyšetřování. Je však třeba říci, že ani správný název předběžného opatření pověsti falešně obviněného kněze ve společenství věřících příliš nepomůže. Je proto třeba, aby církevní představený měl vždy na paměti, že může jít o pomlouvačné obvinění, a nakolik je to možné, předběžné šetření vedené podle kán. 1717 CIC nebo 1468 CCEO prováděl maximálně diskrétně, k předběžným opatřením sahal v krajní nutnosti a jejich účel lidem v blízkosti obviněného správně vysvětlil.

Předběžné šetření slouží: a) ke shromáždění poznatků vhodných pro zevrubné prošetření oznámení o spáchání trestného činu; b) k ověření věrohodnosti oznámení, tedy k formulaci toho, čemu se říká *fumus delicti* neboli dostačující právní a faktický základ věrohodnosti obvinění.¹¹ Předběžná opatření se ukládají formou trestního příkazu, úředně sděleného v souladu s ustanovením práva (srov. kán. 49 a 1319 CIC a 1406 a 1510 CCEO).

Vyplyne-li z předběžného šetření důvodnost podezření na spáchání trestného činu, následuje trestní řízení. Proti jeho rozhodnutí se lze odvolat, ale u trestných činů vyhrazených Dikasteriu pro nauku víry je odvolací instancí toto Dikasterium v Římě, které pak rozhodne, kde proběhne odvolací soud. Zda přímo u Dikasteria, nebo pověří místně příslušný odvolací soud či jiný církevní soud. V případě administrativního trestního řízení rozhoduje o odvolání vždy Dikasterium pro nauku víry. Pokud se odvolací řízení koná v Římě, kromě toho, že je jako každé církevní řízení neveřejné, neprobíhá v jazyce obviněného. Také neexistuje žádná veřejná judikatura církevních soudů v trestní oblasti, díky níž by bylo možné analogicky odkázat na již rozhodnutý případ a argumentovat vůči přijatému rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že naprostá většina církevních advokátů působí ve službách biskupů, neexistuje kvalifikovaná právní pomoc, na kterou by se mohl předběžně potrestaný obrátit. Právě proto je třeba presumpci nevinny důsledně ctít do doby, než řádný soud vynese pravomocný rozsudek.

¹¹ Srov. Dicasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022. AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.

Představení musí být velmi opatrní. Křivé obvinění či pomluva jsou trestné činy, před nimiž mají jim svěřené stádce chránit. Proto je třeba důsledně zvažovat, jaká újma může komu hrozit. Pokud hrozí bezprostředně, musí představený jednat rychle. Pokud nejde o aktuální kauzu, pak je třeba být opatrný. Na případu dr. Cimického, který byl nařčen z mnohem vyššího počtu trestných činů, než z kolika byl nakonec obžalován, se ukazuje, že hledání pravdy bývá v těchto věcech velmi složité.

5. Závěr

Sexuální delikty jsou tématem, které je zapotřebí podrobně zkoumat. Je jediné správné, že katolická církev hledá způsob, jak svou praxi v boji s nimi zdokonalovat. V české katolické církvi k těmto případům našťestí dochází s ohledem na počet kněží a zaměstnanců církve velmi ojediněle. Ačkoli nelze toto téma marginalizovat, je nutné si uvědomovat, že existuje i možnost zneužití. Jaká je budoucnost obviněného a obžalovaného kněze či služebníka církve poté, co byl zproštěn viny? A jak se bránit, pokud světský soud vinu neprokáže, a přesto bude dotýčný církví laicizován? Na čí straně stojí v rámci procesu biskup či představený? Na straně pachatele, na kterého se má hledět jako na nevinného, dokud není pravomocně odsouzen? Anebo na straně oběti, která ještě nebyla soudem jako oběť potvrzena?

Jaké jsou možnosti obviněných se reálně bránit proti nařčení, když je toto téma médií natolik podporováno? A proč na konferencích nevystupují kněží, kteří byli neprávem obviněni, což jim zničilo život, i když byli posléze obvinění zproštěni?

Na případu kardinála Pella či Lukáše Nečesaného je dobře vidět, že hledání pravdy je mnohdy velmi složité, zvláště pokud jde o dávnou minulost. Padni komu padni – takhle je to spravedlivé. Je však nutné důkladně zvažovat, zda je stíhání vždy legitimní, pokud jde o skutek, který se stal dávno. Je obtížné srovnávat následky, ale i vražda může být promlčena. To nastoluje otázku, proč zákonodárci po celém světě u většiny trestných činů počítají s promlčením. Papež Benedikt XVI.

přišel s novotou, když promlčení u sexuálních trestných činů de facto zrušil a chce, aby se vyšetřoval každý takový skutek.

Nedávno bylo poukázáno na jednání vlivného jezuity Rupnika ze Slovinska, který je v liturgických kruzích nejen po celé Evropě znám svou uměleckou tvorbou – instaloval mozaiky do desítek významných kaplí v Evropě, včetně jedné ve Vatikánu, a také do několika kaplí ve Spojených státech. V říjnu 2022 se Dikasterium pro nauku víry rozhodlo nevznést proti Rupnikovi obvinění kvůli nařčením ze zneužití, protože případ byl již promlčený. Ale pak papež František promlčení zrušil, a i tento případ se dále šetří.

Pokud chce být katolická církev v hlásání evangelia věrohodná, musí mimo jiné mít pravidla, jak řešit své vnitřní problémy. Tato pravidla musí být nezávisle vykládána tribunálem, kde bude soudce v naprosto nezávislém postavení a obhájce bude zcela svobodný. A v neposlední řadě musí skutek projít testem zákonnosti a transparentnosti, včetně předvídatelnosti rozhodování.

PRAMENY

Dikasterium pro doctrina fidei. *Libellus vademecum*. Ver. 2.0 z 5. 6. 2022.

AAS 114 (2022), č. 7, s. 918–954.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

Zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

Beal, J. P.; Coriden, J.; Green, Z. J. (eds.). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000.

Erlebach, G.; Dziegła, A.; Krukowski, J.; Sztymmler, R. *Komentarz do kodeksu prawa Kanonicznego*. Poznań: Pallottinum 2007.

Forťová, K. *Za pití lektvaru trest jako za sex s dítětem. Nespravedlivé, míní odborníci*. Online. Idnes.cz. Dostupné na: <https://www.idnes.cz>

cz/zpravy/domaci/saman-soud-kordysovi-polaci-ayahuasca-drogy-psychedelika-vezeni-jaroslav-kordys.A221019_120708_domaci_klf.[cit. 8. 3. 2024].

Novinky. *Soud uložil manželům z Polska osm let za obchody s nápojem peruánských šamanů*. Online. Novinky.cz. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/clanek/krimi-soud-ulozil-manzelum-z-polska-osm-let-za-obchody-s-napojem-peruanskych-samanu-40412095>. [cit. 8. 3. 2024].

SUMMARY

Sexual offences is a topic that deserves to be thoroughly explored. Its solution should be important, especially in a church setting. Fortunately, especially in the Czech Catholic Church, such cases are very rare in proportion to the number of priests and church employees. Nevertheless, this topic cannot be marginalised, but it is necessary to be aware of it and to admit that abuses do occur. However, what is the future of the accused and the accused priest/church employee after he has been exonerated? And how is one to defend oneself if one is not proven guilty by a secular court and yet is laicized by the Church? Whose side is the bishop or the superior on in this process? On the side of the perpetrator who is to be presumed innocent until he is finally convicted? Or on the side of the victim who has not yet been confirmed as a victim by the court? And how to deal with all this legally and in the media?

KEYWORDS

church, crimes, sexual abuse, victim, advocacy, media, law

Výsledky nezletilých dětí

por. Bc. Stanislava Klečková

ANOTACE

Tento článek se zabývá základními postupy trestního práva procesního při práci s dětskými svědky. Seznamuje čtenáře se speciálními podmínkami a prostředím, v němž má být dítě vyslýcháno. Zabývá se specifickými postupy při protokolaci výslechů poškozených, kteří se řadí mezi zvláště zranitelné oběti, a svědků trestné činnosti a rozdíly v těchto postupech oproti výslechům dospělých osob. Upozorňuje též na to, že i mimo trestní právo je nutné k dětem při oživování prožité události přistupovat zvláště citlivě, ohleduplně a s odbornou znalostí. Text propojuje poznatky vývojové psychologie s aplikací trestního práva a přibližuje čtenáři základní odlišnosti v dětské psychice s ohledem na věk dítěte, které musí být při výslechu respektovány.

KLÍČOVÁ SLOVA

dítě, výslech, oběť, úkony, trestní řád, speciální výslechová místnost

1. Pojmy

U protiprávního jednání spáchaného na dítěti rozlišujeme, zda jde o trestný čin spáchaný na dítěti, které je dle § 125 trestního zákoníku osobou mladší 18 let, nebo na dítěti mladším 15 let. Věková hranice 15 let má vliv na výši trestní sazby a naplnění některých kvalifikovaných skutkových podstat. Každé dítě v pozici poškozeného je nadto dle

zákona č. 45/2013 Sb. (zákon o obětech) zvláště zranitelnou obětí bez ohledu na to, jaká na něm byla spáchána trestná činnost.

Dítě je leckdy jediným svědkem spáchaného trestného činu a coby zvláště zranitelná oběť potřebuje v rámci trestního řízení specifický přístup, který je důležitý jak z důvodu získání věrohodných informací, tak pro předejití nežádoucím následkům, na něž jsou děti obzvláště citlivé, jako jsou retraumatizace¹ nebo sekundární viktimizace². Za účelem objektivizování skutkových okolností je výslech dítěte potřeba provádět ve specializované místnosti a na výpověď jsou kladeny vysoké nároky. Je jí třeba věnovat patřičnou pozornost a přípravu. Výzkumy prokázaly, že děti jsou způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď a v trestním řízení zaujímají plnohodnotnou roli. Rozhodující u výsledku dítěte není jeho věk, ale mentální zralost. Výslechem lze získat komplexní soubor informací, které si dítě dokáže vybavit z epizodické (prožitkové) paměti.

Výslechem se v kriminalistice rozumí kriminalistická metoda, pomocí níž se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, a to za přísného dodržování zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího.

2. Specializované výslechové místnosti

Specializované výslechové místnosti jsou vhodně uspořádané a technicky vybavené místnosti pro práci s dětskými oběťmi a svědky, ale také pro práci s dospělými oběťmi násilných sexuálních trestných činů a domácího násilí.³ Jejich primárním cílem je minimalizovat sekundární viktimizaci dětí i dospělých obětí. Zajišťují maximální autenticitu

¹ Retraumatizace je způsobena opakováním psychické nebo fyzické traumatizace.

² Sekundární viktimizace znamená druhotné zraňování. Jedná se tedy o proces, během něhož se oběť znovu stává obětí.

³ Expertní tým Ministerstva vnitra České republiky. *Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení*. Online: Ministerstvo vnitra České republiky, červen 2011. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>. [cit. 25. 1. 2024].

úkonu, k čemuž napomáhá to, že jsou vybaveny audiovizuální technikou. Pořízené obrazové a zvukové záznamy se stávají nedílnou součástí trestního spisu. Místnosti svou funkcionalitou připomínají dětský pokoj, obsahují barvy, obrázky, hračky, barevná křesla a podobně. Pořízený záznam zachycující projev dítěte může sloužit také jako podklad pro znalecké zkoumání.

3. Práce s dítětem

Při prvním kontaktu s dítětem, zejména za situace, kdy je oznámení podáváno osobně na policejní stanici, je nutné zjistit od dítěte formou krátkého a věcného pohovoru pouze informace nezbytné pro přijetí vhodných opatření. Vytěžení neslouží jako důkaz v trestním řízení. Jeho cílem je zjistit základní údaje o oznámené události, o pachateli skutku, a je-li to vhodné, i o způsobeném následku (zranění na osobě, poškození věci). Skutečnosti odůvodňující podezření ze spáchání trestného činu proto mohou být oznámeny i jinými osobami, jako jsou matka, sestra, sociální pracovníce, pedagogický či výchovný pracovník.

Poté, co bylo započato trestní řízení, je snahou policejního orgánu, aby dítě podalo svou výpověď ve výslechové místnosti, kde by neměly chybět demonstrační pomůcky Jája a Pája s rodinou.⁴ Prostřednictvím panenek se lépe navazuje kontakt s dítětem a dítě tak lépe vyjádří průběh prožité události, který například není schopno vyjádřit slovně. Dítě může na těle panenky ukázat přesná místa násilného či sexuálního jednání. Výslech je pak méně traumatizujícím zážitkem. V případě sexuálních trestných činů nemusí dítě rozumět intimitě. Nemusí rozumět tomu, co se smí a co ne, co je špatně. Také nemusí samo umět popsat skutek způsobem, který je nutný pro určení konkrétní právní kvalifikace trestného činu. Použití panenek může být cestou k získání významných skutkových zjištění. Jako příklad lze uvést využití otázky:

⁴ Autorkou původních panenek Jája a Pája je PhDr. Alena Plšková. V současné době existuje šest panenek zobrazujících dívku, chlapce, dospělou ženu a muže, starého muže a ženu. Na panenkách jsou anatomicky zobrazeny pohlavní orgány a u dospělých panenek jsou zobrazeny druhotné pohlavní znaky (ochlupení, poprsí).

„Ukaž mi, co dělal tatka.“ Je vhodné si k výsledku pro dítě připravit kapesníky, vodu, pastelky a čistý papír pro případné kresby dítěte, které mu mohou pomoci vyjádřit, co cítí, ale nedokáže to popsat slovy.

3.1 Výslech

Výslech dítěte je procesně použitelný důkaz v trestním řízení. V krajních případech mohou být z případných vědomých nepravd a lží uváděných dítětem starším 15 let vyvozeny trestněprávní následky v podobě trestního stíhání například za křivé obvinění a křivou svědeckou výpověď.

3.2 Příprava výsledku

K tomu, aby byl procesně správně proveden výslech dítěte jakožto poškozeného či očitého svědka události, je nutné nepodceňovat přípravu k úkonu. Příprava je individuální a není zákonem definována. Přípravu mohou ovlivnit dosažené dovednosti policisty, životní zkušenosti a znalost práce s dětmi. Policisté disponují interním metodickým doporučením. Součástí přípravy je snaha zjistit co nejvíce konkrétních informací k osobě dítěte, zejména o jeho mentálním stavu, verbální zásobě, vadách řeči, úrovni rozumové a duševní, aktuálním psychickém stavu, sklonech k fabulaci, denním rytmu. Současně se již před výslechem shromažďují zjištění, která mají sloužit jako důkaz a výslechem mohou být vysvětlena, doplněna, ověřena. Informace se zjišťují od školského či zdravotnického zařízení, od rodinných příslušníků či z jiných vhodných zdrojů. Lze říci, že jakákoliv objektivní informace nás přiblíží k dítěti a je tak informací užitečnou a přínosnou. V případě zjištěné vady řeči je vhodné vědět, v čem vada spočívá. Nejdůležitější je však nepodceňovat přípravu, pokud jde o obsah otázek a poslušnost jejich kladení. Je třeba se připravit i na řádné poučení dle trestního řádu a trestního zákoníku.

Pokud se na dítěti nacházejí fyzické známky po protiprávním jednání, mělo by dojít k procesnímu zdokumentování důkazů ve smyslu trestního řádu, například formou lékařského vyšetření s popisem

zranění, odběru biologických vzorků, fotodokumentace zranění, zajištění oděvů či ohledání těla.

3.3 Délka a specifika výslechu z pohledu vývojové psychologie

3.3.1 Období batolete do 3 let

Z pohledu trestního práva neexistuje žádná limitní hranice věku dítěte určující jeho schopnost být vyslýchán. Podle poznatků z vývojové psychologie se děti mladší 5 let vyslýchát nedají, nicméně někteří psychologové se kloní k nižší věkové hranici, a to 2–3 let. Při výslechu policista pokládá dítěti krátké věcné otázky. Dítě odpovídá krátce. Otázky k určení času jsou irelevantní (včera, dnes, ráno, v létě, v pět hodin), jelikož děti v tomto věku neumí čas poznat. Otázky směřující k určení barvy oděvu jsou těžké, dítě často nedokáže odpovědět. Krátkodobá paměť dítěte se pohybuje v řádech dnů, dlouhodobá není vyvinuta. Je zde riziko velmi omezené schopnosti se soustředit. Doporučená délka výslechu je 15 minut. Aktivní slovní zásoba ve věku 2 let je asi 100–300 slov.

3.3.2 Předškolní věk 3–6 let

Výslech by neměl překročit délku 30 minut. S ohledem na schopnost dítěte udržet pozornost lze za ideální dobu považovat 20 minut. Policista pokládá krátké věcné otázky, hovoří stručně. Dítě může utíkat do světa fantazie, představ (propojuje vzpomínky s fantazií). Neuvádí vědomé lži, nepravdy. Nevnímá prožitou událost jako celek, je vnímavější k detailům, které ho zajímají. Může již umět pojmenovat dny v týdnu a počítat, v dotčeném věku si ale ještě nedokáže reálně představit a správně určit délku trvání prožité události. Při opakování prožitých událostí nedokáže správně vyhodnotit jejich počet. Pojmy málo/hodně/často nedokáže objektivně posoudit. Od 5 let může znát barvy. Již by si mělo uvědomovat, co je špatné a co dobré. Krátkodobá paměť dítěte může dosahovat i řádu týdnů od prožité události. Aktivní slovní zásoba ve věku 3 let je asi 700–900 slov.

3.3.3 Mladší školní věk 6–10 let

Výslech by neměl překročit délku 45 minut. Za ideální dobu lze považovat 30 minut. Děti již mohou udržet u výslechu pozornost a lze je hodnotit jako pravdivé, realistické. Dokážou v závislosti na slovní zásobě popsat a adekvátně odvyprávět prožitou událost. Mají časové a prostorové vnímání, nemají však dostatek zkušeností, aby posoudily, co se stalo. Krátkodobá i dlouhodobá paměť bývá již rozvinuta. Aktivní slovní zásoba u dítěte na konci první třídy může být asi 2 500–3 500 slov.

3.3.4 Starší školní věk 11–15 let

Jedná se o období dospívání. Děti v tomto období podléhají sugesci. Jsou schopny pracovat s abstraktními pojmy a lépe chápat jejich význam. Je u nich rozvinuta jak dlouhodobá, tak krátkodobá paměť. Doporučená délka výslechu je ve věku 10–12 let 30 minut, u dětí ve věku 12–15 let může být významně delší, v závislosti na sdělovaných skutečnostech. Při výslechu je vhodné myslet na to, že v tomto období chce být dítě vnímáno jako dospělé, a ne jako dítě. Věnuje svým citům a pocitům větší pozornost. Aktivní slovní zásoba může být až 10 000 slov.

Obecně platí, že děti si pamatují obsah prožitých událostí ve spojení s emocemi, které je doprovázely, a s citovými prožitky. U všech dětí mladších 15 let platí specifická pravidla pro kladení otázek. Nepokládají se otázky s odbornými názvy. Nepoužívají se pojmy jako trestní řízení, výpověď, poškozený, pachatel, trestný čin a podobně. Policista přizpůsobuje svůj slovník slovníku dítěte: zlý, škaredý, hustý, cool atd. Slova dítěte se zakomponují do dalších otázek. Význam neznámých slov je vhodné si s dítětem vysvětlit, je-li to nutné. Důležité je si ujasnit pojmenování pohlavních orgánů či jiných míst na těle, majících vliv na prověřovaný nebo vyšetřovaný skutek, například: „A jak říkáš tomu, čím čůráš?“ Po odpovědích v intimní oblasti se pokračuje tematicky dále: „Ty víš, jak vypadá pipinka/lulda?“ „Jak vypadal?“ „Povíš mi, co jsi s ním dělala?“ „Popiš mi to prosím, protože já to nevím.“

Otázky adresované dítěti se v souladu s trestním řádem pokládají pouze cestou policejního orgánu, který se nevyhýbá otázkám do intimní sféry, je-li prověřován či vyšetřován trestný čin v sexuální oblasti. Pro

ověření pravdy lze položit otázku významově stejnou, jen jinak formulovanou. Dítě často, aby vyhovělo dospělému vyšetřovateli, používá zaběhlé výrazy, které má naposlouchané z rodiny či ze školky, například: „Bylo to v neděli“ nebo „Bylo to před měsícem“. Vhodné je proto následovat otázkou: „Ty znáš dny v týdnu? Můžeš mi je vyjmenovat?“ „A co znamená před měsícem?“

3.3.5 Dítě 15–18 let

U dětí v tomto věku neplatí žádné omezující doporučení ohledně délky výslechu a k výslechu můžeme přistoupit bez zvláštních specifik. Dítě je trestně odpovědné, a proto je poučujeme jako dospělou osobu. Ve výpovědích se může objevit již vědomá nepravda nebo představy. Pasivní slovní zásoba je až 30 000 slov, aktivní asi 8 000 slov. V tomto období dochází u dítěte k dotvoření osobnosti. Pro komunikaci již používá slangové výrazy a výrazy typické pro jeho vrstevníky.

3.4 Stadia výslechu svědka mladšího 15 let

Vyšetřovatel či jiná osoba provádějí výslech dětského svědka v souladu s trestním řádem a zákonem o obětech. Stadia výslechu jsou v trestním řízení shodná jako u dospělých osob. V případě výslechu dětí mladších 18 let bývá úkon mnohdy prováděn také za využití ustanovení § 102 odst. 1 trestního řádu, což významně zvyšuje použitelnost výslechu jako důkazu u hlavního líčení. Úkonu je přítomen sociální pracovník. Výslech je prováděn zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby jej v dalším řízení zpravidla už nebylo nutné opakovat. V další fázi trestního řízení má být takováto osoba vyslechnuta znovu jen v nutných případech.

Výslech je rozdělen do tří stadií. Úvodní část v sobě zahrnuje poučení dítěte přiměřené jeho věku a je neméně důležitá jako stadia následující. Povinnost poučit dítě o právu nevyprávět je zakotvena

v ustanovení § 100 trestního řádu.⁵ I dítě je ve vymezených případech oprávněno výpověď odmítnout, a to v závislosti na tom, zda je pachatelem osoba blízká, definovaná v ustanovení § 125 trestního zákoníku. Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém (spojuje je krev), osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner (myšleno registrované partnerství). Osobou blízkou jsou také jiné osoby v poměru rodinném (bratranec, strýc, tchán, švagr, druh, snoubenec, osoby vychovávané ve společné domácnosti) nebo obdobném (partner, přítel), které se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.⁶ Dítě je nutné poučit takovým způsobem, aby výslech posléze splňoval procesní podmínky. Poučuje se o významu svědecké výpovědi, například: „Potřebuji si s tebou povídat proto, aby se mi podařilo zjistit, jestli ti strejda/teta dělali něco, co se dětem nesmí dělat, jestli ti strejda/teta nějak ubližovali.“ Zahrnuje to také povinnost poučit dítě o tom, že když si něco již nevybaví, může říci: „Nevím, nevzpomínám si.“ U dětí mladšího věku se ověřuje, zda rozumí pojmům pravda/nepravda, pravda/lež.

Pro bližší vymezení pojmu osoby v poměru rodinném nebo obdobném pak trestní judikatura uvádí, že tento vztah platí jen za předpokladu, že mezi osobami existuje i vztah citový. Orgány činné v trestním řízení tedy musí v každém individuálním případě zkoumat, zda takový citový vztah existuje, či nikoli. Otázku přiznání statusu osoby blízké

⁵ § 100 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád): (1) Právo odepřít výpověď jako svědek má příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh; jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze-li odloučit výpověď, která se jich týká, od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru. (2) Svědek je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojeci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. (3) Odepřít výpověď jako svědek nemůže však ten, kdo má stran trestného činu, jehož se svědecká výpověď týká, oznamovací povinnost podle trestního zákona.

⁶ Sbírka nálezů a usnesení ÚS: ÚS ze dne 9.7.2018 sp. zn. ÚS 955/18, [120/2018 Usn.], přátelství jako vztah obdobný.

by měl mít orgán činný v trestním řízení zodpovězenu ještě před započítáním výslechu.

Příklady poučení:

- „Kdyby ti vadilo, že by mamka mohla být potrestaná za to, o čem si teď budeme povídat, tak mi nemusíš nic říkat, nemusíš si se mnou povídat, kdybys nechtěl.“ (§ 100 odst. 1 trestního řádu)
- „My si tady máme povídat o tvém strejdovi Karlovi. Kdybys ale nechtěl, kdyby ti to bylo nepříjemné, tak mi nemusíš nic říkat.“ (§ 100 odst. 2 trestního řádu)

Druhé stadium je monologické. Pokud si dítě chce povídat (tj. chce vypovídat), přistoupí se k další části, která spočívá v samostatném souvislém vyličení události tak, jak ji dítě vnímalo svými smysly. Do této fáze zasahujeme minimálně, spíše dítě jen podporujeme: „Co bylo potom?“ „Co bylo dál?“ „Je ještě něco, na co si vzpomeneš?“ „Je ještě něco, co bys mi chtěl/a říct?“

Třetí stadium je dialogické a spočívá v pokládání vhodných otevřených otázek a poté otázek uzavřených. U uzavřených otázek, u nichž lze odpovědět ano/ne, je velké riziko sugesce. Vyslychající osoba pokládá otázky, odpovědi, na něž nevzešly ze spontánní části, tedy otázky zpřesňující a taktické.

3.5 Nepřípustné (zakázané) otázky

U výslechu je nutné dbát na to, aby nebyly pokládány kapiózní a sugestivní otázky.

Kapiózní otázka je klamavá, úskočná, předstírající nepravdivé či nepotvrzené skutečnosti, ale i otázka nejasně formulovaná. Otázky svědka svádějí, aniž by to zpozoroval k odpovědi, kterou si přeje vyslychající slyšet.

Sugestivní otázka, nazývaná též návodná, je taková, která v sobě skrývá a naznačuje odpověď. Jde o otázku návodnou, manipulující; v tázací formě vyjadřuje určitý postoj řečníka k tomu, na co se ptá. Tazatel do otázky, ať již vědomě či nevědomě, vkládá požadovanou odpověď. Ze sugestivních otázek plynou i rizika spojená s volbou odpovědi na uzavřenou otázku. Dítě má tendenci uspokojit tazatele a odpovídá

„ano“ například na otázky: „Táta je na tebe zlý?“ „Sundal ti táta kalhoty?“. Dítě může odpovědět kladně i na otázku, které nerozumí. Sugescie je schopnost přejímat nekriticky názory druhých a brát je za vlastní. Dítě se snaží uspokojit přání vyslychajícího, snaží se ho nezklamat. Sugescie může zásadně ovlivnit skutkový děj a relevantnost přenesené informace. Vyšší riziko je u dětí předškolního věku.

4. Neodkladné a neopakovatelné úkony

Výslech dítěte je procesně použitelným důkazem v trestním řízení, avšak pouze při splnění několika kritérií. V trestním řízení mohou nastat a nastávají situace, kdy je nutné realizovat výslech dítěte již v prvním stadiu trestního řízení, které se nazývá prověřování.⁷ Ve stadiu prověřování shromažďuje policejní orgán skutková zjištění, která mají vliv na následný procesněprávní postup a na právní kvalifikaci trestného činu. V tomto stadiu však absentuje obhájce obviněného, což má zásadní vliv na použitelnost důkazů. Obhájce má právo dítěti pokládat otázky prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení, a to až od stadia vyšetřování. Aby mohl být výslech, který mnohdy objektivizuje skutkové okolnosti, použit u hlavního líčení jako důkaz, zaručuje zákonnost úkonu v prověřování přítomnost soudce u daného úkonu, vymezená v ustanovení § 158a trestního řádu. Tento úkon se nazývá neodkladný či neopakovatelný.

Neodkladný úkon je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí zmaření, zničení nebo ztráty důkazů nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést.

5. Vliv obranných mechanismů

Spácháním trestného činu na dítěti (ale nejen na něm) může dojít k aktivaci obranných mechanismů, mezi něž řadíme fantazii, idealizaci, vytěsnění. Psychické obsahy bývají vytlačeny z vědomí do nevědomí

⁷ Prověřování je upraveno v § 158 odst. 3 a násl. trestního řádu. Navazuje na něj fáze vyšetřování, jež je upravena v § 160 odst. 1 trestního řádu a násl.

především proto, že jsou spojeny s určitými negativními pocity, přičemž jedinec je nezpůsobilý prožívat (zpracovat) určité emoce. Hlavním cílem vytěsnění je redukce strachu. Jde o psychický odpor jedince vůči ztrátě vnitřní psychické rovnováhy či integrity osobnosti, kdy dochází k popření a zakrytí nepříjemných zážitků.

6. Závěr

Když se dítě stane zvláště zranitelnou obětí nebo svědkem trestného činu, potřebuje v rámci trestního řízení specifický přístup. Nelze k němu přistupovat jako k osobě dospělé. Zvláštní péče vyplývá z různých právních norem. Dítě může podat věrohodnou výpověď a může být nositelem věrohodných informací. Není žádoucí práci s dětským svědkem podceňovat, bagatelizovat, ale je třeba přistupovat k němu s respektem a s ohledem na jeho věk a mentální úroveň.

PRAMENY

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV o obětech trestných činů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA

Boukalová, H.; Gillernová, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Karolinum, 2020.

Čírtková, L. *Forenzní psychologie*, Praha: Portál, 2013.

Kaloušková, M. a kol. *Role dítěte v trestním řízení*. Pracovní sešit. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2019.

Matiášek, J.; Bárta, B.; Soukup, J. *Výslech a psychologie*. Praha: Orbis, 1966.

Němec, M. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Policejní akademie, 2003.

Procházková, J.; Dušková, P.; Durdík, T. *Poučení dítěte před výsledkem ve speciální výslechové místnosti*. Pracovní sešit. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2017.

Spurný, J. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

Straus, J.; Němec, M. a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.

Vláda ČR. *Důvodová zpráva ze dne 27. 2. 2012 k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů*. Tisk č.617/0. Praha: Poslanecká sněmovna, 2012.

SUMMARY

This article deals with the basic procedures of criminal procedural law when working with child witnesses. Familiarizes with the special conditions and environment in which the child is interrogated. It deals with specific procedures for recording interrogations of victims as particularly vulnerable victims and witnesses of criminal activity compared to interrogations of adults. He also draws attention to the fact that, even outside of criminal law, it is necessary to approach children with special sensitivity, consideration and professional knowledge when reliving the event. It connects the findings of developmental psychology with the application of criminal law. It approximates the basic differences in the child's psyche with regard to the child's age, which must be respected when questioning the child.

KEY WORDS

child, interrogation, victim, acts, criminal code, special interrogation room

Syndrom CAN, autentičnost a věrohodnost výpovědi

PhDr. Helena Khulová

ANOTACE

CAN syndrom (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte) vzniká v důsledku nepřijatelného jednání dospělé osoby. Součástí jsou CSA (*child sexual abuse* – sexuální zneužívání dětí) a CSEC (*commercial sexual exploitation of children* – komerční sexuální zneužívání či vykořisťování dětí). Zneužívání může dítě negativně ovlivnit po zbytek jeho života. Tyto následky jsou způsobeny jednak samotnou traumatickou událostí, ale také přístupem rodiny, známých, vyslychájících a justice. Výslech musí být veden empaticky a dítě nikdy nesmí být výslechem poškozeno. Vhodná je účast psychologa, který později na základě opatření Policie ČR posuzuje autentičnost výpovědi dítěte. Při posouzení výpovědi dítěte vychází psycholog z metody označované jako analýza validity výpovědi (*statement validity assessment*).

KLÍČOVÁ SLOVA

CAN, výpověď a výslech dítěte, znalecký posudek

1. CAN (child abuse and neglect)

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je definován jako tělesné či duševní poškození nebo narušení vývoje dítěte, které vzniká v důsledku nenáhodného jednání dospělé osoby, jež je v dané společnosti nepřijatelné.¹ Součástí syndromu CAN jsou syndrom

¹ Vágnerová, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.

CSA (*child sexual abuse* – sexuální zneužívání dětí) a syndrom CSEC (*commercial sexual exploitation of children* – komerční sexuální zneužívání či vykořisťování dětí).

Příčinou vzniku CAN (CSA, CSEC) je nevhodné chování dospělé osoby, zároveň však i způsob, jakým dítě negativní podněty zpracovává. Může se projevit minimálně, může mít krátkodobé následky, ale také může v jeho důsledku dojít i k trvalému závažnému narušení vývoje dítěte.

Retrospektivní studie české populace z roku 1999² uvádí, že z reprezentativního vzorku 1112 osob 25,7% uvedlo, že se setkalo s nějakou formou sexuálního zneužití. Trvalé následky pohlavního zneužívání v dětství pocítovalo 40% žen z tohoto souboru. V případě zneužití příbuznou osobou si trvalé následky nese více než polovina z nich, nepřibuznou osobou asi jedna třetina. U mužů se jedná o 37% u zneužití příbuznou osobou a 15% u zneužití nepřibuznou osobou.

Obecně platí, že závažnost důsledků sexuálního zneužívání je tím vyšší, čím je dítě mladší a čím déle zneužívání trvá. Významnými faktory jsou blízkost zneužívající osoby, zda je dítě na pachateli závislé a zda chybí podpora členů rodiny. Důležitá je rovněž míra použitého násilí.

Petr Weiss³ popisuje pachatele sexuálního zneužívání dětí jako autoritu, která má ve většině případů nadřazenou roli (např. rodič, učitel, vychovatel) a dítě je na něm závislé. Kognitivní, emocionální a sociální nevypěstlost dítěte ho staví vůči pachateli do pozice slabšího a bezbranného. Dítě není schopno rozpoznat nepřiměřenost požadavků dospělé osoby. Často neví, na co má dospělý ve vztahu k němu právo, nemůže se autoritativně ani mocensky prosadit.

Dítě má z pachatele strach akcentovaný iracionálním přesvědčením o jeho všemocnosti. Jindy, přestože vůči němu pociťuje nechuť, ho nechce jako blízkého člověka ztratit. Vztah k pachateli je ambivalentní. Vzácnější je pozitivní vztah k pachateli v situacích, kdy je dítě na pachatele nějakým způsobem fixováno.

² Pöthe, P. *Sexuální zneužívání dětí v rodině*. v Weiss, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada, 2005.

³ Weiss, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005.

V důsledku sexuálního zneužití dochází u dítěte k poškození v rovině tělesné, emocionální a sociální.⁴ **Tělesná újma** zahrnuje narušení tělesné integrity (mění se vztah k vlastnímu tělu, tělo je vnímáno jako cizí, znehodnocené, pošpiněné). Může dojít ke zraněním, od lehčích až po závažná, případně k úmrtí. **Emocionální újma** představuje změnu citového prožívání. Je výrazem traumatizace ze sexuálního zneužívání a odvíjí se od pocitů zrady, které zneužívané dítě vnitřně prožívá. Ve vztahu k přítomnosti prožívají zneužívané děti stud, vinu, ponížení, pošpinění. Ve vztahu k budoucnosti jsou to především pocity beznaděje. Emocionální změny se u dětí mohou projevat smutkem, depresemi nebo hněvem a hostilitou. Dítě může působit vývojově opožděně. Změna citového prožívání omezuje zvědavost a motivaci k dobrým výkonům. Rovněž se dítě může jevit jako lhostejné, bez jakýchkoliv emocí. Mluvíme o disociaci emočního projevu (odloučení od emočního projevu) jakožto obranné reakci v situacích, s nimiž se dítě nedokáže vyrovnat. Z krátkodobého hlediska se může taková reakce jevit jako efektivní, neboť ochrání před nesnesitelnou bolestí, nicméně z hlediska dlouhodobého bývá spojována se sníženou schopností celkového psychického fungování. Je provázena nízkým sebevědomím, selháváním v interpersonálních vztazích, úzkostí, depresemi. **Sociální újma** spočívá v sociálním stigmatu, které dítě získává. Stává se „poznamenaným“, „zneuctěným“, tudíž mimo sociální normu. Okolím bývá přijímáno ambivalentně, lidé ho litují, zároveň se distancují.

Dítě především nedokáže adekvátně posoudit situaci. Pod tlakem pachatele nabývá dojmu, že je to běžné, že se tak chovají i jiné děti, že to samo chtělo apod. Výsledkem je dezorientace kombinovaná s pocity viny, nejistoty a strachu z dalšího dění. Dítě se bojí o zneužívání mluvit, stydí se, cítí vinu, má strach z dalších útrap (z trestu, odmítnutí, ztráty domova). Ztrácí pocit jistoty a bezpečí, nikomu nevěří, zvláště pokud ho v rodině nikdo nepodpoří a nepomůže mu. Prožitek zrady blízkých osob se promítne do postoje dítěte k širšímu okolí. Stává se podezřívavým, pesimisticky nastaveným, nedokáže odhadnout, kdo má k němu jaký vztah.

⁴ Vágnerová, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.

Obvyklou posttraumatickou odpovědí chlapců je externalizace – tendence k aktivnímu odreagování. Chovají se agresivně, potřebují si potvrdit svoji moc nad někým jiným, obvykle slabším, bezmocnějším a zranitelnějším, než jsou sami. Obvyklou posttraumatickou odpovědí dívek je internalizace – trápí se, a pokud se objeví agresivita, jde především o autoagresi.⁵

2. Výpověď a výslech dítěte

Pravidla výslechu jsou dána trestním řádem. Psychologie výslechu (forenzní psychologie) funguje jako pomocná doplňková disciplína, určitá podpora. Nenabízí žádné triky k manipulaci s vyslychaným, které by překročily právní rámec, a nemůže nabídnout ani žádný zvláštní psychologický postup, který by přiměl vyslychaného sdělit proti své vůli to, co sdělit nezamýšlí.⁶ Po odhalení a během vyšetřování sexuálního motivovaného trestného činu čelí dětské oběti často sekundárnímu traumatu v důsledku nedůvěry, obviňování a odmítání ze strany okolí. Obecně bývají děti v rámci výslechu běžně způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď. Významnou roli hraje věk a intelekt dítěte, důležitá je však především celková atmosféra výslechu. Nepříjemné pocity, navozené nepříznivým prostředím či osobou vyslychajícího, mohou mít velmi negativní vliv na duševní stav dítěte a vedle prohloubení traumatického prožitku naruší jak jeho ochotu vypovídat, tak jeho paměťový výkon, a výpověď tím znehodnotí.

Vyslychající musí k dítěti přistupovat s pochopením, empatií a trpělivostí. Je vhodné hned zpočátku navodit v dítěti dojem, že vyslychající je informován, co se stalo, a má k dispozici informace objasňující projednávaný případ. Klademe otázky, na které může dítě správně a snadno odpovědět. Dodávají mu sebedůvěru, že výslech zvládne. Dítě pak vypovídá ochotněji. Používáme jednoduchá, srozumitelná slova a otázky pokládáme otevřené, aby dítě nemohlo odpovídat pouze ano, nebo ne. Pokud děti otázce nerozumí, často odpovídají ano. Dítě povzbudíme, aby o své zkušenosti mluvilo, že samo nemá co skrývat.

⁵ Weiss, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005.

⁶ Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

Vyzveme je k doplnění dosud sděleného tak, aby promluvílo i o tom, co dosud skrývalo. Ptáme se na případné rozpory ve výpovědi, aby vyslychané dítě při jejich vysvětlování sdělilo zamlčované informace.

Čím více se dotazujeme, tím více detailů můžeme získat. Je třeba však myslet na to, že otázkami nepřímou nutíme dítě k odpovědím, a to obzvláště tehdy, když se nám podaří navázat s ním velmi dobrý kontakt. Dítě velmi citlivě reaguje na působení vyslychajícího. Snaží se odhadnout jeho očekávání a snaží se mu vyhovět. Uvádí to, co si myslí, že vyslychající chce slyšet. Může vypovídat nevěrohodně, a přitom vůbec nemusí dostávat otázky zjevně sugestivní.

Jestliže dítě výsledku uhýbá, je unavené, nebo situaci intelektově nezvládá, případně má emocionální zábrany, nebo dojde ke kombinaci více uvedených faktorů, je vhodné výslech přerušit, nechat dítě odpočinout, případně otázky přeformulovat tak, aby byly srozumitelnější. Na emocionální zábrany je vhodné se zeptat: „Je o tom asi těžké mluvit, že?“ Dítě nesmí být výsledkem poškozeno. Negativním důsledkům výsledku je nutné předcházet.⁷

3. Znalecký posudek z odvětví klinické psychologie

Znalecký posudek z odvětví klinické psychologie slouží k posouzení autentičnosti výpovědi. Při posuzování validity výpovědi sexuálně zneužitého dítěte vychází psycholog z metody označované *statement validity assessment* (analýza validity výpovědi). Jedná se o nejčastěji citovanou a používanou metodu analýzy specifické věrohodnosti výpovědi, kterou popsali němečtí a švédští autoři Arntzen, Trankell, Undeutsch, Steller a Köhnken.

Je založena na hypotéze německého psychologa Udo Undeutsche, že výpověď odvíjející se od skutečných vzpomínek se liší obsahově i kvalitativně od výpovědi fantazijní či smyšlené. Jedná se o metodu povinnou jako součást znaleckého vyšetření věrohodnosti v Německu. Standardně je vyžadována rovněž v Rakousku, Švédsku, Švýcarsku

⁷ Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

a Nizozemsku. Akceptovatelná jako důkaz je v USA. Ucelený přehled o této metodě podávají autoři Ptáček a Čírtková.⁸

Metoda zahrnuje tři hlavní elementy. Prvním je strukturované interview. Druhým je na kritériích založená obsahová analýza (*criteria-based content analysis*, CBCA), která systematicky posuzuje obsah a kvalitu získané výpovědi. Třetí je hodnocení výsledků CBCA prostřednictvím sady otázek (validity checklist).

Metoda SVA předpokládá důkladné studium všech dostupných materiálů k případu (analýza případu) před tím, než znalec přistoupí k samotnému rozhovoru s dítětem (strukturované interview). Dítě poskytne vlastní popis události. Následuje kritériální analýza obsahu sděleného (CBCA – *criteria-based content analysis*). Ta je postavena na doslovném přepisu záznamu výpovědi posuzovaného dítěte. Vhodný je i videozáznam, který umožní zhodnotit také neverbální chování posuzované osoby. Následuje hodnocení výstupu kritériální analýzy obsahu prostřednictvím seznamu otázek (validity checklist).

Analýza případu zahrnuje vedle studia poskytnutého spisového materiálu rovněž znalost dítěte a jeho sociálních a rodinných poměrů. Je východiskem pro formulaci konkrétních otázek kladených dítěti. Semistrukturované interview předpokládá kladení otevřených otázek, např.: „Řekni mi, co se přihodilo.“ Je nezbytné vyvarovat se sugestivních a návodných otázek: „Dotýkal se tě ten muž?“ Za přijatelné jsou považovány otázky typu: „Byl ten muž v bílém nebo v černém?“, kdy pokračujeme: „Co měl na sobě bílého?“

Poté zjišťujeme přítomnost CBCA kritérií, která indikují pravděpodobnost, že výpověď vychází spíše z epizodické paměti než z fantazie. Nezahrnují a nehodnotí příznaky lži. CBCA kritéria byla stanovena na základě výzkumů dětské paměti a souvislostí s možným sexuálním zneužitím. Posuzují logickou strukturu výpovědi, tedy zda výpověď dává smysl. Zaznamenávají, nakolik je výpověď bohatá na detaily (požadavek rozvést některé problémy vede ke sdělení dodatečných informací pravděpodobněji u příběhu, který je pravdivý, než u vymyšlené

⁸ Ptáček, R.; Čírtková, L. Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment“. *Čes. a slov. psychiatrie*, 2012, 108(6), s. 305–310.

výpovědi). Sledují prostorovou a časovou provázanost (událost je zakotvena v čase a prostoru a jednotlivé akce jsou spojeny s jinými denními aktivitami) a dále líčení interakcí, jež proběhly v rámci inkriminovaného děje mezi obětí a údajným pachatelem, reprodukci rozhovorů, líčení komplikací v průběhu děje nebo líčení nápadných, zvláště překvapivých detailů a rovněž líčení vlastních vnitřních prožitků a psychických pochodů pachatele.

Na základě seznamu (*validity checklist*) dochází ke konfrontaci výstupů CBCA analýzy s různými faktory, které mohou mít vliv na celkový výsledek, především rozpory mezi výpovědí a reálnou skutečností.

Variant dětské výpovědi může být několik. Výpověď je buď věrohodná, nebo se jedná o výpověď křivou (lež dítěte). Výpověď může být nevěrohodná v důsledku sugesce, ať už záměrné či bezděčné způsobené třetí osobou, nebo v důsledku autosugesce (chybí úmysl klamat) podmíněné často neschopností dítěte rozlišovat mezi fantazií a realitou.

Utváření výpovědi u dětí probíhá obdobným způsobem jako u dospělých. Stejně jako dospělí jsou vystaveny rizikům úbytku nebo nepřesnosti zapamatovaných podrobností. Zároveň obecně platí, že děti školního věku podávají často lepší paměťové výkony než dospělí. Pamatují si prožité události spíše popisným, fotografickým způsobem a mohou překvapit líčením životního příběhu s řadou detailů, které dospělému spíše unikly.

4. Závěr

Se sexuálním zneužíváním se za život setká přibližně 25 % dětí. Pro snížení rizika trvalých následků je důležitý přístup vyslychajícího. Dítě nesmí být výsledkem ještě více poškozeno. U trestných činů spáchaných na dětech je potřeba mít v průběhu trestního řízení neustále na zřeteli, jak se projednávaný čin může odrazit na kvalitě budoucího života dítěte.

LITERATURA

- Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.
- Ptáček, R.; Čírtková, L. Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment“. *Čes. a slov. psychiatrie*, 2012, 108(6), s. 305–310.
- Vágnerová, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.
- Weiss, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005.

SUMMARY

CAN (Child Abuse and Neglect) syndrome arises as a result of unacceptable behavior of an adult. It includes the CSA (Child Sexual Abuse) and CSEC (Commercial Sexual Exploitation of Children) syndrome. This form of abuse negatively influences children for their whole life. Such consequences are caused by the traumatic event as well as the attitude of the friends, relatives, law enforcement and criminal justice. Questioning of the child must be conducted empathically and the child must never be harmed. Participation of a psychologist is suitable, when assessing the child's statement it is based on the Statement Validity Assessment method (analysis of the validity of the statement).

KEYWORDS

CAN, statement and questioning of the child, expert opinion

Dynamika zneužívania maloletých a jej dôsledky

Mgr. Marta Andraščíková, MS.

ANOTÁCIE

Tento článok opisuje niektoré charakteristiky správania páchatelov sexuálneho zneužívania a ich dynamiku a manipulatívny prístup k deťom alebo iným zraniteľným osobám. Druhá časť ponúka definíciu a vysvetlenie *groomingu* a jeho vplyvu na obeť. Tretia časť skúma dôsledky traumatického vplyvu sexuálneho zneužívania na duchovný život obetí. Štvrtá časť popíše manipulatívnu stratégiu páchatela a jeho obranné mechanizmy. Posledná časť navrhuje, čo môžeme ako spoločnosť urobiť na ochranu našich detí a iných zraniteľných osôb.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

páchateľ, sexuálne zneužitie, grooming, manipulačné obrany

1. Úvod

Chceme spoločnosť bezpečnú pre naše deti a pre všetkých, čo sa nevedia brániť, tak ako ju chceme aj pre seba samých. Máme potrebu postaviť sa proti zlu a chrániť si svoju dôstojnosť. Preto je pochopiteľnou túžbou vedieť, kto vlastne môže byť páchatelom sexuálneho zneužívania. Je veľa mýtov, predsudkov a aj popieraní. Jedni tomu nemôžu, nechcú uveriť a iní sa môžu slepo rútiť do upodostievania každého. V tomto príspevku nebudem presne hľadať, kto má alebo nemá pravdu, kto je alebo nie je vinný. Snahou príspevku je pomôcť vnímať trochu viac osobu páchatela a načrtnúť jeho možné dynamiky pochybného

správania, sietí úlisných vzťahov a emočných pascí, ktoré premyslene kóduje, šikovne splieta a nenápadne nastavuje pre uspokojenie svojich neosedlaných túžob a žiadostí.

2. Charakteristika páchatel'a sexuálneho zneužívania

Odborné publikácie poukazujú na rôzne charakteristiky páchatel'ov sexuálneho zneužívania a zároveň konštatujú, že neexistuje presne vymedzená charakteristika osobnosti páchatel'a. Môžeme ju len popisovať na základe skúsenosti, no tie sa nedajú uniformovať. Vidíme však znaky, ktoré sa častejšie vyskytujú, ako uvádza Karkošková¹, napr.:

- **Dospelý je psychosexuálne v rovnakom „veku“ ako obeť.** V prípade týchto dospelých osôb bol ich psychický vývoj spomalený a preto, hoci majú telo dospelého, sú emocionálne dieťaťom. Preto inklinujú k deťom a často majú záujmy dieťaťa. Nie však všetci v kontakte s dieťaťom musia prežívať sexuálne vzrušenie.
- **Dospelí majú vážne neuropsychologické poruchy.** U týchto dospelých má ich mozog vrodené deficity alebo bol počas života nejakým spôsobom negatívne ovplyvnený. U niektorých dospelých so závažným neurokognitívnym deficitom sa môže vyvinúť príťažlivosť k maloletým, hoci treba poznamenať, že u veľkej väčšiny sa tak nestane.
- **Dospelí boli sami ako maloletí zneužívaní.** V týchto prípadoch, ak boli dospelí sami sexuálne zneužívaní ako maloletí, môžu byť psychosexuálne zakrpatení vo veku svojej viktimizácie a ako dospelí sa môžu snažiť psychicky „odčiniť“ svoju vlastnú viktimizáciu disfunkčným spôsobom. Napriek tomu sa väčšina obetí sexuálneho zneužívania detí nestane páchatel'mi.

Karkošková² ďalej uvádza, že niektorí dospelí sú sexuálne kompulzívni a ich konanie môže ukazovať známky kriminálneho správania

¹ Karkošková, S. *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016, s. 80–83.

² Tamtiež.

nezávisle od veku obete. Niektorí zneužívatelia trpia výraznou pasívnou a závislou osobnosťou a môžu sa cítiť nepohodlne v kontakte s dospelými. Lepšie si rozumejú s maloletými, pri ktorých sa cítia bezpečne a neohrozene. Niektorí sú považovaní za pedofilov a môžu mať sexuálnu príťažlivosť k maloletým pred pubertou. Iní majú príťažlivosť k starším deťom, ktoré sú v puberte, a vtedy hovoríme o hebeofilii. Sexuálnu príťažlivosť k maloletým v postpubertálnom období označujeme ako efebofiliiu.

Osoby s patologickými črtami osobností, ako sú napr. narcistické, majú malú alebo žiadnu empatiu alebo svedomie. Využívajú ľudí pre vlastné potešenie, vedia si veľmi dobre vysvetliť alebo ospravedlniť svoje narcistické konanie. Tiež to môžu byť ľudia s asociatívnym správaním.

Toto sú len niektoré z dôvodov, prečo niektorí dospelí obťažujú maloletých. Niektorí páchatelia sexuálneho zneužívania detí majú viacero z týchto charakteristík, ktoré sa navzájom nevylučujú.

V spoločnosti existuje však aj veľa mýtov o páchateloch, ako napríklad, že to sú výlučne sexuálni devianti, násilníci, nejakí zlí, neuspokojení jedinci. V realite to však môžu byť ľudia, ktorí sú obeti veľmi blízki. Mnoho ráz tí, na ktorých sú deti a inak zraniteľní ľudia najviac odkázaní, ako napr. ich blízki alebo vzdialení príbuzní, tréneri alebo učitelia, kňazi alebo iní zástupcovia cirkví. Jednoducho ľudia s prirodzenou morálnou alebo duchovnou autoritou, navonok vystupujúci spoľahlivo, dôveryhodne a priateľsky. Pováčšine ich sociálne okolie ich vníma ako zanietých, ochotných ľudí s vysokou schopnosťou sa obetovať. Neraz sa stáva, že sú to práve oni, ktorí si zoberú na „svoje ramená“ nepríjemné úlohy alebo ťažko dosiahnuteľné ciele. Toto ich navonok altruistické správanie má za cieľ posilňovať pocit moci a výnimočnosti za cieľom zmanipulovania okolia a potencionalnej obete pre naplnenie svojich neuspokojených sexuálnych potrieb.

Páchateľ sexuálneho zneužívania detí (CSA z angl. *child sexual abuse*)³, ako uvádza Karkošková,⁴ používa premyslenú manipuláciu, aby dieťa prinútil k účasti na sexuálnej aktivite a k zotrvaníu v deštruktívnom vzťahu. Častým nástrojom jeho manipulácie je emocionálne zvädzanie, získanie dôvery dieťaťa, ale i dôvery rodiny, nebadané posúvanie hraníc medzi primeraným a neprimeraným dotykom, sľuby a úplatky, vyhrážky, uisťovanie o normálnosti správania, mlčanie, pozitívny sociálny imidž alebo autorita.

Odborná prax a výskumy napriek všetkým pokusom uchopiť charakteristiku páchatela nedávajú všeobecne platný popis alebo definíciu osobnosti. Nedá sa určiť ani podľa pohlavia, veku, rasy či sociálneho postavenia. Tie isté prieskumy však prinášajú niektoré opakujúce sa a možno až zarážajúce charakteristiky. Navonok sú páchatelia zväčša funkční, spoločnosťou akceptovaní, normálni ľudia.

Jednou zo spoločných charakteristík je zneužívanie moci, manipulácia, ktoré vytvárajú priestor na vykorisťovanie obetí a vytváranie závislosti od nich samých. Je to spôsob, ktorým sa pestuje vzťah medzi sebou a obeťou, ktorý poznáme pod pojmom *grooming*.

3. *Grooming* ako zavadzajúci vzťah

Väčšina páchatelov sexuálneho zneužívania detí svoje obeť dobre pozná a zvyčajne si svoje obeť „pripravuje“ dlhší čas, než ich skutočne zneužije. *Grooming* je proces, pri ktorom si páchatel postupne vytvára „špeciálny“ vzťah s potenciálnou obeťou a začína čoraz výraznejšie prekračovať hranice, až nakoniec obeť sexuálne zneužije.⁵ Budovanie dôvery medzi sexuálnym páchatelom a jeho obeťou, sa môže uskutočniť cez sociálne siete – off-line alebo v priamom kontakte – on-line.

³ CSA (z angl. *child sexual abuse*) je medzinárodná skratka pre sexuálne zneužívanie detí, ktoré patrí medzi najzávažnejšie sociálno-patologické javy, s potenciálom celého spektra dlhodobých negatívnych následkov na kvalitu života obetí.

⁴ Karkošková, S. *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016, s. 80–83.

⁵ Rossetti, S. *Keeping Children Safe: Understanding Perpetrators and Prevention. E-learning programme for the prevention of sexual abuse of minors*. Roma: Centre for Child Protection, 2018, s. 5.

Grooming pri sexuálnom zneužívaní má svoju dynamiku, podstatou ktorej je asymetrický vzťah medzi páchatelom a obeťou, ktorého základom je manipulovanie, a ktorý je budovaný cez podmaňovanie, ovplyvňovanie a ovládanie obeť.⁶ Táto dynamika manipulácie sa na samom začiatku veľmi ťažko rozpoznáva, lebo navonok sa môže podobáť veľmi starostlivému, podporujúcemu a hodnotu dávajúcemu vzťahu. Vo formačnej príručke pre formátorov a vychovávateľov, autori popisujú tri fázy dynamiky zneužívania: plánovanie, lákanie a uskutočnenie zneužitia.⁷ Skôr ako páchatel vstúpi do tejto dynamiky, musí prekonať vlastné vnútorné psychické zábrany a následne zábrany sociálneho prostredia dieťaťa.

3.1 Vnútorné psychické zábrany páchatela

Sú to práve sexuálne fantázie a predstavy páchatela. Môže prežívať vo svojich frustrovaných fantáziách napätie z neuspokojených sexuálnych potrieb, z nevyličených zranení alebo skrytých túžob, ktoré nikdy neboli vyjadrené a spracovávané. Tento vnútorný svet páchatela má svoj vlastný život a dynamiku. Môže ísť o celý súbor popieraných emócií, prejavujúci sa v emočnej labilite alebo narcistických očakávaníach, nárokoch, ktoré však páchatel nevníma ako problematické.

Vo vnútornej dynamike páchatela môžeme vidieť jeho postupné prechádzanie od snívania o erotickom vzrušení do jeho samotného uskutočnenia. Neraz to znamená, že najprv sám v sebe musí prekonať zábrany, či už alkoholom, alebo drogami. Postupne sa jeho svedomie a morálne hodnoty otupia natoľko, že stráca úctu k druhému človeku. Tieto fantázie sú následne prenesené do vonkajších skutkov páchatela namierených na obeť.

⁶ Deodatová, A., Cencini, A., Ugolini, G. *Zranění způsobená zneužíváním. Pomůcka pro formátory, vychovatele a pastorační pracovníky*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, s. 41–43.

⁷ Tamtiež.

3.2 Vonkajšie zábrany spoločnosti a obeť

Len čo v sebe prekoná tieto vnútorné zábrany, začne pracovať na vonkajších prekážkach a my môžeme sledovať fázu *groomingu*. Po fáze fantazírovania o sexuálnom uspokojení si páchatel' vyhlíadne obeť, plánuje, ako sa s ňou zblíži, a nakoniec uskutoční samotné zneužitie. Na základe skúsenosti vnímame, že *grooming* sa uskutočňuje v niekoľkých krokoch.

3.2.1 *Grooming* a sociálne prostredie dieťaťa

Na začiatku si páchatel' vybuduje dobrý vzťah so sociálnym okolím dieťaťa. Mnoho ráz to môže mať uľahčené svojou sociálnou rolou, autoritou, dôverou blízkeho okolia dieťaťa. Ak je páchatel' niekto mimo rodiny, často sa snaží najprv získať rodičov, ktorí sú pre dieťa dôveryhodné osoby. Dieťa tak bude mať istotu rodičov, že sa toho človeka nemusí obávať, a tým si páchatel' zaistí bezproblémovú a ničím nepodozrievanú cestu k obeť.

Najčastejším páchatel'om, ako uvádza Karkošková,⁸ je štatisticky blízky alebo vzdialený rodinný príslušník (otec, brat, bratranec, strýko), jednoducho osoba, ktorá je dôverne známa dieťaťu, čo sťažuje celú situáciu obeť tomu rozumieť alebo o tom komukoľvek hovoriť. Tu páchatel' zákonite má moc nad dieťaťom, ktoré je mnoho ráz aj v závislom vzťahu od príbuznej osoby. Páchatel' nemusí vynaložiť veľkú snahu na zmanipulovanie prostredia.

Obzvlášť pre fyzickú alebo citovú neprítomnosť rodičov môžu byť obeť citovo vyprahnuté a závislé. Chýba im rodičovská postava, vzťahová väzba, ktorá by ich chránila, pomáhala nabíjať ich citový svet. V týchto prípadoch nezriedka býva páchatel'om niekto zo širšieho sociálneho prostredia. To môžu byť učitelia, tréneri, kňazi, pracovníci rôznych inštitúcií a zariadení, ktorých sociálne prostredie môže dokonca vnímať ako pozitívnu otcovskú postavu pre dieťa, ktoré je takto citovo deprimované. Páchatelia túto citovú núdzu vycítia a využijú ju ako vstup do citového sveta obeť.

⁸ Karkošková, S. *Obeť sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016, s. 80–83.

Ďalším spôsobom je oslovenie dieťaťa cez sociálne siete. Páchateľ buduje v dieťati pocit výnimočnosti: „ty si šikovnejší ako všetky ostatné deti“, dáva mu pocit výnimočnosti a niekedy aj ochrany, ak má dieťa ťažkosti zapojiť sa do rovesníckej skupiny.

Vo všeobecnosti sa páchateľ snaží podporiť obeť rôznymi spôsobmi, len aby si získal plnú dôveru. Nezriedka je to kupovaním darčiekov, ktoré si rodičia nemôžu dovoliť, nezištnou pomocou pri doučovaní alebo venovaním pozornosti, ak dieťa nemá dostatok pozornosti vo svojom prirodzenom prostredí.

Problémom je, že vo všetkých týchto prípadoch sa zneužije moc, dôvera spoločnosti a dieťaťa, ktoré sa postupne stáva závislé od vzťahu, ktorý je zneužívajúci.

3.2.2 Izolácia obeť⁹

Autori formačnej príručky ďalej pokračujú popisom správania, ktorým si páchateľ vytvára priestor pre ďalší krok, ktorým je izolácia obeť. Snaží sa vytvoriť situáciu, kde by mohol byť s obeťou sám. Zverí obeť nejakú úlohu, pozve ju do spolupráce na nejakom projekte alebo ju poprosí o pomoc, napr. s počítačom. Pozýva obeť von na prechádzku, do kina, prípadne na výlety bez dozoru rodičov, ktorých dôveru už má alebo ktorí sa až tak veľmi o dieťa nestarajú. Páchateľ, ako sme povedali, si medzitým spriatelil sociálne a rodinné prostredie, vybudoval si dôveru okolia, takže všetky tieto kroky sa javia ako veľmi prirodzené a okolie nemusí vidieť nič podozrivé. Dokonca rodičia dajú aj súhlas na prespanie obeť v dome páchateľa, lebo má ich plnú dôveru a navonok sa javí neškodne.

Páchateľ dostáva maloletú osobu do situácií, kde je nahota akceptovateľná, napríklad plaváreň, šatňa, spoločné sprchy v telocvičniach. Môže sa to začať navonok nevinnými dotykmi, ktoré si dieťa nespája s ničím sexuálnym, no predátor áno. Pohladenie po vlasoch, ruka cez rameno, šteklenie, hravé zápasenie. Dieťa sa stane menej ostražitým

⁹ Deodatová, A., Cencini, A., Ugolini, G. *Zranění způsobená zneužíváním. Pomůcka pro formátory, vychovatele a pastorační pracovníky*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, s. 44–45.

a dotyky zo strany páchatela vníma ako niečo prirodzené, čo môže v dieťati vzbudiť prirodzenú zvedavosť na sexualitu. Páchatel pod rúškom vzdelávania – výchovy začne viesť rozhovor na túto tému, ukáže dieťaťu pornografický materiál, prípadne prejde priamo na sexuálne dotyky. Samozrejme, toto všetko dieťaťu opíše ako normálne a prirodzené, pretože všetci to tak robia. Nezriedka páchatel podáva obeť aj alkohol alebo omamné látky, aby bola obeť viac uvoľnená. Takto sa naplno a bez upodozrievania začína uskutočňovať normalizácia sexuálneho správania.

Tým, že je páchatel dôverne známy, ako popisuje Karkošková,¹⁰ zriedkavo používa násilie alebo fyzický nátlak, aby získal prístup k maloletým. Namiesto toho používa zvädzanie a stratégie presviedčania založené na zvláštnom priateľstve, pri ktorom dieťa chce s ním tráviť čas a váži si tento vzťah. Páchatel môže používať nejaké manipulačné vyjadrenia, ako napr.: „Ako dobre, že sme tu spolu.“ „Ty si taká výnimočná, môžem sa na teba vo všetkom spoľahnúť.“ „Ty si moja pravá ruka, bez teba by som to tu nezvládol.“ „Ak večer nemáš čas na prechádzku, tak sa cítim osamelý.“ Tieto jemnejšie formy nátlaku zanechávajú v dieťati alebo dospelujúcom pocit zodpovednosti za tento vzťah alebo za falošné šťastie toho druhého. To je v konečnom dôsledku máťúca informácia pre dieťa, kto tu koho zneužíval, koho je to vina.

Každý z týchto faktorov prispieva k scenáru, v ktorom vypočítavý známy páchatel môže v priebehu mnohých rokov zvädzať a sexuálne zneužívať množstvo detí bez akéhokoľvek podozrenia.

3.2.3 Udržiava tajomstvá s maloletými¹¹

Posledným krokom *groomingu* je vyvolanie pocitu viny, prípadne hanby u obeť. Prostredníctvom rafinovaného zavádzania a nátlaku sa môže páchatel pokúsiť presviedčať obeť aj seba, že sexuálne akty boli dobrovoľné. Páchatel si často dá záležať na tom, aby v obeť navodil

¹⁰ Karkošková, S. *Obeť sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016, s. 80–83.

¹¹ Deodatová, A., Cencini, A., Ugolini, G. *Zranění způsobená zneužíváním. Pomůcka pro formátory, vychovatele a pastorační pracovníky*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, s. 44–45.

sexuálnu reakciu. Dieťa nevie, že žiadny vnútorný počítač nekontroluje fyziologické reakcie. Nevie, že ľudské telo nie je naprogramované, kedy má sexuálne reagovať, s ktorými osobami alebo za akých okolností. Kontext zneužívania prepletený s pocitmi vzrušenia pôsobí na dieťa mäťúco. Páchateľ využíva túto zmätenosť, aby udržal nad dieťaťom kontrolu, aby dieťa uverilo, že s tým súhlasí: „Máš to rád. (...)“ Páchateľ môže tvrdiť: „Nebol to sex, bola to výchova“, lekársky „kontroluje“ sexuálne partie maloletého alebo je to súčasť „sexuálnej výchovy“, alebo len „hra“, nácvik hygienických návykov. Stáva sa aj to, že otcovia hovoria dcéram, že toto je výsada ocka a privilegium dcéry, aby bola správne uvedená do sexuálneho života. Stáva sa, že páchatelia obviňujú neplnoleté osoby z toho, že na nich sexuálne „vybehli“ alebo že sú vo vzťahu agresorom. Ide o manipuláciu s obeťou, hoci môže byť aj súčasťou kognitívneho skreslenia páchatela, a teda páchatel tomu skutočne verí.¹²

Páchateľ sa tým snaží udržať svoje konanie v utajení a pod rúškom spoločného tajomstva zo začiatku zaväzuje deti, aby o tom nehovorili. Napokon sa prikloní aj k výhražným a manipulačným vyjadreniam. „Nikomu to nepovedz, lebo...“ „Aj tak ti nikto neuverí, nič sa vlastne nestalo, sám/a si to chcel/a, mysleli by si, že si blázon, nikto by nám nerozumel, mali by sme obaja z toho problémy, ak to povieš, ublížim si / tebe / tvojej rodine.“ Dieťa je mnoho ráz zmanipulované do takej miery, že aj po odhalení zneužívania okolím sa násilníka zastáva a tento vzťah vníma ako plnohodnotný partnerský vzťah.¹³

Keďže proces *groomingu* môže byť postupný a využíva citovú nezaplnenosť maloletých, je veľmi dôležité, aby sme ako dospelí zasiahli, keď vidíme takýto proces *groomingu*, keď si všimneme, že vzťah medzi zneužívateľom a potenciálnou obeťou sa stáva čoraz exkluzívnejším. Keď sa my sami začíname cítiť nepríjemne z nadmernej pozornosti, ktorú páchatel venuje maloletej osobe, a máme pocit, že tento vzťah

¹² Karkošková, S. *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Velký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016, s. 80–83.

¹³ Knoll, J. *Teacher Sexual Misconduct: Grooming Patterns and Female Offenders*. *Journal of Child Sexual Abuse*, 2010, 19 (4), s. 371–386.

nie je vhodný. Včasný zásah v takýchto prípadoch môže dieťa zachrániť pred zneužitím.

4. **Grooming a náboženské prostredie**

Oveľa ťažšie rozpoznať správanie a odhaliť páchatela je, ak zneužívanie je spojené s náboženstvom, náboženským prostredím alebo osobou predstavujúcou náboženskú autoritu. Applewhite hovorí, že páchatel, maskujúc svoje správanie za duchovnosť, môže používať vyjadrenia typu:

- „Boh ťa bude milovať ešte viac cez túto skúsenosť.“
- „Toto je skúsenosť intimity s Bohom.“
- „Pán Ježiš nás takto miluje... Dáva nám túto príležitosť...“

Alebo začne vyhrážanie a vyvolávanie pocitu viny:

- „Boh ťa potrestá, keď to niekomu povieš.“
- „To sa stalo preto, aby si bol potrestaný...“ (citácia z biblického textu)
- „Keď budeš hovoriť, budeš zodpovedný za škandál.“
- „Ohroziš reputáciu cirkvi“¹⁴ atď.

Bullman¹⁵ opisuje tri základné predpoklady, ktoré hovoria o ľudskom pohľade na realitu, v ktorom svet je benevolentný, zmysluplný a ja ako osoba som v ňom hodnotnou osobou. Keď maloletí zakúsia traumy zneužitia v náboženskom prostredí, tieto tri princípy sú zničené. Nastane hrôza nezmyselného sveta a osoba prežívajúca úzkosť z traumy je konfrontovaná so svojou zraniteľnosťou a svet sa zdá byť nepredvídateľným miestom. Veľkou snahou obete je udržať si tie tri predpoklady života napriek vynárajúcim sa otázkam spochybňujúcim seba, zmysel života, hodnotu vzťahov a význam sveta. Ak sa tieto spochybnenia spoja s náboženským ekvivalentom, že Boh je láska a že

¹⁴ Applewhite, M. *The Clerical Sexual Abuser. Conference "Understanding and responding to the sexual abuse of minors in the Roman Catholic Church"*. Krakow: Poland, 2014, s. 17–18.

¹⁵ Janoff-Bulman, R. *Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma*. New York, NY: Free Press, 1992, s. 37–39.

je všemohúci, tak obeť usudzujú, že Boh sa nestaral, lebo nezasiahol počas zneužitia. Ak hovoríme, že svet má zmysel, a ekvivalent k tomu je, že Boh je všemohúci, obeť možno vnímajú, že Boh aj chcel zasiahnuť, ale nemohol, a to znamená, že nie je všemohúci a ani spravodlivý. Tretím predpokladom je, že som hodnotný v Božích očiach. Tento predpoklad nachádza svoje vysvetlenie v stvorení sveta, kde všetko, čo Boh stvoril, bolo dobré a stvorenie človeka bolo veľmi dobré. Napriek tomu majú obeť pochybnosti o svojej hodnote v očiach Boha, lebo prečo inak by Boh dopustil, aby sa také veci stali.

Teda následkom zneužitia je podľa Ganzevoort:¹⁶

Narušená duchovná bezpečnosť a dôvera:

- „Rozbilo to moju dôveru k Bohu a trvalo roky dostať sa späť.“
- „Mám strach. Už viac nedôverujem Bohu ani nikomu v tejto oblasti.“

Zlomená dôvera v duchovnú moc:

- „Už neverím v moc Boha, ktorý chráni stvorenia.“
- „Neviem pochopiť, ako Boh mohol dovoliť, aby sa to stalo nevinnému dieťaťu.“

Pošliapaná duchovná sebaúcta:

- „Desaťročia som žila s hanbou. Mala som pocit, že Boh bol mnou znechutený, lebo som bola zneužívaná a znásilnená.“
- „Necítim sa viac ako časťou Kristovho tela, ale ako noha, ktorá bola odrezaná, lebo som spáchala tie najpríšernejšie hriechy.“

Rozbitá duchovná intimita a spojenie, modlitba sa stáva nemožnou:

- „Je mi ťažko modliť sa a cítiť blízkosť Boha.“
- „Cítim sa úplne stratený a Bohom opustený.“

K uzdraveniu môže dôjsť tak, že sa musí uskutočniť cesta hrôzy k bezpečiu, od nezmyselného sveta k svetu, ktorý ma zmysel. Toto je však veľmi náročná cesta, lebo páchatel sa správa manipulatívne nielen k obeť, ale aj k svojmu sociálnemu prostrediu. Ak sa obeť

¹⁶ Ganzevoort, R. R., Sremac, S. Trauma and Lived Religion. *Palgrave Studies in Lived Religion and Societal Challenges*. s. 176. Online. Amsterdam: Palgrave Macmillan, 12. 8. 2018. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-319-91872-3_8. [cit. 24. 2. 2024].

po mnohých vnútorných zápasoch rozhodne odhaliť udúšajúce tajomstvo, čaká ju po väčšine veľká defenzíva zo strany páchatela a obyčajne nepochopenie zo strany sociálneho okolia, pretože páchatel si obyčajne starostlivo vybudoval postavenie, zázemie, ktoré ho bude prirodzene obhajovať, a on sám začne oveľa intenzívnejšie používať manipulatívne taktiky. Ide mu o imidž a urobí všetko, aby znemožnil obeť.

5. Manipulačné správanie páchatela

Stratégiu DARVO¹⁷ (z. ang. *deny, attack, reverse victim and offender*) popisujú Harsey a Freyd¹⁸ ako manipulatívnu obranu voči obvineniam, ktorej základom je popieranie, atakovanie obete, prekrútenie rolí obeť a páchatela (verejné prezentovanie sa ako obeť krivého obvinenia). DARVO je premyslenú reakciu a manipulačnú taktikou, ktorú používajú páchatelia. Jej podstatou je presunutie pozornosti od pôvodného problému a zaútočenie na skutočnú obeť. Páchatel sa pokúša týmto spôsobom získať súcit a sympatie sociálneho prostredia, ako aj vyhnúť sa dôsledkom za svoje činy. Páchatel svoje konanie popiera, minimalizuje a ospravedlňuje.

V prvom kroku páchatel popiera akékoľvek protiprávne konanie, skutok zneužitia, z ktorého je obvinený. Páchatel môže používať výroky typu:

- „Táto situácia sa nikdy nestala.“
- „Nikdy som to neurobil.“
- „Je to lož.“
- „Som dobrý človek, ktorý by sa nemohol dopustiť takéhoto správania.“

¹⁷ DARVO je skratka pre fázy manipulatívneho správania páchatelov (ako sú, odpor, útok a zámena obeť), ktorým odvádzajú vinu a zodpovednosť na obeť, keď sú konfrontovaní za svoje násilné správanie.

¹⁸ Harsey, S., Freyd, J. J. Deny, Attack, and Reverse Victim and Offender (DARVO): What Is the Influence on Perceived Perpetrator and Victim Credibility? *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 29 (2020), č. 8, s. 897–916. Online. Taylor & Francis. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10926771.2020.1774695?needAccess=true>. [cit. 24. 2. 2024].

- „Som priateľom žien a ľudia vedia, že toto nie som ja.“

Keď je popretie preukázané, páchatel prechádza do útoku, ktorým spochybňuje motivácie, duševné zdravie, emočnú stabilitu obeť. Použije čokoľvek, aby zaútočil na jej česťnosť a morálku. Páchatel môže používať výroky typu:

- „Si psychopat.“
- „Si alkoholik alebo drogovo závislý.“
- „Chcel si, aby som to urobil.“
- „Nikdy si nepovedal ‚nie‘.“

Azda najfascinujúcejším prvkom je pokus páchatelov vymeniť si rolu s obeťou. Namiesto toho, aby prijali zodpovednosť za svoje činy, snažia sa z pôvodnej obeť urobiť páchatela. Toto obrátenie rolí sa uskutočňuje rôznymi spôsobmi, napr.:

- „Ona za mnou chodila.“
- „Nachádzala rôzne zámienky, len aby bola v mojej prítomnosti.“
- „Vždy znovu prišla a chcela pochopenie.“

Páchatel používa tento druh manipulácie, aby zahanbil a sociálne izoloval obeť, aby ich umlčal a vzbudil váhanie pri oznamovaní zneužívania, aby vyvolal všeobecný pocit širokej spoločnosti, že obeť klamú a že nejakým spôsobom zneužitie chceli. Ak sú do tejto manipulácie vtiahnuté nejakým spôsobom aj médiá, pozíciu obeť to oveľa viac sťažuje. Preto je nahlasovanie verejne činných osôb oveľa náročnejšie.

5.1 Ako odmietnuť takúto manipuláciu

Metódy odporu zahŕňajú nahrávanie príbehu, presun do bezpečného priestoru, hľadanie podpory, prijatie popierania a protiútoku, vyhýbanie sa zmene rolí a ignorovanie verejnej mienky. Čo v konečnom dôsledku pre obeť nie je vôbec jednoduché. Je dôležité, aby sme my ako verejnosť boli vnímavejší na správanie obvinenej osoby a pozorovali, či sa tam neobjavujú prvky manipulatívneho správania cez popieranie, útok a snahu o výmenu rolí. Už samotné toto rozpoznanie môže byť podporou pre obeť a odmietanie manipulácie páchatela.

6. Záver: Výzva pre širokú verejnosť

Ak chceme chrániť maloletých a zároveň pomôcť páchatelom, je potrebné chodiť s otvorenými očami a byť citlivý na to, čo sa deje okolo nás. Rosetti¹⁹ hovorí, že si máme všimnúť signály, ktoré nám hovoria, že čosi tu nie je v poriadku. Medzi takéto správanie, ktoré by sme si mohli všimnúť, patrí, či sa nejaká osoba bezdôvodne často nezdržiava v blízkosti neplnoletých, obdarováva ich nezvyčajnými darmi alebo má nezvyčajné množstvo maloletých kamarátov na sociálnych sieťach. Možno môžeme zachytiť, že vo svojom sociálnom prostredí je považovaná nejaká osoba medzi deťmi za „bláznivú“ a súčasne dospelí sa pri nej cítia viac a viac nepríjemne. Môže tiež vo svojom súkromí mať nezvyčajne množstvo plyšových zvierat, detských hier.

Oveľa varovanejšími signálmi pre nás by mali byť, ak niekto dospelý bezdôvodne berie deti na súkromné dovolenky alebo do súkromných priestorov, po stenách má fotky maloletých detí alebo pri kontakte s deťmi ich príliš intenzívne, až dotieravo objíma alebo „zápasí“ s nimi. Čoraz častejšie vedie vtieravé sugestívne sexuálne rozhovory s maloletými a tiež nemá problém ponúkať alkohol alebo drogy.

Keď zachytíme, že hranice sa začínajú prekračovať, náš zásah je opodstatnený. Je potrebné rýchlo zareagovať a obnoviť primerané hranice s maloletými. Zistiť, či aj iné neplnoleté osoby majú podobné skúsenosti prekračovanie hraníc a manipulácie a či tu nedochádza i k zneužívaniu. Zneužívanie nielenže ničí v obeti lásku a úctu k sebe, ktoré sú základom pre oprávnenú ochranu vlastného života, ale ešte ju aj stavia do pozície závislosti od jeho „lásky“, preto nezávisujúca pomoc, neublížujúca blízkosť a citlivé chápanie obete je to, čo jej pomáha na ceste uzdravenia.

¹⁹ Rossetti, S. *Keeping Children Safe: Understanding Perpetrators and Prevention E-learning programme for the prevention of sexual abuse of minors*. Roma: Centre for Child Protection, 2018, s. 5.

LITERATÚRA

- Applewhite, M. *The Clerical Sexual Abuser. Conference "Understanding and responding to the sexual abuse of minors in the Roman Catholic Church"*. Krakow: Poland, 2014.
- Deodatová, A., Cencini, A., Ugolini, G. *Zranění způsobená zneužíváním. Pomůcka pro formátory, vychovatele a pastorační pracovníky*. Praha: Karmelitanské nakladatelství, 2021.
- Ganzevoort, R. R., Sremac, S. Trauma and Lived Religion. *Palgrave Studies in Lived Religion and Societal Challenges*, s. 155–176. Online. Amsterdam: Palgrave Macmillan, 2019. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-319-91872-3_8. [cit. 12. 8. 2018].
- Harsey, S.; Freyd, J. J. (2020). Deny, Attack, and Reverse Victim and Offender (DARVO): What Is the Influence on Perceived Perpetrator and Victim Credibility? *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 29 (2020), č. 8, s. 897–916. Online. Taylor & Francis. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10926771.2020.1774695?needAccess=true>. [cit. 24. 2. 2024].
- Janoff-Bulman, R. *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: NY, Free Press, 1992
- Karkošková, S. *Obete sexuálního zneužívání dětí mezi námi*. Velký Šariš – Kanaš: ASCEND OZ, 2016.
- Knoll, J. Teacher sexual misconduct: grooming patterns and female offenders. *Journal of child sexual abuse*, 19 (4), 2010, s. 371–386.
- Rossetti, S. *Keeping Children Safe: Understanding Perpetrators and Prevention. E-learning Programme for the Prevention of Sexual Abuse of Minors*. Roma: Centre for Child Protection, 2018.

SUMMARY

This article describes some behavioural characteristics of the perpetrators of sexual abuse and their dynamics and manipulative approach toward children or other vulnerable persons. The second session offers a definition and explanation of grooming and its effect on the victims. The third section explores the consequences of the traumatic impact of sexual abuse on the spiritual life of victims. The fourth part will describe the manipulative strategy of the perpetrator and their

defence. The last part suggests what we can do as a society to protect our children and other vulnerable people.

KEY WORDS

perpetrator, sexual abuse, grooming, manipulative defences

Následky sexuálních trestných činů u dětí a dospívajících

MUDr. Kateřina Černeková

ANOTACE

Příspěvek seznamuje čtenáře se základním popisem traumatu a traumatizujících zkušeností dětí a dospívajících sexuálně zneužívaných a znásilněných. Podrobněji je zachycena problematika sexuálně motivovaných trestných činů a zejména následky v psychické rovině ve smyslu viktimizačních syndromů a rozvoje duševních poruch. Článek hovoří o nejčastějších psychických potížích a duševních poruchách mírného až závažného charakteru, s ohledem na vývojovou úroveň dítěte a také popisuje dlouhodobý negativní vliv na vývoj osobnosti. V neposlední řadě jsou zmíněny možnosti léčby, jako je psycho-terapie a psychofarmakologická podpora.

KLÍČOVÁ SLOVA

trauma u sexuálně motivovaných trestných činů, viktimizační syndrom, duševní porucha, léčba

V současné době se s problematikou sexuálně motivovaných trestných činů setkáváme stále více. Nejedná se o specifickou skupinu dětí nebo mladistvých. Tento problém se objevuje napříč věkovými i sociálními skupinami a nevyhýbá se rodinám s nízkým ani vysokým socioekonomickým statutem. Dítě či mladistvý, který se stal obětí sexuálně motivovaného trestného činu, se s problémem většinou nesvěří ihned, ale s odstupem dnů, někdy i měsíců, výjimkou není ani mnohaletá prodleva. Pokud dojde k sexuálnímu zneužívání v útlém dětství, není

výjimečné, že si tyto děti realitu uvědomí až s odstupem, např. v pubertě, kdy může na základě oživení vzpomínek i po letech dojít k rozvoji závažných následků ve formě posttraumatické stresové poruchy s celoživotními následky. Důvodů k latenci v oznámení sexuálně motivovaného trestného jednání je mnoho, od studu a strachu až po obavy z poškození rodinných vztahů. Stud je nejběžnějším důvodem, proč se sexuálně zneužitě či znásilněné děti nikomu nesvěří. Dalším častým důvodem, proč děti tyto skutky tají, je obava z toho, že jim nebude uvěřeno a budou naopak paradoxně obviněny ze lži. Dětem bývá také často ze strany sexuálních agresorů vyhrožováno, že vyzrazením způsobí poškození rodiny, že si samy uškodí, způsobí poškození „dobrého jména“ agresora apod.

Sexuální násilí způsobí dítěti nebo mladistvému prakticky vždy nějakou formu traumatu. Trauma je definováno jako komplex biologických, psychologických, sociálních a somatických symptomů, násobených různými abnormálními životními zkušenostmi. Trauma se dělí na poškození v rovině fyzické, psychické a psychosociální. Následky traumatu u dětí a mladistvých mívají různé projevy. Děti v zásadě vždy reagují na opakované sexuální chování tzv. oploštěním emotivity, které dítě chrání před závažnějšími následky na psychice. Jedná se vlastně o protektivní faktor před závažným poškozením psychiky. V případě ukončení sexuálního jednání se pak u mnohých dětí rozvinou symptomy duševní poruchy, nebo naopak jejich emotivita zůstává „oploštělá“ a nelze detekovat jednoznačné projevy duševní poruchy či onemocnění. Negativní následky se však prakticky vždy projeví v budoucnu, zejména v adolescenci či rané dospělosti. Mezi nejčastější následky, resp. diagnózy, patří zejména posttraumatická stresová porucha, deprese a porucha přizpůsobení. Sexuálně motivované jednání u dětí a mladistvých téměř vždy vyvolá disharmonizaci jejich osobnostního vývoje, což znamená negativní narušení emoční a sociální oblasti, dochází k poruchám chování, sebepoškozování a sebevražednému smýšlení či sebevražednému jednání.

Kromě diagnostických jednotek dochází také k rozvoji tzv. viktimizačních syndromů. Ty jsou důkazem, že na psychiku oběti působilo

násilí a zanechalo následky. Tyto nemusí mít vždy pouze formu duševní poruchy či onemocnění.

Typickým viktimizačním syndromem, který se rozvíjí v souvislosti se sexuálně motivovaným trestným činem, je syndrom CAN – syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte. Jeho součástí je syndrom sexuálně zneužívaného dítěte, s nímž se setkáváme také pod zkratkou CSA (z angl. *child sexual abuse*). Jde vždy o děj nenáhodný a ze společenského hlediska nepřijatelný. Jako zvýšeně ohrožené děti, které se častěji stávají oběťmi sexuálně motivovaných trestných činů, bývají označovány děti z rozvedených rodin, děti z rodin s nevlastním otcem, děti hostilních rodičů, děti z rodin s násilným chováním, děti rodičů zneužívajících alkohol či drogy, děti rodičů se závažným duševním onemocněním a v neposlední řadě také děti psychicky nebo fyzicky hendikepované. Terčem sexuální agrese se stávají také děti neaktivní, uzavřené, intelektově neobratné (mentálně retardované) či jinak ve škole neprospívající, nezapadající do běžné normy rodičovského očekávání – děti „nehezke“, nemocné či jinak postižené.

Pokud jde konkrétně o syndrom sexuálně zneužívaného dítěte (CSA), hovoříme o tom, že jde o zapojení závislého, vývojově nezralého dítěte nebo adolescenta do sexuálních aktivit pro sexuální uspokojení dospělého. Dítě se dostává do tzv. dvojí role – do role partnera a zároveň role dítěte. Aby danou situaci přestálo, zážitky traumatického charakteru vytěsňuje. Může se tedy chovat nenápadně, nemusí vykazovat žádné psychopatologické příznaky. Na druhou stranu však lze v chování takového dítěte také detekovat inhibici v chování, pasivitu, apatii. Odmítá komunikovat, je podrážděné, vzpurné, vykazuje poruchy chování typu záškoláctví, nerespektování autorit, dochází ke zhoršování školního prospěchu. Mezi závažnější formy poruch chování pak patří útky z domova, sebepoškozování a sebevražedné jednání.

Následky sexuální agrese na dítěti v budoucnu přinášejí změny v chování dítěte, a sice ve smyslu sexualizovaného chování. Dochází k chování vyzývavému, vyhledávání sexuálních aktivit, sledování videí se sexuálním obsahem, k častému a věku neadekvátnímu sebeuspoko-

jování (masturbace) nebo k jinému, opět věku neadekvátnímu, sexuálnímu chování. Mezi tělesné příznaky, které často sexuální zneužívání doprovází, patří bolesti hlavy a břicha, poruchy příjmu potravy, zvracení, poruchy spánku, noční děsy, úzkosti apod. Nejhorší následky v psychice vykazují děti, na kterých sexuální násilí spáchala osoba emočně blízká, známá či pro dítě důvěryhodná. Stejně tak, pokud je dítěti méně než 9 let a akt je více sexuální, agresivní. Děti následně zažívají pocity bezmoci a zrady. V dospělosti pak mívají potíže s dodržováním běžných společenských a morálních norem, jsou samy agresivní, nastupuje u nich deprese, fobie, disociativní poruchy, sebevražedné chování. Prakticky vždy se objevuje sebepoškozování, výrazné potíže v oblasti interpersonálních vztahů či v sexuální oblasti, syndromy závislosti na alkoholu nebo jiných drogách, poruchy příjmu potravy, poruchy osobnosti. Hloubka a intenzita následků se vždy odvíjí od věku, kdy k sexuálnímu zneužívání došlo, a dále závisí na odolnosti, vulnerabilitě a resilienci osobnosti.

Jak již bylo uvedeno výše, narušení vývoje osobnosti může být zhoršeno rozvojem některé z reaktivních duševních poruch, jejichž diagnostika náleží psychologům a psychiatrům. Nejčastějšími diagnostickými jednotkami, které se s předmětnou trestnou činností pojí, jsou porucha přízpůsobení, posttraumatická stresová porucha a depresivní poruchy.

U všech těchto duševních poruch stojí v popředí poruchy afektivity, úzkosti, depresivní stavy, plačtivost, poruchy spánku, různé formy strachu, školní neprospívání. Závažnější duševní porucha, tj. posttraumatická stresová porucha, může být vyvolána buď náhlou, nepředvídatelnou zraňující událostí, nebo událostí opakovanou, očekávanou a předvídatelnou. V těchto případech dochází ke změnám afektivity ve smyslu zhoršení nálady, projevům vzteku, zlostným náladám, otažitosti, podrážděnosti, sebepoškozování. Dítě zažívá pocity neschopnosti podpory sebe sama, obviňuje se. Může mít změněné vnímání pachatele – touží po odplatě, nebo se naopak s agresorem identifikuje. Důsledkem je prakticky vždy ztráta naděje, pocit bezvýchodnosti a rezignace. U dětí malých, do 6 let, se objevují nechtěné, vtíravé a stresující vzpomínky

na traumatizující událost, noční můry. Může docházet k tomu, že dítě jedná, jako by se traumatizující událost opakovala. Děti starší pak zažívají tzv. depersonalizaci – pocity odtržení od vlastních duševních procesů nebo těla. Potýkají se se strachem, obavami, poruchami koncentrace, poruchami spánku, nočními můrami, poruchami paměti. Jsou sociálně odtažité, lekové, ostražitě, intenzivně zažívají negativní emocionální stavy. S vysokou pravděpodobností začnou zneužívat alkohol a drogy, rychle se u nich rozvíjí závislost na těchto látkách.

Na závěr výčtu následků násilných sexuálních deliktů je nutno doplnit, že děti traumatizované sexuálním jednáním trpí disharmonickým vývojem osobnosti. Jde o kompletní odchýlení vývoje osobnosti od normy. Tyto děti vykazují dříve zmíněné emoční oploštění, afektivní poruchy, poruchy chování, předčasné či jinak atypické sexualizované chování, mohou mít disociativní potíže.

Z výše uvedeného je zřejmé, že sexuálně motivované trestné jednání na dětech a mladistvých zanechává hluboké, závažné a mnohdy nesmazatelné stopy na psychice, které leckdy přetrvávají po celý život, a to i přes terapeutické úsilí. Léčebné možnosti jsou dvojího charakteru: psychoterapeutické a psychofarmakologické. Existuje celá škála psychofarmak, která pomáhají zpracovat psychotraumatizaci a vyrovnat se s ní. Jako nejefektivnější se nicméně jeví přístup kombinovaný, využívající oba zmíněné přístupy. Psychoterapie je proces trvající mnohdy měsíce až roky a i v průběhu léčby často dochází k závažným dekompenzacím psychického stavu, prohlubování úzkostně-depresivních stavů, k sebevražedným pokusům, nezřídka je nutná i opakovaná hospitalizace na psychiatrickém lůžku.

Je tedy nepochybné, že sexuálně motivované trestné činy představují závažný a dlouhodobý, mnohdy celoživotní zásah do psychiky dítěte, mladistvého a následně i dospělého člověka.

LITERATURA

- Čírtková, L. *Viktologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014.
Dunovský, J.; Matějček, Z.; Dytrych, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vydání. Praha: Grada, 1995.

Hort, V.; Hrdlička, M.; Kocourková, J. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000.

Weiss, P. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008.

SUMMARY

The article introduces the reader to a basic description of trauma, traumatic experiences of sexually abused and raped children and adolescents. The issue of sexually motivated crimes and especially the psychological consequences in the sense of victimization syndromes and the development of mental disorders are covered in more detail. The article talks about the most common psychological problems, mental disorders of a mild to serious nature, with regard to the developmental level of the child, and also describes the long-term negative influence on personality development. Last but not least, treatment options such as psychotherapy and psychopharmacological support are mentioned.

KEY WORDS

trauma in sexually motivated crimes, victimization syndrome, mental disorder, treatment

Dopady sexuálních deliktů na oběti a práce s nimi

PhDr. Lucie Paprsteinová

ANOTACE

Tento příspěvek nabízí základní vhled do problematiky obětí sexuálních deliktů, především s ohledem na dopady a následky trestného činu na jejich psychiku a fyzické zdraví. Věnuje se problematice chování a prožívání obětí krátce po spáchání činu a individuálním zvláštnostem v tomto směru. Speciální kapitola je věnována problematice viktimizace obětí, která hraje v případech sexuálního násilí podstatnou roli. Pozornost je věnována i komunikaci s oběťmi sexuálního násilí a jejich potřebám. Závěrečná kapitola je pak zaměřena na význam následné pomoci obětem a doplněna o přehled míst pomoci obětem sexuálního násilí v ČR. Autorka ve svém příspěvku vychází z dostupné literatury k danému tématu, především pak z dlouholeté praxe poradce pro oběti trestných činů.

KLÍČOVÁ SLOVA

oběť, pachatel, trestný čin, znásilnění, viktimizace, trauma, komunikace, pomoc obětem

1. Úvod

V praxi se i v dnešní době stále můžeme setkat ze strany laické, ale mnohdy i odborné veřejnosti s mýty v oblasti sexuálního násilí. Nejčastěji se týkají chování oběti při znásilnění, tedy zda a jakým způsobem se útočníkovi bránila, potažmo zda se jedná o skutečnou oběť. Také

představa o vztahu pachatele k oběti či o jeho nápadných charakteristikách bývá často zkreslená, podobně jako představa o způsobech a průběhu samotného činu nebo o následcích pro oběť.

2. Oběti sexuálního násilí

Je nutné si uvědomit, že ke znásilnění či sexuálnímu násilí dochází v převážné většině případů zcela nečekaně, kdy je člověk během okamžiku vystaven tváří tvář ohrožení zdraví, případně života. Právě tento psychologický aspekt nečekaného aktuálního ohrožení navodí u člověka stav šoku a organismus začne fungovat v režimu přirozené obrany. Není-li reálná varianta útěku, následuje obrana, kdy se oběť snaží klást všemožnými způsoby odpor. To vede v mnoha případech k další eskalaci chování pachatele, kdy fyzické násilí či výhrůžky – nejčastěji újmou na zdraví či zabitím – navodí u oběti strach o život. Její schopnost obrany tak přirozeně klesá a může dojít k její naprosté pasivitě. Výjimkou nejsou ani případy, při nichž se oběť do stavu pasivity dostává již na počátku incidentu, když je moment překvapení natolik intenzivní, že ji zcela ochromí a není schopna jakékoli obrany, dochází tedy k tzv. zamrznutí. To však neznamená, že není pravou obětí.

Představa, že pachatelem znásilnění je vždy člověk vůči oběti cizí, který již od počátku vykazuje psychické zvláštnosti, je také mylná. Dlouhodobá praxe ukazuje, že pachateli jsou naopak nejčastěji jedinci z blízkého sociálního okolí oběti, nijak nevybočující svým chováním, kteří vedou běžný způsob života a mnohdy jsou s obětí v úzkém kontaktu (manžel, partner, kolega, kamarád, známý). V neposlední řadě je nutné zmínit, že kromě fyzické újmy, jako jsou různá zranění (podlitiny, zlomeniny, poranění pohlavních orgánů), si oběť ze sexuálního napadení odnáší především závažné následky psychické.

„Sexuální násilí je pro oběť vždy traumatizující. Lze říci, že vynucený a nedobrovolný sex bez intimity je spolehlivým prostředkem, jak psychicky poškodit druhého člověka, a to na dlouhou dobu. Hloubka viktimizace nekopíruje mechanicky formy a intenzitu sexuálního

násilí. Rozhodující je, nakolik byla prolomena intimní sféra a klíčové kognitivní mapy (tj. vnitřní svět) oběti.“¹

2.1 Oběti vztahového znásilnění

Sexuální násilí v partnerských svazcích je daleko latentnější, než by se mohlo zdát. Důvody jsou pochopitelné. Jedná se především o blízkost oběti s pachatelem, ať už na základě společných kontaktů či sympatií. Oběť cítí větší zranitelnost. Sexuálního útoku se dopustila jí blízká osoba – někdo, koho zná. Nečekaná událost je umocněna narušením bezpečí ve známém prostředí, narušením důvěry v osobu pachatele a mnohdy absolutním nepochopením samotného činu.

Sexuální násilí je také jednou z forem domácího násilí. Významnou roli zde často hraje chorobná žárlivost partnera (když máš sex s jinými, budeš ho mít i se mnou) a také mylné přesvědčení, že jako manžel mám právo na sex se svou ženou kdykoli. Většinou však bývá uplatňováno jako prostředek moci, převahy nad ohroženou osobou se snahou ji ponížit. S ohledem na specifika obětí domácího násilí je pravděpodobné, že sexuální útok nebude oznámen.

„Po několika letech násilného soužití s manželem jsem se rozhodla vztah ukončit. Jednoho dne ráno našel manžel ve schránce oznámení o zahájení rozvodového řízení. Když se vrátil do bytu, bez jakéhokoli varování mě v kuchyni znásilnil, a to před našimi malými dětmi. Po útoku jsem s dětmi utekla a do bydlíště se již nikdy nevrátila.“

V praxi se často setkáváme se sexuálním násilím jako s aktem pomsty při rozchodových situacích. Partner se nedokáže smířit s rozchodem, snaží se o záchranu vztahu, kdy snaha může eskalovat až do násilných projevů.

Slečna (17 let) ukončila vztah s přítelem, který ji velmi omezoval, kontroloval, byl žárlivý. Přemluvil ji k poslední schůzce u něj v bytě, kde si všechno vysvětlí, rozejdou se v dobrém. Po celou dobu pak na ni naléhal, ať se k němu vrátí. Když nesouhlasila, několik hodin

¹ Kovář, P. *Sexuální agrese*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 58.

ji odmítal pustit z bytu, opakovaně ji znásilňoval. Soused uslyšel volání o pomoc a přivolal policii.

2.2 Oznámení trestného činu

Jak již bylo řečeno, převážná část případů znásilnění či sexuálního násilí se odehrává mezi lidmi, kteří se znají, tedy v rámci vztahů partnerských, manželských, kamarádských, obecně vztahů sociálních. Vazba mezi obětí a pachatelem v těchto případech může ovlivňovat rozhodování oběti, zda následně násilný incident oznámit. V porovnání s ostatními trestnými činy je v případech sexuálního násilí pozorována velká latence. Asi nejdůležitější otázka, kterou řeší oběti ihned po spáchání činu, je ta, zda skutek oznámit či neoznámit orgánům činným v trestním řízení (dále jen OČTŘ).

Ženy znásilněné cizím pachatelem většinou s OČTŘ spolupracují, mají zájem na dopadení a potrestání pachatele, chtějí zabránit tomu, aby pachatel mohl zopakovat čin u jiné oběti. U vztahových znásilnění je situace oběti daleko složitější. Na rozhodnutí, zda trestný čin bude oznámen, se podílí celá řada faktorů. Oběť se v důsledku trestného činu ocitá ve stavu naprostého vyčerpání, a to jak po stránce fyzické, tak především psychické. Oznámením na policii se dostává do procesu, kdy bude v průběhu mnoha dalších měsíců v kontaktu s vyšetřovateli, znalci, soudcem či státním zástupcem. Bude odpovídat na nepříjemné otázky, vyloučena není konfrontace s pachatelem. Ve svých výpovědích se bude opakovaně vracet k násilnému incidentu, vybavovat si a připomínat prožité trauma. To vše oběť dále vyčerpává. Znásilnění je specifickým trestným činem, mimo jiné proto, že většinou probíhá bez účasti svědků. Je proto logické, že oběť pocituje přirozenou obavu, že jí nikdo neuvěří, především v situacích, kdy se jedná o tvrzení proti tvrzení, což v těchto případech nebývá výjimečné. Důležitou roli zde hraje také strach z pomsty pachatele („budeš mít ostudu“, „zveřejním fotky/videa“, „já si tě najdu, až mě pustí“ apod.). Pravděpodobnost oznámení ve vztahových znásilněních je malá, a je-li skutek oznámen, může spolupráce oběti s OČTŘ kolísat. I přes závažný incident může oběť pachatele stále vnímat jako osobu blízkou. Pro mnohé je těžké vypovídat proti manželovi, partnerovi.

„Podle viktimologů je jádrem problému oznamování z pohledu oběti delegování či ztráta kontroly nad vlastním osudem. Oběti neoznamují trestný čin, protože se bojí ‚druhé‘ ztráty kontroly. Tu první oběť zažívá v průběhu zločinu. Podruhé okusí ztrátu či přesněji limitaci kontroly nad děním, jestliže vystoupí z latence. Když oběť trestný čin oznámí, získává roli poškozeného. To, jak s ní bude komunikovat policista, soudce či obhájce pachatele, nemůže ovlivnit. V průběhu trestního řízení bývá tlačena do pozice pasivního nosiče důkazů. Být obětí kriminality není lehké, být poškozený je však ještě obtížnější.“²

2.3 Oběti falešné

Tyto oběti si reálně uvědomují, že svůj status oběti vědomě předstírají. Jejich jednání je zcela účelové, cílem je dosažení určité výhody či profitu, příp. zdůvodnění vlastního chování. V praxi se nejčastěji setkáváme s případy, kdy žena křivě obviní ze sexuálního násilí svého partnera, bývalého přítele, otce svého dítěte. Motivem takového jednání je často pomsta (protože ji opustil kvůli jiné ženě), majetkové spory (získání výhod u rozvodového jednání) či vyhocené opatrovnické řízení. U mladší generace může být důvodem falešného obvinění např. možná nevěra partnerky (chce zdůvodnit sexuální styk s jiným mužem, a proto jej obviní ze znásilnění), upoutání pozornosti, dosažení jistého statusu mezi vrstevníky, neopětovaná láska ze strany vyvoleného apod.

Do poradny přichází třicetiletá žena. Před dvěma dny podala oznámení na svého partnera, který ji měl znásilnit. Vyšetřovatel jí doporučil navazující pomoc poradny. Žena hned v úvodu sděluje, že si vše vymyslela, omlouvá se, cítí se trapně. Nedokáže si své jednání vysvětlit, jednalo se asi o zkratovou reakci poté, co jí partner oznámil, že se s ní rozchází, že má jinou ženu, že jí dává lhůtu na vystěhování ze svého bytu. Tato informace přišla jako blesk z čistého nebe, byl to pro ni šok; měla za to, že jejich vztah je harmonický, mají spolu roční

² Čírtková, L. Psychická traumatizace obětí kriminality. *Právo a rodina* č. 10/2011, s. 1–6.

dítě. Nedokáže si představit, co bude dál, nemá peníze, nemá kam jít. Cítila se bezmocná, měla vztek, chtěla se mu pomstít.

2.4 Oběti nepravé

Jedná se o jedince, kteří se subjektivně cítí být obětí sexuálního násilí, ale ve skutečnosti k takovému jednání nedošlo. Přesvědčení o roli oběti vychází z jejich narušeného vnímání reality, často je doprovodným projevem psychického onemocnění.

Na linku volá žena, která žádá o pomoc. Už asi půl roku k ní denně v nočních hodinách vstoupí do bytu několik mužů, naloží ji do auta, odvezou na neznámé místo a tam ji znásilňují, poté ji přivezou zpět domů. Ona pak jde ráno do práce, cítí se unavená, vyčerpaná. V rámci komunikace není schopna reálně odpovídat na dotazy k podrobnějšímu popisu událostí ani na dotazy mapující zajištění jejího možného bezpečí (policie, rodina, kolegové, sousedé). O to podrobněji popisuje, jak jsou únosci slušní, že si při vstupu do bytu vyzují boty, aby neušpinili podlahu, a snaží se být co nejvíce potichu, aby nevzbudili jejího malého syna, který spí ve vedlejším pokoji. Už několikrát kontaktovala policii, ale tam jí nepomohli.

3. Prožívání oběti sexuálního násilí

Pro oběť je spáchaný sexuální útok **stresovou situací**, kdy dochází k obrovské zátěži pro organismus, k jeho ohrožení. Dostává se tak do **krize**, která byla vyvolána extrémně negativním zážitkem, na jehož průběh neměla oběť sebemenší vliv, probíhal mimo její kontrolu. Oběti sexuálně motivovaných činů proto zažívají velmi intenzivní negativní pocity. U stejného činu mohou být jejich reakce, případně prožívání rozdílné. Těsně po činu zažívají nejčastěji **pocity strachu**, že se čin může opakovat (ať už je pachatel známý, nebo ne), popřípadě, že budou vystaveny tlaku a zastrašování z jeho strany. Také se obávají, zda budou považovány za věrohodné, a to s ohledem na svůj zhoršený psychický stav („Co když si nevybavím některé skutečnosti?“) – a především pak v případech, kdy neexistují svědci události, je zde absence

důkazů, nejsou viditelné stopy po násilí apod. Často zaznívá obava z reakce okolí a pochybnosti, zda najdou podporu u svých blízkých. Oběti mnohdy vnímají nepochopení, někdy až pocity izolace, neboť nedokážou o svých pocitech a potřebách mluvit. Typické jsou také **pocity viny** – oběť zvažuje, zda mohla činu předejít, zda mohla udělat něco jinak, zda se chovala dostatečně zodpovědně. Často hledá odpověď na otázky typu: „Proč se to stalo? Mohu si za to sama? To já jsem ta špatná?“ Sexuální útok je vždy velkým zásahem do intimní oblasti jedince. Oběť přirozeně cítí **stud, ponížení**, svou degradaci coby lidské bytosti. Ztrácí pocit **jistoty a bezpečí** ve svém prostředí, ve světě jako takovém.

4. Fáze reakcí na sexuální útok

Reakce oběti na sexuální útok je záležitostí zcela individuální, lze však nastínit obecný proces vyrovnávání se s touto traumatickou událostí. Bezprostředně po útoku nastává fáze **šoku**, kdy oběť zažívá intenzivní strach, je zmatená, přechodně ztrácí kontrolu nad svým jednáním, vnímáním. Tato fáze může trvat i několik dní, stěžejní je intenzita a průběh násilného útoku (výhrůžky zabitím, fyzické útoky). V rámci **nastupující adaptace** dochází k postupnému zklidnění, oběť je sice stále pod vlivem emocí a bolesti, ale má snahu o racionálnější náhled na situaci, potřebu více o činu a svých pocitech mluvit s okolím. Typické pro toto období je střídání nálad, tedy roviny rozumové a emocionální. V některých případech může docházet k opačnému vývoji, kdy oběť odmítá komunikovat, potlačuje své pocity, uzavírá se do sebe, a budí tak dojem, že vše zvládá. Ve fázi **adaptace** má oběť snahu vrátit se do reality před spácháním skutku, získat opět kontrolu nad svým životem, negativní emoce ustupují. Ve všech třech fázích je stěžejní podpora a pomoc okolí a profesionální přístup institucí.

5. Viktimizace obětí sexuálního násilí

V důsledku spáchaného trestného činu se jedinec nečekaně, mnohdy během pár okamžiků, dostává do absolutně změněné životní reality. Viktimizací rozumíme poškození, případně újmu, která mu byla způ-

sobena trestným činem, kdy se z jedince stala oběť. Na prvotní újmu však mohou navazovat další zraňující události.

„Mentální obsahy myšlenek, které mají oběti v průběhu trestného činu, sahají od hledání řešení (jak ze situace ven, volání o pomoc) až po posilování víry v dobrý konec (modlila jsem se, abych přežila). Některé oběti však popisují pouze velký zmatek v mysli. Tam, kde je pachatelem blízká osoba, je prožívání viktimizace mimořádně emocionálně bolestivé.“³

5.1 Primární viktimizace

Pod pojmem primární viktimizace si můžeme představit veškerou újmu, která byla člověku způsobena trestným činem. Jedná se o přímý důsledek spáchaného trestného činu, kdy již hovoříme o pachateli a oběti. V rovině fyzické se jedná o zranění, ublížení na zdraví, v případě újmy finanční pak o poškození/ztrátu věcí, majetku, případně ušlý zisk (po dobu hospitalizace, rekonvalescence). U sexuálních trestných činů je však nejzávažnější újma psychická, kterou v porovnání s předešlými nelze objektivně změřit. Ta se projevuje ve změně chování a prožívání oběti v důsledku spáchaného činu. Jedná se o subjektivní vnímání oběti. Prožívání viktimizace je proces zcela individuální. Stejný trestný čin může mít na různé jedince různé dopady.

Pětapadesátiletá žena byla cestou z odpolední směny znásilněna mužem. Sexuální násilí bylo doprovázeno fyzickými útoky, výhrůžkami zabitím, krádeží osobních věcí (doklady, klíče, mobil). Ženě se pod záminkou podařilo utéct a volat o pomoc, cestou prosila opakovaně kolemjdoucí, aby přivolali policii. Nikdo nereagoval. Z telefonní budky navázala kontakt s policií a následně přijíždějící hlídky navigovala za prchajícím pachatelem. Byla schopna detailně popsat vizáž pachatele, oblečení, jeho zvláštnosti, průběh samotného činu. Pak zkolabovala. V důsledku sexuálních a závažných fyzických útoků byly nutné operační zákroky. Pachatele se nepodařilo po činu zadržet. Žena nebyla schopna po dobu dalších několika měsíců kvůli

³ Čírtková, L. *Právní psychologie v aktuálních tématech*. Praha: Galén, 2023, s. 266.

strachu vyjít z bytu. Byla závislá na pomoci blízkého okolí se zajištěním základních potřeb. Teprve když byl pachatel zadržen při dalším sexuálním napadení, pocítila úlevu. S ohledem na těžkou psychickou újmu ukončila pracovní poměr. Odešla do předčasného důchodu a odstěhovala se k příbuzným do jiného regionu.

5.2 Sekundární viktimizace

V rámci **sekundární viktimizace** hovoříme o druhotném poškození oběti, a to vlivem negativního (nevhodného) přístupu okolí. V praxi je tento jev spojován převážně s oblastí trestního řízení, při němž se oběť dostává do kontaktu s policisty, státními zástupci, soudci, advokáty. V některých případech dochází k viktimizaci také ze strany zdravotnického personálu, ať už na urgentních příjmech nemocnic či po dobu hospitalizace. Ačkoli jsou zástupci výše zmíněných subjektů s ohledem na zákon o obětech trestných činů povinni přistupovat k obětem sexuálního násilí jako k obětem zvláště zranitelným, můžeme se setkat s případy, kdy je jejich jednání v tomto směru zcela neprofesionální. Nejčastěji jde o nevhodně kladené dotazy ze strany obhájců s cílem narušit věrohodnost oběti, např. skrze zpochybňování chování oběti před a po činu nebo bagatelizaci psychických následků. Patří sem také hodnocení chování oběti ze strany vyšetřovatelů, kdy je oběť nepřímo viněna ze spáchání trestného činu např. proto, že provokovala pachatele svým vyzývavým oblečením nebo že chodí sama brzo ráno po ulici (v případě znásilněné poštovní doručovatelky, která šla do práce). Se sekundární viktimizací se můžeme setkat i v rámci hlavních líčení u soudů, neboť někteří soudci nepřihlížejí k psychickým zvláštnostem obětí sexuálního násilí v soudní síni a spíše výjimečně umožňují oddělené výslechy obětí (bez přítomnosti pachatele).

„Tendence očerňovat oběť je známým faktem. Při očerňování je vina za to, co se přihodilo, a za vzniklou újmu přisuzována oběti. Lidé hledají příčiny pro utrpení oběti buď v jejím chování anebo v jejím charakteru,

potażmo osobnosti, místo aby je spatřovali v pachateli či nepříznivých vnějších okolnostech.“⁴

Velkým zdrojem sekundární viktimizace může být paradoxně také blízké okolí oběti (rodina, příbuzní, kamarádi), tedy ti, u nichž oběť zpravidla hledá pomoc v prvních chvílích po spáchání činu.

Sedmnáctiletá slečna se na sociálních sítích seznámila s mladíkem. Během první osobní schůzky, na kterou se mladík dostavil v doprovodu svého kamaráda, se společně rozhodli vyrazit autem na výlet. Během cesty byla oběma mladíky opakovaně znásilněna. Po návratu domů se svěřila svým rodičům. Žádala je o pomoc. Nevěděla, co dělat. Rodiče ji vinili ze vzniklé situace. Zakázali jí věc oznámit na policii, protože by to byla ostuda pro celou rodinu. Tvrdili, že beztak si za to může sama, od malička s ní byly jen problémy. Takové věci se v životě stávají, bude nejlépe na to zapomenout. Po několika dnech byla slečna hospitalizována kvůli zdravotním obtížím. V nemocničních zařízeních následně strávila čtyři měsíce a po mnoha vyšetřeních jí byla doporučena hospitalizace na psychiatrii. Teprve v rámci skupinového sezení, kde cítila podporu, bezpečí a přijetí, byla schopna o hrozném zážitku poprvé oficiálně promluvit.

6. Dopady sexuálního násilí na život oběti

Z psychologického pohledu patří sexuální násilí k nejzávažnějším událostem, a to právě s ohledem na dopad jeho následků na psychiku oběti. Jedná se o násilný čin, který je způsoben záměrně a směřuje do vysoce intimní oblasti člověka. Toto psychické zranění je v mnoha případech doprovázeno zhoršenou kvalitou života, ať již přechodně, či trvale. Poškození psychiky nemusí odpovídat intenzitě násilí. Jedná se o zcela subjektivní záležitost. Zásadní je, jaké dopady měl skutek na oběť, nejčastěji v rovině emocionální, sociální a intimní. Dopady činu na oběť lze posoudit na základě srovnání stavu a průběhu života oběti před a po spáchání násilného skutku, a to s ohledem na zhoršení jeho kvality. Oběti zažívají strach, pocity narušené sebedůvěry, nejistoty,

⁴ Čírtková, L. *Právní psychologie v aktuálních tématech*. Praha: Galén, 2023, s. 323.

často uvádí zhoršenou paměť, únavu, zpomalené myšlení. Z fyzických projevů pak žaludeční obtíže, bolesti hlavy, nespavost, špatné sny, zhoršení zdravotních problémů.

6.1 Trauma

Trauma vzniká jako reakce na zcela nečekanou, výjimečnou událost, která v člověku vyvolá pocit bezprostředního ohrožení zdraví či života. Navozuje pocity extrémního strachu, bezmoci, úzkosti, dochází k poškození psychiky. Intenzita poškození je ovlivněna okolnostmi násilného činu, osobností jedince, případně jeho dispozicemi ke zvládnutí a prožívání zátěžových situací. V neposlední řadě má na vznik či průběh traumatu významný vliv blízké okolí oběti, případně přístup institucí. Trauma se může projevit jako následek hned po spáchání činu, ale také s delším časovým odstupem. Může vyvolat změny chování, prožívání. Ve většině případů je nutná odborná psychologická/terapeutická pomoc, která oběť vede ke zpracování negativního zážitku tak, aby jej subjektivně přijala, naučila se s ním žít a co nejlépe se dokázala vrátit k běžnému životu a ke své plné samostatnosti.

„Samotný časový odstup od činu nemá žádné hojivé účinky. Důležité je, co se v čase plynoucím po činu děje. Všechny oběti sdílejí názor, že pro překonání následků traumatu je klíčová podpora ze strany rodiny a okolí oběti.“⁵

6.2 Posttraumatická stresová porucha (PTSP)

Tato porucha může mít velmi závažný dopad na celou osobnost člověka a může se projevit u oběti kdykoli, třeba i po několika letech od spáchání sexuálního útoku. Jedná se o navrácení traumatu, se kterým se organismus nedokázal v první fázi (po činu) vyrovnat, nebo dokonce jeho prohloubení. Oběť tedy zažívá původní trauma opakovaně. Typické jsou stále se vracějící myšlenky a vzpomínky na prožitou zkušenost, jichž se člověk nedokáže zbavit. Může se jednat o krátkodobé či dlouhodobé pasáže, často i sluchové, čichové. Doprovodnými příznaky jsou nevolnost, pocení, zrychlená srdeční činnost, lekavost, nespavost,

⁵ Čírtková, L. *Právní psychologie v aktuálních tématech*. Praha: Galén, 2023, s. 269.

nepřiměřené reakce na nečekané podněty (strach, úzkost), střídání nálad, únava, často suicidální myšlenky apod. PTSP se u oběti může projevit nejen v důsledku spáchání činu, ale paradoxně i po něm, a to kvůli neprofesionálnímu, neempatickému, neodbornému přístupu ze strany laické či odborné veřejnosti.

6.3 Disociace

„Jedná se o stav, kdy v situaci ohrožení bez možnosti úniku dojde k radikální redukci výdeje energie a vypnutí kontaktu se světem. Odpojení od vnějších podnětů nás chrání před přetěžujícím vnímáním nebezpečí (křik, hluk, úder, ponižování, sexuální agrese apod.). Odpojení od vnitřních podnětů otupí pronikavé vnímání bolesti a strachu, zoufalství a jiných emocí.“⁶

6.4 Další dopady

V některých případech jsou následky sexuálního činu natolik závažné, že oběť musí zcela změnit svůj dosavadní způsob života. Někdy je např. nutné se přestěhovat do jiného bytu, domu, někdy i regionu, protože oběť – nejčastěji v důsledku toho, že se trestný čin stal v blízkosti bydliště – není schopna žít v daném místě. V případě, že k sexuálnímu útoku došlo na pracovišti či byl spáchán kolegou, oběť přirozeně volí odchod ze zaměstnání. Také může být z důvodu dlouhé rekonvalescence vyřazena z pracovního procesu a dojde ke ztrátě zaměstnání, potažmo finančních prostředků, což vede často ke zhoršení kvality života. U sexuálního deliktu v rámci partnerského či manželského soužití je pochopitelné, že se zde může jednat o kumulaci více fatálních dopadů – ukončení soužití, rozvod, přestěhování, změna práce, školy apod.

7. Komunikace s obětí znásilnění

Při komunikaci s obětí sexuálního násilí musíme mít na paměti, že mluvíme s člověkem, který má za sebou extrémně traumatickou událost a nachází se v krizové situaci, což může přirozeně vést ke specifickým

⁶ Vojtová, H. *Trauma a disociace*. Praha: Portál, 2023, s. 91.

projevům chování. Snažíme se o normalizaci těchto projevů a pocitů, neboť jsou adekvátní situaci, ve které se oběť nachází. Oběť nelitujeme, nýbrž respektujeme. Stěžejní pro komunikaci s obětí sexuálního násilí je zajištění prostředí, kde se bude cítit bezpečně, ať už se jedná o bezpečí fyzické (navození pocitu ochrany) nebo bezpečí s ohledem na sdělované informace (zajištění anonymity, důvěrnosti). Nabízíme dostatečný prostor pro dotazy, pro vyplavení emocí, vyhýbáme se jakémukoliv hodnocení projevů či bagatelizaci sdělení ze strany oběti. Je důležité získat informace o zdravotních obtížích, které oběť zažívá (fyzická bolest způsobená zraněním, nespavost, nechutenství, apatie, pláč, špatné sny apod.). Neméně důležité jsou informace o podpoře a pomoci rodiny, blízkého okolí, případně o tom, že tato pomoc z nějakého důvodu nefunguje. Na základě mapování pak společně s obětí plánujeme další kroky a postup v její situaci a zprostředkováváme kontakty na další místa navazující pomoci (pomoc krizová, terapeutická, právní apod.).

Aby komunikace s obětí byla efektivní, je nutné vnímat její aktuální potřeby, které mohou být přirozeně zcela individuální. K základním potřebám všech obětí patří **zajištění bezpečí**, o to více v případech, kdy je pachatel neznámý. Zde je nutné minimalizovat přirozený strach oběti z možného opakování činu, např. zmapováním dostupné pomoci v tomto směru ze strany okolí či ve spolupráci s orgány činnými v trestním řízení. Dále je potřeba poskytnout **informace o dalším vývoji události**. Jedná se především o informace související s dalšími postupy v rámci trestního řízení, o průběhu případného hlavního líčení u soudu, o právech oběti apod.

Nezastupitelnou roli v oblasti pomoci obětem sexuálního násilí však má nejbližší okolí oběti, tedy rodinní příslušníci, přátelé, blízcí. Nejdůležitější je pro oběť přijetí a podpora, a to se všemi zvláštnostmi a změnami, které jí v její aktuální situaci provázejí. Blízcí často neví, jak s obětí komunikovat, bojí se, že budou necitliví, nechtějí ublížit. Mnohdy pak může z jejich strany docházet k bagatelizaci situace, či naopak k přehnané, byť dobře míněné péči. Nejvhodnější je vycházet z individuálních potřeb oběti, naslouchat, komunikovat, být trpěliví.

8. Pomoc obětem sexuálního násilí v ČR

Dle zákona o obětech trestných činů (č. 45/2013 Sb.) jsou oběti trestného činu znásilnění či oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti považovány za oběti zvláště zranitelné. Mají mimo jiné právo na bezplatnou odbornou pomoc, právní pomoc a poskytování právních informací. V případě, že se oběť rozhodne sexuální incident řešit oficiální cestou, je primárně nutné učinit oznámení na Policii ČR či okresním státním zastupitelství a současně také podstoupit ošetření ve zdravotnickém zařízení; je vhodné kontaktovat v tomto směru také svého praktického lékaře. Již v této první fázi by měla být oběť výše zmíněnými institucemi informována o možnostech navazující odborné pomoci a o existenci konkrétního pracoviště v daném regionu, popřípadě může dojít k přímému zprostředkování takovéto pomoci.

Úzce navazujícími **službami odborné pomoci** pro oběti sexuálního násilí jsou poradny pro oběti trestných činů (např. Bílý kruh bezpečí⁷), centra pro oběti domácího a sexuálního násilí (např. Profem⁸), Probační a mediační služba ČR apod. Zde oběti naleznou jak právní podporu a pomoc, tak podporu psychologickou, krizovou. Mohou tak v bezpečném, empatickém, případně anonymním prostředí sdílet vše potřebné. Je zde prostor pro plánování dalších kroků a možnost zprostředkovat další služby a kontakt na jiné subjekty. Oběti tak získají průvodce svou tíživou situací. Důležité jsou **služby krizové**, které obětem pomáhají překonat nejčastěji první náročné chvíle po spáchání činu formou krizové intervence a podpory. Jedná se o krizová centra, nabízející služby ambulantní, telefonické či pobytové. Dále pak **telefonické krizové linky**⁹, které mají celostátní dosah a jsou pro volající dostupné zdarma 24 hodin denně, např. 116 006 Linka pomoci

⁷ Bílý kruh bezpečí, z.s., od roku 1991 pomáhá obětem trestných činů v ČR, více na www.bkb.cz.

⁸ Profem od roku 1994 poskytuje pomoc obětem domácího a sexuálního násilí, více na www.profem.cz.

⁹ Psychoportal. *Telefonické krizové linky*. Online. Dostupné na: <https://psychoportal.cz/linky-duvery/>. [cit. 26. 2. 2024].

obětem kriminality a domácího násilí, 116 123 Linka první psychické pomoci a další telefonické krizové linky. Potřebnou terapeutickou či psychologickou pomoc poskytují buď poradny/centra pro oběti, nebo je možné vyhledat terapeuta či klinického psychologa individuálně, stejně jako psychiatrickou pomoc.

I když oběť váhá s oficiálním oznámením či je rozhodnuta oznámení nepodat, a to z jakýchkoli důvodů, je důležité, aby vyhledala alespoň odbornou pomoc. Zde je opět na místě aktivita okolí, např. zdravotnického zařízení (vyhledá-li ošetření), především pak blízkého okolí oběti. Jeho prostřednictvím tak oběť získá informace o možnostech další dostupné pomoci, případně může být rodinou motivována k jejímu využití. Jako ideální se jeví také doprovod blízkým člověkem na první návštěvu. Konzultovat odborníky mohou i sami příbuzní.

Dostupnost a existenci konkrétních sociálních služeb v jednotlivých regionech ČR lze ověřit v Registru poskytovatelů sociálních služeb¹⁰, případně v Registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů¹¹. Zde je možné současně dohledat i registrované advokáty, kteří nabízejí zastupování obětí v trestním řízení v pozici zmocněnce, či jednotlivá střediska Probační a mediační služby ČR. Také každý krajský úřad v ČR má vytvořenou krajskou síť sociálních služeb v rámci svého spádového území, kde lze na základě zadání cílové skupiny vyhledat potřebné služby a místa pomoci.

9. Závěr

Problematika obětí sexuálního násilí je stále aktuálním tématem – obzvláště v poslední době, kdy po dlouhých diskusích dochází ke změně definice znásilnění, zavádí se nový trestný čin sexuálního útoku, dochází ke změnám ve výši některých trestů apod. Diskuse se vedly napříč politickým spektrem, v okruhu odborníků a kompetentních orgánů na úrovni praktiků, kteří s oběťmi přicházejí do každodenního

¹⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Registr poskytovatelů služeb*. Online. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>. [cit. 26. 2. 2024].

¹¹ Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů*. Online. Dostupné na: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>. [cit. 26. 2. 2024].

kontaktu, inspirace přicházela i ze zahraničí. Jedná se zajisté o jeden z počínů, který by měl – spolu s již nastavenými a zavedenými nástroji – zkvalitnit dosavadní praxi v této oblasti. Svůj dobře míněný účel splní však až ve chvíli, kdy bude efektivně využíván zástupci kompetentních institucí jakožto nástroj určený primárně k ochraně obětí sexuálního násilí, k předcházení jejich viktimizaci a ke spravedlivému trestání pachatelů.

LITERATURA

Čírtková, L. *Právní psychologie v aktuálních tématech*. Praha: Galén, 2023.

Čírtková, L. Znevěrohodnění oběti. *Právo a rodina*, č. 9/2022, s. 14–18.

Čírtková, L. Psychická traumatizace obětí kriminality. *Právo a rodina*, č. 10/2011, s. 1–6.

Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014.

Kovář, P. *Sexuální agrese*. Praha: Maxdorf, 2008.

Vágnerová, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.

Vojtová, H. *Trauma a disociace*. Praha: Portál, 2023.

Bílý kruh bezpečí. *Sekundární viktimizace a právo na důstojné zacházení v trestním řízení*. Online. Dostupné na: <https://www.bkb.cz/aktuality/n1002-sekundarni-viktimizace-a-pravo-na-dustojne-zachazeni-v-trestnim-rizeni/>. [cit. 26. 2. 2024].

SUMMARY

This article offers a basic insight into the issue of victims of sexual offences, especially with regard to the impact and consequences of the crime on their psychological and physical health. It focuses on the behaviour and experiences of victims shortly after the offence and individual specificities in this context. A special chapter is given to the issue of victimisation of victims, which plays a significant role in cases of sexual violence. Attention is also paid to communication with victims of sexual violence and their needs. The final chapter focuses on the importance of follow-up assistance to victims, together with an overview of places of assistance for victims of sexual violence in the Czech Republic. In her contribution, the author draws on the available

literature on the topic, especially on her many years of experience as a counsellor for victims of crime.

KEYWORDS

victim, offender, crime, rape, victimization, trauma, communication, victim assistance

Práce s traumatem u dětí a obětí sexuálního zneužívání

Mgr. Jenifer Kaločová

ANOTACE

Text se zabývá tím, co se s člověkem děje v reakci na trauma, a vysvětluje problematiku posttraumatického stresu. Popisuje reakce a mechanismy, které mohou následovat po traumatických událostech, a zdůrazňuje, že některé projevy považované za příznaky posttraumatu jsou ve skutečnosti adaptivní způsoby, jak se psychika snaží vyrovnat s traumatem. Ukazuje, v čem je taková situace specifická u dětí a mladých lidí, zejména v kontextu sexuálního zneužívání. Upozorňuje na specifika sexuálních deliktů spáchaných na dětech a zdůrazňuje, že dlouhodobé dopady na dětskou psychiku mohou mít i tehdy, pokud nedošlo k použití násilí. Dále poukazuje na paradox v trestní řízení, kdy může absence zjevných následků vést k nedostatečnému postihu činu, a vyzdvihuje důležitost respektování psychických následků obětí v rámci soudního procesu.

1. Úvod

Pracuji jako psychologka a měla jsem možnost mluvit přímo s dětmi, které se staly obětí nějakého trestného činu, ale také s dospělými, kteří byli traumatizováni již dávno, když byli ještě malí. Díky nim mám na věc i pohled „z větší dálky“, tedy povědomí o tom, jak může člověk nějaká událost ovlivnit v delší časové perspektivě. Dlouhodobě se zajímám o to, co se dá udělat pro to, aby negativní události z dětství neměly na náš život tak špatný vliv.

Když jsem pracovala jako terapeutka pro zvláště zranitelné oběti v Bílém kruhu bezpečí, všimla jsem si, že mnoho mých klientů spontánně uvádělo, že to není první trestný čin, jehož se stali obětí. Můj vzorek nebyl z vědeckého hlediska nijak veliký, čítal řádově pouze vyšší desítky osob. Těch, kteří byli nějakým výraznějším způsobem traumatizováni už jako děti, však byla zhruba polovina. Začala jsem se proto zajímat o to, jak trauma z dětství může ovlivnit následující životní volby. Pochopitelně jsem nebyla první, koho to napadlo. Existuje řada výzkumů prokazujících, že nás negativní události v dětství mohou nepříznivě ovlivnit. V *British Journal of Psychiatry* vyšla v roce 2010 přehledová studie nejrůznějších výzkumů na toto téma, které vesměs potvrzují, že lidé, kteří coby děti zažili nebo byli svědky nějaké formy násilí nebo sexuálního či jiného zneužívání, měli v dospělosti v průměru více psychických obtíží, ale také chronických chorob, úrazů, spotřebovali více léků, uzavřeli více manželství, častěji spáchali nějaký trestný čin nebo se naopak stali jeho obětí, prodělali více sebevražedných pokusů než lidé, kteří traumatizováni nebyli. Střední doba dožití u lidí s traumatizujícím zážitkem z dětství je o 20 let kratší než doba dožití běžné populace. Předcházení traumatizaci a sekundární viktimizaci dětí je důležité nejen z hlediska solidarity, lidskosti a etiky. Může mít také velmi praktické dopady z hlediska nákladů státu na zdravotní péči, sociální systém a soudnictví.

Důležité je, že pokud se my dospělí s dětmi (coby oběťmi sexuálně motivovaných trestných činů) potkáváme, je v našich silách to ovlivnit.

2. Trauma

Představte si, že se dostanete do situace, kdy jste vy sami nebo vaši blízcí ohroženi na životě nebo je narušena celistvost vašeho těla. To, co v takové situaci člověk obvykle zažívá, je:

- intenzivní hrůza, pocit ohrožení života,
- bezmoc,
- pocit pošpinění, znehodnocení,
- tendence dávat si to za vinu.

Poté, co takovou situaci přežijete, se pravděpodobně s odstupem několika hodin až dní objeví tzv. **akutní reakce na stres**. Začnete událost opakovaně znovu prožívat. Myslíte na ni, připomíná se vám, můžou se vám o ní zdát sny a noční můry. Pravděpodobně nebudete mít moc chuť se stýkat s lidmi. Budete se chtít stáhnout do ústraní. Budete podráždění, soustředit se na cokoli bude obtížné. Dost možná se i budete v noci budit ze spaní. Možná se budete snažit vyhnout všemu, co vám tu událost bude jakkoli připomínat. Vaše dříve skvělá nálada bude tam a budete si říkat, jak je život nedobrý. Nebo vás napadne, jak jste vy sami k ničemu, když se vám tohle přihodilo. Třeba vám i samotné místo, kde k události došlo, bude připadat hrozně.

Pokud se všechno vyvíjí dobře, všechny uvedené příznaky po nějakém čase odezní a brzy se zase vrátíte k plnohodnotnému životu. Veškeré negativní příznaky, které se po oné traumatické události objeví, jsou vlastně účelné a účinné způsoby, jak se vaše psychika snaží se zážitkem vyrovnat.

Znovuprožívání traumatu můžeme vnímat jako snahu událost zpracovat. **Vyhýbavé chování** může být signálem potřeby klidu a času. Negativní myšlení může být projevem potřeby dát věcem smysl, porozumět tomu, co se stalo a jaké místo to má v našem životě. To, co vnímáme jako **poruchy nálad**, je zkrátka jenom proběhnutí a odeznění všech pocitů, které v souvislosti s událostí máme. **Zvýšená dráždivost**, nespavost a nesoustředěnost jsou známkou aktivace nervové soustavy, která je zaneprázdněna zpracováváním traumatu.

Jinými slovy **jde o normální reakci na nenormální situaci**. Můžeme se na následky traumatu dívat jako na přirozené uzdravné procesy. Podobně jako když si zlomíme nohu a ta nás pak bolí, aby nám tělo dalo najevo, že teď po ní nemůžeme chodit. Lidský mozek je úžasně plastický orgán. Lidské tělo i lidská psychika jsou primárně nastaveny na to, aby byly zdravé. Mají zabudované vlastní léčebné mechanismy. Pokud tato reakce proběhne dobře, jednotlivé příznaky postupně vymizí a člověk se může vrátit k plnohodnotnému životu. Někdy však reakce dobře neproběhne, zadrhne se, zkomplikuje, zasáhne do ní něco nepříznivého. Pokud jednotlivé příznaky trvají

příliš dlouho nebo mají trvalý charakter, mluvíme o **posttraumatické stresové poruše**.

3. Paradox v trestním řízení

V civilních sporech je právě přítomnost posttraumatické stresové poruchy (PTSD) důležitá pro stanovení míry závažnosti a výše odškodnění. Někdy až v absurdní formě: pokud nemá oběť závažné následky, čin jako by se nestal. Představme si například sexualizované chování vůči mladému člověku staršímu 15 let, kde nedošlo vyloženě k vyhrožování násilím, ale pachatel jen využil své důvěryhodnosti – „je to přece náš pan doktor, učitel nebo farář, má mě rád a neudělal by nic špatného.“ Dítě, které se v takové zvláštní situaci ocitlo poprvé, nemá ani dost zkušeností, ani odvahy podobné nepřípustné chování odmítnout, přestože se mu to nelíbí a v žádném případě by si to samo nezvolilo. K žádnému násilí nedošlo, sex byl zdánlivě dobrovolný, nikdo zdánlivě nebyl traumatizován (jedním z faktorů, které při posuzování skutku hrají roli, je újma na zdraví). Nebyla naplněna skutková podstata trestného činu, a pokud byla věc hlášena na policii, bude odložena. Ovšem k tomu, zda skutečně nikdo nebyl traumatizován, se ještě za chvíli vrátíme.

4. V čem je to jiné u dětí?

Máme-li srovnat reakci na trauma u dítěte a u dospělého, lze říci, že bývá úplně stejná, zároveň se ale v mnoha ohledech naprosto liší.

Trauma dítěte jakožto oběti trestného činu je stejné v tom, že dítě zažívá stejné pocity: hrůzu, bezmoc, pošpinění... Fungují u něj také stejné mechanismy zpracování: potřebuje klid a čas na zpracování události, bude předrážděné, bude špatně spát, bude ustrašené, nazlobené, smutné. Nebude s námi o zážitku chtít mluvit, nemusí mít chuť si hrát, stáhne se do sebe, anebo se naopak bude chtít co nejrychleji vrhnout do různých aktivit, aby na událost nemuselo myslet.

Jiná je situace v tom, že dítě není malý dospělý. Děti mají specifické potřeby, jsou nezralé a určité věci, které dokážou dospělí, ještě neumí. Nedovedou se tak dobře samy zklidnit. Také jim chybějí důležité životní zkušenosti a na některé věci nemají potřebný náhled. Neznají

pohled z delší časové perspektivy. Někdy nedovedou úplně správně odhadnout následky, neumí posoudit případné nebezpečí. V mnoha ohledech zkrátka potřebují dospělého, který jim pomůže a podpoří je a který na ně bude dávat pozor.

Na druhou stranu ale děti ještě pořád dokážou věci, které dospělí už neumí. Samy o sobě jsou přístupnější přirozeným způsobům léčení – například umí velmi rychle střídát radost a smutek a méně se ovládají, proto emoce tolik nepotlačují. Žijí v užším propojení se světem fantazie, který může být v uzdravování kouzelným pomocníkem. To všechno je nutné mít při kontaktu s traumatizovaným dítětem na paměti.

Je ovšem třeba zmínit ještě jednu důležitou věc: **dítě se z traumatické události naučí něco důležitého o sobě, o světě a o životě.** V dětství se dozvídáme, jak věci fungují. Zjišťujeme základní a klíčové informace o sobě, o druhých lidech, o světě. Učíme se, kdo jsme, kam patříme, jaký je život, svět a lidé v něm. Co je v pořádku, a co už ne. Pokud nám někdo nebo něco ublíží, naučíme se v tu chvíli o sobě a o světě něco podstatného. Pokud je událost, která se stala, negativní, pak i to, co se naučíme, je negativní. Třeba to, že musíme všechno vydržet. Že jsme pošpinění a špatní. Že lidem nemůžeme věřit. Že jsme úplně bezmocní. Že jsme ohrožení a zranitelní. Nebo že je to naše vina. A následně si tuto nedůvěru v lidi a pocit bezmoci neseme s sebou do života. Jsme přesvědčeni, že si musíme nechat všechno líbit nebo že je svět nebezpečné místo. To, co se nám v dětství stalo, nás do značné míry formuje. Nemusí k tomu dojít vždy a velmi záleží na kontextu, tedy na tom, co traumatu předcházelo (predátoři si často vybírají oběti, které jsou nějakým způsobem znevýhodněné a zranitelné) a co se s dítětem stane potom.

Máme přirozenou a vrozenou schopnost se uzdravovat a hojit, pokud k tomu máme vhodné podmínky. Je ale třeba mít na paměti, že na nás každá negativní událost může mít opravdu silný a trvalý vliv, zejména pokud se nám přihodila v dětství či dospívání. Dítě se totiž díky své obrovské kapacitě k učení dokáže vyrovnat takřka se vším, co je v životě potká. Pokud má procházet životem s tím, že je špatné, špinavé a hrozné (nebo bezmocné, hloupé a neschopné), tak se s touto

skutečností zkrátka naučí žít, zařídí se podle toho a bude podle tohoto přesvědčení jednat. Jde o poškození, které je velmi hluboké, není vidět, ale bude mít vliv na život člověka i jeho okolí ještě další desítky let. Děti, které v dětství prošly extrémním citovým utrpením, se naučí fungovat bez emocí, aby nemusely zažívat nesnesitelnou bolest. Stejně jako by se jim nevyvinula sluchová centra, pokud by vyrůstaly bez sluchu.

Když se řekne trauma, lidé si obvykle představí násilí. Děti ale mohou být traumatizovány spoustou situací, které s násilím nejsou spojeny. Pokud dítě zažije situaci, kdy se k němu někdo chová sexuálně, jedná se o něco, nad čím nemá kontrolu. Může získat dojem, že jsou jeho život, tělesná integrita nebo bezpečí ohroženy.

5. Specifika sexuálních deliktů spáchaných na dětech

I tehdy, když při činu nedojde k použití násilí, má zneužívání v dětství a mladém věku dopad na další život. Jedním z důležitých faktorů působících na dětské oběti sexuálně motivovaných činů je fakt, že dětská sexualita je nezralá. V různém věku mají děti o sexu různé množství informací. Podle toho, co vědí, a v závislosti na své mentální a tělesné zralosti budou rozumět tomu, co se děje, ocitnou-li se v sexuální situaci. Může se dokonce stát, že dítě obtěžování vnímá víceméně neutrálně, jako jakoukoli jinou neobvyklou situaci, která je pro něj nová, a navenek se zdá, že jej ani nijak výrazně neovlivnila. Fakt, že to, co proběhlo, nebylo v pořádku, si může uvědomit až mnohem později – v řádu hodin, dní, týdnů, nebo mnohem později (v řádu let), když pak samo začne dospělým způsobem vnímat vlastní sexualitu a nahlédne událost v kontextu. Uvědomí si, co pachatel prožíval a co vlastně prováděl, když s ním zacházel určitým způsobem. Dost často pak nastane určitá krize a zážitek se znovu naléhavě vynoří. A znovu, za několik dalších let, když se člověk sám stane rodičem, se mu celá událost může vrátit opět v novém kontextu a úhlu pohledu. Může si například uvědomit, jak zranitelný v dětském věku byl, co měl zažívat a jaký typ starostí přiměřených věku měl mít namísto toho, aby jej

někdo zneužíval. Jako rodič může pociťovat velmi naléhavou potřebu zajistit, aby podobné zkušenosti uchránil vlastní děti. To je jeden z důvodů, proč někdy lidé o svých zážitcích začnou mluvit až s tak velkým časovým odstupem. Odborně hovoříme o percepci oběti: to, že se člověk stal obětí trestného činu, si může uvědomit až s velkým zpožděním.

Stejně tak se v souvislosti s dozráváním sexuality nebo se značným zpožděním mohou projevit i některé obtíže v oblasti partnerských vztahů, prožívání intimity, rizikového chování nebo funkčních sexuálních poruch, případně se mohou až po delší době začít úporně vracet nepříjemné vzpomínky na události staré několik let. Nemusí k tomu dojít vždy, ale pochopitelně se člověk stane v této oblasti zranitelnější. Tento **velký časový odstup případných potíží** je dobré mít na paměti. Některá postižení nemusí být v době vyšetřování činu dosud manifestována.

Pohlavní zneužívání dětí se často děje ze strany někoho, koho dítě zná, komu důvěřuje, neprobíhá vyloženě násilně a někdy z něj dítě dokonce má určitý zisk. Pachatel může dítě zahrnout dárky nebo třeba zvláštní laskavou pozorností, která mu jinde chybí. Predátoři si rádi vybírají zranitelné děti, které se cítí vyloučené, opuštěné a velmi potřebují pozornost, ochranu nebo pocit, že na nich někomu záleží. Je-li to draze zapláceno nutností nechat se zneužívat, je to obzvláště kruté. Vždy je třeba mít na mysli, že něco jako dětská prostituce neexistuje; dojde-li k sexuálnímu kontaktu mezi dospělým a nezletilým, vždy se jedná o zneužívání, nehledě na případnou dobrovolnost příslušné aktivity. Odpovědnost vždy leží na straně dospělého.

Pokud dojde k sexuálnímu chování ze strany někoho, koho dítě zná, dost často bývá **zatiženo tajemstvím**. Někdy pachatel dítěti řekne, že o tom nesmí nikomu říct: „nech si to pro sebe, tohle bude jenom mezi námi“. Někdy vyhrožuje: „pokud o tomhle někomu řekneš, tak...“, jindy vydírá: „kdyby se o tom dozvěděla máma, zlomilo by jí to srdce“. Apel na zachování tajemství může dokonce zůstat nevyřčený, ale dítě samo cítí, že o zážitku nesmí promluvit, a zůstává tak se svým trápením samo. To je další traumatizující vrstva celé události. Pokud se dítě poz-

ději někomu nakonec svěří a ten mu uvěří, klatba tajemství najednou zmizí. Už v tomto okamžiku zažívá oběť velkou úlevu.

Dalším specifikem sexuálních přečinů páchaných na dětech je to, že **v dospělých vyvolávají paniku**. Patrně žádný dospělý, pokud se právě dozví, že v jeho okolí bylo pohlavně zneužito dítě, nezůstane zcela klidný. A už vůbec ne, pokud se to přihodilo jeho vlastnímu dítěti. Zneužívání dětí vyvolává zlost, odpor, zhnusení, strach, obavy a nedůvěru, což není ideální rozpoložení pro dobré, bezpečné a přiměřené kroky. Naopak se jedná o prostředí přispívající ke vzniku sekundární viktimizace. Když se tedy dítě někomu svěří, velmi záleží na jeho reakci a na tom, co se bude dít dál.

LITERATURA

- Čihák, F. Psychické reakce dětských obětí sexuálního zneužívání a znásilnění. *Pediatric pro praxi*. 2011, roč. 12, č. 5, s. 325–327.
- Kessler, R. C. a kol. Childhood adversities and adult psychopathology in the WHO World Mental Health Surveys. *The British Journal of Psychiatry*. 2010, roč. 197, č. 5, s. 378–385.
- Vizinová, D.; a Preiss, M. *Psychické trauma a jeho terapie. (PTSD): Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.
- Vojtová, H. *Trauma a disociace: bolest vnitřního rozdělení*. Praha: Portál, 2023.

SUMMARY

This paper looks at what happens to people in reaction to trauma and explains the issue of post-traumatic stress. It describes the reactions and mechanisms that are likely to follow traumatic events and emphasizes that some of the manifestations thought to be symptoms of posttraumatic stress are actually adaptive ways in which our mind tries to cope with the trauma.

It shows how such a situation is specific to children and teenagers, particularly in the context of sexual abuse. It draws attention to the specifics of sexual offences committed against children and emphasize the long-term effects of such abuse on a child's mental health even if the act did not involve violence.

It also points out the paradox in criminal proceedings, where the absence of apparent consequences can lead to milder sanction for the offence and highlights the importance of respecting the psychological consequences on the victim during the court process.

KEY WORDS

trauma, acute stress disorder, post-traumatic stress disorder (PTSD), specifics of child sexual abuse, victims of sexually motivated crimes, secondary victimisation

Sekundární viktimizace a ochrana dětských obětí sexuálně motivovaných trestných činů

Mgr. Jenifer Kaločová

ANOTACE

Text zkoumá problematiku sekundární viktimizace při vyšetřování sexuálně motivovaných trestných činů, zejména pokud jsou spáchány na dětech. Zdůrazňuje, že kontext, ve kterém je situace řešena, může mít na oběť horší dopady než traumatická událost samotná. Analyzuje faktory přispívající k sekundární viktimizaci a zdůrazňuje nutnost respektovat rozhodnutí oběti a chránit její soukromí.

Dále text poukazuje na důležitost chápání specifik dětského prožívání a potřeb dětí v této situaci. Zmiňuje vliv reakcí okolí na to, jak dítě událost prožívá, a varuje před bagatelizací či naopak přehnaným zdůrazňováním. Autorka podtrhuje potřebu poskytnout oběti bezpečí, minimalizovat opakování výpovědí a respektovat její rozhodnutí. Vyzývá ke snaze předcházet další traumatizaci během vyšetřování a soudního procesu a k citlivému zacházení s oběťmi.

1. Úvod

Vliv traumatu není obvykle omezen na samotnou traumatizující událost. Poškodit může i kontext, ve kterém je situace dále ventilována a řešena. Ublížit může také nepochopení a negativní reakce nejbližšího okolí, nedůvěra ostatních a neochota věc řešit. Pokud dojde k řešení právní cestou, je i v průběhu vyšetřování oběť často vystavována značné psychické zátěži a znovu zraňována. Zákon o obětech trestných činů na to myslí a definuje oběti sexuálně motivovaných trestných

činů a děti obecně jako oběti zvláště zranitelné, které si zaslouží zvláštní ohled a citlivost během vyšetřování, aby se oběť trestného činu nestala ještě obětí vyšetřování. Proto je dobré sekundární viktimizaci rozumět a vědět, co ji může způsobit. V následujícím textu pomenu možné zdroje viktimizace ze strany nejbližšího okolí oběti a zaměřím se spíše na ty „systémové“.

Mezi faktory, které mohou k sekundární viktimizaci přispět, patří například to, že je dítě nuceno svou výpověď opakovat několikrát v závislosti na tom, jak probíhá vyšetřování a jak se je různí lidé na věc vyptávají. Opakovaně se musí k události vracet, bez ohledu na to, zda o to stojí nebo zda mu to prospívá. Pokud se vyptávají dospělí, kteří toho vědí málo o traumatu nebo o specifikách dětského prožívání v podobných situacích, případně pokud se vyptávají dospělí, kteří se sami nacházejí ve stavu zjitřených emocí, může se snadno přihodit, že bude rozhovor veden necitlivě, bez ohledu na potřeby dítěte, a dítěti to ublíží.

Dítě se o tom, co se přihodilo, dovídá nejen ze své zkušenosti, svých pocitů a myšlenek vztahujících se k dané situaci, ale i z reakce okolí, která mu poskytuje další kontext toho, co se vlastně stalo. Získává tak zpětnou vazbu. Může se například naučit, že je nějak poškozené, „vadné“. Slyšela jsem i z úst odborníka větu: „pokud si o tom s někým nepromluvíš, bude tě to už navždycky ovlivňovat“. V tomto ohledu může k poškození dojít velmi snadno. Pokud dospělí poukazují na hrůznost události, může dítě získat pocit, že je trvale poškozené, že už nikdy nebude v pořádku (a s tím se nežije snadno). Koneckonců i v trestním řízení vystupuje oběť jako „poškozený“ a míra jeho „poškození“ je něčím, co je v rámci vyšetřování zjišťováno a měřeno. Špatné je ovšem i to, pokud dospělí událost naopak bagatelizují a předstírají, že se nic nestalo a že je dítě zcela v pořádku. Najít přístup, který nenapáchá víc škody než užitku, není snadné.

Také nevhodně položená otázka („Proč jsi se nebránil?“ „Proč jsi tam chodil?“ „Jak to, že na tobě potom nebylo nic poznat?“ „Bylo ti to příjemné?“) může přivodit pocity viny nebo určité „porouchanosti“. Pokud to, jak jsem se cítil nebo co jsem udělal, nebylo správné, znamená to, že jsem vadný? Jsem poškozený příliš, nebo naopak nedostatečně? Měl

bych se cítit hůř? Znamená to, že je se mnou něco špatně? Je dobré mít na paměti, že normální reakce člověka na nenormální situaci může zahrnovat celou škálu jednání a prožívání, od známé reakce útěku nebo útoku přes méně známou reakci zamrznutí (která je ovšem v podobných případech relativně častá) až po disociaci, kdy dojde k oddělení určité části psychiky od zbytku prožívání. Předpoklad, že se oběť bude bránit, není tak samozřejmý, jak se může nezasvěcenému jevit.

Pokud se člověk setká se sexuálním obtěžováním, má možnost věc nahlásit na policii, aby byl pachatel dopaden, usvědčen a potrestán. Někteří lidé se však z různých důvodů rozhodnou to neudělat a zkušenost si nechají pro sebe, nebo o ní referují až s velkou časovou prodlevou. Někdy se to pak setká s určitým nepochopením. Máme představu, že by spravedlnost měla být vykonána, že dopadení pachatele může ochránit jiné potenciální oběti. V určitém smyslu jde vlastně o přenášení odpovědnosti na oběť. Oběť ale není zodpovědná za situaci, za spravedlnost ani za to, aby ochránila jiné, není to její vina. Má právo si zvolit, jak se svým zážitkem chce naložit, a to je třeba plně respektovat.

Samostatnou kapitolou je pak medializace celé záležitosti. Nemusí jít nutně o uveřejnění ve zprávách nebo v novinách. Někdy bohatě stačí, že se věc rozkřikne v komunitě. Všichni se dozvědí, co se přihodilo, uniknou různé detaily a člověk ztrácí kontrolu nad svým soukromím. Pokud jde o média, častým zdrojem viktimizace bývají nepřesnost, bagatelizace, bulvarizace. Velmi zraňující bývají komentáře v diskusích. Toho je třeba oběť v maximální možné míře uchránit a důsledně dbát o zachování jejího práva na soukromí.

2. Sekundární viktimizace v rámci vyšetřování

Podíváme se nyní na to, jaký vliv na viktimizaci má vyšetřování a řízení u soudu. Připomeňme si, co prožívá oběť v situaci ohrožení:

- intenzivní hrůzu, pocit ohrožení života,
- bezmoc,
- pocit pošpinění, znehodnocení,
- tendenci dávat si to za vinu.

Při vyšetřování nutíme oběť se k události během výpovědi vracet, a tím všechny negativní pocity zažívat znovu, v cizím prostředí, před cizími lidmi. Tváří v tvář autoritě vyšetřovatele či soudce nemá poškozený mnoho možností situaci ovlivnit. Nemůže si vybrat, o čem, s kým, kdy a zda vůbec bude hovořit. Může se v té situaci cítit podobně bezmocný jako ve chvíli, kdy došlo ke zneužití. Opakované vyptávání a ověřování na poškozeného dost často působí dojmem, jako by mu ostatní nevěřili (a to i tehdy, když tomu tak objektivně není). Cítí se osamocенý, zrazený, ublížený, o pocitu pošpinění či znehodnocení a přenášení zodpovědnosti a viny na oběť ani nemluvě. V tomto smyslu může být vyšetřování a soudní proces zásadním zdrojem další nadbytečné zátěže a retraumatizace, někdy dokonce horším, než byla sama původní událost.

3. Co můžeme udělat pro ochranu dítěte během vyšetřování trestného činu?

Pojďme se na věc podívat z opačné strany. Pokud přemýšlíme nad tím, co lze udělat pro to, abychom oběť co nejvíce ochránili, je vhodné uvažovat nad protisilami, kterými můžeme negativní pocity vyvážit. Hrůzu a pocit ohrožení nahradíme bezpečím. Bezmoc vyvažme nabízením variant a dejme dítěti zažít pocit, že může ovlivnit výsledek. Vinu je třeba připsat jednoznačně pachateli a oběť očistit. Jak může být v tomto směru užitečný soud? Jak co nejlépe eliminovat riziko případné sekundární viktimizace? Hlavní zásady lze shrnout do následujících několika bodů.

Bezpečí

Trauma otřese pocitem bezpečí. Dítě chce slyšet, že se to už nikdy nestane. Ačkoli mu nemůžeme slíbit, že je už nikdy nic zlého nepotká, musíme udělat vše, co je v našich silách, abychom je co nejvíce ochránili. V první řadě tedy musíme zajistit, aby se situace nemohla opakovat. Pachatele je nutné oddělit a zajistit, aby nedocházelo k dalšímu kontaktu.

Velmi traumatizující může být například povinnost být přítomen při soudním projednávání věci či rekonstrukci události a při té příležitosti se konfrontovat s pachatelem. Není tomu tak vždy, ale ze své zkušenosti mohu říci, že ve většině případů nutnost pohlédnout pachateli znovu do tváře oběť spíše traumatizuje, než by jí pomohlo celou věc uzavřít.

Během vyšetřování a při soudním projednávání věci nutíme oběť se k události znovu vracet. Tomu se nejspíš nelze vyhnout a jednoznačně to vede ke znovuprožívání události a opětovnému zranění. Je proto třeba na minimum snížit počet situací, kdy musí dítě vypovídat – ideálně ne víckrát než jednou. Zákon o obětech na to myslí, ale ne vždy je tato zásada dodržována. Pokud jde o děti, neopakovatelnost výpovědi je důležitá i z důvodů zvýšené sugestibility dětské paměti: opakovaným vyptáváním zasahujeme do paměťové stopy a výpověď je pak méně spolehlivá.

Je důležité podobné „spouštěče“ traumatických vzpomínek, tedy všechno, čím bychom událost nechtěně připomínali, eliminovat. To neznamená, že máme preventivně zcela odstranit všechny potenciální připomínky události z okolí oběti. Jedná se spíše o nechtěné spouštěče související s vyšetřováním. Někdy je snaha poškozeného si věci znovu připomenout, projít si příslušná místa, pročíst si záznamy nebo prohlédnout fotografie součástí přirozeného uzdravování. O tom si ale rozhoduje sám poškozený podle toho, zda to potřebuje a chce, a ne jestli si to žádá vyšetřování.

Je nanejvýš vhodné, aby všichni dospělí, kteří se s dítětem v souvislosti se soudním procesem setkávají, rozuměli traumatu a dětem a byli vzdělaní v oblasti komunikace s dětskými oběťmi a v porozumění jejich potřebám. S dítětem musí být zacházeno s ohledem na citlivost situace a jeho potřeby i důstojnost.

Vědomí, že mohu věci ovlivnit

Během napadení zažívá téměř každá oběť obrovskou bezmoc. Jako protiváhu k pocitu bezmoci je dobré dítěti později umožnit, aby porozumělo tomu, co se s ním děje, a mohlo o sobě rozhodovat.

Oběť by v žádném případě neměla nést za situaci zodpovědnost, protože to, co se stalo, není její vina. Měla by mít právo rozhodnout, jak chce se zkušeností naložit. Klíčové je, aby dítě mělo dopředu dostatek informací. Traumatizovaní lidé jsou mimořádně citliví na nečekaná překvapení a náhlé akce. Je dobré dítěti v každém dalším kroku vysvětlit, co se bude dít a jak to bude probíhat, a dohodnutý postup pak dodržet. Je třeba myslet na to, abychom dítěti poskytli možnost o věcech rozhodovat, a to přiměřeně věku a jeho mentálním schopnostem. Dát mu zažít pocit, že je důležité, hodnotné, že na něm záleží; že nám to není jedno a že není samo. Svědectví a názory dítěte bychom měli brát vážně.

Laskavost jako protiváha ke zlu

To, že se lidem stávají zlé věci, je součástí našeho světa. Jak řekl Martin Luther King, z nenávisťi a temnoty nás může vyvést jen láska a světlo. To jsou zároveň hodnoty, které představuje církev: laskavost k bližnímu, solidarita, důvěra a naděje. Je-li možné tyto hodnoty vnést do prostředí dítěte a jeho každodenního života, může to představovat velkou ozdravnou sílu a napravit mnoho zlého.

Soudní proces jako součást uzdravování

Pokud se dítě stane obětí sexuálního trestného činu, je úkolem dospělých dbát na to, aby je ochránili, respektovali jeho potřeby a aby mu během vyšetřování zbytečně znovu neubližovali. Jednoznačným určením a potrestáním viníka můžeme pomoci z oběti sejmut pocitu viny a jeho odsouzení pak pro ni může znamenat očištění a uzavření celé záležitosti. I když vezmeme v potaz všechno, co o traumatu ze zneužití víme, nelze dopředu říci, co bude pro konkrétního člověka zraňující. Velmi může ublížit nedůvěra, zametání věcí pod koberec, bagatelizace, nízký nebo žádný trest, stejně jako nadměrné zdůrazňování závažnosti události jako něčeho, co si člověk v sobě už navždy ponese a trvale jej to ovlivní. Oběť si zaslouží respekt a citlivé zacházení. Během vyšetřování a soudního procesu proto musíme usilovat o minimalizaci dalších zranění a traumat. Tíha zodpovědnosti má ležet na dospělých, nikoli na dítěti.

LITERATURA

- Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014.
- Reddemann, L. *Léčivá síla imaginace: na vnitřní zdroje zaměřená terapeutická práce s následky traumat*. Praha: Portál, 2009.
- Schmelzer, G. *Five Things to Help Children after a Traumatic Event*. Online. Gretchen Schmelzer, 1. 8. 2016. Dostupné na: <https://gretchen-schmelzer.com/parents-corner/> [cit. 10. 10. 2023].
- Velikovská, M. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Psyché. Praha: Grada, 2016.

SUMMARY

This paper explores the issue of secondary victimization during investigations of sexually motivated crimes (especially when committed against children). It highlights that the context in which the situation is dealt with can have worse impact on the victim than the traumatic event itself. The text analyses the factors contributing to secondary victimisation and emphasizes the need to respect the victim's choices and to protect their privacy.

The text also highlights the importance of understanding the specificities of children's experiences and needs in this situation. It mentions the influence of the reactions of the environment on the child's experience of the event and warns against downplaying or over-emphasising the event. The author stresses the need to provide the victim with security, to minimize repetition of statements and to respect the victim's decision. She calls for efforts to prevent further traumatization during the investigation and trial and for sensitive treatment of victims.

KEY WORDS

secondary victimisation, criminal investigation, court trial child protection, victim protection, healing.

Telesnosť v živote kňaza. Kresťansko-antropologické reflexie v súvislosti s problémom sexuálneho zneužívania v katolíckej cirkvi

doc. PhDr. Marek Forgáč, PhD.

ANOTACE

Sexuálne zneužívanie sa dotýka aj života katolíckej cirkvi. V prípade páchatelov-kňazov sa pýtame, či to nesúvisí so špecifickým spôsobom života. V tomto príspevku sú najprv spomenuté základné princípy kresťanského pohľadu na sexualitu. Kresťanská antropológia vychádza z princípu sebatranscendencie. Tento princíp je rozhodujúci aj v prežívaní telesnej roviny. Pochopenie komplexnosti psychosexuálneho vývinu pomáha identifikovať kritické momenty v procese dozrievania ľudského jedinca. Z pohľadu života v kňazskom celibáte je nevyhnutné otvorene pomenovať také spôsoby života, ktoré sú v konečnom dôsledku zameraním na seba a nie na druhého a privádzajú k pokrivenému obrazu o človeku. Tu patrí aj sexuálne zneužívanie. Pre eliminovanie týchto negatívnych javov je potrebné dôsledné diagnostikovanie pred vstupom do formácie, ale aj správny životný štýl po ukončení formácie. Celá problematika má svoje dôležité ukotvenie v teologickom pohľade a v personálnom prežívaní viery.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sexuálne zneužívanie, telesnosť, kňaz, prevencia

1. Úvod

Mnohé problémy súčasnej doby súvisiace so sexualitou človeka pramenia z toho, že vo svojej slobodnej vôli človek nechce prijať to, že je

stvorený na obraz Boží. Nerešpektovanie zámeru Stvoriteľa prináša do života mnohé komplikácie. A problém sexuálneho zneužívania je toho očividným príkladom. Pre správne pochopenie tejto problematiky je nevyhnutné skúmať, ako sa na dar sexuality možno pozerat z kresťanského pohľadu.

2. Božie zjavenie, ľudská sexualita a dôležitosť správnej sexuálnej výchovy

Už prvé riadky prvej knihy Svätého Písma, knihy Genezis, nám veľa hovoria nielen o Božej stvoriteľskej aktivite, ale aj o samotnom človeku a ponúkajú návod, ako správne žiť vzťahy v plnosti, teda aj v telesnom rozmere. Niektorí tvrdia, že slovo „sexus“ pochádza od latinského *se-care*, teda „rozdeľovať“.¹ Boh, keď tvorí svet, robí to prostredníctvom rozdeľovania. Oddelil svetlo od tmy, oddelil horné vody od dolných vôd, oddelil súš od mora... A vrcholom tohto diela je keď stvoril človeka – muža a potom od neho oddelil rebro, aby mu stvoril ženu (Gn 1,1–2,25).

Toto rozdeľovanie však nie je absolútnym rozdeľovaním. Boh rozdeľuje tak, že rozdelené časti sa navzájom dopĺňajú a navzájom sa potrebujú.² Svetlo nemôže existovať bez tmy, dolné vody bez horných, ani súš bez mora. Podobne je to medzi mužom a ženou. Boh ich oddelil, aby po sebe túžili a navzájom sa dopĺňali. Preto telesná žiadostivosť alebo túžba po druhom nemá byť používaná egoisticky, ale má nachádzať svoju krásu vo vzájomnom darovaní a dopĺňaní sa.

Z tohto pohľadu je život v celibáte neprirodzený.³ Nejde však o neprirodzenosť v zmysle nesprávnej komplementárnosti (ako je napríklad pedofília). Ide o neprirodzenosť v zmysle odopretia toho, čo podľa prirodzenosti k sebe patrí. Takto chápaný život v celibáte je zrieknutím

¹ Vaan, M. de. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Boston: Brill, 2008, s. 560–561.

² Wojtyła, K. *Love and Responsibility (Revised Edition)*. San Francisco: Ignatius Press, 1993, s. 84–87.

³ Rulla, L. M. *Depth Psychology and Vocation. A Psycho-social perspective*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2003, s. 178–180.

sa niečoho prirodzeného z dôvodu vyšších hodnôt.⁴ Je teda obeťou. Podobne, ako sa mučeník zrieka prirodzeného práva na život z dôvodu vernosti vo viere alebo ako sa matka zrieka prirodzenej potreby oddychu a spánku z dôvodu starostlivosti o dieťa.

Vzájomná príťažlivosť medzi mužom a ženou je Božím zámerom. Je to dar. A keďže ide o dar, nemožno sa na sexualitu pozerat' v negatívnom zmysle. Ľudské telo, sexuálne orgány, zmyslové potešenie, zamilovanosť, manželská zmluva, plodenie detí – to sú všetko dobré veci, ako nám o tom hovorí iná kniha Starého Zákona – Pieseň piesní.⁵ Byť kresťanom neznamenaá uzatvárať sa pre tieto témy. Napríklad v katolíckej cirkvi slávime sviatok, keď si pripomíname Máriino počatie – teda moment, kedy telesným zblížením jej rodičov vznikol jej život. Moment, o ktorom sa často v rôznych kruhoch spoločnosti hovorí s posmeškami a vulgarizmami, sa v katolíckej cirkvi oslavuje liturgickou slávnosťou. Aj to je výrazom toho, že o týchto veciach možno hovoriť s úctou a otvorenosťou.

To by sa malo diať predovšetkým v rodinách. Zo skúsenosti vieme, že príliš prudérna výchova môže viesť k opačnému extrému.⁶ Zakazovať vo výchove detí o týchto veciach hovoriť alebo už len myslieť na tieto veci by nebolo správnou cestou. Mohlo by to prepuknúť do opačného extrému. Ak sa doma v rodinách bude vo vhodnom čase, s láskou a primeraným spôsobom rozprávať o ľudskej sexualite, deťom to pomôže správne dozrievať a aj pomenovať prípadné nebezpečenstvá. Ak takáto výchova v rodinách bude chýbať, potom si deti budú hľadať iné zdroje informácií, ako je internet, spolužiaci či cudzí dospelí.⁷ A to už môže byť rizikové.

⁴ Marchesini, R. *Amore e sessualità. I quaderni del Timone*. ed. Gianpaolo Barra, Milano: Istituto di apologetica, 2011, s. 30–33.

⁵ Pápežská biblická komisia. *Čože je človek? Sprievodca biblickou antropológiou*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2022, s. 170–176.

⁶ Corneau, G. *Anatomie lásky. Vzťahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál, 2013, s. 69–71.

⁷ Ocilková, R. *Mladým pravdu. Průručka pro učitelov, rodičov a sprievodcov mladých*. Bratislava: Lúč, 2023, s. 20–22.

3. Dôvody neschopnosti správne žiť dar sexuality

Dôvodov, prečo človek nie je schopný správne žiť dar sexuality, je niekoľko. Napríklad aj to, že človek ako Božie stvorenie si nechce uvedomiť svoje limity. Žijeme, ako keby sme boli všemohúci, a odtiaľ prichádza zneužívanie moci a postavenia. Súčasná kultúra, ktorá na nás veľmi vplyva, by sa dala nazvať kultúrou bez limitov (*no limits culture*).⁸ Ale už príbeh o stvorení hovorí, že človek nemôže všetko. Boh už prvým ľuďom dal určité limity, keď im zakázal určité aktivity. A hoci sa všetci rodíme s výrazným prvkom narcizmu a egocentrizmu a ako malé deti sme presvedčení, že nám patrí celý svet, postupná skúsenosť nám hovorí, že máme svoje hranice. Dnes nie je takým problémom uveriť, že Boh existuje. Skôr je problémom uveriť, že my nie sme bohmi.⁹

Iným dôvodom neschopnosti správne žiť dar sexuality je, že človek, neuvedomujúc si svoje limity, má tendenciu fragmentovať lásku. Láska je veľmi komplexná skutočnosť. Obsahuje v sebe časti príjemné aj nepríjemné, príťažlivé aj náročné. Človek si však v túžbe len po príjemných a príťažlivých veciach chce „odlomiť“ len kúsok lásky, pričom ostatné časti odmieta. V takom prípade ide o takzvanú „fast-foodovú“ lásku v zmysle rýchlej a lacnej produkcie a nezdravej konzumácie. Skutočnú lásku však možno zažiť len v celistvosti. Jej fragmentácia v konečnom dôsledku privádza k zraneniu na oboch stranách.

Toto následne súvisí so schopnosťou (respektíve neschopnosťou) rešpektovať rôzne dimenzie ľudskej sexuality. Telesnosť totiž nie je jediným vyjadrením sexuality. Ľudská sexualita nie je izolovanou časťou ľudskej osobnosti, ale je hlboko integrovaná do osobnosti človeka. Preto každá sexuálna skúsenosť vo vzťahu dvoch ľudí hlboko zasahuje komplexný život jednej aj druhej osoby a vyžaduje si prekonanie egocentrizmu. Tu je dôležitá schopnosť vcítiť sa do pozície druhého a snažiť sa čo najcitlivejšie vnímať, čo prežíva ten druhý.

⁸ Lamm, R. D. The Culture of Growth and the Culture of Limits. *Conservation Biology* 20 (2006), s. 269–271.

⁹ Halík, T.; Grün, A. *Svět bez Boha: ateizmus jako druh náboženské zkušenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 61–94.

Okrem uvedených dôvodov možno ešte spomenúť to, že v oblasti ľudskej sexuality nie je možné všetko vopred racionálne vysvetliť a vyargumentovať. Veľa sa v tejto oblasti v rámci generácií odovzdáva skúsenosťou. Je to akási priorita „žiť“ pred „chápať“. Niektoré súvislosti a hlavne dôsledky do života jednotlivcov spôsobené nesprávnym užívaním tohto stvoriteľského daru sú zo strany mladšej generácie ťažko akceptovateľné, ale pritom po mnohých osobných chybách a negatívnych zraňujúcich skúsenostiach prichádzajú na to, že staršia generácia mala pravdu.

4. Egocentrizmus a sexualita

Boží projekt nebol iba o telesných zážitkoch, ale o kráse vzájomného dopĺňania sa v rôznych rovinách života. Ak chceme nájsť skutočnú krásu vzťahu, musíme rešpektovať rôzne dimenzie ľudskej sexuality. Telesnosť totiž nie je jediným vyjadrením sexuality. Ľudská sexualita je úzko prepojená s ostatnými rovinami osobnosti človeka. Sexualita sa prejavuje aj v psychologickkej rovine, sociálnej rovine, duchovnej rovine... Ak niekto prežíva telesný vzťah k druhej osobe, musí chápať, že to zasahuje celú osobnosť človeka. Ak by sa sústredil iba na telesnú rovinu, bolo by to iba o egocentrizme. Zneužitie prežívanie druhého človeka vo svoj prospech, na svoje ciele, by bolo manipuláciou. A ak ide o nerovnocenný vzťah, tak aj zneužitím postavenia a moci.

Egocentrizmus je v sexuálnej rovine veľmi nebezpečný.¹⁰ Sexuálnu nemorálnosť by sme mohli nazvať ako egocentrické zaobchádzanie s osobou ako s nejakou vecou.¹¹ Nie každé telesné vyjadrenie sexuality je aj skutočnou láskou, hoci by to tak mohlo navonok vyzerať. Telesný sexuálny akt môže mať rôzne vedomé i podvedomé motivácie. Ako hovorí jeden výskum,¹² motiváciou môže byť napríklad odbúranie

¹⁰ Sadock, B. J.; Sadock, V. A. *Synopsis of Psychiatry*. 9th edition, Philadelphia, Pennsylvania: Lippincott Williams & Wilkins, 2002, s. 811–812.

¹¹ Corneau, G. *Anatomie lásky. Vzťahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál, 2013, s. 210–211.

¹² Schultheiss, O. S.; Dargel, A.; Rohde, W. Implicit Motives and Sexual Motivation and Behavior. *Journal of Research in Personality*, 37 (2003), s. 224–230.

úzkosti a napätia, potvrdenie vlastnej identity či hodnoty, útek od pocitu samoty a od zármutku. Ale môže to byť aj výraz hnevu a deštruktivity, alebo aj prostriedok na uspokojenie detskej túžby po láske, alebo dokonca vyjadrenie moci nad druhým človekom. Pri všetkých týchto motiváciách vidíme, že človek vníma toho druhého nie ako človeka, ale ako objekt, ako vec, pretože v konečnom dôsledku nehľadá druhého človeka, ale hľadá seba samého. Ide o reflexívnu finalitu. Stvoriteľský zámer nie je v tom, aby sme vnímali druhého človeka, nakoľko nám slúži, ale aby sme ho vnímali z toho pohľadu, nakoľko sa mu darujeme. V tom je princíp sebatranscendencie. Preto vyjadrenie, že každý telesný sexuálny akt je výrazom lásky, vôbec nemusí byť pravdivé. Práveže môže byť vyjadrením závažného egocentrizmu.

V tom všetkom je dôležité aj to, aké má Boh miesto v našom živote. Človek je v podstate hladajúci tvor.¹³ Celý život niečo alebo niekoho hľadáme. Akoby sme hľadali ten stratený raj, o ktorý prišli naši prarodičia Adam a Eva. Preto sa môžeme sami seba pýtať, koho vlastne hľadáme. V podstate našu odpoveď by sme mohli vyjadriť v dvoch alternatívach: hľadáme seba samého alebo hľadáme toho druhého, a v ňom milujeme Boha? Môžeme to aplikovať aj na rozmer telesnosti. Ak Boží dar ľudskej sexuality využívam na to, aby som hľadal toho druhého, aby som sa mu daroval a v plnej zodpovednosti prijímal lásku v celistvosti, tak tým realizujem Boží obraz v sebe, a tak milujem Boha. Ak však Boží dar ľudskej sexuality využívam na to, aby som hľadal seba samého, svoje príjemnosti, svoje ego, svoje ciele, potom vlastne neprijímam to, že som stvorený na Boží obraz, a zraňujem tak seba aj druhých a tým nemilujem Boha. Ako hovoril pápež Benedikt XVI.: „Prvá úloha, ktorá by mala vyplývať z morálnych otrasov tejto doby, tkvie v tom, že sa musíme znova naučiť spoznávať Boha ako základ nášho života a nenechávať ho bokom ako nejakú prázdnu a nereálnu frázu.“¹⁴

¹³ Pápežská biblická komisia. *Čože je človek? Sprievodca biblickou antropológiou*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2022, s. 173.

¹⁴ Benedikt XVI. *Návrat k Bohu. Hriech zneužívania v Cirkvi*. Bratislava: Lúč, 2020, s. 54.

Tu sa dostávame k samotnej téme sexuálneho zneužívania. Z kresťanského pohľadu ide o ťažké previnenie voči Bohu a ľuďom. Ide o nerešpektovanie limitov a hraníc, ktoré majú chrániť intimitu človeka. Ide o prežívanie všemohúcnosti zo strany predátora, lebo ide o nerovnomerný vzťah.¹⁵ Nejde o hľadanie dobra toho druhého, ale o egocentrizmus a o hľadanie seba samého. A v konečnom dôsledku o obrovské zranenie.¹⁶ Ľudská sexualita je Božím darom, ale tento dar môžeme znehodnotiť. Poznanie mnohých skutočností súvisiacich s týmto darom nám môže pomôcť predísť ťaživým zraneniam a bolesťam a privádzať nás ku skutočnej radosti z toho, že sme stvorení pre opravdivú lásku.

5. Psychosexuálny vývin a psychosexuálna zrelosť

Psychosexuálnu zrelosť by sme z určitého pohľadu mohli nazvať ako schopnosť jedinca akceptovať rozdielnosť medzi pohlaviami na všetkých úrovniach psychického života. Ako už bolo povedané, ľudská sexualita sa neprejavuje len v telesnej rovine, ale je integrovaná v osobnosti človeka a zasahuje rôzne roviny jeho života. V rovine psychobiologickej by zrelosťou malo byť to, že dokážeme rešpektovať rozdielnosť pohlaví z pohľadu organického a fyziologického. Muž a žena sa líšia stavbou a formou tela, primárnymi a sekundárnymi pohlavnými znakmi a s tým súvisiacimi fyziologickými procesmi, ktoré nevyhnutne vplývajú na naše prežívanie a správanie. Zrelosť v psychosociálnej rovine znamená, že rešpektujeme rozdielnosť pohlaví v súvislosti s rôznymi sociálnymi rolami a zaužívanými štandardmi. Sú úlohy a aktivity, ktoré sú typické pre muža, a iné zasa pre ženu. A v konečnom dôsledku túto psychosexuálnu zrelosť môžeme prejavovať aj v rovine duchovnej. Tu ide o to, že aj určité prejavy viery, určité spôsoby duchovného

¹⁵ Rossetti, S. J. *A Tragic Grace. The Catholic Church and Child Sexual Abuse*. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 1996, s. 111–113.

¹⁶ Godoi, D. O.; Fiamenghi, G. A. Effects of a Rupture in Psychosexual Development: A Theoretical Case Study on Sexual Abuse. *Open Science Journal of Psychology* 5 (2018), s. 24–27.

prežívania a ich vyjadrenia navonok sú charakteristické pre mužov a pre ženy. Táto rozdielnosť v rôznych rovinách ľudského života nemá byť prekážkou alebo ťažkosťou. Práve naopak. Rozdielnosť medzi pohlaviami je podľa stvoriteľského plánu komplementárna.¹⁷ Ide o vzájomné dopĺňanie sa, ktoré v konečnom dôsledku prináša väčšiu hodnotu, ako je len súčet samotných dvoch subjektov.

Psychosexuálna zrelosť je zároveň akýmsi indikátorom, ktorý nám niečo hovorí o celej osobnosti človeka. Ľudská sexualita je v istom zmysle akýmsi mikrokozmosom ľudského života, ktorý nám vytvára obraz o makrokozme jedinca.¹⁸ Podobne ako napríklad hodnoty tlaku krvi alebo pulzu srdca nám naznačujú niečo o celom organizme človeka a jeho fyzickom zdraví, tak aj situácia v sexuálnej rovine človeka niečo hovorí o celej jeho osobnosti. Ako príklad môžeme uviesť skúsenosť z manželských poradní, keď manželia prichádzajú s nejakou ťažkosťou v ich intímnom živote, ale v konečnom dôsledku sa často prichádza na to, že pôvod týchto ťažkostí je v iných rovinách ľudského života.

Pre pochopenie psychosexuálnej zrelosti potrebujeme pochopiť komplexnosť psychosexuálneho vývinu človeka. Každý jeden ľudský jedinec sa rodí zo sexuálneho spojenia muža a ženy. Už v prvom momente splynutia pohlavných buniek v závislosti od konfigurácie chromozómov je zadefinované, či pôjde o muža, alebo ženu. V tomto momente hovoríme o biologickej diferenciacii.¹⁹ Avšak tu sa ešte len začína zložitý a senzibilný vývin v psychosexuálnej oblasti a následné obdobia sú mimoriadne dôležité a determinujúce.

Po biologickej diferenciacii nastáva proces psychologickej diferenciacie,²⁰ ktorá by sa dala nazvať procesom stotožnenia sa s tým,

¹⁷ Cantelmi, T.; Scicchitano, M. *Educare al femminile e al maschile*. Milano: Paoline, 2016, s. 26–35.

¹⁸ Szymańska-Pytlińska, M. E.; Beisert M. J. Diagnosis of psychosexual immaturity as an indicator of designing psychotherapy programme for child molesters. *Psychoterapia* 178 (2016), s. 63–76.

¹⁹ Honig, A. S. Psychosexual Development in Infants and Young Children: Implications for Caregivers. *Young Children* 55 (1999), s. 70–77.

²⁰ Tamtiež, s. 70–77.

čím jedinec je.²¹ To sa deje už v ranom detstve, keď si napríklad deti pri pohľade na seba a na druhých uvedomujú fyziologické rozdiely medzi chlapcom a dievčaťom. Tento proces, založený na identifikácii, je u chlapcov zložitejší ako u dievčat. Obaja, chlapec aj dievča, sú tak telesne ako aj citovo viac pripútaní k osobe matky než k osobe otca. Je to tak prirodzené. Avšak dievča, ak má dozrievať v uvedomovaní si svojej ženskosti, má od začiatku prítomný vzor matky. Chlapec v rámci procesu psychologickej diferenciacie potrebuje prechádzať zložitejšími momentmi, keď sa musí diferencovať od postavy ženy-matky a identifikovať sa s postavou muža.²² Prirodzene najvhodnejšou situáciou je, ak je to postava otca. Vývin chlapca je vždy neistejší, citlivejší a zraniteľnejší, pretože sa potrebuje diferencovať od postavy matky a inklinovať k postave otca.

Tu sa dostávame k faktom súvisiacim so súčasnou situáciou rodín vo vyspelej západnej civilizácii. Nestabilita, ktorá rodiny sprevádza, spôsobuje, že otcovia absentujú v procese psychosexuálneho dozrievania detí (nemusí ísť len o fyzickú absenciu). Deti pri rozpade rodín najčastejšie ostávajú s matkou. Zdá sa, že by to mohlo vysvetľovať fakt, prečo je u mužov častejší problém sexuálnej identity. Zároveň treba podotknúť, že celý proces psychosexuálneho dozrievania je veľmi senzibilný a akékoľvek jeho narušenie môže mať doživotné následky.²³ Neprirodzený zásah do tohto vývinu v zmysle sexuálneho zneužitia môže determinovať rôzne zmeny, ktoré by sa za normálnych okolností neudiali.

6. Cesty nenaplnenia a zranenia

Z pohľadu kňazského stavu v katolíckej cirkvi by sme v zmysle nesprávneho užívania daru ľudskej sexuality mohli hovoriť o niekoľkých

²¹ Stayton, W. R. Sexual and Gender Identity Disorders in a Relational Perspective. *Handbook of Relational Diagnosis and Dysfunctional Family Patterns*, ed. Kaslow F. W., New York: John Wiley & Sons, 1996, s. 357–370.

²² Corneau, G. *Anatomie lásky. Vzťahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vzťahy*. Praha: Portál, 2013, s. 161–164.

²³ Goodi, D. O.; Fiamenghi, G. A. Effects of a Rupture in Psychosexual Development: A Theoretical Case Study on Sexual Abuse. *Open Science Journal of Psychology* 5 (2018), s. 24–27.

konkrétnych praktíkách, ktoré nazveme cestami nenaplnenia a zranenia, pretože neprivádzajú k skutočnému sebadarovaniu sa druhému (a v konečnom dôsledku k láske k Bohu), ale privádzajú skôr k hľadaniu seba samého. Ako prvú cestu môžeme spomenúť autoerotizmus. Ide o zameranie sa na seba v úzkom slova zmysle, pretože tu človek využíva dar sexuality iba pre seba. Kritickou je v tomto prípade intenzívna závislosť, ktorá sa časom vytvára.²⁴ Pri povolani, akým je kňazstvo, treba pamätať na to, že ide predovšetkým o intelektuálnu činnosť, pričom je potrebné pamätať na celkovú dynamiku osobnosti. Prirodzená fyzická záťaž slúžiaca na odbúravanie agresivity má byť nejakým spôsobom prítomná (prostredníctvom manuálnej práce, športu, prírody a pod.), aby napomáhala vyrovnávaniu vnútornej dynamiky osobnosti.

Pornografia je fenoménom dnešnej doby. Jej rozšírenie spôsobuje hlavne veľmi ľahká dostupnosť a príliš malá kontrola.²⁵ Obraz a jeho percepčia majú veľmi veľký dopad na „formovanie mysle“ človeka. Aj v tomto prípade ide o egocentrické prežívanie v rovine telesnosti, pretože tu nejde o žiadne sebadarovanie druhému. Taktiež aj v tomto prípade je prítomné vysoké riziko závislosti. Pornografia sa často spája s autoerotizmom. V konečnom dôsledku aj tu môžeme hovoriť o vnímaní toho druhého (prítomného v obrazoch) nie ako osoby, ale ako veci.

Ďalšou cestou nenaplnenia a zranenia je praktizovanie heterosexuálnych vzťahov v prípade celibátneho záväzku. Tento záväzok je dobrovoľný a vyžaduje si disciplínu v rôznych dimenziách života. Praktizovanie heterosexuálnych vzťahov (hoci nemusí ísť hneď o promiskuitné vzťahy) je v tomto prípade „fragmentovaním“ lásky, pretože človek so záväzkom celibátu nie je schopný akceptovať dar lásky medzi mužom a ženou vo svojej celistvosti. Napríklad nie je možné prežívať sociálnu akceptáciu, ktoré je dôležitá predovšetkým pre ženu.²⁶ Člo-

²⁴ Zuanazzi, G. *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 2012, s. 312–313.

²⁵ Duffy, A.; Lawson, D. L.; Nair, R. Pornography Addiction in Adults. A Systematic Review of Definitions and Reported Impact. *The Journal of Sexual Medicine* 13 (2016), s. 760–777.

²⁶ Rulla, L. M. *Depth Psychology and Vocation. A Psycho-social perspective*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2003, s. 225–250.

vek si tak „odlamuje“ iba časť z tohto daru, ktorá je príjemnejšia, a tým ubližuje sebe aj druhému.

Homosexuálny spôsob života z pohľadu katolíckeho kňazstva je tiež cestou nenaplnenia a zranenia. Dôvody pre praktizovanie takejto cesty môžu byť rôzne: genetická determinácia (hoci vedecký dôkaz na to nemáme), zranenie vo výchove, sexuálne zneužitie v procese dozrievania, hedonistické túžby experimentovať v oblasti sexuality.²⁷ Praktizovanie homosexuálnych vzťahov v celibátnom spôsobe života je lákavejšie aj z toho dôvodu, že nevyžaduje toľkú mieru zodpovednosti ako pri heterosexuálnych vzťahoch (napríklad zodpovednosť za vznik nového života).²⁸ Akékoľvek by na to boli dôvody, znova v konečnom dôsledku nejde o hľadanie toho druhého, v ktorom potom milujem Boha.

Nakoniec treba spomenúť sexuálne zneužívanie detí (neplnoletých). Tu v plnej miere platí, že ide o cestu nenaplnenia a zranenia. Ide o ťažké previnenie voči Bohu a ľuďom,²⁹ pretože ide o nerovnomerný vzťah. Zároveň treba pripomenúť, že ide o zneužitie moci. A v prípade, že je to delikt zo strany kňaza, ide o zneužitie duchovnej moci. Duchovná moc má veľký vplyv na človeka, zvlášť na toho, kto nedosiahol vek plnoletosti. Môžeme hovoriť aj o reverenciálnom strachu alebo minimálne o veľkom rešpekte.³⁰ A taktiež tu ide o vážne poškodenie viery. Preto sa tieto delikty v katolíckej cirkvi riešia na Dikastériu pre náuku viery.

V súvislosti s nesprávnym využívaním daru sexuality v kňazskom živote v katolíckej cirkvi je potrebné ešte spomenúť niektoré osobnostné charakteristiky alebo určité prvky osobnosti, ktoré zvyčajne koexistujú s javom sexuálneho zneužívania (tzv. komorbidity). Na prvom mieste treba spomenúť narcizmus. Tomu sa pomerne dobre darí medzi kňazmi, prípadne aj rehoľníkmi. Individuálny spôsob života,

²⁷ Zuanazzi, G. *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 2012, s. 333–350.

²⁸ Keenan, M. *Child Sexual Abuse and the Catholic Church. Gender, Power, and Organizational Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 142–145.

²⁹ Pittet, D. *Otče, odpouštím vám. Přežít zničené dětství*. Brno: Cesta, 2019, s. 8.

³⁰ Dowling, P. W. *How is Power Used in the Catholic Church. A Case Study of a Group of Male Religious in the Archdiocese of Melbourne*. Unpublished thesis, s. 152.

sústredenie pozornosti na seba, početné, ale pritom plytké vzťahy, pokušenie moci a manipulácie – to všetko sú dôvody, prečo môže byť narcizmus nielen prítomný v tomto prostredí, ale aj značne sa rozvíjajúci.³¹ Okrem toho sú ďalšími sprievodnými znakmi exhibicionizmus (myslí sa v širokom slova zmysle), žiarlivosť vo vzťahoch, exkluzívnosť vo vzťahoch, tendencia k sebaútošti, k racionalizácii a intelektualizácii, čo v konečnom dôsledku vedie k ospravedlňovaniu neadekvátneho konania.³²

7. Cesty uzdravenia

Pre načrtnutie, ako vyjsť z týchto ciest nenaplnenia a zranenia, predovšetkým ako predchádzať ťažkým previneniam vyplývajúcim zo sexuálneho zneužívania, použijem vetu z knihy, ktorej autor je Geoffrey Robinson: „Zdraví ľudia v zdravom vzťahu so zdravým Bohom.“³³ Táto veta vytvára určitú šablónu podľa ktorej možno zosumarizovať jednotlivé kroky nevyhnutné pre prevenciu.

Pod termínom „zdravý Boh“ sa v tomto prípade chápe skôr správny obraz o Bohu. Nemyslíme tu len nejaký intelektuálny alebo katechizmový obraz o Bohu, ktorý si vytvárame na základe teologických štúdií. Myslíme tu skôr obraz o Bohu, ktorý si nosíme často aj vo svojom podvedomí a je skôr emotívneho a vzťahového charakteru. V minulosti prevládal obraz o Bohu, ktorý je nahnevanej a trestajúcej. Súviselo to s historickým kontextom. V súčasnosti prevláda skôr obraz o Bohu, ktorý je tolerantnej.³⁴ Pre správne pochopenie treba dodať, že je rozdiel medzi predstavou tolerantného Boha a predstavou milosrdného Boha. Predstava tolerantného Boha znamená, že človek si môže dovoliť všetko a Boh mu to toleruje. Vo výskume mojej dizertačnej práce, v ktorej som skúmal súvislosti medzi osobnostnými charakteristikami

³¹ Gabbard, G. O. *Psichiatria psicodinamica*. Milano: Raffaello Cortina Editore, 2015, s. 487.

³² Sperry, L. Psychology's contribution to the Church. *The Inner Life of Priests*, ed. Gerard J. McGlone, Len Sperry, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2012, s. 30–43.

³³ Robinson, G. *Confronting Power and Sex in the Catholic Church. Reclaiming the Spirit of Jesus*. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2008, s. 25–48.

³⁴ Tamtiež, s. 26-29.

a jednotlivými škálami predstavy o Bohu, som zistil zaujímavú súvislosť. Vlastnosti dominantnej osobnosti korelovali s predstavou o tolerantnom Bohu.³⁵ Teda v prípade výrazných dominujúcich jedincov je väčšia pravdepodobnosť predstavovať si Boha ako takého, ktorý všetko toleruje. Môže to naznačovať určité vysvetlenia zneužívania moci, respektíve duchovnej moci. Správny a „zdravý“ obraz o Bohu vedie aj k správnej a „zdravej“ duchovnosti ako prevencie pred „nezdravými“ cestami zneužívania daru sexuality.

Ďalej je dôležité, aby v kňazskom stave boli zdraví ľudia. V tomto prípade pod pojmom „zdraví ľudia“ rozumieme dostatočne osobnostne zrelí bez výraznejších patologických prvkov. Určitá minimálna normálnosť je nevyhnutná pre vstup do formačného procesu, pretože tá je zasa nevyhnutnou podmienkou určitej nevyhnutnej kapacity obetovať sa pre druhých. Preto by vstup patologických osobností do formačného procesu a následne do kňazského stavu mal byť eliminovaný dôsledným diagnostikovaním pred a počas formácie. Zároveň však treba podotknúť, že ani toto ešte nie je zárukou dostatočnej prevencie. Totiž prostredie takej inštitúcie, akou je cirkev, môže za určitých okolností podporovať patologické črty osobnosti.³⁶ A tak sa môže stať, že niekto, kto je relatívne osobnostne zrelý, predsa po čase pričinením nesprávneho spôsobu života (znova treba pripomenúť predovšetkým narcizmus) spôsobí určitý regres vo svojej osobnosti a v konečnom dôsledku sa tu vyskytnú závažnejšie patologické črty. Preto je dôležité zdôrazňovať, že formáciou pred kňazskou vysviackou sa ešte formovanie osobnosti nekončí, ale kontinuálne pokračuje ďalej.

Nakoniec ešte treba spomenúť zdravý vzťah k Bohu. Znova pripomenieme, ako píše pápež Benedikt XVI.: „Prvá úloha, ktorá by mala vyplývať z morálnych otrasov tejto doby, tkvie v tom, že my sami začneme žiť z Boha a pre Boha. Začínajúc u seba sa musíme znovu naučiť

³⁵ Forgáč, M. *Vzťahové súvislosti predstavy o Bohu*. Trnava: Trnavská univerzita, 2012. Nепublikovaná dizertačná práca.

³⁶ Sperry, L. *Psicologia ministero e comunità. Riconoscere, guarire e prevenire le difficoltà nell'azione pastorale*. Brescia: Edizioni Dehoniane Brescia (2007), s. 13.

spoznávať Boha ako základ nášho života a nenechávať ho bokom ako nejakú prázdnu a nereálnu frázu.“³⁷

8. Záver

Hoci v prípade výskytu sexuálneho zneužívania u kňazov žijúcich v celibátnom spôsobe života nie sú vedecké dôkazy o kauzálnosti medzi týmto štýlom života a páchaním deliktov tohto druhu,³⁸ je potrebné otvorene hovoriť o rôznych spôsoboch prežívania telesnosti v živote kňaza a o ich súvislosti so základným princípom kresťanskej antropológie, ktorým je teocentrická sebatranscendencia. Správnym uplatnením diagnostiky pred vstupom do formačného procesu a adekvátnym spôsobom života po ukončení základného formačného procesu je možné predchádzať nepriaznivým skutočnostiam týkajúcim sa sexuálneho zneužívania v cirkvi. S nádejou do budúcnosti možno konštatovať, že osoby so zdravou schopnosťou zaprieť seba samých a vziať na seba kríž, s pevnými osobnosťami a zdravou duchovnosťou, sú schopné prinášať do tohto sveta krásu vzťahového charakteru Kristovho mystického tela.

LITERATÚRA

- Benedikt XVI. *Návrat k Bohu. Hriech zneužívania v Cirkvi*. Bratislava: Lúč, 2020.
- Cantelmi, T.; Scicchitano, M. *Educare al femminile e al maschile*. Milano: Paoline, 2016.
- Corneau, G. *Anatomie lásky. Vzťahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budúci partnerské vzťahy*. Praha: Portál, 2013.
- Dowling, P. W. *How is Power Used in the Catholic Church. A Case Study of a Group of Male Religious in the Archdiocese of Melbourne*. Unpublished thesis.
- Duffy, A.; Lawson, D. D.; Nair, R. das. Pornography Addiction in Adults. A Systematic Review of Definitions and Reported Impact. *The Journal of Sexual Medicine* 13 (2016), s. 760–777.

³⁷ Benedikt XVI. *Návrat k Bohu. Hriech zneužívania v Cirkvi*. Bratislava: Lúč, 2020, s. 54.

³⁸ Keenan, M. *Child Sexual Abuse and the Catholic Church. Gender, Power, and Organizational Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 142–145.

- Forgáč, M. *Vztahové súvislosti predstavy o Bohu*, Trnava: Trnavská univerzita, 2012. Nepublikovaná dizertačná práca.
- Gabbard, G. O. *Psichiatria psicodinamica*. Milano: Raffaello Cortina Editore, 2015.
- Godoi, D. O.; Fiamenghi, G. A. Effects of a Rupture in Psychosexual Development: A Theoretical Case Study on Sexual Abuse. *Open Science Journal of Psychology* 5 (2018), s. 24–27.
- Halík, T.; Grün, A. *Svět bez Boha: ateizmus jako druh náboženské zkušenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017.
- Honig, A. S. Psychosexual Development in Infants and Young Children: Implications for Caregivers. *Young Children* 55 (1999), s. 70–77.
- Keenan, M. *Child Sexual Abuse and the Catholic Church. Gender, Power, and Organizational Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Lamm, R. D. The Culture of Growth and the Culture of Limits. *Conservation Biology* 20 (2006), s. 269–271.
- Marchesini, R. Amore e sessualità. *I quaderni del Timone*, ed. Gianpaolo Barra, Milano: Istituto di apologetica, 2011.
- Ocilková, R. *Mladým pravdu. Průručka pre učiteľov, rodičov a sprievodcov mladých*. Bratislava: Lúč, 2023.
- Pápežská biblická komisia. *Čože je človek? Sprievodca biblickou antropológiou*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2022.
- Pittet, D. *Otče, odpouštím vám. Přežít zničené dětství*. Brno: Cesta, 2019.
- Robinson, G. *Confronting Power and Sex in the Catholic Church. Reclaiming the Spirit of Jesus*. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2008.
- Rossetti, S. J. *A Tragic Grace. The Catholic Church and Child Sexual Abuse*, Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1996.
- Rulla, L. M. *Depth Psychology and Vocation. A Psycho-social perspective*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2003.
- Sadock, B. J.; Sadock, V. A. *Synopsis of Psychiatry*. 9th Edition. Philadelphia, Pennsylvania: Lippincott Williams & Wilkins, 2002.
- Schultheiss, O. S.; Dargel, A.; Rohde, W. Implicit Motives and Sexual Motivation and Behavior. *Journal of Research in Personality* 37 (2003), s. 224–230.
- Sperry, L. *Psychology's contribution to the Church. The Inner Life of Priests*, ed. Gerard J. McGlone, Len Sperry, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2012.

- Stayton, W. R. Sexual and Gender Identity Disorders in a Relational Perspective. *Handbook of Relational Diagnosis and Dysfunctional Family Patterns*, ed. Florence W. Kaslow, New York: John Wiley & Sons, 1996, s. 357–370.
- Szymańska-Pytlińska, M. E.; Beisert, M. J. Diagnosis of psychosexual immaturity as an indicator of designing psychotherapy programme for child molesters. *Psychoterapia* 178 (2016), s. 63–76.
- Vaan, M. de. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*, Boston: Brill, 2008.
- Wojtyła, K. *Love and Responsibility (Revised Edition)*, San Francisco: Ignatius Press, 1993.
- Zuanazzi, G. *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 2012.

SUMMARY

Sexual abuse affects the life of the Catholic Church. If the perpetrator is a cleric, we ask if it is not related to this specific way of life. This paper focuses on basic principles of the Christian view of sexuality. Christian anthropology is based on self-transcendence. This principle is crucial in experiencing the carnal level of life. Understanding the complexity of psychosexual development helps to identify critical moments in the maturation process of an individual. Regarding priestly celibacy, it is necessary to openly name such ways of life, which are ultimately a focus on oneself and not on the other and lead to a distorted image of man. These include sexual abuse too. To eliminate these negative phenomena, a thorough diagnostics is necessary before entering the formation processes, but also a proper lifestyle after the end of the basic formation. The whole issue has its important anchorage in the theological perspective and in the personal experience of faith.

KEY WORDS

sexual abuse, corporeity, priest, prevention

Použité zkratky

- AAS – Acta Apostolicae Sedis (Akta Apoštolského stolce)
CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
CBCA – obsahová analýza založená na kritériích
CCEO – Codex canonum Ecclesiarum orientalium (Kodex kánonů východních církví)
CIC – Codex iuris canonici (Kodex kanonického práva)
CMS – compliance management systém
CSA – sexuální zneužívání dětí
CSEC – komerční sexuální zneužívání či vykořisťování dětí
ČBK – Česká biskupská konference
DARVO – zkratka pro manipulativní fáze chování pachatelů (odpor, útok a záměna oběti) z angl. deny, attack, reverse victim and offender
DNV – Dikasterium pro nauku víry
Ezd – kniha Ezdrášova (Bible)
Gn – Genesis (Bible)
Kán. – Kánon
KBS – Konferencia biskupov Slovenska
1 Kor – 1. list Korintňanům (Bible)
Mt – Evangelium podle Matouše (Bible)
ObčZ – občanský zákoník
OČTŘ – orgány činné v trestním řízení
PTSD – posttraumatická stresová porucha
Sb. rozh. tr. – Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, část trestní
Sk – Skutky apoštolů (Bible)
SST – motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela
SVA – analýza validity výpovědi
TOPO – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
VELM – motu proprio Vos estis lux mundi

O autorech

Mgr. Marta Andraščíková, MS. je členkou Společnosti sociálních sester a externí doktorandkou na Teologické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě. Souběžně se studiem sociální práce se věnovala drogově závislým, s nimiž pracovala 10 let jako socioterapeutka. Ukončila studium pastorálního poradenství v USA a výcvik v oblasti manželského poradenství (Imago – vztahová terapie). Je absolventkou kurzu Safeguarding (košická Teologická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku). Ve svém odborném poradenství se věnuje provázení lidí potýkajících se s krizí středního věku a obětí sexuálního zneužívání.

Dr. Libor Botek, Th.D. získal doktorát kanonického práva na Papežské lateránské univerzitě v Římě a působí jako odborný asistent na katedře církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zároveň je soudním vikářem Interdiecézního církevního soudu v Olomouci. Jeho specializací je manželské a procesní právo.

MUDr. Kateřina Černeková pracuje v soukromé ambulanci dětské psychiatrie. Má několikaletou praxi v dětské psychiatrii a v psychiatrii pro dospělé v lůžkovém zařízení. V posledních letech se pravidelně zabývá znaleckým posuzováním dětských i dospělých obětí sexuálně motivovaných trestných činů a obětí domácího násilí. Věnuje se rovněž výuce studentů na Lékařské fakultě Ostravské univerzity.

Doc. PhDr. Marek Forgáč, PhD. vystudoval teologii na Univerzitě Komenského ve Spišské Kapitule a psychologii na Papežské univerzitě Gregoriana v Římě (licenciát) a Trnavské univerzitě v Trnavě (dokorát). Habilitoval se na Katolické univerzitě v Ružomberku. Dlouhodobě se věnoval univerzitní pastoraci a působí jako vysokoškolský pedagog. Angažuje se v oblasti zkoumání kandidátů kněžství a jako znalec v kauzách manželské nulity. Od roku 2016 je košickým pomocným biskupem a od roku 2018 předsedou Komise KBS pro ochranu nezletilých v církvi.

Mgr. Jenifer Kaločová vystudovala psychologii na Masarykově univerzitě v Brně. Pracovala v Bílém kruhu bezpečí se zvláště zranitelnými oběťmi trestných činů a pozůstalými po obětech, v DONA centru s oběťmi domácího násilí a v Krizovém centru pro děti a rodinu s dětmi a mladými lidmi i jejich rodiči v krizi. V současné době provozuje vlastní terapeutickou praxi v Ostravě a působí také jako lektorka.

Por. Bc. Stanislava Klečková je policistkou ve služebním poměru u Policie České republiky od roku 2001. Od roku 2006 se začala zabývat problematikou domácího násilí a s tím související prací s dětskými svědky. Od roku 2006 je také zařazena ve specializovaném týmu pro domácí násilí, který uplatňuje institut vykázání osob ze společného obydlí. Od roku 2018 pracuje u Služby kriminální policie a vyšetřování, kde vykonává funkci vyšetřovatele mravnostní a násilné trestné činnosti páchané dětmi a na dětech.

PhDr. Helena Khulová je absolventkou jednooborové psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V letech 1979–1994 byla zaměstnána jako klinický psycholog v Psychiatrické nemocnici v Opavě a od roku 1994 vede privátní psychologickou ambulanci v Opavě. Působí rovněž jako znalec v oboru klinické psychologie dětí a dospělých.

JUDr. Jakub Kříž, Ph.D. působí jako advokát a vysokoškolský pedagog na Univerzitě Karlově v Praze (Katolická teologická fakulta, Právnická fakulta). Ve své publikační činnosti se věnuje právněfilosofickým a ústavněprávním otázkám, jako jsou zejména svoboda vyznání, svědomí nebo projevu. Jako advokát se specializuje na právní poradenství neziskovým a církevním subjektům.

Mgr. Jiřina Navrátilová je státní zástupkyní na Okresním státním zastupitelství v Olomouci a lektorkou trestního a rodinného práva na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Specializuje se na problematiku domácího násilí a obětí trestných činů. Působí jako dobrovolnice Bílého kruhu bezpečí.

JUDr. Ronald Němec, Ph.D. se jako advokát snaží popularizačním způsobem přiblížit náročná témata širokému spektru čtenářů. Advokacii

se věnuje více než 10 let. Je aktivním obhájcem, který opakovaně uspěl u Ústavního soudu ČR nebo u Nejvyššího soudu ČR. Řadu let také přednáší na vysokých a středních školách a založil projekt Advokáti do škol pod hlavičkou České advokátní komory. Dlouhodobě se věnuje kanonickému právu a v této oblasti nyní dokončuje doktorské studium.

PhDr. Lucie Paprsteinová je vedoucí pracoviště Intervenční centrum Ostrava, Bílý kruh bezpečí, z.s., které nabízí pomoc osobám ohroženým domácím násilím. Dlouhodobě se věnuje problematice domácího násilí, v této oblasti také působí jako lektorka. Je radní Asociace pracovníků intervenčních center ČR. Věnuje se problematice obětí trestných činů a působí jako psychosociální poradce Bílého kruhu bezpečí v Ostravě.

ICLic. Mgr. Ondřej Pávek je od roku 1996 knězem Arcidiecéze pražské. Vystudoval teologii na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1995) a kanonické právo na Istituto di diritto canonico San Pio X v Benátkách (2008). V současnosti je ustanoven jako oficiál Metropolitního církevního soudu Arcidiecéze pražské a současně zastává úřad děkana Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze.

Mgr. Jiří Pavlík vystudoval Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Poté pracoval jako právník na právním odboru Městského úřadu Rosice a v Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Od roku 2006 působil nejprve jako právní čekatel a poté jako státní zástupce na Okresním státním zastupitelství v Písku. V roce 2013 byl přeložen na Nejvyšší státní zastupitelství, kde působil nejprve na pozici státního zástupce analytického a legislativního odboru, poté jako ředitel kabinetu nejvyššího státního zástupce a od roku 2016 pak ve funkci náměstka nejvyššího státního zástupce. Publikuje na témata týkající se trestního práva a státního zastupitelství a příležitostně působí jako lektor Justiční akademie. Je členem Komise pro nový trestní řád.

Šetření sexuálních deliktů v církvi a ve státě

Marta Andraščíková, Libor Botek, Kateřina Černeková,
Marek Forgáč, Jenifer Kaločová, Helena Khulová,
Stanislava Klečková, Jakub Kříž, Jiřina Navrátilová,
Ronald Němec, Lucie Paprsteinová, Ondřej Pávek
a Jiří Pavlík

Odpovědná redaktorka Háta Kreisinger Komňacká
Jazyková korektura Háta Kreisinger Komňacká
Návrh obálky a layout Jiřina Vaclová
Sazbu písmem Adelle provedla Jiřina Vaclová

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci,
Křížkovského 8, 779 00 Olomouc

vydavatelstvi.upol.cz
vupshop.cz

1. vydání
Olomouc 2024

ISBN 978-80-244-6474-9 (print)
ISBN 978-80-244-6475-6 (online: iPDF)
VUP 2024/0052 a 0053